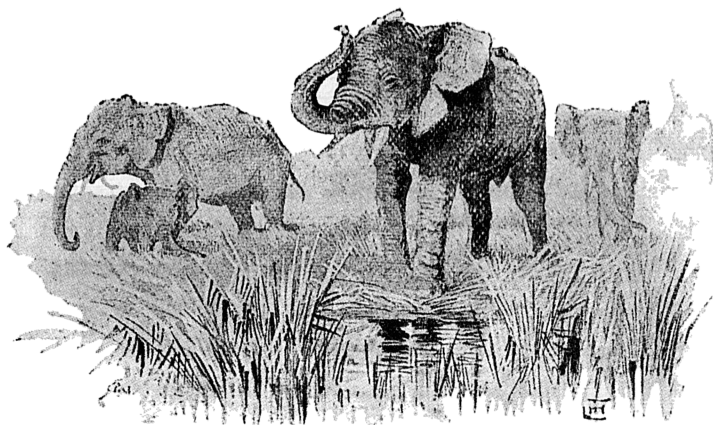

ALAN MOOREHEAD

Ei sijaa arkissa

58

ARVI A. KARISTO OSAKEYHTIÖ

Englantilainen alkuteos
N o R o o m i n t h e A r k

Suomentanut J o r m a E t t o

Valokuvat:

Joy Adamson 2, Sidney Downey 1, Martin Johnson 1, J. S. Karmali 1, Alan Moorehead 2, Donald Ker 1, Paul Popper 1, George Rodger 15, Merlyn Severn 1, Hilda Stevenson-Hamilton 6, W. Suschitzky 4, Tanganyika Public Relations Dept. 2, G. K. Yeates 1

Hämeenlinna 1961
Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino

KENRAALIMAJURI SIR FRANCIS DE GUINGANDILLE

Freddie hyvä,

Olin tehnyt pari lentomatkaa Afrikkaan Saharan eteläpuolelle ennen kuin asetuin asumaan luoksesi Johannesburgiin vuonna 1956, mutta vasta silloin aloin suhtautua tutkimusmatkoihini vakavasti. Nyt Afrikka on minulla veressä ja alan ymmärtää, mitä Joseph Thomson tarkoitti kirjoittaessaan juuri ennen kuolemaansa: »Kohtalo määrää minut vaeltamaan. En ole maailmanvalloittaja enkä lähetyssaarnaaja. En ole oikea tiedemies. Tahdon vain palata Afrikkaan jatkamaan vaellustani.»

Thomsonin Afrikasta ei ehken enää ole paljoa jäljellä. Mutta viime vuosina tekemieni neljän matkan aikana luulisin nähneeni vilahduksen siitä menneestä maailmasta, jonka sinä opit niin hyvin tuntemaan palvellessasi nuorena upseerina brittiläisissä Afrikan-joukoissa.

Tahdomme unohtaa ne kurjat ajat, jolloin sinä liikuit ammuskelemassa kiväärilläsi elefantteja ja toivoit voivasi hankkia matkarahat norsunluulla; uskon luonteesi muuttuneen niistä ajoista. Niinpä toivonkin sinun hyväksyvän ajatukseni, sillä haluan omistaa tämän kirjan sinulle.

Sinun uskollinen ystäväsi
Alan Moorehead

ALKUSANAT

AIVAN MAHDOTONTA olisi kiittää tässä nimeltä mainiten kaikkia niitä, jotka auttoivat minua matkoillani Etelä- ja Itä-Afrikassa, sillä ne ovat maailman vieraanvaraisimpia alueita, ja kun matkaaja siellä lähtee kaupungista, hän on kokonaan riippuvainen ihmisten ystävällisyydestä.

Erikoiset kiitokseni on minun kuitenkin osoitettava kapteeni Potterille Hluhluwen luonnonsuojelualueelta Etelä-Afrikassa, Merwyn Cowielle, Noel Simonille, David Sheldrickille, Hugh Masseylle, Donald Kerille ja Sidney Downeylle Keniasta, Peter Molloylle Tanganjikasta, Ralph Dreschfieldille, Rennie Berelle, Frank Poppletonille, Bombo Trimmerille, Bruce Kinlochille, majuri Robsonille ja John Blowerille Ugandasta.

Kaikki nämä miehet suojelevat tavalla tai toisella sitä, mikä vielä on jäljellä villistä Afrikasta. Tällä hetkellä se on taistelua, ja vaikka tiedän ettei kukaan heistä ole vielä kadottanut toivoaan, on paikallaan muistuttaa heitä ja heidän tovereitaan siitä, että hajallaan ympäri maapallon on sangen monia, jotka tuntevat heidän taistelunsa ja seuraavat sitä ihaillen ja kunnioittaen. Kaikki Afrikassa tapaamani riistanvartijat ja luonnonpuistojen kanssa tekemisissä olevat henkilöt olivat työssään vain siksi, että rakastivat sitä ja us-

koivat siihen; se enemmän kuin kenties mikään muu antaa uskoa, etteivät he lopultakaan taisteluaan häviä.

Tämän teoksen kuvitus on hankittu monista eri lähteistä. Useimmat ovat vanhalta ystävältäni George Rodgerilta ja muilta hänen kaltaisiltaan, jotka ovat vastaanottavaisina ja myötämielisinä vaeltaneet ympäri Afrikkaa. Piirrokset ja kaiverrukset ovat useista ensimmäisten tutkimusmatkailijoiden teoksista 1800-luvun loppupuolelta, pääasiassa seuraavista: Junkerin *Travels in Africa*, Casatin *Ten Years in Equatoria*, Schweinfurthin *Heart of Africa* ja Livingstonen *Missionary Travels*.

Miss Freya Stark ja kapteeni Charles R. S. Pitman ovat ystävällisesti lukeneet oikaisuvedokset.

Vielä olen kiitoksen velkaa *New Yorker*in julkaisijalle, jonka lehden palstoilla ensi kerran on painettu suuri osa näistä sivuista, vaikkakin hiukan eri muodossa. Hän on auliisti suostunut tämän materiaalin uuteen julkaisemiseen, mistä tahtoisin häntä kiittää.

Kirja on julkaistu jatkoartikkelina myös *Sunday Times*issa.

A. M.

HYVINVOIPA PAVIAANI

VUOSIA sitten englantilaisilla oli lentovenelinja halki Afrikan, ja vaikkakin matka oli hidas ja joskus melko kuoppainen, ei mikään vetänyt sille vertoja. Matkaan lähdettiin Kairosta aikaisin aamulla veden kohistessa ponttooneissa, sitten seurattiin Niiliä sen alkulähteelle, Viktoria-järvelle päiväntasaajalla. Täältä jatkettiin yli suuren Rift-laakson järvijonon, kunnes lopulta saavuttiin Durbaniin Etelä-Afrikassa. Yöllä ei lennetty, ja kone las-

keutui usein matkan varrella johonkin viehättävään paikkaan: Wadi Halfaan keskelle Egyptin aavikkoa, Khartumiin Sinisen ja Valkean Niilin yhtymäkohdassa Sudanissa, Kisumuun Viktoria-järvellä (järvi on niin suuri, että sen rannat katoavat näkyvistä yli lennettäessä) ja Livingstone'iin, joka on pari mailia Viktoria-putousten yläpuolella.

Useimmilla pysähdyspaikoilla ei ollut paljoakaan kosketusta muuhun maailmaan, ja niinpä saikin heti tutustua todelliseen Afrikkaan. Ei ollut tavanomaisia lentoasemarakennuksia, ei kuulutuksia eikä muuta liikennettä; vain joen tai järven veden loisketta, ja veneellään rantaan vievä väärentämättömän aito hiilenmusta afrikkalaispoika, joskus vyötäisiään myöten alaston. Vaikutti siltä, että hän olisi ollut mieluummin omassa olkikattoisessa majassaan kuin tekemisissä taivaalla lentävien outojen hirviöiden kanssa.

Muistan miten Sambesi-joella koneen täytyi ajaa virtaa edestakaisin muutaman minuutin ajan, jotta virtahevot saatiin karkotettua pois edestä. Hyvin elävästi muistan myös erään pienen Malakal-nimisen paikan Valkealla Niilillä Sudanissa, missä dinkaheimon naiset olivat kuuden jalan mittaisia ja kapealanteisia kuin pojat. Heidän tukkansa oli voideltu paksulti rasvalla ja kiinnitetty omituiseksi laitteeksi korkealle pään yläpuolelle. He kävelivät arvokkaasti pitkin joen törmää kääntäen kasvonsa poispäin lentoveneestä, niin kuin primitiiviset ihmiset usein tekevät kohdatessaan jotain mielestään aivan ihmeellistä ja käsittämätöntä.

Nämä näkymät antoivat matkailijalle lyhyen mutta voimakkaan välähdyksen Afrikkaa. Hän tunsi nähneensä sitä samaan tapaan kuin Livingstone ja muut aikaisemmat tutkimusmatkailijat, ja vaikka minä tein tämän matkan vain kerran ja niinkin kauan sitten kuin vuonna 1941, minut valtasi tavaton halu palata joskus takaisin. Kaikkein eniten tahdoin nähdä eläimiä ja lisäksi joitakin etäisiä seutuja Kongon eteläpuolella — pimeän Etelä-Afrikan. Se kai

ei ollut mitään muuta kuin turistin tavallista kaipausta heimorumpujen ja viidakkojen Afrikkaan, mutta ei se siltikään ollut mikään väheksyttävä tunne. Sota kuitenkin tukahdutti kaikki senlaatuiset toiveet, ja syystä tai toisesta olin heittänyt kaiken mielestäni, kun eräänä päivänä pari vuotta sitten tapasin Lontoossa sattumalta erään Etelä-Afrikassa asuvan ystäväni. Hän pyysi minua luokseen Johannesburgiin; kaikki, hän sanoi, voitaisiin järjestää sieltä käsin. Kymmenessä päivässä vaimoni ja minä olimme valmiit lähtemään.

Entiseen lentovenelinjaan verrattuna nykyinen lentomatka Etelä-Afrikkaan on melko yksitoikkoinen, ja Johannesburgin näkeminen tyynnyttää kyllä jokaisen sellaisen tulijan, joka on, kuten me olimme, ahdettu täyteen ajatuksia Afrikan alkukantaisuudesta. Emme olleet ennättäneet olla kaupungissa vuorokauttakaan, kun jo totesimme pettyneemme erikoisesti kahdesta syystä. Etelä-Afrikassa oli, niin meille kerrottiin, enää hyvin vähän suuria villieläimiä jäljellä — villejä siinä merkityksessä, että niitä kuljeskelisi vapaasti luonnossa. Vielä kahdeksankymmentä tai yhdeksänkymmentä vuotta sitten niitä kuhisi miljoonittain; jopa nykyisen Johannesburgin kaupungin paikalla (se on vain vajaat seitsemänkymmentä vuotta vanha) iäkkäät farmarit muistelivat nähneensä puolen mailin pituisia hyppyantilooppilaumoja, joiden ohittaminen vei aikaa neljä tuntia. Niitä ammuttiin vaunulasteittain ja ruhoja myytiin kuudella pencellä kappale. Hyppy- eli matka-antilooppi on ihastuttava antilooppilaji, jolla on tapana vaaran uhatessa suorittaa valtavan korkeita hyppyjä. Se on Etelä-Afrikan kansallissymboli mutta nykyään sitä ei vahingossakaan satu näkemään Johannesburgin ympäristössä; monien muitten villieläinten tavoin tätäkin lajia on vain rauhoitusalueilla ja kansallispuistoissa. Muutamat eläimet, kuten kvagga, Kopinleijona ja eräs kääpiöantilooppilaji, ovat kokonaan kuolleet sukupuuttoon.

Toinen syy pettymykseemme johtui siitä, että tahdoimme niin kiihkeästi nähdä primitiivisiä afrikkalaisia yhdyskuntia: komean alastoman metsästäjän jousineen ja nuolineen, hänen sotatanssinsa ja hänen noitatemppunsa. Kyselin tästä eräältä englannittarelta, joka oli asunut Afrikassa monta vuotta. »Minusta tuntuu», hän vastasi, »etteivät monetkaan afrikkalaiset kuljeskele enää *alastomina*. Pohjoisessa Ugandassa voi ehkä vielä olla joitain heimoja, joiden naiset käyttävät vain lehtikimppua vyötäisillään. Mutta heitä ei ole paljon. Kaikki afrikkalaiset pitävät eurooppalaisia pukuja parempina, jos vain voivat niitä hankkia, ja kiväärillä ja haulikolla metsästämistä mukavampana kuin keihästämistä. Tanssimista taas näkee parhaiten täällä Johannesburgin kultakaivoksilla. Kaivosmiehet järjestävät näytöksen joka sunnuntaiaamu eivät tietenkään alastomina. Heillä on kaivoskypärät ja työpaidat ja -housut.»

»Entä bušmanit», minä sanoin. »Kalaharin aavikon primitiiviset bušmanit?»

»No niin», hän selitti, »kyllähän he *ovat* aika primitiivisiä, mutta jollet ole antropologi, et jaksa heistä kiinnostua. He näet eivät käytännöllisesti katsoen tee yhtään mitään. Enimmäkseen he vain istuvat kehässä ja kaivavat maasta villimeloneja. Vain silloin tällöin joku heistä nousee ja ottaa muutaman tanssintapaisen askelen, mutta siinä kaikki. He eivät enää edes lisäänny.»

Kaikki tuo oli erittäin masentavaa. Ja täytyy sanoa, että kun ensimmäisen viikon aikana kiertelimme Johannesburgia ja sen ympäristöä, emme nähneet mitään sellaista, joka ei olisi voinut olla yhtä hyvin Manchesterista tai Birminghamista. Tämä oli vuokrakasarmien ja virastokorttelien, golfkenttien ja esikaupunkipuutarhojen, slummien ja bensiiniasemien maailmaa; ja vain poikkeuksellisesti tapahtui jotain joka muistutti tämän yhä olevan Afrikkaa,

jota ulkopuolinen maailma ei ole vielä kokonaan valloittanut. Eräänä kuumana iltana menimme isäntäni kanssa kävelylle. Olisimme voineet olla millä tahansa vihreällä ja miellyttävällä esikaupunkialueella, kunnes kääntyessämme kulman ympäri jouduimme yhtäkkiä pakoon ryntäävien mustaihoisten poikien keskelle. He säntäsivät ohitsemme kasvoillaan hurja pelko, heitä ajoi juosten ja huutaen takaa kaksi afrikkalaista poliisia. Pian totesimme mitä oli tapahtunut: neekeripojat olivat rikkoneet lakia pelaamalla korttia kadulla. Kortit olivat hajallaan ruohikolla kiireessä unohtuneiden olkihatun ja takin vieressä. Jonkun lompakko oli pudonnut maahan. Poliisien huomattua takaa-ajon turhaksi he luopuivat yrityksestä ja poimivat tavarat talteen. Sitten he palasivat autonsa luokse ja alkoivat maanitella: »Täällä on sinun lompakkosi. Tule hakemaan se, jos haluat. Täällä on sinun takkisi.»

Pojat kääntyivät takaisin ja seisoskelivat epävarmoina tiellä. Heistä oli selvästi sietämätöntä nähdä kalliita tavaroitaan heiluteltavan nenänsä edessä, ja kohta eräs heistä, muita lapsellisempi ja ehkä arempikin, alkoi hinautua eteenpäin. Olkihattu oli hänen ja hän tahtoi saada sen itselleen. Hän pysähtyi hetkeksi, mutta poliisi kutsui häntä vielä kerran ojennellen olkihattua häntä kohti. Ja poika tuli taas lähemmäksi. Sitten koko joukko lähti hitaasti liikkeelle. Poliisi napsautti käsiraudat vuoronperään jokaisen ranteisiin ja työnsi heidät autoonsa.

Myöhemmin illalla ajoimme erään ystävättäremme kanssa illalliselle muutaman mailin päähän Johannesburgista. Koska vielä oli valoisaa ja meillä oli hyvää aikaa, ehdotin, että pysähtyisimme vuoren huipulle polttamaan yhdet savukkeet.

»Ei tähän», hän sanoi.

»Miksi ei?»

»Täällä murhataan ihmisiä.»

»Keskellä päivää? Vuoren huipulla? Toisten ajaessa koko ajan ohitse?»

»Niin», hän sanoi. »Odotetaan kunnes pääsemme takaisin päätielle.»

Illallinen (jota varten olimme asianmukaisesti pukeutuneet) oli aivan tavallinen: heti syötyämme aloimme pelata korttia, pokeria, canastaa, bridgeä — mitä tahansa sellaista, jossa jokainen saattoi olla mukana. Keskustelumme kosketteli urheilua (etupäässä ratsastusta) ja ulkomaiden poliittisia tapahtumia. Huonekalut olivat eurooppalaisia, samoin taulut ja matot; mikään ei ollut afrikkalaista. Toisin sanoen: Afrikka oli kokonaan hävitetty näkyvistä, niin että tuntui kuin olisimme jollakin saarella ja ettemme olleet ainoastaan harvoja rikkaita, jotka sulkevat ovensa köyhiltä, vaan myös valkoisia keskellä mustaa kansaa. Etelä-Afrikassa on yhä vain kaksi ja puoli miljoonaa valkoista kahdeksan tai yhdeksän miljoonan värillisen seassa. Ja jos ajatellaan laajempaa aluetta — koko mustaa eteläistä Afrikkaa — ero on vielä suurempi. Tällä alueella on vain noin kolme miljoonaa valkoista ja kuusikymmentä miljoonaa neekeriä. Sen vuoksi on helppo ymmärtää, miksi Afrikan eurooppalaiset niin korostavat eurooppalaisuuttaan, käyttävät tavallisia vaatteitaan ja pitävät kiinni *oman* heimonsa tavoista; se on yksi tapa ylläpitää arvokkuutta ja riippumattomuutta.

Tämä eristäytymisen tunne valkoisten yhdyskunnissa tuli yhtenään esiin matkamme aikana; miten rauhalliselta olo tuntuikin, taustalla oli aina epävarmuuden tunne. Eihän lopultakaan ole kuin vähän yli kuusikymmentä tai seitsemänkymmentä vuotta siitä, kun tämä oli mustien maanosa, ja tohtori Livingstone oli ainoa valkoihoinen monien tuhansien mailien alueella.

Minulla oli tapana huvikseni katsella mustien kulkua maanteillä Johannesburgin ulkopuolella. He kävelevät yhä peräkanaa aivan

kuin viidakkopolkua. Usein joku heistä soittaa kävellessään kitaraa tai huuliharppua. Kun sitten jonon täytyy hajautua, jokainen erkanee omalle polulleen poikki peltojen ja juttelu jatkuu yhä. He eivät ilmeisesti tahdo katkaista yhteyttä toisiinsa heti ja jäädä yksin. Niinpä he taakseen katsomatta huutelevat jatkuvasti toisilleen, kunnes katoavat äänenkantaman ulkopuolelle. Se kaikki tuntuu hyvin luonnolliselta ja viattomalta. Muistuu mieleen oma lapsuus, unohtuneet kesäillat, jolloin tulla laahusteltiin koulusta kotiin rupatellen ja leikkien koko ajan kavereitten kanssa. Kuitenkin neekerien käytös luonnollisuudessaan ja ystävällisyydessään muistuttaa valkoista ihmistä terävästi siitä, että *hän* on täällä ulkopuolinen, että *hän* ei koskaan voi kulkea noin itseään ajattelematta Afrikassa, että hän itse asiassa on oman ylemmyyden tunteensa kahlitsema ihminen.

Samoin on laita kaivoksen tanssiaisissa sunnuntaiaamuna. Yleisö istuu penkkiriveillään jonkinlaisen härkätaisteluareenan ympärillä, aivan kuin Espanjassa, ja paikkoja on kahdenlaisia — toiset auringossa, toiset varjossa. Eurooppalaiset istuvat varjossa. Kaivosmiehet rakastavat tanssia, he vapautuvat viikon raskaasta työstä; tusina tai enemmänkin miehiä kerrallaan vuorottelee eri heimojen esityksissä. On tietystikin vahinko, että heidän ikivanhat ruohohameensa ja leopardinnahkaiset viittansa ovat muuttuneet eurooppalaisiksi paidoiksi ja metallikypäriksi ja että rummut niin usein eksyvät täysin epäafrikkalaiseen rytmiin (hyvin usein toistui tuo vanha laulu »I want to *be* happy / But I can't *be* happy / Till I make *you* / Happy too»).[1] Mutta aitokin rytmi kajahtaa silloin tällöin; hidasta laahustamista hiekassa, johtajan äkillinen vihellys ja sitten hyppy ilmaan, mielikuvituksellisia lihasvärähdyksiä ja jalan polkaisuja. On helppo kuvitella, että valmistaudutaan leijonan metsäs-

---

[1] Tahtoisin olla onnellinen, mutta en voi ennen kuin teen sinutkin onnelliseksi.

tykseen tai että metsästäjät palaavat riemusaatossa naistensa luokse kylään ja että joku esi-isien kiusattu sielu on viimeinkin päässyt rauhaan. Aivan lähellä minua istuu muuan neekeri ja katsellessaan kutoo itselleen kiireisesti puseroa. Sen jo valmis takaosa on hänen yllään ja nyt hän kierros kierrokselta peittää paljasta rintaansa. Puikot heilahtelevat rumpujen tahdissa.

Tanssijat olivat selvästi iloisia siitä, että valkoiset turistit olivat tulleet heitä katselemaan. Kuitenkin jäi sellainen vaikutelma, että he tanssivat omaksi ja auringonpaisteisilla paikoilla istuvan väen — todellisten *aficionadojen* — iloksi ja että heitä ohjasivat sellaiset vaistot, joita valkoinen mies jo kauan on pitänyt liian alhaisina ja lapsellisina näin avoimesti paljastettaviksi.

Tämän enempää emme nähneet toivomaamme afrikkalaisten heimojen alkukantaista heimoelämää ainakaan etelässä. Niinpä päätimmekin sen sijasta keskittyä matkamme varsinaiseen kohteeseen, villieläimiin. Johannesburgilaiset ystävämme suunnittelivat mielellään matkamme. Se oli johtava niiden suurten luonnonpuistojen halki, jotka viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana on perustettu, alkaen Krüger- ja Hluhluwe-puistoista Etelä-Afrikassa ja jatkuen vähitellen kohti pohjoista aina Niilin lähteille Ugandassa ja Belgian Kongossa.

Krüger-puisto, ensimmäinen kohteemme, on hieman vanhempi ja suurempi kuin useimmat muut luonnonsuojelualueet. Jo vuonna 1884 presidentti Krüger ryhtyi suojelemaan villieläimiä Etelä-Afrikassa, ja vuosisadan loppuun mennessä oli rauhoitettu 1.500:n neliömailin alue Portugalin Itä-Afrikan rajamailta. Mutta vasta vuonna 1926 puisto kaikkine lisäalueineen — nykyään noin 7.340 neliömailia, saman verran kuin koko Wales — todella alkoi olla hyödyksi. Sen tarkoitus oli erinomaisen selvä: lopettaa ainakin osaksi yhä jatkuva eläinten joukkoteurastus ja antaa sekä

tiedemiehille että yleisölle tilaisuus tutkia eläimiä niiden luonnollisessa ympäristössään. Käytännössä puiston vartiointi osoittautui kuitenkin vaikeaksi. Raja-aitaa ei tietystikään ollut, ja reunamailla asuvia maanviljelijöitä ei ollut helppo lepyttää, kun eläimet yöllä polkivat maahan heidän viljelyksensä, vieläpä kävivät heidän työläistensä kimppuun. Lihasta pitävät afrikkalaiset, jotka ilman muuta käsittivät jokaisen eläimen vihollisekseen, kehittivät salametsästyksen huippuunsa. Oli taisteltava metsäpaloja, kuivuutta ja kulkutauteja vastaan. Petoeläinten, varsinkin leijonien jatkuva lisääntyminen muodosti probleeman; niiden pääasiallinen ravinto, antiloopit ja seeprat, alkoi vähetä arveluttavassa määrässä, ja joitakin leijonia oli ammuttava. Vielä uhkaavampi oli niiden poliittisten ryhmien painostus, jotka väittivät, että puistoalueen maata tarvittiin laajenevan asutuksen viljelyksiä ja karjaa varten.

Turistit pelastivat lopulta tilanteen. Alun alkuaan oli muutamilla Johannesburgista, Durbanista ja muista kaupungeista kotoisin olevilla tavallisilla ihmisillä tapana viettää Krüger-puistossa muutaman päivän lomia — he eivät ampuneet eivätkä edes valokuvanneet, he yksinkertaisesti tahtoivat kokeilla elämistä nopeasti katoavan villin luonnon keskellä. Heidän sisäänpääsystä ja majoituksesta suorittamansa maksut riittivät pitämään suunnitelmaa vireillä koevuosien ajan. Nyt, 1950-luvulla, kaikki alkuperäiset probleemat ovat yhä olemassa, mutta Etelä-Afrikan hallitus tuskin enää luopuu alueen rauhoittamisesta. Vuonna 1956 sen läpi kulki 90.000 turistia ja kävijöiden määrä on yhä lisääntymässä.

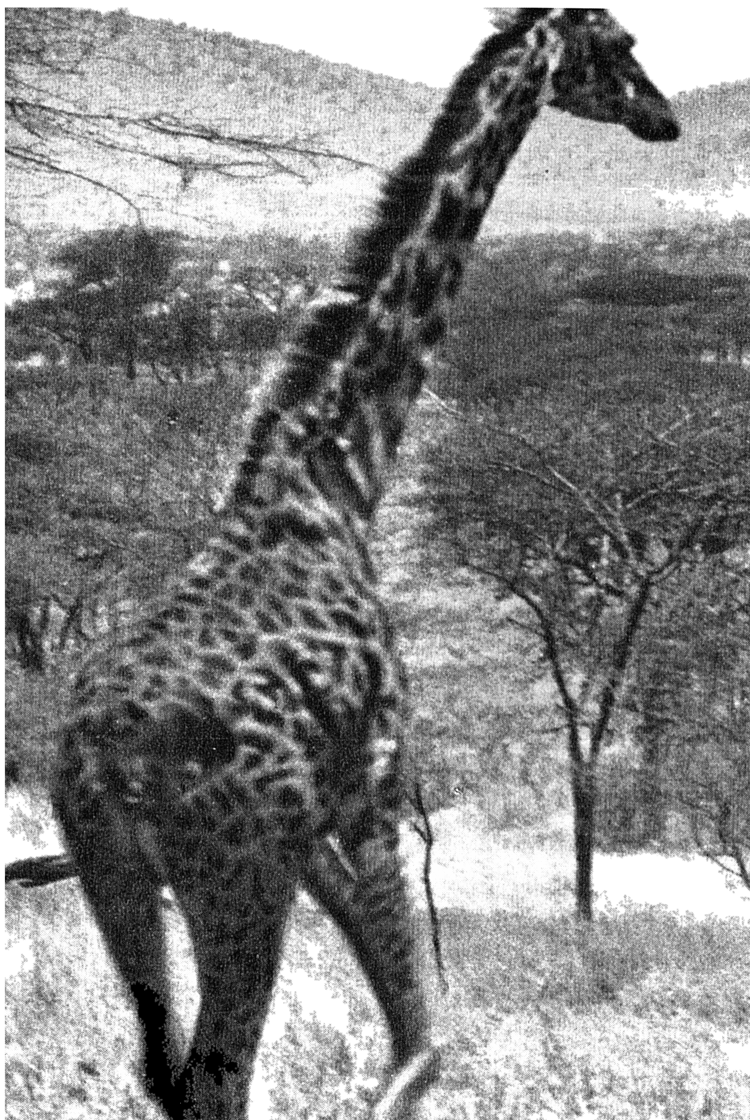
Oli kaunis helmikuinen kesäpäivä, kun lähdin autolla vaimoni kanssa Johannesburgista ruohoaavikon halki. Paratiisilesket omituisine usein yli jalan pituisine pyrstösulkineen lepattivat joka puolella kuin liput. Silmänkantamatonta maisemaa pilkuttivat eukalyptuspuut ja siellä täällä olevat peltotilkut. Haukkasimme pienen

lounaan erään virran rannalla. Ajettuamme sitten iltapäivän kohti itää jouduimme kuumaan subtrooppiseen metsään, jossa kasvoi hedelmäpuita, appelsiineja ja granaattiomenia, ananaksia ja banaaneja. Kertasin mielessäni puiston sääntöjä ajaessani eteenpäin. Ampuma-aseet ja koirat olivat kiellettyjä. Heti kun oli päästy alueen portista sisään, maksiminopeus sai olla 25 mailia tunnissa, ja jos kohtaa norsulauman, moottori on sammutettava ja odotettava, kunnes eläimet ovat menneet ohitse. Puhveleista, virtahevoista ja leijonista ei ollut vaaraa, ja joka tapauksessa — niin sanottiin ohjeissa — on hyvässä turvassa, kun pysyttelee autossa. Ilmeisesti öljyn ja bensiinin haju hävitti ihmisen tuoksun. Sitä paitsi eläimet olivat tottuneet autoihin eivätkä enää pitäneet niitä vihollisinaan. Ja viimeiseksi: ennen kuin tuli pimeää, oli ennätettävä puiston keskellä olevalle aidatulle leirialueelle ja jäätävä sinne suljettujen porttien taakse yöksi, porttien, jotka avattaisiin vasta seuraavan aamun koittaessa.

Kaikki nuo ohjeet olivat erinomaisen tervetulleita ja paikallaan, mutta silti jäi ihmettelemään jotain. Mitä tapahtuisi, jos autoon tulisi jokin vika ennen leirialuetta? Pitäisikö istua paikallaan aamuun asti? Ohjekirjassa ei mainittu siitä mitään, ei myöskään neuvottu, mitä pitää tehdä eksyessään jollekin väärälle tielle. Mitä tapahtuu, jos mutkasta kääntyessään joutuu keskelle norsulaumaa? Entäpä jos ne kaiken lisäksi ovat tulossa vastaan? Oli tietysti rauhoittavaa tietää, että 90 000 ihmistä oli tehnyt tämän saman matkan edellisenä vuonna, mutta siitä huolimatta muistui mieleen kaikenlaisia tarinoita Afrikan suurriistasta, haavoittuneen puhvelin väijytyksistä ja äkillisistä hyökkäyksistä. Minusta tuntuu, ettemme oikeastaan pelänneet; keskustelua ei kuitenkaan syntynyt ja hyvin vaiteliaina ajoimme myöhään iltapäivällä luonnonpuiston portin eteen.

Kudu-härkä naarai

Portilla ei ainakaan ollut mitään pelottavaa. Puomi tien poikki. Pari mustaihoista puistoapulaista nojaili siihen. Valkoinen riistanvartija värikkäiden maisemakorttien koristamassa kioskissaan. Allekirjoitimme sopimuksen, ettemme millään tavoin vahingoittaisi eläimiä, maksoimme kohtuulliset kymmenen shillinkiä hengeltä ja saman autosta ja ajoimme sitten sisään. Sorapeitteinen maantie johti suoraan viidakkoon, korkean ruohon ja pensaiden ympäröimänä. Heti kohta käännyimme mutkasta, kioski katosi peruutuspeilistä, olimme yksin.

Oli hämmästyttävän hiljaista. Tuijotimme koko ajan eteemme ja tien laidoille, mutta mikään ei liikahtanukaan, eivät edes linnut. Ei kuulunut mitään muuta ääntä kuin autonkumien hiljainen rahina. Meillä oli vielä viisi mailia ajettavana ja niinpä lisäsin kohta vauhdin kahteenkymmeneen mailiin. Kumpikaan ei puhunut. Ja sitten aivan yhtäkkiä se tapahtui. Edessämme, vajaan viidentoista jaardin päässä, seisoi kudu-härkä matalien puiden varjossa. Se oli juuri tavoittamassa hampaillaan lehtiä oksasta, kun se auton havaitessaan jäykistyi aivan liikkumattomaksi suuret kosteat silmät suoraan päin meitä. Minä puolestani olin niin hämmästynyt, että pysäytin moottorin ja panin sen heti taas käyntiin. Eläin ei vieläkään liikahtanut. Se seisoi paikallaan ehkä kolmen minuutin ajan lakkaamatta tuijottaen meitä, heilautti sitten päätään sivulle, kääntyi ja käveli tiehensä. Äkkiä ilmaantui varjosta naaras sen rinnalle, ja muiden ääniä kuului kauempaa pensaiden takaa.

Koetan kuvata tätä tapausta aivan sellaisena kuin se sattui, sillä villieläinten näkemisessä niiden luonnollisessa ympäristössään on ensimmäisellä kerralla jotain ilmestyksenomaista. Ja vaikka kulkija myöhemmin kohtaa tuhansia kertoja tämäntapaisia näkymiä, ensimmäinen piirtyy aina selvimpänä mieleen. Eläinten värit ovat kirkkaammat, piirteet selvemmät ja silmät eloisammat kuin olisi

osannut kuvitellakaan. Niiden liikkeissä on jonkinlaista arkaa voimaa, niiden katseessa uhmaa, joka heti saa tuntemaan itsensä pieneksi, paljon edessä olevaa olentoa pienemmäksi. Se paremmuuden ja ylemmyyden tunne, jonka vallassa ihminen lähestyy eläimiä yleensä, häviää heti — tuntee yksinkertaisesti olevansa vain tunkeilija, joka on aivan samalla tasolla kuin eläimetkin — ja yhdessä hetkessä huomaa, miten paljon ihmisen huolenpito ja silmä vääristävät alkuperäisiä piirteitä ja turmelevat sopusuhtaisuutta. Kun eläintarhan hoitaja saa ne näyttämään liian lempeiltä ja kesyiltä, metsästäjä (ja tilapäisesti taiteilija, valokuvaaja ja eläintentäyttäjä) puolestaan muovaa niistä liian rajuja ja dramaattisia. Harvat eläimet elävät luonnontilassa jatkuvasti peläten tai raivoten tai temmeltäen. Ne voivat kylläkin olla varuillaan, mutta enimmäkseen niitä näkee seisomassa puiden varjossa samalla tavalla kuin tämä kudu-härkä, joka rauhallisesti pureskeli puitten lehtiä; ja sellainen näkymä on suurenmoinen.

Tietystikin olimme iloisia kohdattuamme heti aluksi kuduhärän, sillä se on suurikokoinen eläin, jolla on komeat kierteissarvet, ja sitä yleensä pidetään Afrikan aarniometsien jaloimpana nähtävyytenä. Mutta jotain saman tapaista oli myös siinä impala-antilooppiparissa, joka juoksi tien poikki vähän edempänä, samaa ihmeellistä suloutta ja liikkeiden notkeutta; vieläpä leirialueen portilla vastaan tullut ruma paviaani oli ehdottoman *soigné*. Sen karva oli kuin juuri pesty ja harjattu.

Leirialue, jolla vietimme seuraavat kolme päivää, oli nimeltään Pretorius Kop, ja sen mallin mukaisesti on moniin Afrikan luonnonpuistoihin rakennettu samanlaisia alueita. Ilmapiiri on outo. Voisi melkein kuvitella olevansa jossakin amerikkalaisessa motellissa, jollei maja olisi pyöreä ja olkikattoinen, jollei ruoan laitossa auttava mustaihoinen poika kutsuisi bwanaksi ja jollei olisi

koko ajan niin selvästi tietoinen siitä aidasta, joka erottaa leirin ympäröivästä viidakosta. Liikettä ja hälinää on melkoisesti, kun autolasteittain turisteja palaa retkiltään (heidän on maksettava myöhästymissakkoa, jos he tulevat porttien ollessa jo kiinni), ja aivan pian huomaa, että täällä on omat keskustelunaiheet ja oma erikoiskieli aivan samalla tavalla kuin jossakin hiihtokeskuksessa tai vaikkapa golfradalla. Siihen tottuu nopeasti. Päivän kokemuksista kerrotaan toisille vieraille heilauttaen kättä huolettomasti ja torjuvasti, niin että vastaväitteet kumoutuvat. Huudetaan yli hälinän seuraavaan majaan juuri tulleille: »Näittekö mitään?»

»Eipä paljoa. Vain muutaman käsnäsian ja pari kirahvia.»

Käsnäsiat ovat melko tavallisia, mutta kirahveja ei juuri tapaa tässä päässä puistoa. Niinpä jatketaankin: »Joku sanoi, että Sabiejoen tien varressa on komea leijona. Muuan kaveri sanoi nähneensä tänään sen saalistavan.»

Leijonan saalistamista on tuskin kukaan koskaan nähnyt, joten toisen on ajateltava nopeasti keksiäkseen parempaa. Hän ehkä sanoo jotain tämän tapaista: »Niin, minä tiedän. Olin siitä kymmenen jaardin päässä eilen.» Tai ehkä: »Näitte kai gnun ja seepran Skukuzan tiellä, vai? Niitähän oli siellä ainakin sata tänä aamuna.»

Ja niin edelleen.

Jotain merkillistä piilosillaoloa on myös jutuissa toisista luonnonpuistoista — tavallisesti mikä tahansa niistä on parempi kuin se jossa ollaan. »Tänä kesänä täällä ei näe paljon mitään», meille sanottiin, »ruoho on liian korkeaa. Jos tahdotte tavata norsuja — ja nehän ovat sentään jotain — teidän on mentävä Wankieniin Etelä-Rhodesiassa. Siellä niitä oli ainakin parisataa viime vuonna.» Tai: »No, jos ette ole nähneet valkoisia sarvikuonoja Hluhluwessa, ette ole nähnyt mitään. Ja ne ovat lisäksi vaarallisia.»

Siinäpä se. Vaaraa tai ainakin sen kuvittelua ilmeisesti vaaditaan,

jotta turistien uteliaisuus saadaan herätettyä. Ja viranomaiset vakuuttavat itsepintaisesti vaaran olevan olemassa, siitä huolimatta, että antavatkin kävijöiden kuljeskella pitkiä matkoja omin päin. Pretorius Kopissa taulu varoittaa afrikaansiksi: »Bly in die pad. Bly in u kar. Spoedbeperking 25 m.p.u.» »Pysy tiellä. Pysy autossa. Suurin nopeus 25 mailia tunnissa.» Ja vielä selvemmin: »Olifante is gevaarlik. Pasop!» »Elefantit ovat vaarallisia. Ole varovainen!»

Mielellään niitä aluksi varoikin. Turvallisuuden tunnetta eivät lisää ne valokuvat, jotka esittävät leijonia kiivenneinä auton konepellille tuijottamaan tuulilasin läpi sisällä olevia uhrejaan, ei myöskään tieto, että ne usein kulkevat liikenteen mukana pitkin teitä hiipien autojen suojassa uhriensa kimppuun. Mieliharmia aiheuttavat sellaiset hullut, jotka joskus ajavat tien vieressä keskipäivän auringossa pentujensa kanssa lekottelevan naarasleijonan viereen ja heittelevät sitä olutpulloilla saadakseen sen suuttumaan. Ensimmäisenä yönä leirialueen hiljennyttyä kuulee — tai luulee kuulevansa — rondavelinsa kuistilla istuessaan jonkin etäisen karjahduksen viidakosta tai jonkin yölinnun lentävän ohitse — silloin valtaa mielen aito jännitys ja seikkailun tunne. Ja aamulla ajaa heti ensimmäisten auringonsäteitten ilmestyttyä hyvin varovaisena katsomaan mitä siellä oikein on.

Usein ei pitkiin aikoihin tapahdu mitään. Joka mutkasta ajaa eteenpäin toivorikkaana, mutta edessä levittäytyy vain tyhjä hiljainen pensaikko. Aina on kuitenkin tulossa uusi mutka, ja niin jatkuu matka. Täytyy lohduttautua sillä, että on ainakin nähnyt sinipunervarintaisen sininärhen istumassa puun kannolla ja jonkin ison eläimen jälkiä lähteen ympärillä. Tällä tavoin menee ehkä puoli tuntia, ja jännitys alkaa vähitellen haihtua kuin pettyneeltä kalamieheltä. Sitten kun eläimet tulevat näkyviin — ja joskus niitä suorastaan tungeksii ympärillä, puoli tusinaa jokaista lajia — kokee

melkein lapsellisen tyydytyksen tunteen. Auto pysähtyy, vaistomaisesti puhuu kuiskaamalla kohottaessaan kiikarin silmilleen. Vaikka lauma voi olla vajaan kolmen- tai neljänkymmenen jaardin päässä, silmä erottaa yksittäiset eläimet vasta vähitellen valojen ja varjojen joukosta. Ja vasta kun katsoo toisen tai kolmannen kerran erottaa ryhmän vesiantilooppeja, impalat seeprojen joukosta ja jonkin pienen kissaeläimen kirkkaat vilkkuvat silmät yläpuolelta oksien lomasta. Vaikka eläimet näyttävät kuulostelevilta, tuntuu kuin ne olisivat syöneet siinä ruohoa jo pitkän aikaa, eikä yleensä tapahdu mitään dramaattista. Laumasta erillään olevat katsovat tulijaa terävästi, siirtyvät hieman syrjään pensaikkoon päin ja jatkavat syömistään.

Ne tapahtumat, jotka saavat eläimet liikkeelle — metsästävän leijonan murina korkeassa ruohikossa, jonkun linnun varoittava lento — ovat tavallisesti liian vähäisiä ihmisen huomattavaksi. Tajuaa vain äkillisen luonnottoman hiljaisuuden. Jokainen on nostanut päänsä ja kääntynyt samaan suuntaan, jokainen seisoo liikahtamatta kuin kuvapatsas. Minuutin tai pari ne pysyttelevät hiljaa, sitten ne selvästi rauhoittuneina laukeavat entiselleen. Joskus lauman valtaa avoin pakokauhu. Äkkiä äsken rauhallinen maisema on täynnä levotonta liikettä, helmikana loikkii aluskasvillisuuden sekaan, seeprat ryntäävät laumassa hännät suorina, antiloopit hypähtävät aina joka kymmenen jaardin jälkeen korkealle ilmaan nähdäkseen edes vilahduksen lähestyvästä vihollisesta; ja hetkessä on katselija aukealla yksin.

Päivän parin kuluttua alkaa ymmärtää, että aikaisemmissa käsityksissä Afrikan villieläimistä on korjaamisen varaa. Saaduissa opetuksissa on jokin johtanut aivan harhaan; uusien eläinten näkeminen ei ole niinkään vaikuttavaa kuin se, että niihin on aikaisemmin tutustunut väärällä tavalla. Kuten useimmat meidän sukupolvestam-

me (ensimmäisen maailmansodan jälkeisestä tuhotusta) vaimoni ja minut on opetettu tuntemaan legenda Afrikasta, vaaraa täynnä oleva tutkimusmatkailijan ja valkoisen metsästäjän, Rider Haggardin kertomusten ja monien metsästävien filmitähtien legenda. Leijona hyppää, norsu hyökkää kauheasti mylvien, ja aina on joku ihmisparka joutumassa mitä kurjimpaan tilanteeseen, kunnes ampuu nopeasti.

Täällä Krügerin kansallispuistossa me kuitenkin kohtasimme jotain aivan muuta, ikään kuin legendan legendan sisältä: eläimiä jotka eivät reagoineet ihmisiin, vaan toisiinsa ja ympäröivään luontoon. Toisin sanoen, kun siirtää syrjään inhimilliset ainekset — ja varsinkin kuvitelmat ihmistä uhkaavista vaaroista — avautuu kokonaan uusi maailma. Huomaa miten tarkka ja herkkä toisiinsa vaikuttavien tekijöiden ketju toimii: on olemassa selvä syy siihen, miksi nuo seeprat sekä impalat ja muut antiloopit liikkuvat yhdessä; toisella lajilla on parempi kuulo, toisella hajuaisti, kolmannella näkö, ja yhdessä ne muodostavat tehokkaan varoitusjärjestelmän yhteisten vihollisten, leijonien, leopardien ja muiden petoeläinten varalta.

Nämä havainnot ovat omiaan synnyttämään vilpitöntä iloa. On tietystikin kysymys pakoon valmistautumisesta. Pakeneminen ei kuitenkaan ole olennainen piirre, vaan pian huomaa oman kalkkeutuneisuutensa ja pettyneisyytensä ja sen, että tämä on sitä maailmaa, jonka hyvin tunsi ollessaan vielä nuori. Viidakkokertomusten unelmamaailmaan yksinkertaisesti *tahdoimme* uskoa silloin, kun kuuntelimme niitä yhtä aikaa peläten ja rakastaen. Ja vaikka tällä maailmalla ei ole mitään tekemistä ihmisten kanssa, se on usein paljon liikuttavampi, paljon huvittavampi ja erittäin paljon kauheampi kuin mikään, mistä valkokankaalla tai metsästäjien muistelmissa kerrotaan.

Huomasin erityisesti pitäväni eräistä pienikokoisista eläinlajeista, enimmäkseen siksi, että kukaan ei ollut koskaan vaivautunut kertomaan minulle niistä. Kuka esimerkiksi on koskaan kirjoittanut käsnäsiasta? Ja kuitenkin niitä on kaikkialla tässä Afrikan osassa, niillä on oma tepastelijan osansa joka näytöksessä. Käsnäsika on viidakon klovni ja sillä on melkoinen määrä tietynlaista kauheaa charmia. Se on äärimmäisen kurjan näköinen, suurin piirtein sian kokoinen eläin, mutta sillä on kaksi valtavaa torahammasta, leijonan harja ja häntä sekä melkein täysin karvaton takapuoli. Perheryhminä se kaivelee maata, yllätettynä se pysähtyy tuijottamaan hetkeksi syvän keskittymisen ilme naamallaan. Sitten, päätään ravistaen ja nostaen hännän pystyyn kuin junanlähettäjä lippunsa, isä syöksyy pensaikon suojaan. Muu perhe seuraa jonossa, suurin edellä ja pienin hurjasti sätkytellen viimeisenä. Käsnäsika ei oikeastaan ole ruma — sen olemusta ilmaisee parhaiten ranskalainen sanonta »*une jolie laide*», ja kuitenkin sen kerrotaan pelkällä ilmestymisellään pystyvän karkottamaan kokonaisen puhvelilauman.

Pretorius Kopin ympäristössä oli käsnäsikoja paljon. Meille kerrottiin niiden intohimona olevan syödä pieniä villinä kasvavia marula-omenia, joita kesäaikana putoilee maahan. Afrikan kuumuudessa hedelmät käyvät nopeasti ja käsnäsiat humaltuvat joskus melko lailla. Sen sijaan, että ne tavalliseen tapaan syöksyisivät tiehensä, ne pysähtyvätkin tuijottamaan tulijaa huumautuneina ja huolettomina. Sitten itsesuojeluvaisto antaa heikon varoituksen, ne kääntyvät ympäri ja syöksähtävät sekapäisesti muutaman askelen, pysähtyvät, vaihtavat suuntaa ja törmäät taas poispäin. Lopulta ne vajoavat uneen jonnekin herätäkseen aamulla herraties minkälaiseen krapulaan.

Aivan toisenlainen on kirahvi, siirtyäksemme asteikon toiseen päähän, ylivoimaisesti pisimpään Afrikan metsien asukkaaseen.

Se on ilmeettömin (sillä ei ole äänijänteitä, joten se saa kurkustaan vain pieniä huokauksia ja korahduksia) ja varmasti maanosan koristeellisin eläin. Me tapasimme Krüger-puistossa eräänä päivänä kirahviperheen — molemmat vanhemmat ja puolikasvuinen vasikan — ja ne katselivat meitä kauan päät hieman taakse taipuneina akaasiapuiden latvojen ylitse. Kirahvit näyttävät hieman loukkaantuneilta kun niitä häiritään; ne jollakin tavoin saavat ihmisen tuntemaan tehneensä jotain hyvien tapojen vastaista kun ne nyrpistelevät moittivasti nenäänsä. Niiden karva oli loistavassa kunnossa, sileä, kirkkaanvärinen, kiiltävä, todellakin niin kirkkaanvärinen että se selvästi erottui pensaita vasten, yhtä selvästi kuin seepran juovat. Pykäläreunaiset ruskeat läiskät suojaavat niitä erinomaisesti rikkomalla kokonaispiirteitä, mutteivät kuitenkaan kyllin tehokkaasti kolmenkymmenen jaardin etäisyydeltä katsottuna, eivät ainakaan silloin, kun nuo kymmenen jalan mittaiset kaulat huojuivat edessämme puiden välissä kuin pitkät asparagus-oksat. Ja sitten äkkiä ne olivat poissa. Yksikään elävä olento maailmassa ei juokse niin kuin kirahvi. Se liikuttaa jalkojaan parittain ensin oikeanpuoleiset eteenpäin, sitten vasemmanpuoleiset ja tämä aiheuttaa suuren ruumiin omituisen keinuvan liikkeen. Eläin aaltoilee pitkin tasankoa venyvin askelin kuin hidastetussa elokuvassa, mikä on aivan ihmeellistä katseltavaa.

Myöhemmin näimme Afrikan muissa osissa monia kirahveja ja opimme niistä paljon uutta, mutta aina niissä oli jotain miellyttävää ja erikoista. Keniassa esimerkiksi oli puhelinjohdot täytynyt nostaa yli kuuden jalan korkeudelle maasta, jotta suuret uroskirahvit (17 tai 18 jalkaa) pääsisivät alitse. Ja Hluhluwessa kerrottiin kummallista juttua kirahvista, joka ei yksinkertaisesti oppinut uskomaan itseensä. Se oli vain muutaman päivän ikäinen ja emonsa hylkäämä (emolla oli luultavasti kaksi poikasta eikä se pystynyt ruokkimaan

kuin yhden), ja muuan maanviljelijä otti sen hoiviinsa ja toi riistanvartijalle. Kolme ja puoli vuotta riistanvartija hoiti orpoa, se kasvoi yhdessä lasten kanssa ja oli heidän jokapäiväinen leikkitoverinsa. Kun se tuli niin suureksi ettei enää mahtunut sisään, se katseli ikkunaruutujen lävitse riistanvartijaa ja hänen perhettään, kun nämä istuivat ruokapöydässä, ja kiersi talon ympäri makuuhuoneen ikkunan eteen, kun he menivät nukkumaan. Lopulta päätettiin, että eläimen oli nyt suureksi kasvettuaan aika liittyä omiensa joukkoon, ja se vietiin puiston alueelle ilmestyneiden villien kirahvien luo. Mutta yksi vilkaisu riitti. Pienet aivot eivät lainkaan kyenneet käsittämään, että niin kummallisia eläimiä oli olemassa ja että se itse oli yksi niistä: se kääntyi ja ryntäsi pakoon. Se vietiin takaisin kuusi kertaa samoin tuloksin. Lopulta yrityksestä luovuttiin. Hieman yksinäisenä ja häpeissään kesy kirahvi elää nyt sille rakennetussa aitauksessa lähellä riistanvartijan taloa.

Kaikki luonnonpuiston eläimet tottuvat tietysti vähitellen ihmisiin, siitä on vuosien kuluessa havaittu melko selviä joskin heikkoja merkkejä. Krüger-puiston linnut eivät vieläkään aina osaa arvioida oikein lähestyvän auton nopeutta, vaan iskeytyvät joskus päin tuulilasia. Toisinaan impalalaumat (nuo viehättävät lyyrasarviset pikku antiloopit, jotka erehdyttävästi muistuttavat Walt Disneyn Bambia) ryntäävät ajoneuvon nähdessään mielettömän paniikin vallassa pakoon. Joku niistä panee kaiken alkuun hypähtämällä korkealle ilmaan, ja toiset seuraavat sitä. Johtajat pääsevät turvallisesti yli tien, mutta perässä tulevat, joiden silmiä pöly sokaisee, melkein törmäävät päin. Kirahvitkin saattavat paeta samalla tavalla, ja silloin yksi ainoa suuren etujalan potku saattaa rikkoa auton jäähdyttäjän.

Toisaalta norsut ja jotkut suuret petoeläimet ovat nopeasti oppineet tuntemaan puiston rajat ja tietävät niiden sisäpuolella ole-

vansa turvassa ihmisiltä. Kun ne öisin hiipivät lähiseudun farmeille etsimään syömistä, ne pitävät tarkan huolen siitä, että palaavat takaisin ennen aamunkoittoa.

Jokaisen puiston raja-alueilla onkin vilkasta yöllistä sodankäyntiä eläinten mennessä ulos ja salametsästäjien tullessa sisään. Afrikkalaisia aseistettuja riistanvartijoita on sijoitettu suunnilleen neljännesmailin etäisyyksille toisistaan pitkin vilkkaimmin asutettuja Krüger-puiston rajoja, jotta tilannetta jossain määrin pystyttäisiin hallitsemaan. Mutta aina heistä ei ole apua. On kovin yksitoikkoista olla yksinään keskellä viidakkoa, kiusaus nauttia pari pullollista kotitekoista olutta on liian suuri, ja uni tuleekin sitten nopeasti. Ja vartijan nukkuessa salametsästäjät hiipivät sisään keihäineen ja ansoineen.

Olin kuvitellut olevan jännittävää ajella pitkin puistoa yöllä, jolloin metsä olisi täynnä tuijottavia silmiä ja kuuluisi kaikenlaisia kauheita karjaisuja ja huutoja; mutta riistanvartijat vakuuttivat, ettei yö ole lainkaan sellainen. Useimmiten ei näkynyt eikä kuulunut yhtään mitään. Aivan sattumoisin, he sanoivat, joku pikkueläin saattoi syöksyä poikki tien tai antilooppi sokaistua auton valokeilassa. Impaloita oli helppo saada sillä tavalla kiinni; ne vain seisoivat paikoillaan aivan lamautuneina ja tuijottivat valoon, niin että saattoi kävellä niiden viereen ja tarttua kiinni sarvista.

Minulla ei kuitenkaan ollut pienintäkään halua rikkoa sääntöjä ja karata leirialueelta keskellä yötä. Useammin kuin kerran palatessamme vaimoni kanssa päivän matkalta keskustelimme siitä, mitä tekisimme jos auto sattuisi menemään epäkuntoon. Sovimme siitä, että jos leirille olisi vain maili tai pari, ottaisimme riskin ja kävelisimme, mutta jos olisimme kauempana, me kyllä odottaisimme aamuun.

Se oli tietysti naurettavaa. Afrikassa ei python-käärmeitä pu-

toile puista niskaan ja vain erittäin harvoin saattaa sattua sellaista, että norsu polkee jonkun jalkoihinsa tai että nälkäinen leijona käy yöllä kimppuun. Mutta mikään ei estä mielikuvitusta lentämästä. Kun yön lähestyessä katselee noita loputtomasti kumpuilevia tiheikköjen peittämiä vuoria, kuvittelee joutuneensa yksin jonnekin tuonne pimeyteen ja muistaa »Vanhan merimiehen tarinan» säkeet:

»Kuin halki korven peljäten
mies kulkee yksikseen,
luo katseen kerran taaksepäin,
vaan ei luo uudelleen:
vihamiehen hirmuisen tietää hän
näet seuraan liittyneen.»

(Suom. Yrjö Jylhä)

Korven halki kulkija on luonnonpuistoon yksin joutunut, ja hirmuinen vihamies on leopardi, joka odottaa oksalla hänen päänsä yläpuolella.

Tällaista kuvitteli onnettomuudekseen eräs Pretorius Kopissa jonkin aikaa sitten käynyt turisti. Mies ajoi yksin ja kääntyi juuri ennen pimeän tuloa erehdyksessä eräälle sivutielle, joka oli suljettu virran vietyä sillat mennessään. Yö löysi hänet yhä ajamassa, ja jouduttuaan pakokauhun valtaan hän ajaa kohisti pieneen jokeen. Puolivälissä vesi nousi moottoriin ja se lakkasi toimimasta. Veden virratessa pari tuumaa autonlattian alapuolella hän istui paikallaan koko yön. Puistonvartija oli portilla vain parin mailin päässä, mutta vielä aamullakaan mies ei uskaltanut lähteä liikkeelle. Hän odotti autossaan koko päivän ja vielä seuraavan yön, ja oli pelkkä sattuma, että muuan neekeripalvelija ajoi pyörällään hylättyä tietä seuraavana aamuna. Hän tapasi miehen lievästi hysteerisenä, ja vei vähän aikaa ennen kuin hänet saatiin houkuteltua ulos autostaan ja kahlaamaan rannalle.

Krüger-puiston historiassa on sattunut hyvin vähän tapauksia, jotka antaisivat aihetta sellaiseen äärettömään pelkoon. Puistonvartijoita leijonat pahoinpitelevät silloin tällöin. Toisinaan naaraselefantti, joka on kadottanut poikasensa, hyökkää päälle, mutta tosiasiana pysyy, että suurin osa villieläimistä ei yleensä hyökkää ihmisen kimppuun. Ne pakenevat vaistomaisesti hänet nähdessään, ja eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta ne käyvät vaarallisiksi vain niitä metsästettäessä ja haavoitettaessa.

»Vanhaan hyvään aikaan», muuan urheilumetsästäjä sanoi minulle, »sarvikuonot, puhvelit ja elefantit kävivät aina kimppuun, mutta me ammuimmekin niitä jatkuvasti. En ole vieläkään joutunut näkemään sarvikuonoa muuten kuin ryntäämässä suoraan päin. Vasta aivan viime aikoina ja vain luonnonpuistoissa eläimistä on tullut suhteellisen kesyjä.» Ja hän jatkoi puhettaan kertomalla siitä tappamisen ilosta, joka valtasi Etelä-Afrikan ensimmäiset siirtolaiset; pelkkä eläimen näkeminen riitti, heidän *täytyi* tappaa se. Hän muisteli, miten muuan farmari riemuitsi kertoessaan toimittaneensa viidellä laukauksella pois päiviltä erään harvinaisen antilooppilajin viimeiset edustajat.

Niin on luotu loputon kehä: metsästäjä — alkuasukas myrkkynuolineen tai valkoinen mies kivääreineen — saa tieten tahtoen aikaan vaarallisen tilanteen hyökkäämällä eläinten kimppuun, ja sitten tuo vaarallinen tilanne, metsästäjän itsensä aiheuttama vaara, tekee metsästämisen oikeutetuksi.

Krüger-puistossa kierteli juttu kuuluisasta Wolhunter-nimisestä riistanvartijasta, jonka kaksi leijonaa muutamana päivänä raastoi alas ratsun selästä, mutta joka jäi eloon kauheista haavoistaan huolimatta. Wolhunterin poika on nyt riistanvartijana samassa puistossa ja käyttää myös ratsua. »Isälläni oli huono onni», hän sanoi minulle. »Nälkäinen leijona käy ihmisen kimppuun vain yhdessä

tapauksessa kymmenestä. Joskus pennut — kahden tai kolmen vuoden ikäiset — syöksevät miehen hevosen selästä, mutta vain huvikseen, ja niiden kynsistä on helppo selviytyä. Vakavat onnettomuudet ovat poikkeuksetta johtuneet siitä, että leijona on kärsinyt tuskia. Jokin aika sitten leijona hyökkäsi erään polkupyörällä ajavan vartijan päälle ja tappoi hänet. Kun eläin saatiin myöhemmin ammutuksi, huomattiin, että sillä oli kovia tuskia aiheuttanut piikki käpälässään. Mutta sellainen on hyvin harvinaista.»

Oltuamme kolme päivää Pretorius Kopissa vaimoni ja minä lähdimme etelään Hluhluween (äännetään jotenkin tähän tapaan: sashluu-uii) toivoen näkevämme vilahduksen harvinaisista ja tiettävästi vaarallisista valkoisista sarvikuonoista. Edessä oli noin sadan mailin matka halki Swazimaan brittiläisen protektoraatin. Swazimaa on Rider Haggardin maa; siellä ovat ne vuoristot, joiden halki Allan Quatermain ystävineen raahautui Kuningas Salomon kaivoksille. Mbabanessa (toinen foneettinen ansa — ambabaan ääntivät paikalliset asukkaat) hotellimme emäntä johdatti minut eräänä iltana kuistille ja osoitti kädellään kohti länttä. »Katsokaa», hän sanoi, »Saaban kuningattaren rinnat.» Siinä ne olivat, kaksi teräväkärkistä vuorenhuippua taivaan rannalla, juuri sellaisina kuin Haggard oli ne kuvannut, ja tie, joka kaarsi rinnettä alas, oli juuri se, jota Quatermain oli kulkenut.

Koko muukin osa vihreää ja ihastuttavaa Swazimaata oli yhtä romanttista. Sohhuze, hallitsija, joka puhuu englantia mutta asuu alkuasukaskylässä ja toisinaan ottaa vastaan vieraansa soturinsa harteilla istuen, kutsui meitä luokseen. Hän ei kuitenkaan voinut ottaa meitä vastaan; hän lähetti ystävällisen sanan, että hänen maansa kärsi kovasta kuivuudesta ja hänen täytyi olla tekemässä sadetta.

Sinä yönä satoi rankasti — neljä tuumaa tarkkaan sanoen — ja koko Swazimaa muuttui ylipääsemättömäksi mustaksi ja hylly-

väksi suoksi. Tuon valtavan vesiryöpyn kintereillä me ajoimme Intian valtameren rannikolle ja sitten Hluhluwen luonnonsuojelualueelle Nataliin.

Hluhluwe on paljon Krüger-puistoa pienempi. Sen leirialueen olkikattoiset majat kyyhöttävät korkealla vuoren huipulla ja näkyvät jo kauas. Mutta viimeiset mailit ovat melkoisen vaikeakulkuista, jyrkkää ja mutkikasta tietä — juuri niitä ajaessamme autosta paloi käämi, ja se pysähtyi tykkänään. Kahden päivän ponnistelu halki Swazimaan oli sille liikaa. Yön tuloon oli vielä puolisen tuntia, ja koska leirialue oli aivan yläpuolellamme, päätimme lähteä kävelemään. Mutta, niin kuin usein sattuu, arvioimme matkan väärin, ja aurinko laski liian nopeasti. Kumpikaan meistä ei tainnut paljoakaan välittää eläimistä sillä hetkellä; olimme liian väsyneitä pitkästä päivämatkasta ja olisimme luultavasti saapuneet leirille niitä ajattelemattakaan, ellei muuan auto olisi ajanut taaksemme. Sieltä kysyttiin: »Eikö teitä pelota kävellä yöllä sarvikuonojen keskellä!» Valkoiset sarvikuonot! Se alkoi kuulostaa samalta kuin valkoinen valas Melvillen »Moby Dickissä» — tietysti olisimme pelänneet, jos olisimme sattuneet muistamaan sen.

Mutta kun seuraavana päivänä lähdimme katsomaan noita suuria eläimiä, kävi ilmi, ettei valkoinen sarvikuono ole juuri lainkaan vaarallinen, ei ainakaan sarvikuonoksi. Mustaihoinen riistanvartija, joka meillä oli oppaana, astui rauhallisesti ulos lainaamastamme autosta ja käveli suoraan kuusi eläintä käsittävän lauman luokse. Me seurasimme häntä rohkeasti etsien polun varrelta helposti kiivettäviä puita; ja siinä ne seisoivat, vain parinkymmenen jaardin päässä. Ne olivat minusta aivan samanlaisia kuin kaikki muutkin sarvikuonot, paitsi että niiden nahka oli väriltään likaisen harmaa. Ne liikuskelivat pitkin metsikköä juhlallisen harkitsevasti kuin ainakin Noakin aikuiset olennot, ja vaikka ne selvästi olivat

tietoisia meidän läsnäolostamme — sarvikuonoilla on hyvin heikko näkö, mutta erehtymätön hajuaisti — ne eivät olleet vihaisia eivätkä peloissaan.

Tavallista mustaa sarvikuonoa on sitä vastoin syytä varoa. Kun me seuraavana päivänä kohtasimme suuren mustan naaraan poikasineen, opas kielsi meitä ehdottomasti nousemasta autosta. Sen sijaan hän käski pitämään moottorin koko ajan käynnissä ja olemaan valmiina syöksähtämään heti täyteen vauhtiin. Musta sarvikuono (tavallisesti se näyttää hiukan vaaleanpunaiselta kieriskeltyään tapansa mukaan mudassa) on Afrikan eläimistä arvaamattomimpia. Joskus se saattaa hyökätä auton ja melkein aina liian lähelle tulevan kävelijän kimppuun. Ei ole paljonkaan toivoa pelastumisesta, kun sellainen yli tonnin painoinen otus tulee kahdenkymmenen mailin tuntinopeudella suoraan kohti. Keskenään sarvikuonot, naaraat mukaan luettuina, taistelevat jatkuvasti. Vammoja eivät aiheuta ainoastaan kaksi sarvea, joista etummainen on lähes kolmen jalan pituinen ja teräväkärkinen, vaan myös harteilla suoritettu hirvittävästi jysähtävä isku — se saa aikaan vastustajassa sisäisiä vikoja. Mustat sarvikuonot ovat omiaan todistamaan oikeaksi vanhan Bernnard Shawn väitteen, että lihansyöjät (leijonat, tiikerit, leopardit ja monet ihmiset) piiloutuvat tai juoksevat pakoon vaaran kohdatessa, mutta kasvissyöjät (härät, sarvikuonot, puhvelit ja Shaw itse) käyttäytyvät huomattavasti sotaisemmin.

Hluhluwessa kuuntelimme kiivasta väittelyä siitä, miten sarvikuonot ja muut suuret villieläimet, joita aina on pidetty metsästäjien kallisarvoisimpana riistana, oikein pitäisi rauhoittaa. Kun ne kerran on saatu viihtymään luonnonsuojelualueella, onko luonnon annettava itse tehdä tehtävänsä tasapainon ylläpitäjänä? Vai onko ammuttava muutamia leijonia, leopardeja ja gepardeja, jos havaitaan niiden tekevän liian suurta tuhoa pienempien eläinten keskuudessa?

Onko joka vuosi poltettava ruoho, jotta se keväällä kasvaisi uutena, vai onko kasvien annettava levitä luonnonvaraisesti? Näistä ja muista teknillisistä kysymyksistä kuulimme väiteltävän kaikkialla Itä-Afrikassa, eikä yhteiseen sopimukseen ole vielä päästy. Jokaisessa puistossa on omat tapansa.

Mutta tärkein keskustelunaihe on kysymys kulkutaudeista. Villieläimet ovat tsetse-kärpäsen levittämän Trypanosoma-nimisen loisen isäntiä, vaikkakaan eivät itse aina saa tartuntaa. Se tekee tuhoa sekä karjan että ihmisten keskuudessa (aiheuttaa unitautia) ja edistää myös muiden tautien leviämistä. Viime aikoihin asti tavallisin parannuskeino on ollut hyvin yksinkertainen: villieläimet on kaikki lopetettu. Teurastus on ollut valtavaa eikä se ole rajoittunut yksinomaan Afrikkaan. Vuonna 1924 esimerkiksi puhkesi Yhdysvalloissa Stanislaus-luonnonpuistossa suu- ja sorkkatautiepidemia. Noin 22.000 eläintä tapettiin, tauti ja eläimet hävitettiin yhdessä. Zulumaassa lähellä Hluhluwea suoritettiin vielä rajumpi toimenpide 1940-luvulla. Siellä alkoi levitä nagana, tsetse-kärpäsen aiheuttama tauti, ja kaikkien villieläinten systemaattinen teurastus pantiin toimeen. Vuosina 1942—1950 ammuttiin 138.329 suurriistaan kuuluvaa eläintä. Eikä tautia vieläkään saatu häviämään.

Nykyään kokeillaan mielikuvituksellisempia keinoja: lentokoneesta rokottaminen on yksi mahdollisuus, ja eräin paikoin on tsetse-kärpänen saatu häviämään hakkaamalla pois suurten pensaikkojen alaoksistot. Mutta nämä ovat kalliita kokeiluja, ja hallitukset määräävät yleensä yhä Afrikan eläimet joukottain teurastettavaksi kulkutautien uhatessa asuttuja alueita. Vain niin etäisissä paikoissa kuin Kalaharin aavikolla Betšuanamaassa eläimet ovat todella turvassa — ainakin muutamien seuraavien vuosikymmenten ajan. Ka-

Une jolie laide: käsnäsika

Marabun kova teloittajan katse

laharissa, missä kerran vuosisadassa vettä virtaavien jokien kuivuneet uomat ovat ainoina teinä, kuljeskelee suuria Etelä-Afrikan beisalaumoja (laji on keihäsantilooppi, jolla on valkoinen pilkku kasvoissa ja päässä suuret keihäsmäiset sarvet); leijonia, kudu- ja ja matka-antilooppeja on lisäksi runsaasti. Beisapuiston ainoat ihmisolennot ovat kurjat bušmanit, noin nelisenkymmentä kaiken kaikkiaan, jotka eivät tee mitään muuta kuin makaavat päivät pitkät auringonpaisteessa.

Kaikissa luonnonpuistoissa tunnutaan olevan yhtä mieltä siitä, että ne on joskus aidattava, jos mieli ne säilyttää. Suunnitelma on laaja, ja sen toteuttaminen vaatii miljoonia ja taas miljoonia puntia. Tähän mennessä aitaamista on kokeiltu vain pienessä mittakaavassa Etelä-Afrikassa Port Elizabethin lähellä läpitunkemattomassa viidakossa elävien erikoisten addo-elefanttien suojelemiseksi. Näillä elefanteilla oli tapana tunkeutua läheisille sitruunaviljelmille, ja niitä surmattiin siksi kunnes vain yksitoista eläintä oli jäljellä. Silloin hallitus puuttui asioiden kulkuun ja rakennutti raitiovaunukiskoista ja hissikaapeleista yhdentoista ja puolen mailin pituisen aitauksen, jonka pylväät upotettiin kuuden jalan syvyyteen maan sisään. Ja tämän barrikaadin sisäpuolella elefantit ovat jälleen hitaasti alkaneet lisääntyä.

Hluhluwessa ei tällaisista probleemeista ole paljonkaan huolta. Salametsästys on erittäin vähäistä, eikä siellä ole leijonia tappamassa pienempiä eläimiä eikä norsuja polkemassa lähiseutujen viljelyksiä. Se on Afrikan viehättävin puisto. Pitkän ja kostean kesän aikana siellä kukkivat sellaiset puut kuin flamboyantit, frangipanit ja mimosat. Raikasta vehreyttä on kaikkialla. Krüger-puistossa sai enimmäkseen ajaa halki pensaikkojen, jolloin oli samalla tasolla eläinten kanssa. Mutta täällä vaihtelevat pienet kumpareet ja

laaksot; ja koska tiet juoksevat pitkin harjanteita, eläimet ovat alhaalla eikä niitä näe yksilöinä vaan laumoina, jotka ovat alituisesti liikkeellä. Yhden lyhyen aamuajelun aikana me näimme sarvikuonoja, puhveleita, gnuita, nyaloja (antilooppilaji, jonka tuntee uroksen metallinsinisestä väristä ja epätavallisen kirkkaasta valkeasta juovasta selässä), käsnäsikoja, impaloita, paviaaneja ja muita apinoita, seeproja ja yksinäisen strutsin: melkoisesti kerrottavaa naapureille leiriin palattua. Pensaiden keskellä läheltä nähty strutsi muistuttaa kovasti luonnottoman suureksi kasvanutta kananpoikasta ja sen pitkät paljaat sääret ovat hiukan säädyttömät. Minulle on kerrottu, että strutsit joskus nielevät pieniä kiviä ruoansulatuksensa edistämiseksi, ja jollen erehdy, tämä oli juuri siinä puuhassa. Se nokki sorakasaa kun me satuimme paikalle, ja näin sen nostavan pikku päätään ja nielaisevan pari kertaa hätäisesti ennen kuin se säntäsi tiehensä. Ei muuten pidä paikkaansa, että strutsit kätkisivät päänsä hiekkaan vaaran uhatessa. Ne voivat taivuttaa niskansa matalaksi, mutta niin ne tekevät vain jotteivät näkyisi niin kauas tasangolla.

Hluhluwessa aloimme ensi kerran tarkkailla kattohaikaroita. Ne muuttavat suurina parvina joka vuosi tänne lähelle Hyväntoivon niemeä alkaakseen sitten taas helmikuun lopulla valmistautua pitkälle kuudentuhannen mailin paluumatkalleen Eurooppaan. Se on ihmeellistä katseltavaa. Jonain päivänä ilmaantuu taivaalle muutama lintu. Ne alkavat kiertää ympyrää, ja tunti tunnilta uudet tulokkaat lisäävät lukumäärää. Seuraavana päivänä yhä uudet haikarat liittyvät taivaalla kiertelevään piiriin, ja sama prosessi saattaa jatkua viikon tai kauemminkin. Lopulta kaikki tämän muuttavan parven jäsenet ovat kerääntyneet yhteen. Jollakin käsittämättömällä tavalla annetaan lähtömerkki, ja suurena muodostelmana linnut lentävät siivet viuhuen kohti pohjoista. Huhti- ja toukokuussa ne val-

mistavat karkeatekoisia risupesiään pienten mökkien savutorvien päälle Elsass-Lothringenissa ja Hollannissa. Vain jotkut vanhat ja heikot linnut eivät tunne kykenevänsä lähtemään matkaan. Usein, niin minulle kerrottiin, voi sellaisten nähdä vetelehtivän Etelä-Afrikan soilla ja rämeiköillä yli etelän talven. Ne muistuttavat niitä vanhahkoja lomanviettäjiä, jotka kuluttavat aikaansa puoliautioissa merenrantahotelleissa sesongin jo aikoja sitten päätyttyä.

TAMAANI ARKADIASSA

Keski-Afrikka — Belgian Kongo, Uganda, Kenia, Tanganjika ja uusi Rhodesian liittovaltio — on yhä kaikkein alkuperäisintä Afrikkaa. Etelässä eurooppalaisten vaikutus on hyvin voimakasta, mantereen pohjoisosa taas (aavikkoja lukuun ottamatta) kuuluu paremminkin Välimeren alueeseen ja Etu-Aasiaan. Mutta täällä tuntee voimakkaasti eristyneisyyden; vieläpä tärkeimmät turisti-nähtävyydet Viktoria-putoukset ja Kilimandšaro ovat asumattomien

tasankojen muusta maailmasta erottamat. Tämäkin alue on villieläimille sopiva. Sadekausina, jotka kestävät tavallisesti maaliskuun lopusta toukokuuhun ja taas lokakuusta joulukuun loppuun, eläimet vetäytyvät pois järviltä ja jokialueilta, mutta palaavat heti poutien alettua, ja silloin on paras aika mennä niitä katsomaan.

Matkustaminen ei ole kovinkaan hankalaa. Viimeisten kymmenen vuoden aikana maan sisäosiin asti on raivattu runsaasti teitä, ja päivän ajomatkan päätteeksi on helppo löytää hotelli tai jonkinlainen leirialue. Kuumuus ei ole tukehduttava — enimmäkseen joutuu liikkumaan ainakin 3000:n jalan korkeudella meren pinnasta— ja afrikkalaiset ovat jo kauan sitten tottuneet vieraisiin kulkijoihin.

Vaimoni ja minä jatkoimme matkaamme pohjoiseen Etelä-Afrikan luonnonpuistoista ja lähestyimme tätä laajaa aluetta (se on melkein Euroopan kokoinen) Livingstonen tietä Etelä-Rhodesiasta. Tahdoimme tutustua elefantteihin Wankien puistossa, joka sijaitsee kaupungista hieman länteen, ja lensimme sinne eräänä sunnuntaiaamuna Johannesburgista. Mutta nyt saimme sateen vastaamme. Virtaava vesi oli syövyttänyt tiet kulkukelvottomiksi, ja vaikka onnistuimmekin pääsemään puiston nurkalle ja näkemään muutaman mustan hevosantiloopin (niillä on komeat taaksepäin kaartuvat sarvet), useimmat eläimet olivat kaikonneet juomapaikoiltaan pensaikkoon. Elefantin lantaa oli kaikkialla, samoin puita, jotka ne olivat kaataneet saadakseen hedelmiä tai meheviä latvalehtiä. Mutta itse eläimiä ei näkynyt. Niinpä lähdimmekin katsomaan alueen päänähtävyyttä — Viktoria-putousta.

On hieman vaikeaa heti saada yleisnäkymää tuosta oudosta paikasta, sillä putoava vesi katoaa äkkiä maan halkeamaan, ja sen jälkeen Sambesi-joki juoksee kapean, jyrkästi mutkittelevan solan pohjalla aivan piilossa. Ainakin alimmalta tasolta sen näkeminen on mahdotonta. Silmään osuu vain se valkea pilvi, joka aina leijailee

SUDAN
Kosti
Sininen Niili
TANA JÄRVI
RANSKAN SOMALIMAA
ENGLANNIN SOMALIMAA
Fashoda
Malakal
SUDD
Addis Ababa
ETIOPIA
Omo
Valkoinen Niili
Juba
Nimule
Moyo
Opotipot
Kitgum
Lokitaung
Fergusons Post
RUDOLF JÄRVI
Lodwar
Arua
Gulu
Rhino Camp
Pakwach
Moroto
KARAMODJA
MARSABIT PARK
SOMALIA
KYOGA
UGANDA
KENYA
ALBERT
Masindi
Masindi Port
Hoima
Mt. Elgon
Kitali
Uaso Nyiro
Namasagali
Kampala
Eldoret
Isiolo
Kuilulaakso
Thomson's Falls
Tana
Entebbe
Kisumu
Mt. Kenya
Päiväntasaaja
EDWARD JÄRVI
QUEEN ELIZABETH PARK
Nakuru
Aberdare Mts.
PARC ALBERT
VICTORIA JÄRVI
Mara
Nyvasha
NAIROBI PARK
Nairobi
KIVU JÄRVI
Kisenyi
RUANDA
SERENGETI
Loliondo
INTIAN VALTAMERI
AMBOSELI RESERVE
Olduvai
Ngorongoro
Kilimanjaro
TSAVO PARK
Malindi
URUNDI
Arusha
Mombasa
TANGANJIKA
PEMBA
TANGANJIKA JÄRVI

putouksen yllä. Kauempaa katsottuna tuo pilvi muistuttaa metsäpaloa (putousten nimi on alunperin Musi-o-tunya, savu joka jyrisee), mutta tosiasiassa se koostuu voimakkaan ilmavirran rotkon pohjalta puhaltamista pienistä vesipisaroista. Kylmän ja kostean tuulen tuntee selvästi, kun seisoo putouksen reunalla. On kuin olisi keskellä aitoa Skotlannin sumua, aurinko vain on näkyvissä ja saa aikaan ihmeellisiä sateenkaariympyröitä. Keskipäivän kuumuuden ajaksi tiivistyminen lakkaa ja pilvi haihtuu, mutta iltaisin ja aikaisin aamulla se saattaa ulottua taas tuhannen jalan korkeuteen.

Sambesi ei kiirehdi kohti putousta. Se lipuu laiskasti, tyynenä ja siniharmaana saarten ohi halki tansangon pudotakseen sitten yhtäkkiä suunnattomaan kuiluun. Joskus sairauden heikontamat tai tappelussa pahoin loukkaantuneet virtahevot huuhtoutuvat avuttomina yli partaan. Viikkojen ajan niiden ruumiit pyörivät alhaalla kuohuissa. Kukaan ei ole vielä onnistunut luotaamaan sen syvyyttä; virta on vetäissyt mukaansa teräskiskoillakin painotetun kaapelin. Krokodiilit pysyttelevät tarkoin tyynessä vedessä putousten yläpuolella, ja vaikka niitä näkee harvoin, ne ovat siellä aina. Rannalla oleva varoitustaulu sanoo selkeästi: »Uiminen on itsemurha.»

Tuota taulua ja eräitä muita valkoisen miehen sivistyksen vaatimattomia jälkiä lukuun ottamatta putoukset ovat aivan samanlaiset kuin silloin, kun tohtori Livingstone löysi ne 16:ntena marraskuuta 1855. Samanlaisina kuin hän kuvasi, kasvavat rinteellä rehevät apinanleipäpuut, kosteasta ja mätänevien lehtien peittämästä maasta työntyvät esiin orkideat ja joka vuoden heinäkuussa palaavat elefantit yhä Betšuanamaan kuivilta tasangoilta veden ääreen. Joki on silloin matala, ne kahlaavat King George-saarelle ja peseytyvät samalla suurta tyydytystä tuntien.

Näillä seuduin elää vieläkin Livingstonen henki; kaupungissa

säilytetään erinomaista kokoelmaa hänen karttojaan ja kirjeitään, ja tänne putousten ääreen on pystytetty luonnollista kokoa oleva patsas. Tohtori tuijottaa kiinteästi kohisevaa virtaa Raamattu ja kaukoputki vasemmassa ja kävelykeppi oikeassa kädessään, päässään lierihattu, housunlahkeet käärittyinä säärien ympärille. Iltaisin on helppo kuvitella suurmiehen itsensä seisovan siinä sadan vuoden takaisessa yksinäisyydessään ehdottoman päättäväisen näköisenä.

Alati vyöryvä ja kohiseva vesi hypnotisoi omituisesti. Kun tuijottaa sitä tarpeeksi kauan, tuntuu kuin alkaisi kevyesti kohota maasta. Miellyttävä irrallisuuden ja yksinäisyyden tunne valtaa mielen. Mikään muu ei merkitse mitään kuin tämän hetken ikuinen jatkuminen, miljoonien vesitonnien virtaaminen, sen väistämätön syöksyminen yli partaan ja katoaminen alas syvyyteen. On helppo ymmärtää itsemurhaa aikovien sairaalloinen kiintyminen putouksiin — heidän tragedioitaan esitetään täälläkin silloin tällöin. Nuo ihmiset kavahtavat kauheaa kuolemaa krokodiilien hampaissa yläjuoksulla, he tahtovat syöksyä alas virran mukana. Putouksella on usein tyynnyttävä vaikutus, niin että he käyttäytyvät loppuun asti erittäin asiallisesti. Hiljattain, niin minulle kerrottiin, muuan naishenkilö tuli partaalla seisovan miehen luokse ja sanoi hänelle: »Pitäisittekö hetken käsilaukkuani?» Mies otti laukun, ja nainen hyppäsi alas.

Onnettomuuksiakin sattuu. Kaiteita ei kuilun reunalla ole, ja monista paikoista saattavat tyhmänrohkeat ihmiset laskeutua märkiä kallioseinämiä alaspäin nähdäkseen paremmin. Jos heidän jalkansa luiskahtaa, ainoaksi mahdollisuudeksi jää tarttuminen jyrkänteessä kasvaviin puihin. Näin kävi eräälle miehelle vähän aikaa sitten, eikä häntä löytynyt vaikka palomiehet etsivät häntä koko yön valonheittimillään. Sattumalta muuan turisti huomasi aamulla

epämääräisen hahmon kiivenneen eräälle ulkonemalle. Mies kiljui siellä kauheasti yrittäen turhaan saada äänensä kuulumaan yli veden kohinan. Hänet autettiin ylös köysien ja tikkaiden avulla.

Enimmäkseen Livingstone-ilmapiiri on toki paljon iloisempaa. Tänne saapuu nuoria pareja häämatkallaan aivan kuin Niagarallekin. Huvipurret uivat joen yläjuoksulla virtahepojen keskellä, alkuasukaspojat työntävät turisteja pienissä vaunuissa hotellin ja putousten väliä. Apinat laskeutuvat alas puusta maistamaan piknikseurueiden kakkuja ja älykkäät paviaanit ovat oppineet avaamaan auton oven tai ikkunan omistajan poissa ollessa. Orkesteri soittaa hotellin terassilla iltaisin, jolloin valkoinen sumupilvi muutaman minuutin ajan heijastaa auringonlaskun värejä; ja aamuisin, auringon noustessa, voi tehdä ratsastusmatkan tasangolle Wankien luonnonpuistoon asti ja palata taas takaisin putouksille. Lyhyesti sanoen: tavat ovat aivan samat kuin millä näköalapaikalla tahansa ja missä maassa tahansa, tausta vain on afrikkalainen; eikä se tausta vieläkään täysin miellytä länsimaalaisia. Ollaan hyvin tietoisia siitä, että tämän pienen puolivalmiin sivistyspiirin ulkopuolella leviää asumaton viidakko: »Maileittain pirunmoista Afrikkaa», sanovat valkoiset uudisasukkaat.

Joskus tuo tyhjyys, tuo kaiken tutun ja totunnaisen puuttuminen, voi olla kiusallista. Parhaissakin olosuhteissa matka Afrikan halki vaatii melkoista kestokykyä. Pöly ja kuumuus (tai sitten kura ja myrskyt) seuraavat jokaista päivää. Jos on jatkuvasti liikkeessä, valtaa mielen usein kyllästyminen nähtävyyksiin, aivot kieltäytyvät välittämästä enää uusia ärsykkeitä — eikä siitä ole helppo toipua. Afrikka on aina vain ympärillä. Moskiitot lentelevät vuoteen yllä joka yö, ja aamulla nousee aina sama säälimätön aurinko.

Oli mielenkiintoista seurata ei-afrikkalaisten turistien saapumista putouksille. Monet heistä olivat keski-ikäisiä tai vanhempiakin

ihmisiä Euroopasta tai Amerikasta (naisia aurinkopuvuissaan, miehiä shortseissa ja panamahatuissaan). He olivat selvästikin suunnitelleet matkaa kauan ja olivat kenties säästäneet sitä varten rahaa monta vuotta. He liikkuivat yleensä kolmen neljän auton ryhmissä. He olivat lähteneet matkaan Hyväntoivonniemeltä ja pyrkivät pohjoiseen Ugandaan ja Belgian Kongoon saakka. Jotkut olivat parkkiintuneet matkoillaan maailman ympäri ja Afrikassa käynti tuntui heille olevan vain jonkinlainen syrjähyppy. Aikaa heillä oli niukalti — joka päivä oli ajettava tietty määrä maileja — ja joskus he näyttivät todella nääntyneiltä. Heille tapahtui liian paljon liian nopeasti. Ja vaikka he tahtoivatkin koota kokemuksia, joista olisi heille iloa kotiin tultua, heitä kiinnosti Viktoria-putouksilla kuitenkin enemmän tarjottu ruoka (Afrikassa se ei aina ole kovin hyvää), jääveden ym. mukavuuksien puuttuminen ja matkatoverien omituisuudet.

»Koettakaa nyt ymmärtää», kuulin erään naishenkilön selittävän hotellin portierille, »että en aio enää asua samassa huoneessa rouva Robertsonin kanssa. Kymmenen vuorokautta olen ollut hänen kanssaan. Haluan olla yksin.» Baarissa oli muuan maailmanmatkaaja, joka oli puhaltanut yhtä päätä kymmenen luonnonpuiston halki. »Minä olen sitä mieltä», hän sanoi väsyneesti, »että kun on nähnyt yhden virtahevon, on nähnyt ne kaikki.»

Muuan mies oli kehittänyt oman menetelmänsä torjuakseen ikävystymisen pitkällä matkallaan. Hänellä oli mukanaan pasianssipöytä, jonka hän oli varustanut pienillä lovilla, niin että kortit pysyivät paikoillaan auton pysähtyessä. Hän oli pannut pasianssia kärsivällisesti koko ajan ajaessaan läpi Japanin ja Kaakkois-Aasian, ja hän jatkoi sitä vieläkin. Hän vei pöydän mukanaan hotellihuoneeseensa ja istui siihen saakka, kunnes ryhmä taas lähti jatkamaan matkaansa. Putouksilla hän ei käynyt.

Tuollaiset ihmiset eivät olleet huonotuulisia eivätkä oikeastaan pettyneitäkään. He olivat väsyneitä. Sillä kertaa he olivat saaneet tarpeekseen. Heidän unelmansa vaeltaa villin Afrikan halki oli luultavasti toteutunut liian myöhään.

Toisin oli minun ja vaimoni laita, sillä matkamme oli vasta alullaan. Lensimme Keniaan nähdäksemme enemmän ja suoritimme siellä — Nairobia keskuspaikkana käyttäen — monia retkiä Ugandaan ja Kongoon saakka lännessä, Tanganjikaan etelässä ja Abessinian rajalle pohjoisessa.

Ennen retkiämme meillä oli tapana viettää ainakin yksi ilta Nairobin kansallispuistossa — jokaisen Nairobissa käyvän on suorastaan pakko tehdä niin. Koko Afrikassa ei ole toista juuri sellaista paikkaa. Se on vain neljänkymmenen neliömailin laajuinen, mutta siellä voi nähdä kuin pienoiskoossa koko villieläinten maailman. On kuin esirippu avattaisiin niiden laajempien ja villimpien näkymien edestä, joita safareilla tulee eteen. Puisto on muuten niin lähellä Nairobia, että sanotaan hyeenojen huolehtivan katujen puhtaudesta öisin. Tarvitsee vain ottaa taksi hotellista ja neljännestunnissa on jo puiston portilla.

Paras saapumisaika on tuntia ennen pimeän tuloa, auringonlaskun väritkin saattavat silloin olla aivan ihmeellisiä. Puisto on enimmäkseen tasaista ruohikkoa, jossa siellä täällä kasvaa tasalatvaisia akasiapuita, niin että jokainen liikkuva olento tulee selvästi näkyviin. Kun me kävimme siellä ensimmäisen kerran, ennätimme olla porttien sisäpuolella tuskin viittä minuuttia kun jo naarasleijona nousi seisomaan tien vieressä. Se asteli tien poikki vastapäiselle kalliolle, kyyristyi käpäliensä varaan ja näkyi ruskeana silhuettina ilta-aurinkoa vasten. Luonnonvarainen leijona muistuttaa monin tavoin kotikissaa; yhtä pehmeästi se liikkuu ruohikossa, yhtä nopeasti se kääntää päätään nuollakseen selkäkarvojaan, yhtä

tuttua on sen hännän heilahtelu ja sen sietämätön välinpitämättömyys. Tämä naaras oli täydellinen yksilö. Siinä se istui kalliolla kymmenen jaardin päässä meistä aivan liikkumattomana kuin puoleksi kissa puoleksi kissaa esittävä veistos, ympärillään vaiteliaina ruohoa pureksivat gaselli-, gnu-, seepra- ja impalalaumat. Strutsijono vaelsi ohitse taivaanrannalla, ja alhaalla rinteellä kaikenkokoiset paviaanit kiljahtelivat tämän tästä. Mutta naaras ei ollut metsästystuulella. Se vain istui ja katseli, kenties se teki havaintoja, joista olisi hyötyä jonain toisena, nälkäisempänä päivänä.

Huomasimme kauempana muutamia autoja, jotka oli ajettu ympyrään jokiuoman pohjalle ja kiipesimme kallioitten ylitse niitä kohden. Pitkässä ruohikossa noin kahdentoista jalan päässä leikki siellä kaksi muuta naarasleijonaa pentujensa kanssa. Tällaisista nähtävyyksistä Nairobin puisto on tullut kuuluisaksi, sillä on aivan uskomatonta miten lähelle niitä voi päästä. Molemmat emot makasivat selällään käpälät taivasta kohti ja pennut olivat hyökkäävinään niiden kimppuun. Nuoremmat eivät osanneet leikkiä kovinkaan hyvin: ne tulla vaanivat varovaisesti ruohikossa, mutta juuri kun niiden piti hypätä, jokin kiinnitti niiden huomiota toisaalla — tuulessa lepattava perhonen, takana hiipivä toinen pentu — ja silloin ne kahahtivat takajaloilleen huitoen hurjasti ilmaan tai alkoivat painia toistensa kanssa. Joskus näytti siltä, etteivät ne vielä jaksaneet kannattaa raskasta päätään ja usein heikot jalat toimivat miten tahtoivat. Mutta vanhemmat pennut olivat taitavampia: vaikkakin emo opettaisi niitä metsästämään vasta vuoden parin kuluttua, nopea raju hyppy kohti kurkkua oli jo aivan todentuntuinen. Pari kertaa leikki kävi liian rajuksi, emo paljasti hiukan hampaitaan ja läimäytti laiskasti käpälällään pennun mukkelismakkelis ruohikkoon.

Katselimme niitä tunnin verran. Sitten päivän juuri laskiessa yksi naaraista nousi ja alkoi hitaasti astella pitkin laakson kivik-

koista pohjaa. Kolme neljä pentua pyöriskeli sen perässä, mutta toinen emoista kutsui ne takaisin matalasti karjahtaen, kuin rykäisten; ja vähän aikaa purnattuaan ne palasivatkin. Ei voi olla jalompaa näkyä kuin tämänkaltainen naarasleijona menossa yötä vasten metsästämään. Se astelee pää alas taipuneena, ehdottoman itsevarmana ja arvokkaana. Se tietää, ettei ole toista eläintä — ei edes puhvelia tai elefanttia — joka uskaltaisi käydä sen kimppuun, ja koko metsä vapisee pelosta sen mennessä ohitse. Käy sääliksi monia pieniä eläimiä — seepranvarsoja esimerkiksi. Ne ovat kuin leikkikaluja, kuin keinuhevosia, uuden mallisia raidallisia keinuhevosia. Ja silti tahtoisi nähdä saalistuksen.

Tänä yönä kuitenkin pimeys ennätti tulla, ja naarasleijona katosi kallioitten taakse. Aamuun mennessä se epäilemättä oli tappanut jonkin eläimen, josta riitti syötävää molemmille perheille.

Leijonaa koskevaa perimätietoa on Afrikassa loputtomasti, jokaisella on kerrottavanaan jonkinlainen leijonatarina. Kuitenkaan leijonat eivät ainakaan nuorina ole mitään erikoisen voimakkaita eläimiä. Niillä on taipumus sairastua riisitautiin, ja kolmen poikueesta usein kaksi kuolee. Muuan riistanvartija kertoi tästä esimerkin. Hän oli nähnyt leijonan kaatavan saaliinsa ja karjaisevan pehmeästi sen luota kohti läheistä pensasryhmää. Äkkiä ilmestyi sieltä näkyviin kolme poikasta, jotka tulivat syömään. Mutta emo ei vielä koskenut ruokaan. Se karjaisi taas, kuunteli ja karjaisi kolmannen kerran. Kun vieläkään ei kuulunut vastausta, se nousi kärsimättömästi ja kaivoi pensaikosta esiin neljännen pennun, joka selvästi oli liian heikko kävelläkseen. Emo piteli hentoa elävää varovasti hampaillaan, palasi saaliin luokse ja pudotti pennun sen viereen syömään.

Täysikasvuisen leijonan elinmahdollisuudet ovat luultavasti paremmat kuin minkään muun eläimen, sillä ei nimittäin ole muita

vihollisia kuin ihminen. Hyvinkin vanhoilla yksilöillä on hyvä kuulo, näkö ja hajuaisti, ne ovat erinomaisia uimareita ja pystyvät kiipeämään puihin. Leijona kuolee yleensä noin viisitoistavuotiaana.

Palatessamme sinä iltana kohti puiston portteja, huomasin, että ensimmäiset haikaralaumat olivat jo saapuneet tänne matkallaan kohti pohjoista ja Eurooppaa. Linnut olivat levottomia. Ne laskeutuivat maahan ja kohosivat taas heti ilmaan. Lopulta kuin yhteisestä sopimuksesta ne valitsivat ryhmän akasiapuita ja asettuivat niiden oksille yöksi.

Nairobin puistossa tämän tapaisten kohtausten tavanomaisuus on sitäkin hämmästyttävämpää, kun kaupunki on vain neljännestunnin matkan päässä — ja leijonat liikkuvat vapaasti saalista etsimässä. Tuntee kuin olisi ollut sellaisessa elokuvateatterissa, johon ajetaan autolla sisään, ja eläimet nyt katoaisivat näyttämöltä kuin näyttelijät tullakseen esiin taas aamulla uudessa näytöksessä.

Seuraavana päivänä lähdimme autolla Kisumuun Viktoria-järven rannalle. Muutamien mailien ajan Nairobin ulkopuolella tie kulki tuoreen vihreitten peltojen ja viljelysten halki, mutta kääntyi sitten äkkiä suoraan suureen Rift-laaksoon. Se on laskeuma, joka ulottuu aina Kuolleeseen Mereen Keski-Idässä ja geologian alkeisoppikurssina se on vertaansa vailla; näyttää aivan siltä kuin suuri maakaistale olisi laskeutunut hissin tavoin alemmalle tasolle. Ajoimme pitkin laaksoa parisen tuntia ja nousimme sitten ylös kohti Aberdare-vuoristoa. Mount Kenia, joka sijaitsee aivan päiväntasaajan kohdalla ja on aina lumipeitteinen, jäi oikealle 17.000:n jalan korkuisine huippuineen. Sen ylärinteillä kasvaa vain bambupuuta, ja siellä sanotaan elävän muutamia kovaan kylmyyteen tottuneita elefantteja.

Koko alueen nimenä on Valkoinen Ylänkömaa ja se oli ennen

tunnettu ryypiskelevien valkoisten siirtolaisten pesäpaikkana. He olivat muuttaneet Englannista 20- ja 30-luvuilla, nämä »shekkikirjafarmarit». Heidän elämänsä oli kaikin puolin mukavaa, se oli yritystä yhdistää Etelä-Ranskan ja Lontoon Mayfairin eleganssi ja Afrikan villiys. Hyvin usein samppanjakutsut päättyivät aamutunneilla naisriitoihin, rähinöintiin ja ammuskeluun. Ja koska monet olivat lähtöisin tunnetuista perheistä, tapaukset olivat loistavaa uutisaineistoa Englannin sensaatiolehdille. Tilanne huipistui Errolin jaarlin murhaan vuonna 1941, sen jälkeen sota esti vielä pahemmat tempaukset, kenties lopetti ne kokonaan. Valkoinen Ylänkömaa on nyt hyvin siistiä seutua farmeineen ja karjalaumoineen ja paikannimillä on vain historiallista pohjaa: Onnen Laakso, Verenlaskuvuori.

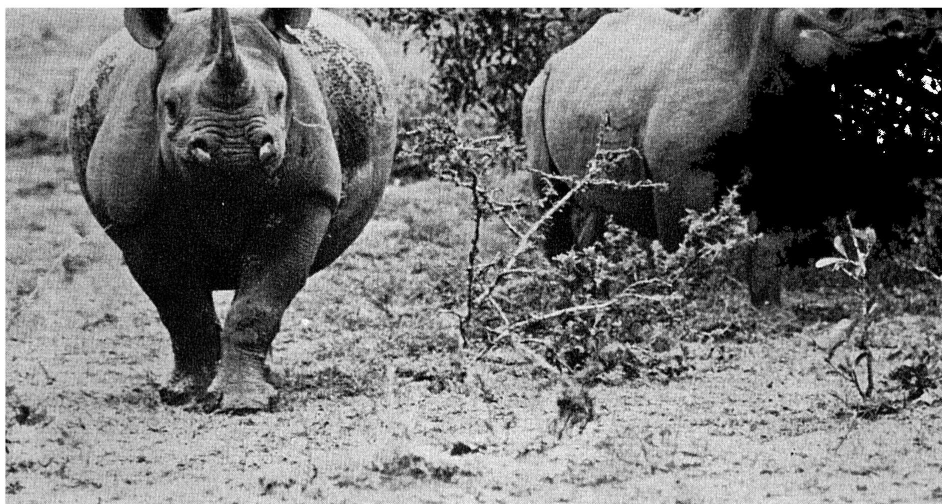
Ulkonaisesti seutu on juuri sellaista millaiseksi se on kuvattukin: laajaa tasankoa, vuoria taivaanrannalla, kaupunkeja, joista selvästi käy ilmi Kenian elämän kolme tasoa. Ylhäällä vuoristossa on englantilainen siirtokunta ruohikkoineen, tenniskenttineen ja bungaloweineen. Alhaalla kaupungin pääkadun varrella sijaitsevat basaarit, joita miltei poikkeuksetta hoitavat intialaiset. Slummikortteleissa ja tasangoilla kaupunkien ulkopuolella elävät afrikkalaiset, jotka tuntuvat aina olevan liikkeessä. He marssivat pitkinä jonoina kuin muurahaiset, melkein aina peräkanaa; joka naisella on päänsä päällä kantamus, banaanikimppu, astia, vieläpä tulitikkulaatikkokin (satuin näkemään sellaisen eräänä päivänä). Ilmapiiri on kuin rajaseuduilla ja valkoisten keskustelunaiheet ovat rajaseudun keskustelunaiheita; puhutaan karjasta, käsnäsikalaumoista, jotka toisinaan tulvivat uskomattoman runsaina Abessiniasta päin, metsästyksestä, paikallisista skandaaleista, taudeista ja sateista.

Ihmisten sanotaan joskus tulevan hulluiksi tässä päiväntasaajan kuumuudessa, ja siinä voi olla perääkin. Aurinko on kirkas ja polt-

tava — 7000:n jalan korkeudella voi suorastaan tuntea ultraviolettisäteiden imeytyvän ihoon — ja minut valtasi usein ylivoimainen väsymys, ääretön halu jäädä istumaan ja uneksimaan. Sitten äkkiä lankeaa kylmä yö. Nuotiotulen ja lämpimän haahkanuntuvapeiton luulisi rauhoittavan, mutta minä nukuin levottomasti. Tamaani karjaisee joskus kauheasti pimeydessä. Eläin ei ole juuri oravaa suurempi, mutta sen ääni on kuin oven narinaa tyhjässä talossa. Se on niin kitisevä, epäinhimillinen ja epämiellyttävä, että tahtomattaankin kuvittelee yön pimeydessä tapahtuvan jonkin hirvittävän murhenäytelmän

Mutta hieman uhkaavantuntuinen tunnelma johtuu omasta itsestä. Tämä on mau-mau-seutua, juuri näiden ylänköjen farmarit istuivat »kapinan» aikana panostetut ja varmistetut revolverit mukanaan ruokapöydässäkin. Mau-mau-miesten tavallisin juoni oli livahtaa sisään palvelijoiden jäljessä, joten ovet oli lukittava sisältäpäin. Lukko avattiin palvelijan koputtaessa, hänen käskettiin odottaa ulkopuolella, kunnes farmari oli päässyt pöytänsä ääreen. Revolveri suunnattuna rintaansa kohti palvelija sitten kattoi pöydän, ja ovi lukittiin taas hänen mentyään ulos. Ikkunan ääressä ei istuttu koskaan; yöt nukuttiin huoneen etäisimmässä nurkassa ja oli viisainta muuttaa huonetta joka ilta. Kolme vuotta oli tilanne tällainen.

»Kapina», niin kuin sitä nimitettiin, on nyt ohitse. Epävarmuutta on kuitenkin olemassa, jonkinlaista uhkan tuntua kaiken pohjalla. Muistan miten eräänä yönä, kun ajoimme muutamien ystäviemme kanssa heidän ylängön eräässä etäisessä laaksossa olevaan taloonsa, omistaja sanoi sitä lähestyessämme: »Ihmettelen vain mikä siellä nyt on hullusti kun olemme olleet poissa. Aina tapahtuu jotakin.» Kuusi tai seitsemän mustaa palvelijaa oli meitä vastassa epätoivoisen näköisinä. »Karmi», he sanoivat, »on mennyt.»

Suuren veturin voimaa: sarvikuono

Madi-tytöillä on verhonaan vain kimppu lehtiä

»Mennyt! Minne hän on mennyt?»

»Poliisi tuli ja vei hänet.»

»Mutta minkä takia?»

»He eivät sanoneet.»

Tämä oli vakava isku ystävälleni, sillä Karmi oli palvelijoiden johtaja. Hän oli jo monen vuoden ajan hoidellut lypsykonetta; hän tunsi farmin jokaisen eläimen ja jokaisen aarin viljelysmaata eikä ilman häntä voitu tulla toimeen. Ystäväni otti puhelimitse yhteyden poliisiin ja sai heti selityksen: »Poika tuntuu olevan libaani.»

»Mutta se on mahdotonta», ystäväni sanoi. »Hän on ollut palveluksessani monta vuotta.»

»Meillä on siitä todisteita.»

Lopulta pojan sallittiin palata takaisin farmille vartijan seurassa lypsämään lehmät, mutta sen jälkeen hänen oli palattava yöksi vankilaan.

Libaanien olemassaolo on tyypillisesti afrikkalaista, tärkeä osa noituutta ja esi-isien palvontaa. Onkin hämmästyttävää, ettei siitä paljoakaan tiedetä. Libaani ei ole aivan samaa kuin poppamies; ulkopuolinen ei sitä virkaa voi hoitaa. Hänen täytyy syntyä kastiin jotenkin samaan tapaan kuin brahmaanin Intiassa. Afrikassa kasti on kuitenkin hyvin pieni, siihen kuuluu vain muutamia perheitä. Libaani on heimon *eminence grise*. Päällikköä hän ei voi käskeä. Toisaalta kuitenkin on suotavaa, ettei päällikkö vastusta hänen ohjeitaan. Libaanilta kysytään neuvoa aina ennen kuin hyökätään toisen heimon kimppuun, suoritetaan karjavarkauksia tai tehdään yleensä mitään ratkaisevia päätöksiä. Hän näkee unia, hän kysyy hämärän jumalolennon mieltä, olennon, joka liittyy kaikkeen afrikkalaisten tuntemaan pelkoon, sitten vasta hän sanoo kyllä tai ei. Hän antaa sotureille pienen pussin pyhää pölyä, jonka he kiinnittävät tikariinsa uskoen sen suojelevan heitä ikävyyksiltä. Jos he epä-

onnistuvat metsästyksessä tai karjan varastamisessa, libaani voi varmasti osoittaa, ettei hänen neuvojaan ole tarkoin noudatettu. Jos he onnistuvat, libaanille kuuluu paras osa karjasta ja kaikesta kotiin tuodusta saaliista.

Libaani ei ole kuitenkaan kokonaan huijari. Tuntuu todennäköiseltä, että hän todellakin uskoo omaavansa yliluonnollisia voimia. Melkein aina hän on myös muita heimon miehiä älykkäämpi. Hän on erikoislahjakkuus, joka koko elämänsä ajan on huolellisesti opiskellut kaikkea mikä koskee ihmisten pelkoa ja toiveita, ja tavallisesti hän on erittäin taitava poliitikko.

Tällaisen miehen merkitys mau-mau-liikkeelle on ilman muuta selvä. Hän ei ehkä ole käskenyt tehdä niitä julmuuksia joita sattui (ja ne todellakin ovat yhtä karkeita jolleivät karkeampiakin kuin Afrikan orjakaupan aikaan); mutta hän ei kieltänytkään niitä eikä kukaan tarkalleen tiennyt miten pitkälle voi mennä. Englantilaiset luonnollisesti eristivät libaanit ja heidän perheensä kapinan alkuvaiheessa. Heidät sijoitettiin eräälle saarelle Keniassa ja kiellettiin sieltä poistumasta.

Ystäväni palvelijan poliisille antama selitys oli melko pateettinen. Hän tunnusti karanneensa saarelta muutama vuosi sitten. Hänen isänsä oli kuollut, hän sanoi, maaperä oli siellä niin huonoa, ettei ruokaa riittänyt kaikille; missään tapauksessa hän ei koskaan ollut tahtonut tulla libaaniksi. Eräänä pimeänä yönä hän oli paennut ja tullut suoraan ystäväni farmille. Hän oli naimisissa ja hänen ainoa toiveensa oli saada elää samanlaista elämää kuin toisetkin miehet.

Poliisin vastaus tähän oli seuraava: kun kerran on ollut libaani, on aina libaani; kohtaloaan ei voinut paeta. Hän saattoi olla aivan viatonkin, mutta hänen vaikutusvaltansa oli yhä jäljellä. Kukaan ei uskaltanut olla häntä tottelematta, ja kuka takaisi ettei hän jonakin yönä käskisi tappaa ystävääni ja hänen perhettään vuoteisiinsa?

Myös farmin muita afrikkalaisia kuulusteltiin, ja aluksi he kielsivät tietävänsä pojan todellisesta asemasta. Mutta lopulta he taipuivat myöntämään, että he tiesivät ja että he tottelisivat jokaista hänen antamaansa käskyä. Juuri sen takia farmin asiat olivatkin kunnossa.

Näin työnjohtajapojan, kun poliisi toi hänet takaisin lypsämään lehmiä. Hän oli muita neekereitä suurikokoisempi nuori mies, yllään hänellä oli shortsit ja sotilasmallinen khakipaita, hän oli hyvin laiha ja hyvin musta, korkeat poskipäät ja kapeat mustat silmät tekivät hänet erittäin älykkään näköiseksi. Hänen sormensa olivat pitkät ja ohuet. Hän seisoi talon edessä olevalla ruohikolla ja vapisi, ehkä pelosta ajatellessaan vankilaa tai ehkä järkytyksestä, jota hänelle luomansa uuden elämän raunioituminen merkitsi. Vartijat, neljä afrikkalaista poliisia, vapisivat hekin. Oli selvää, että he pelkäsivät jonkin oudon ja vaarallisen maagillisen hengen minä hetkenä tahansa iskevän heihin. Toiset farmin työläiset kääntyivät katsomaan poispäin. Joku heistä — ehkäpä hänen oma vaimonsa — oli ilmiantanut hänet poliisille, ja se oli hirvittävää.

Kukaan ei kuitenkaan epäillyt poliisin oikeutta vangita hänet; koko joukko tuntui hyväksyvän sen väistämättömänä kohtalona, kauheana mutta välttämättömänä. He seisoivat siinä kauan puhumatta juuri mitään toisilleen eikä libaani kertaakaan vilkaissut vaimoonsa, jolla oli lapsi käsivarsillaan. Lopulta kaikki poistuivat mutisten alistuneesti ja katosivat puutarhan takaosiin.

Tulee tietysti ajatelleeksi missä määrin ympäristön vaikutus saa aikaan tämäntapaisia välikohtauksia, ei niinkään tasangon korkeus ja meren etäisyys, vaan vallitsevan ilmapiirin jonkinlainen luonnollinen teatraalisuus. Päiväntasaajalla ei ole varsinaisesti vuodenaikoja — sateiset ja kuivat kaudet vain vaihtelevat — ja nyt maaliskuussa sateet olivat juuri puhkeamaisillaan, ja purkautumattomat pilvet

seurasivat meitä koko matkan ajan. Ilmassa oli usein ukkosta, ja uskomattoman kirkkaan auringon säteet tunkeutuivat raskaina kumpuilevien pilvien lävitse kuin valokeilat. Metsässä »liekkipuut» ja »pulloharjapuut» loistivat eksoottisen tulipunaisina, ja samassa puutarhassa näki usein niinkin erilaisten kuin banaanien ja tuberosan kasvavan vierekkäin. Muut maahan tuodut kasvit kasvattivat kesän ja talven puuttumisesta villiytyneinä nuppuja ja kukintoja niin usein kuin vuoden aikana ennättivät. Muistan eräänkin voimakastuoksuisen pensaan, joka kasvatti kolme eriväristä kukintoa, valkoisen, malvanvärisen ja purppuranpunaisen. Sitä sanotaan »Aamu, Iltapäivä ja Ilta»-puuksi tai joskus »Eilen, Tänään ja Huomenna».

Kun sitten ajoimme edelleen länteen Nakuruun, ilmestyivät flamingot, ja ne ovat kenties värikkäin nähtävyys Afrikassa. Kymmenin tuhansin niitä kahlailee kaupungin ulkopuolella olevan järven rantavesissä. Näimme ne ensiksi noin viiden mailin päästä, ja ne olivat kuin yhtenäinen vaaleanpunertava nauha vedessä. Kun sitten ajoimme lähemmäksi kuumepuumetsän lävitse, väri kävi voimakkaammaksi ja jokaisella linnulla oli oma kuvansa veden pinnassa. Flamingo on samalla kertaa huvittava ja kaunis, kun se etsii ravintoaan pohjamudasta. Se astelee eteenpäin nopein sipsuttavin ja liukuvin askelin, pitka kaula alas taipuneena, ruma möhkälemäinen pää lipuen pitkin pintaa. Se muistuttaa suuresti Tennielin piirrosta nurinkurisesta krokettipelistä kirjassa *Liisa ihmemaassa.*

Jos juoksee huutaen niitä kohti, ne lähtevät hankalan tuntuisesti juoksemaan pitkillä koivillaan, kunnes saavat siivilleen tarpeeksi kantovoimaa. Ilmaan päästyään ne lentävät hyvin hiljaisesti; tiheänä joukkona ne ylittivät meidät kahdenkymmenen jalan korkeudella eikä kuulunut mitään muuta kuin heikkoa suhinaa kuin kesätuuli olisi värisyttänyt puiden lehtiä. Kun ne tahtovat laskeutua,

ne kaartavat vasten tuulta ja koskettavat maata muutamin nopein hypähtelevin askelin, kunnes kymmenisen jaardin jälkeen lennon antama vauhti lakkaa. Kun niitä saattaa olla toista tuhatta yhdessä parvessa, ne saavat veden kohisemaan kuin raesateella.

Sellaiset näkymät ovat uskomattoman kauniita, ne saavat katselijan rakastumaan Afrikkaan intohimoisesti.

Pääsimme Kisumuun ja olimme juuri nousemassa höyrylaivaan, jonka oli määrä viedä meidät yli Viktoria-järven Ugandaan, kun sateet viimeinkin tulivat. Tämä oli vasta alkua — myrsky kesti vain puoli tuntia ja sitä seurasi kahden viikon pouta — ja kuitenkin tuntui kuin koko luonto olisi tullut hulluksi. Järvi muuttui pikimustaksi, tuuli tempautui pyörteiksi, ja taivas yhtyi aaltoihin muodostaen läpipääsemättömän vesiseinämän. Äkkiä kaikki oli ohitse, seuraavana aamuna heräsimme keskellä järveä ja huomasimme pilvien kaikonneen takaisin vuoristoihin. Kirkkaan oranssin värinen jyrkänne jakoi pilvet kahtia ja pitkin taivaanrantaa näkyi kerroksittain eri värejä lavendelinsinisestä omenanvihreään. Niiden lävitse nousi aurinko. Saukon poikanen kalasteli laivan vieressä, ja joka kerran kun sen sileä pää ilmestyi pintaan, aamurusko värjäsi sen karvan tulipunaiseksi.

Päämääränämme Ugandassa oli käydä niissä kahdessa suuressa luonnonpuistossa, jotka hiljattain oli perustettu Belgian Kongon rajalle. Suurempi niistä, Murchison-puisto, ulottuu pitkin Valkoisen Niilin alkujuoksua Albert-järvelle saakka, toinen, Queen Elizabeth, on kauempana etelässä Ruwenzorin ja Kuuvuoren juurella. Vuokrasimme auton Entebbestä ja lähdimme ensin Queen Elizabeth-puistoon; siellä me viimeinkin näimme elefantteja. Niitä oli pari syömässä aivan leirin ulkopuolella Edward-järven rannalla saapuessamme perille myöhään iltapäivällä ja pysäyttäessämme auton parinkymmenen jaardin päähän niistä.

Tässä parissa ei luullakseni ollut mitään erikoisen huomionarvoista: ne olivat keskikokoisia, niillä oli melko lyhyet syöksyhampaat, ja ne pureskelivat pensaiden lehtiä täynnä hiljaista kypsää arvokkuutta. Mutta tämä selitys ei riitä kuvaamaan niitä tunteita, joiden valtaan jokainen joutuu nähdessään elefantin ensimmäisen kerran läheltä luonnollisessa ympäristössään. Ensin joutuu pakokauhun valtaan, mutta se menee pian ohi, sitten voi rauhallisesti keskittyä pelkkään katseluun. Elefantit, silloin kun niitä ei metsästetä tai häiritä, luovat ympärilleen omituisen viileän ilmapiirin. Niitä ympäröi kuin varoittava suhina, ehdottoman hiljaisuuden vaatimus; ja sillä tuntuu olevan vaikutuksensa paitsi ihmisiin myös muihin eläimiin — gaselliin, gnuhun, vieläpä käsnäsikaan — jotka sattuvat oleilemaan samassa laaksossa. Se ei ole märehtivien puhvelilaumojen tylsistyttävää hiljaisuutta. Siinä on tiettyä nirsouden tuntua, suurta voimaa, jota käytetään hyvin varovasti ja harkiten. Epäilemättä saman voi havaita missä tahansa sirkuksessa tai eläinnäyttelyssä. Tuskin mitenkään voi kuvata sitä tarkkaa hienostuneisuutta, jolla elefantti valikoi ja katkaisee haluamansa lehtiniput ja työntää ne sitten siististi kolmikulmaiseen suuhunsa heilauttaen rytmikkäästi kärsäänsä. Kun se on syönyt yhdestä puusta tarpeeksi, se siirtyy toisen luo eikä sen astuessa kuulu minkäänlaista ääntä.

Elefantit eivät ehkä ole niin koristeellisia kuin kirahvit eivätkä niin dramaattisia kuin leijonat, mutta me emme koskaan väsyneet niitä katselemaan, vaikka niitä jonain päivänä oli liikkeellä sadoittain kuin karjaa. Niiden lähelle oli aina helppo päästä. Kirkkaissa, vilkkaissa silmissä on heikko näkö: tuskin sadan jaardin päässä olevia esineitäkään ne eivät näe kuin epäselvästi, ja vain tarkan kuulonsa ja hajuaistinsa avulla ne pystyvät vainuamaan tunkeilijan. Kun ajaa auton lähelle laumaa, jokainen niistä kääntyy kohti, ja seuraa hetkisen ikäänkuin hidasta balettia eläinten ryhmittyessä

uudelleen. Ne tietävät kokemuksesta, että pitkien syöksyhampaiden takia suurikokoisia uroksia ammutaan ensiksi, joten sellaiset siirtyvät keskelle. Naaraat puolestaan asettuvat ulommaisiksi ja kokoavat samalla vasikat yhteen hätistellen niitä taakseen. Poikaset eivät siitä koskaan pidä — lauman keskellä on kuumaa ja ahdasta — joten ne tungeksivat esiin emonsa jalkojen välistä. Emot heilauttelevat kärsiään yhtä mittaa työnnellen niitä takaisin.

On myös helppo havaita milloin tulee elefanttia liian lähelle. Korvat kohoavat kuin purjeet, kärsä ojentuu ankarasti suoraan kohti ja kääntyy sitten hyökkäyksen alkaessa kaksin kerroin syöksyhampaiden taakse. Hyökkäys on nopea — elefantit saavuttavat jopa viidentoista mailin tuntinopeuden — mutta jos välimatkaa sattuu olemaan viisikymmentä jaardia ja jos auton moottori ei lakkoile, pääsee kyllä pakoon. Eläin ei seuraa autoa kovinkaan pitkälle.

Tsavo-puistossa Keniassa opin myöhemmin tuntemaan kaksi nuorta norsua verraten hyvin. Sikäläinen puistonvartija David Sheldrick oli ottanut ne pieninä hoiviinsa ja pitänyt niitä öisin tallissa, jotta ne eivät joutuisi leijonien hampaisiin. Uroksesta oli kuitenkin jatkuvasti huolta. Se tyrannisoi pienempää naarasta, söi aina itse parhaat palat ja kun naaras protestoi, se läimäytti sitä lujasti takapuoleen. Sheldrick päätti lopulta sijoittaa sisarukset eri talleihin, mutta siitä nousi heti hirvittävä meteli. Koko yön molemmat pieksivät seiniä ja valittivat, kunnes Sheldrick puhkaisi reiän niitä erottavaan seinään. Uros ojensi naaraalle kärsänsä. Naaras kiersi omansa sen ympärille. Sillä tavoin ne nukkuivat yönsä.

Mutta sisällä nukkumiseen ne eivät ottaneet tottuakseen. Pian uros oppi avaamaan kärsällään ulkopuolella olevan säpen. Se kiersi sitten naaraan tallin ovelle ja päästi senkin ulos.

Ugandan Kansallispuiston johtaja Rennie Bere, joka asuu Queen Elizabeth-puistossaan, kertoi heillä olleen elefanttien kanssa saman-

laisia vaikeuksia. Eläimillä oli tapana kulkea leirialueen läpi yöllä, mikä oli hiukan vaarallista, sillä siellä nukkui usein kolmeneljäkymmentä turistia. Tavallisesta aidasta ei tietystikään ollut mitään hyötyä, joten alueen ympärille vedettiin sähkökaapeli, joka antoi melkoisen iskun. Tämä kaapeli yhdistettiin leirin muuhun sähköverkostoon. Virta katkaistiin joka ilta yhdentoista maissa, mutta oli havaittu norsujen pysyvän poissa, jos ne aikaisemmin päivällä olivat saaneet sähköiskun. Norsujen älykkyyttä kuitenkin aliarvioitiin. Pian ne keksivät mistä oli kysymys. Ne odottivat kunnes näkivät valojen sammuvan ja astelivat sitten leirialueen poikki.

Silloin kun me saavuimme Queen Elizabethiin, sähkökaapeli oli leiriltä poistettu. Norsuista ei nyt ollut haittaa, mutta sen sijaan kyllä virtahevoista. Queen Elizabeth-puiston järvillä elää tällä hetkellä enemmän virtahepoja kuin missään muualla. Heti pimeän tultua tuhannet niistä kohottavat vedestä suunnattomat harmaanpunaiset ruhonsa ja kuljeksivat syömässä ruohikkoisilla rinteillä aamuun asti. Virtahevot eivät tavallisesti ole vaarallisia, eivät ainakaan ihmisille, mutta ne saattavat liikkua pettävän nopeasti, ja on epäviisasta mennä niiden ja veden väliin.

Olimme illastamassa Beren luona samana iltana, ja vaikka majaamme oli vain parinsadan jaardin matka hänen talostaan, hän ei sallinut meidän kävellä kotiin pimeässä. Yö oli kuitenkin niin hiljainen ja rauhallinen, ettemme ensiksi uskoneet minkään voivan olla vaaraksi. Mutta sitten Bere sytytti päävalot. Heti kohosi edestämme suurikokoinen hahmo, ja sen mennä kahistaessa majojen välissä ennätimme vielä nähdä kahden hyeenan vihamieliset silmät.

Jos haluaa tutustua virtahepoihin paremmin, on mentävä vesille. Virtahepo on saamaton eläin. Päivät pitkät se ei näytä tekevän mitään muuta kuin makaavan paikoillaan veden pinnassa, hitaasti vajoten ja taas kohoten, ja ulosteiden haju karkottaa uteliaat melkoi-

sen kauaksi. Koko ajan kun vene etenee, seuraavat silmät sitä veden rajasta. Kosteat silmät näkyvät hetken ja katoavat sitten. Pienten kuplien rivi näyttää suunnan, johon se liikkuu veden alla (se voi pysytellä siellä jopa kuusi minuuttia). Kun eläin kohoaa ylös, se heilauttaa nopeasti lepakkomaisia korviaan ja puhaltaa suurista sieraimistaan pienen sinisen suihkun. Virtahevot elävät enimmäkseen yhdyskunnissa; viidenkymmenen tai sitäkin suurempien ryhmien voi sanoa olevan tavallisia. Ne kiipeilevät toistensa päälle rantamudassa — ja likainen virtahepo onkin likaisin olio koko maailmassa. Usein ne alkavat yhtäkkiä keskustella toistensa kanssa. Ääni on lyhyt, matala ja yksitavuinen muu, jossa on protestin sävy. Murahtelevat kysymykset ja vastaukset seuraavat venettä virtaa alas.

Bere vakuutti minulle, etteivät virtahevot ole lainkaan niin jäykkiä kuin miltä ne näyttävät — ne tappelevat rajusti keskenään, hän sanoi — ja huomasin monilla niistä tosiaankin arpia ja haavoja selässä ja harteissa. Suuria nahansuikaleita oli irtautunut. Nuo haavat näkyvät parhaiten, kun kaksi valtavaa ruhoa kohoaa vedestä parittain. Ne tulevat vastakkain suut avoimina (yhdelläkään eläimellä ei ole niin suurta suuta), ja kumpikin koettaa levittää leukapielensä suuremmaksi kuin toinen. Onko kysymyksessä tappelu tai lemmiskely tai ehkä molemmat samalla kertaa, sitä on hiukan vaikea sanoa.

Kysyin Beren mielipidettä myös puhvelien tappelutavoista, mutta hänen mielestään niistä on hyvin vähän vaaraa. On kylläkin totta, hän lisäsi, että haavoittunut puhveli saattaa olla savannin vaarallisin eläin ja että ne joskus voivat käydä auton kimppuun ja silloin niiden sarvienvälisellä kyhmyllään antama töytäys varmasti kaatoi ajoneuvon. Mutta yleensä puhvelilaumat olivat aivan rauhallisia. Todistaakseen sen hän eräänä päivänä ajoi keskelle sadan

eläimen laumaa. Meitä oli omiaan rauhoittamaan se seikka, että auto oli hieno — se oli valmistettu varta vasten kuningatar Elizabethille ja Edinburgin herttualle, kun he saapuivat vihkimään puiston vuonna 1952 — eikä Bere varmasti tahtonut sen saavan naarmuakaan. Vanhat härät olivat säälittäviä. Ne olivat menettäneet kauneutensa, hyödyllisyytensä, suvunjatkamiskykynsä, kaiken, ja ne oli suljettu lauman ulkopuolelle. Ne kuljeskelivat ympäriinsä synkän ja alakuloisen näköisinä ja tuijottivat meitä tihruisin, epäluuloisin silmin — ne toivat mieleen jonkinlaisen vanhainkodin. Yksi kerrallaan, Bere selitti, ne kaikki kuolisivat, ja hyeenat söisivät ne. Päivästä toiseen ne vain odottivat kuoleman tuloa.

Jostain syystä pidin Queen Elizabeth-puistosta enemmän kuin yhdestäkään toisesta näkemästämme. Joka aamu heräsimme niin mielikuvituksellisen runsaaseen lintumaailmaan, että toisinaan silmät tuntuivat kyltyneen ilmassa kiitäviin kirkkaisiin värijuoviin. Mitä pienempi lintu, sen värikkäämpi; aivan ihmeellisiä olivat kääpiökuningaskalastajat, sinipunervarintaiset sininärhet, kanariankeltaiset kutojalinnut ja mehiläissyöjät. Muuan laji oli tuskin mustepulloa suurempi ja sen vahamaiset siivet olivat puhdasta mustaa ja valkoista. Joka kerta kun aamulla avasin ensimmäisen kerran oven, marabuhaikara seisoi aivan kynnyksellä. Se on peloittavan näköinen (kaikkien muiden paitsi lintuhullujen mielestä) laihasta kaulasta riippuvine heiluvine pusseineen ja ärtyisine silmineen. Valkopäiset kiljumerikotkat lensivät ylitsemme puoleksi syöty ahven joskus kynsissään. Ja tarvitsi vain mennä järven rantaan nähdäkseen sadoittain sellaisia lajeja kuin Egyptin hanhi (sama lintu on puuhun kaiverrettuna Tutankhamonin hautakammiossa), käärmekaula kuivattelemassa siipiään, pelikaani, iibislintu, lootuslintu (kahlaajalintu, joka latuskajaloillaan astelee pitkin kelluvia lehtiä kuin pianon

koskettimilla) ja jalohaikara — harhaan johtava nimi olennolle, joka on hauras ja hieno kuin kreikkalainen maljakko.

Murchison-puistossa, joka sijaitsee parisataa mailia pohjoisempana, lintumaailma ei ole yhtä runsas. Sen etuna on kuitenkin vielä syrjäisempi sijainti ja se, että kaksi Afrikan uutterinta tutkijaa, Samuel Baker ja hänen vaimonsa, ovat tehneet sen kuuluisaksi. On kohta sata vuotta siitä, kun Bakerit saapuivat Niilin lähteiden tutkimusmatkallaan tähän Ugandan luoteiskulmaan. Maaliskuun 4. päivänä 1864 he näkivät Albert-järven, silloin tuntemattoman sisämaajärven, ja kolme viikkoa myöhemmin he löysivät Murchison-putoukset Viktorian Niilin varrelta. Mutta vasta seuraavana vuonna he saattoivat palata takaisin sivistyksen pariin; kuukausikaupalla paikalliset heimopäälliköt pitivät heitä käytännöllisesti katsoen vangittuna sillä karulla seudulla, joka nyt muodostaa puiston eteläosan, ja he olivat vähällä heittää henkensä.

Bakerin vaimo koki matkalla suunnattomia vaikeuksia. Hän käytti aina pitkiä viktoriaanisia hameita, ja kun aamukaste imeytyi niihin, niiden paino lyyhisti hänet maahan. Kerran hän oli kuumeen takia tiedottomana toista viikkoa, ja kun he saivat näkyviinsä retkensä määränpään, Albert-järven, hän suistui suon silmäkkeeseen. Jotenkuten he raahautuivat järven rantaan. »Olin äärettömän liikuttunut», Baker kertoo, »tuon loistavan näkymän edessä. Vaimoni, joka niin uhrautuvasti oli seurannut mukanani, seisoi vierelläni kalpeana ja kuolemanväsyneenä — ihmisrauniona Albert-järven rannalla, jonne niin kauan olimme saaneet ponnistella. Yhdenkään eurooppalaisen jalka ei ollut meitä ennen polkenut sen hiekkaa eikä yhdenkään valkoisen miehen katse seurannut loputtomiin ulottuvaa veden pintaa. Me olimme ensimmäiset; ja tässä oli sen suuren salaisuuden selitys, jota itse Julius Caesarkin oli turhaan yrittänyt ratkaista. Tämä oli se suuri sammio, josta Niili

sai *jokaisen vesipisaransa*, paitsi niitä jotka tulivat sateista tai Keski-Afrikasta pohjoiseen virtaavista kohisevista vuoripuroista. Tämä oli Niilin alkulähde!»

Kun kaikki oli ohitse ja he olivat taas Egyptissä, Baker kysyi itseltään: »Olenko tosiaankin ollut Niilin lähteillä? Se ei ollut unta. Todistaja istui minua vastapäätä: kasvot olivat nuorekkaat, mutta pronssinruskeat kuin arabilla auringon paahdettua niitä monen vuoden ajan; nyt onnellisesti taakse jääneet ponnistukset ja sairaudet olivat hänet murtaneet ja huolet heittäneet varjonsa; pyhiinvaellukseni matkakumppani, jolle olen velkaa menestykseni ja elämäni — oma vaimoni.»

Englantiin palattuaan hän sai vastaanottaa Kuninkaallisen Maantieteellisen Seuran kultamitalin.

Viimeisten sadan vuoden aikana maisemat eivät ole paljoakaan muuttuneet, paitsi että vihamieliset päälliköt on lannistettu ja että matkaa voi tehdä tavallisella autolla. Unitauti ja tsetse-kärpänen ovat karkoittaneet asukkaat tiehensä, ja Murchinson-putouksilla, missä Viktorian Niili purkautuu läpi rotkon kuin patonsa murtaen, maisemat ovat melkein yhtä ihastuttavia kuin ne olivat Bakerin ollessa siellä 1864. Juuri näiden putousten alapuolella Ernest Hemingway ja hänen vaimonsa joutuivat tekemään pienellä lentokoneellaan pakkolaskun muutama vuosi sitten, ja onnekseen pelastuivat erääseen sattumalta ohikulkevaan laivaan.

Nykyään johtaa tähän puiston eteläosaan hyvä tie Masindin kaupungista, ja seutu on aivan villiä. Sinä päivänä, jolloin saavuimme, meidän oli pakko pysähtyä useita kertoja norsulaumojen ylittäessä tietä, ja kaikkialla näimme Jacksonin hartebeestejä (kaama-antilooppien eteläafrikkalainen nimi), kauniita antilooppeja, joilla on taaksekiertyvät sarvet ja kirkkaan kullan ja punaisen värinen nahka. Kattohaikarat olivat valinneet tämän seudun muutto-

matkojensa levähdyspaikaksi. Niitä kierteli yllämme loputtomasti, taivas mustanaan, ja kun ne kaarrellen laskeutuivat maahan yöksi, ne peittivät tien vieret kuin heinäsirkat molemmin puolin puolen mailin päähän. Ja kun sitten tulimme Viktorian Niilin rantaan ja annoimme äänimerkkejä, jotta lossi tulisi hakemaan meidät ylitse vastarannalla olevalle leirialueelle, näimme ensimmäisen kerran Afrikassa krokodiilien kosteiden kuonojen ja silmien pistävän esiin joen tyynestä pinnasta.

Murchison-puistoon tullaan paljon krokodiileja katsomaan, sillä niitä on täällä runsaasti. Ja jos ajaa laivalla Murchison-putouksille asti, voi päästä niitä hyvinkin lähelle. Ne makaavat koko päivän rantahietikolla kidat avoinna. Vasta kun ihminen on kolmen- tai neljänkymmenen jaardin päässä, ne nousevat lyhyiden jalkojensa varaan ja katoavat veteen keinahdellen hullunkurisesti kuin jotkut vieterillä käyvät leikkikalut. Vesi on mutaista ja sen pinnalla uiskentelee miljoonittain pieniä Niilinkaalia, niin että krokodiilit katovat kokonaan näkyvistä.

Krokodiilit olivat minusta niin mielenkiintoisia, että voitin pian inhon tunteeni; ja kuitenkin ne hyeenoja ehkä lukuun ottamatta ovat Afrikan halpamaisimpia eläimiä. Ne eivät koskaan käy avoimesti hyökkäykseen eivätkä ne yritä puolustaa edes omia muniaan; ja kun ihminen astuu maalle, ne häviävät veteen. On kuitenkin epäviisasta mennä liian lähelle vesirajaa, varsinkin pimeällä. Krokodiili ei tavoita saalista hampaillaan. Se tarkkailee kulkijaa keskeltä virtaa, ui näkymättömissä lähelle rantaa ja pyyhkäisee hänet sitten nopealla viikatemaisella pyrstön iskulla veteen. Joku neekeripoika oli sillä tavalla saanut surmansa muutamaa päivää ennen tuloamme, ja meille kerrottiin norsuvasikoiden usein saavan osakseen saman kohtalon, kun ne tulevat juomaan. Silloin emo juoksee epätoivoisena edestakaisin pitkin rantapengertä kykenemättä kostamaan.

Mutta krokodiililla on vaarallisia vihollisia silläkin. Naaras laskee kilpikonnan tavoin kuusi-seitsemänkymmentä munaa hiekkakuoppaan, mutta niistä ei monikaan kehity poikaseksi. Munansa laskettuaan (ne ovat samanlaisia kuin suuret valkeat hanhenmunat) emo peittää kuopan ja jättää ne joskus oman onnensa nojaan. Sitä hetkeä on odottanut varaanisisilisko. Se ryömii esiin aluskasvillisuuden seasta, kuopii hiekan syrjään ja ahmii itsensä kylläiseksi. Ja vaikka pesä säilyisikin varaanilta, krokodiilinpoikanen tarvitsee melko tavalla hyvää onnea jäädäkseen henkiin. Pieninä, kymmentuumaisina ja kiiltävinä olioina ne kaivautuvat esiin hiekasta ja juoksevat heti sihisten ja muristen kohti virtaa. Marabuhaikara kovine teloittajan katseineen on rannalla valmiina ottamaan ne vastaan. Se seisoo rantamudassa ja nappaa ne nokkaansa nopein liikkein kuin miekkailija. Ja jos viitsii katsoa, voi seurata krokodiilinpoikasen vääntelehtivää menoa linnun kapeaa kurkkua alas.

Krokodiiliemo koettaa joskus puolustaa poikasiaan tuona ratkaisevana hetkenä, ja se on kiinnostavaa katseltavaa. Marabu seisoo kuuden tuuman syvyisessä vedessä näennäisen välinpitämättömänä odottaen seuraavan suupalan uivan viereensä, ja parinkymmenen jaardin päässä krokodiiliemon murhanhimoiset silmät pistävät esiin virrasta. Se painuu hiljaa sukelluksiin ja ui kymmenen jaardin päähän marabusta. Lintu ei näytä sitä huomanneen. Ja nyt, arvioituaan tarkoin etäisyyden, emo katoaa taas näkyvistä. Nyt se sukeltaa tappaakseen. Kuluu aikaa vain pari sekuntia, mutta niiden aikana marabu ennättää astua hajamielisesti ja huolettomasti askelen taaksepäin. Samassa kohoaa krokodiilin valtava kita vedestä ja napsahtaa kiinni juuri siinä, missä lintu äsken seisoi. Vihreän veden valuessa selästä krokodiili katoaa taas näkyvistä; ja juonikkaan näköisenä lintu astuu entisille jalansijoilleen katse koko ajan jalkojen juureen suunnattuna.

Jälkeenpäin ajatellen minusta tuntuu, etten koskaan tahtonut puuttua tuontapaisten kohtausten kulkuun; ehkä toivoin, että näkisin marabun joskus joutuvan kiinni, mutta en siksi, että olisin säälinyt krokodiilia. Se oli vain hetken innostusta. On helppo muuttua välinpitämättömäksi, aina voi kuitata raaimmat asiat sanomalla »No niin, sellainen on luonnon laki, niin täytyy tapahtua». Voi maata laivan kannella haukottelevien virtahepojen keskellä ja katsella taivaalle kumpuilevia uhkaavia ukkospilviä. Voi nähdä elefanttiperheen tulevan rantaan peseytymään, hartebeest-antilooppien juoksevan jonona taivaanrannalla, kalan hypähtävän laiskasti joessa. Ja kun joku huutaa »Katsokaa tuonne», kääntyä sormen osoittamaan suuntaan toivoen näkevänsä jotain dramaattista, kiimaisten antilooppien taistelun tai jonkin tapponäytelmän.

Majamme katolla oli arka pieni sisilisko, väriltään kirkkaan sininen ja helakanpunainen aivan kuin joku huolimaton impressionisti olisi kaatanut värikuppinsa sen päälle. Hirviön puuhana oli etsiä ampiaisia ja kovakuoriaisia ja sitten kamalasti narskuttaen nielaista ne elävänä. Olisin usein voinut varoittaa kovakuoriaista vaarasta, mutta koskaan en tehnyt niin. Tapahtumien välttämättömyys, tunne, että *koska* näin tapahtuu, se on oikein, estää tuntemasta sääliä; ja Afrikassa on helppo omaksua sama välinpitämättömyys myös ihmisten murhenäytelmiin.

Nämä luonnonpuistot eivät säily aina samankaltaisina: ne muuttuvat ja kehittyvät samalla tavoin kuin muutkin yhteiskunnat. Kun palasin tälle alueelle parisen vuotta myöhemmin, minusta tuntui siltä että eläimet olivat tulleet kesymmiksi; sekä krokodiilit että virtahevot päästivät tulemaan hyvin lähelle ennen kuin vaipuivat pinnan alle, mehiläissyöjät ja kuningaskalastajat, jotka pesivät rantatörmän pieniin koloihin, kiersivät häiriytymättä tulipunaisia ja opaalinsinisiä ympyröitään laivan soluessa kuuden jalan päästä

ohitse. Muutamien norsujen käyttäytyminen oli kummallista. Puistonvartijan talossa, jossa söimme, kerrottiin erään uroksen tuottaneen kovasti vaivaa. Turistit olivat syöttäneet sille banaaneja, niin että se oli alkanut niitä suorastaan himoita — se kulki joka ilta leirialueen halki banaaneja etsimässä. Se koetti avata autojen ovia kärsällään, ja jos ne olivat lukossa, se saattoi nostaa auton ilmaan ja ravistella sitä vihaisesti. Sitten se romautti sen takaisin maahan. Heti sen jälkeen se kaatoi kolmen tonnin kuorma-auton ja siirteli muita autoja toisiin paikkoihin. Eläin on nyttemmin ammuttu.

Tuskin puistonvartija oli lopettanut kertomuksensa, kun ulkopuolelta alkoi kuulua hälinää. Huoneessa oli illallisella kolmisenkymmentä vierasta, ja nyt kuin yhdestä käskystä kaikki tarjoilijat, kokit, intialaiset, japanilaiset, kansasilaiset, baijerilaiset ja ranskalaiset turistit kiirehtivät ovelle. Vajaan viiden jaardin päässä kirkkaassa sähkövalossa seisoi norsunpoikanen repimässä tamariskipuuta. Kova meteli, ihmisten liikkuminen ja valo hämmensivät ja ärsyttivät sitä; ja turistit tungeksivat innostuneina yhä lähemmäksi kuvitellen, että tällainen oli puistossa hyvin tavallista ja turvallista. Mutta sitähän se ei ollut. Raivorauhaset elefantin pään molemmilla puolilla toimivat kiivaasti, sen ruskeat silmät kiehuivat raivosta. Ja — niin kuin Baker eräässä kirjassaan sanoo — »elefantin potku on laajalle yltävä liike». Se potkaisi nyt tyhjään ilmaan, ja ympärillä tunkeilevat ihmiset vetäytyivät hieman taaksepäin kohisten samalla tavoin kuin sirkuksessa, kun leijona karjaisee ja hyppää tai kun mies pudottautuu keinuvalta trapetsilta tehden kolminkertaisen voltin. Mutta tuollaisessa vaarassa on jotain hypnotisoivaa, ja me kaikki siirryimme taas lähemmäksi elefanttia. Se kohotti kärsänsä ja toitotti. Se oli niin kummallinen ääni, niin villi ja vaistomainen, että olisimme varmasti kaikki rynnänneet tiehemme, jollei se itse

Niili syöksyy alas rotkoon: Murchinsonin putous Ugandassa

Virtahepo on hidasliikkei

olisi käännähtänyt ympäri ja kadonnut hetkessä pimeyteen sähkövalojen ulkopuolelle.

Myöhemmin samana yönä näin sen liikkuvan aivan rauhallisena niiden majojen välissä, joissa turistit nukkuivat. Se kaatoi keittiön ovenpielessä olevan roskalaatikon ja seisoi sitten huojuen paikallaan kuin koettaen keksiä jotakin uhmaavampaa tekoa. Tästä laskettiin leirissä pilaa — elefantti nuuskimassa jätteitä kuin kulkukoira — ja kuitenkin on mahdollista, että ratkaisu olisi ollut paljon mutkikkaampi, aito afrikkalainen: sivilisaation ja alkukantaisuuden liian äkillinen kohtaaminen. Pinnallisesti katsoen kaikki on kunnossa, villi eläin jäteastioiden keskellä, alkuasukas kaupunkilaisvaatteissa. Tuttavuus saa aikaan milloin halveksuntaa, milloin aivan erikoisen turvallisuuden tunteen. Mutta sitten yhdessä hetkessä yhteys katkeaa, ymmärtämyksen julkisivu hajoaa liian löyhänä, eläin tekee lakon, mau-mau-mies käy verenhimoiseksi, eikä se ole leikin tekoa; rinnakkaiselo muuttuu toistensa tappamiseksi.

Minua miellyttävät paljon enemmän sivistyneestä Afrikasta kaukana olevat eläimet, puoleksi kesy elefantti tuottaa vähemmän iloa kuin niiden valkoisten sarvikuonojen muisteleminen, jotka me näimme puiston ulkopuolella. Se tapahtui lähellä Pakwachia (Leopardin paikkaa), jonne siirryimme *Lugard*-laivan kannella. Koko joen läntinen ranta, Albert-järvestä Sudanin rajalle Nimuleen, noin 180 mailin matka, on aikaisemmin ollut valkoisten sarvikuonojen valta-aluetta. Nyt niitä on sieltä vaikea löytää, ne kun ovat paikallisten heimojen tärkein ruoka. Paikallisen puistonvartijan kanssa etsimme koko päivän, nelipyörävetoinen automme vajosi toisinaan pehmeään maahan, ennen kuin sitten löysimme yhden. Mutta se oli kauhealla päällä. Se seisoi mustan mudan peittämällä joen törmällä toverinaan lumivalkea ibislintu, joka seurasi sarvikuonoa sen kävellessä ja hypähti selkään, kun se lähti juoksemaan.

Se ei ollut luultavasti koskaan aikaisemmin nähnyt autoa, ja se oli aivan hurjana. Se juoksi muutaman askelen meitä kohti, muutti sitten mieltään ja puhisi. Se olisi silloin varmasti hyökännyt, jos olisimme astuneet autosta ulos ja antaneet sen tuntea ihmisen hajun; mutta nyt se epäröi vaikka vihasikin auton outoa muotoa ja ääntä. Se syöksyi taas meitä kohti, käännähti äkkiä syrjään ja pysähtyi tuijottamaan. Kun katselimme sitä, tuntui meistä kun olisi puhjennut myrsky — yksi niistä afrikkalaisista myrskyistä, jotka ovat rajuja aivan kuin koko luonto olisi mennyt sekaisin — ja kun ajoimme eteenpäin mustassa mudassa, pelkäsimme sen tulevan vielä kerran ja saattavan hyökkäyksensä päätökseen. Mutta sen sijaan se päättikin painua matkoihinsa. Sen liikkeissä oli suuren veturin mahtavuutta ja voimaa, tai vielä paremmin: se oli kuin taistelulaiva myrskyisellä merellä, ja kivenmukurat kimposivat sen selästä kuin se olisi ollut lujaa terästä. Tuossa komeassa näyssä oli miellyttävintä se, että suuri eläin liikkui omassa luonnollisessa ja primitiivisessä elementissään; ei todellakaan tarvinne ihmetellä sitä, että viime hetkessä koetetaan nyt tehdä mitä voidaan, jotta edes muutama yksilö säilyisi hengissä. Niitä ei käytännöllisesti katsoen ole missään muualla Afrikassa, ja täälläkin niiden määrä on laskenut pariin kolmeen sataan. On suunniteltu muutamien ottamista kiinni ansojen ja köysien avulla ja kuljettamista Murchison-puistoon, missä ne olisivat turvassa metsästäjiltä ja salametsästäjiltä. Pulmana on kuitenkin se, ettei kukaan tarkkaan tiedä, miten *mustat* sarvikuonot niihin suhtautuvat, ja niitähän puistossa on. Ne saattavat asettua valkoisten tuloa vastustamaan ja aloittaa taistelun. Omasta puolestani tunnustan, etten pysty erottamaan mustaa ja valkoista sarvikuonoa toisistaan. Minusta molemmt ovat teräksenharmaita, mutta yleensä väitetään, että musta on valkoista agressiivisempi. Eläin on omiaan todistamaan oikeaksi vanhan Bernard Shawn väitteen, että

lihansyöjät (leijonat, tiikerit, leopardit ja monet ihmiset) painuvat karkuun vaaran kohdatessaan, kun taas kasvissyöjät (härät, sarvikuonot, elefantit ja Shaw itse) ovat sotaisempia. Olkoon miten tahansa, sarvikuonojen probleeman paras ratkaisu on sijoittaa molemmat lajit eri puolelle Niiliä, sillä ne eivät ole erityisen hyviä uimareita; tätä onkin epäilemättä pian käytännössä kokeiltava.

Mutta ei vain puiston eläinkanta ole muuttunut — tai muuttumassa; kävijöidenkin määrä on lisääntynyt. Ensimmäisen kerran siellä käydessäni paikka oli melko rauhallinen ja alkukantainen, mutta toisella kertaa siellä tungeksi turisteja, enimmäkseen hinduja, jotka olivat tulleet Kampalasta ja muista Etelä-Ugandan kaupungeista. Useimmat heistä eivät tule katsomaan eläimiä. Niili itse kiinnostaa heitä, ehkä siksi, että Gandhin tuhka siroteltiin jokeen Viktoria-järven alapuolelle muutama vuosi sitten. Nuo ihmiset varaavat puiston laivat käyttöönsä ja purjehtivat virtaa ylös muutaman mailin sille kohdalle, jossa Niili tuskin kahdenkymmenen jalan levyisenä syöksyy kohisten ja korkealle roiskuen erään rotkon lävitse. Nämä putoukset, Murchison-putoukset, ovat hinduista äärimmäisen kiinnostavat, sillä he istuvat ja tuijottavat niitä sanaakaan sanomatta. Sitten he palaavat autojensa luokse ja ajavat takaisin kotiin. Se vaikuttaa omituiselta ja tuo mieleen pyhän Gangesjoen keskellä pakanallista Afrikkaa.

Murchison-putouksilta jatkoimme matkaamme pieneen Aruan kaupunkiin Ugandan enklaavissa, joka työntyy kiilana Belgian Kongon ja Sudanin väliin. Täällä viimeinkin saimme nähdä Afrikan harvinaisimmillaan — paikallinen väestö elää enemmän tai vähemmän luonnontilassa. Kaukana siitä, että he olisivat alkukantaisia. Tänne kuten kaikkialle ovat tulleet intialaiset kauppiaat ja melkein kaikkialla afrikkalaisilla miehillä on yllään sivistyksen heille lainaama kamala vaatetus: repaleinen puuvillapaita ja vanhat shortsit. Mutta

tasangoilla ja pikku kylissä monilla naisilla yhä on verhonaan vain lehtikimppuja — toinen takamuksilla ja toinen edessä — nahkahihnalla vyötärölle kiinnitettynä. Se on puku, joka joka päivä on uusi, tuoreista lehdistä koottu, ja on hämmästyttävän iloinen ja *chic*. Nuoret tytöt kantavat melkein aina päänsä päällä vesiastioita tai kirkkaan värikkäitä nyyttejä kävellessään viljelyksillä. Heidän tervehdyksensä on avoin, valkohampainen hymy, enkä parhaalla mielikuvituksellakaan voinut keksiä mitään muuta tätä näkyä vastaavaa kuin jotkut mehevimmät esitykset Folies-Bergère'ssä Pariisissa.

Pukeutumisesta ei tunnu olevan mitään erikoisia säännöksiä. Aruasta itään, lähellä Abessinian rajaa, tapasimme myöhemmin toisia heimoja, joiden naiset käyttivät vaatteita, mutta miehillä ei ollut yhtään mitään vyötäisten alapuolella. Vain muutaman mailin päässä lännessä, Belgian Kongossa, muoti vaihtuu taas toiseksi: sekä miehet että naiset ovat mieltyneet helmikoristeisiin ja räikeänvärisiin hulmuaviin viittoihin. Jokainen nainen — enkä liioittele ollenkaan — kantoi selässään riippuvassa puuvillakankaisessa pussissa pientä lasta. En vieläkään voisi kuvitella Kongoa ilman noita lukemattoman monia pieniä ja mustia pyöreitä päitä naisten harteitten takana.

Monia muitakin muutoksia alkaa havaita heti kun on siirtynyt yli rajan brittiläisestä territoriosta Kongoon. Uganda on yleensä melko totista seutua, varsinkin kuivina kausina se on likaisen ruskeaa. Mutta täällä kristityt lähetyssaarnaajat ovat kenties toimineet innokkaammin kuin muualla, ja monien kylien ja asutusseutujen vaiheilla on jonkinlaista epämääräistä järjestyneisyyden tuntua.

Toisaalta Kongo on mielettömän vihreää; ensi vaikutelma on, että täällä kaikki on valoisampaa, runsaampaa ja kylläisempää. Ja se on omituista, sillä belgialaiset pitävät afrikkalaista niin kovan kurin

tai paremmin sanoen orjuuden alaisena, ettei sellaista ole missään brittiläisillä alueilla. Miehet pysähtyvät tervehtimään hattua kohottamalla joka kerran kun valkoinen matkailija menee ohitse eikä sellaista satu kovinkaan usein Keniassa tai Ugandassa. Belgialaisten luonnonpuistoissa ja hotelleissa afrikkalaisia palvelijoita komennetaan aamuherätyksestä asti kuin sotilasosastoa, torven asemesta pilliä puhaltaen. Mutta niinpä sitten Ugandasta Ruwenzorin alueelle johtava valtatie on aivan erinomaisessa kunnossa, se on bulevardi, jota reunustavat asiaan kuuluvat tutut näkymät — ja jollei näkisi elefantteja syömäpuuhissa tai joskus savimajoja, voisi luulla joutuneensa takaisin Eurooppaan. Kaikki on siistiä ja hoidetun näköistä, ruoho on leikattua, palmupuut tasaisissa riveissä, viljelykset huolellisesti järjestettyjä.

Varsinainen raja on kuitenkin syrjäistä seutua. Yhdenkään afrikkalaisen ei ole lupa asua siellä, sillä koko alue on varattu Albert-puiston tarkoituksiin. Belgialainen tullimies elää yksinäistä elämää. Hän keskusteli kanssamme halukkaasti. »Näettekö tuon rinteen tuolla!» hän kysyi. »Viisikymmentä elefanttia liikkui siellä tänä aamuna.» Hän jatkoi: »Näimme leopardinkin täällä viime viikolla.» Ja vielä: »Haluaisitteko käydä vilkaisemassa puutarhaani?» Se oli ihmeellinen puutarha. Siellä kukkivat anona-omenapuut, hibiscus, villitulppaanit ja banaanit, ja ilmassa leijui Persian liljan uskomattoman ihana tuoksu. Verannalla oli suuri neekerirumpu, jonka antiloopinnahkainen kalvo oli hakkaamisesta kulunut karvattomaksi, ja kaikkialla ympärillämme levisivät levottomat vuoristomaat. Mutta ne eivät olleet omiaan vähentämään yksinäisyyden tunnetta.

Ojentaessaan passini takaisin tullimies sanoi: »Huomasin, että olette kotoisin Australiasta. Sen täytyy olla kaunis maa.»

»Monin paikoin se muistuttaa paljon Afrikkaa», minä sanoin.

Hän katsoi minua kauhistuneen näköisenä.

Tuollainen pysyvä yksinäisyyden tunne yltäkylläisyyden keskellä ilmenee kaikkialla tässä maanosassa. Useimmat puistoalueiden virkailijoista ovat uskollisia miehiä; he hoitavat tointaan koska villi luonto on sulattanut heidät itseensä ja koska he ovat täysin Afrikan lumoissa. Päiviä, jopa viikkojakin yhtä mittaa he joutuvat olemaan viidakossa näkemättä ketään muita ihmisiä kuin omat palvelijansa ja joskus joitakin alkuasukkaita. Heidän puistoalueella sijaitsevat kotinsakin ovat eristyneitä muusta maailmasta, varsinkin sadekautena, jolloin vieraita ei liiku. Puistonvartijan talo on yleensä nykyaikainen yksikerroksinen tiilibungalow, samantapainen kuin monilla vasta rakennetuilla esikaupunkialueilla. On hämmästyttävää tavata niin monia kotoisia piirteitä kaiken tämän villin luonnon keskellä: kirkasväriset vahakretonkiverhot ikkunoissa, kirjahyllyt, tyynyt ja nojatuolit, muovikangas suihkun edessä, niputtain Good-Housekeeping- ja Homes-and-Gardens-lehtiä. Kaikessa näkyy naisen käden kosketus. Silti naista ei useinkaan ole. Ei ole tahdikasta kysellä tästä asiasta, sillä siihen sisältyy usein jokin henkilökohtainen tuskallinen tarina. Aivan varmasti nuori vaimo oli täällä joskus; hän tuli Euroopasta ja parin ensimmäisen vuoden ajan luultavasti oli ihastunut kaikkeen. Hänelle riitti puuhaa kodin pitämisessä siistinä ja miellyttävänä ja hän oli tyytyväinen niihin etuihin, jotka virkailijan vaimoille Afrikassa kuuluvat — heillä oli auto, jota he Euroopassa tuskin koskaan olisivat saaneet, ylimääräistä rahaa kulutettavana, kotiapulaisia. Aluksi lienee myös tuntunut viehättävältä omistaa Smithien ja Robinsonien sijasta sellaisia naapureita kuin elefantit ja antilooppilaumat. Mutta samalla hän oli menettänyt kaupat, elokuvat, ilon keskustella toisten naisten kanssa, ei ehkä monien, mutta yhdessäkin olisi ollut tarpeeksi. Nyt ei ollut mitään syytä käyttää uutta pukua, ei voinut kutsua vieraita uuden suuren illallispöydän ympärille; ei ollut muita kuin puis-

ton toiset miehet, ja heidän jokapäiväisiin pöytäjuttuihinsa kyllästyi pian. Ja sitten vaimo lopulta karkasi toivottomasta ikävyydestään ja syyllisyydentuntoisesta hysteriastaan. Mies jäi paikoilleen. Hän ei ole kovinkaan onnellinen eikä elämä ole helppoa, mutta hänellä on kuitenkin virkansa.

Belgialaiset ovat Kongossa monessa mielessä selvittäneet probleemansa paremmin kuin britit. Siellä missä Afrikka on alkanut heitä liiaksi puristaa, he ovat päättäväisesti sulkeneet sen ulkopuolelle, tai paremmin sanoen he ovat tarttuneet Afrikkaan kiinni ja muuttaneet sen omien suunnitelmiensa mukaiseksi. Perhe-elämää rakastavina he ovat nähneet tavattomasti vaivaa kotiensa hoidossa istuttamalla kukkia ja vihanneksia puutarhoihin, pitämällä ruoan ja maahan tuotetun viinin tason korkeana, elämällä niin paljon kun mahdollista samalla tavoin kuin ennen Belgiassa. Heistä jää jossain määrin sellainen vaikutelma kuin he eläisivät sotilasvaruskunnassa. Virkailijoita tulee ja menee jatkuvasti. Aluekomentajat pistäytyvät univormuineen ja tervehdyksineen; ja paraateihin tai virallisille kutsuille Rouva Eversti ilmestyy somassa pienessä yhdistelmäpuvussa, samanlaisessa kuin tullaan Longchampsin ratsastuskilpailuun tai viikonloppukutsuille Ardenneilla.

Asetuimme asumaan melko kurjaan hotelliin heti rajan ylitettyämme ja päästyämme Ruwenzorin juurelle. Vuoristopuro, jonka ylitse johtivat yksinkertaiset sillat, kohisi puutarhan lävitse. Uima-altaalta ja tenniskentältä, joiden vaiheilla tarjoilijat tungeksivat laseineen, saattoi nähdä Ruwenzorin huipun ikuisen lumipeitteen vaiheilla leijailevat sumupilvet, parinkymmenen tuhannen mailin korkeudella merenpinnasta. Verannalla oli ranskalaistyylinen baari, ja ruoka oli erinomaista.

Muistan tuon ylellisyyden erikoisen selvästi siksi, että me menimme seuraavana päivänä katsomaan kääpiöitä, ja kääpiöt ovat mie-

lestäni primitiivisintä mitä Afrikassa voi nähdä. Heitä ei ole vaikea löytää. Ajoimme vain maantietä muutaman mailin Beni-nimiseen kylään, ja auton torven törähdyksen kuullessaan ne ryntäsivät esiin metsästä — tusinoittain miehiä, naisia ja leikki-ikäisiä lapsia. He olivat melkein alastomia, ja turisteihin tottuneina ne tunkeutuivat auton viereen ja kerjäsivät rahaa.

On mielikuvitusta kiihottavaa *ajatella* kääpiöitä, mutta kukaan ei ollut etukäteen varoittanut minua heidän tapaamisestaan. He haisevat pahemmalta kuin mikään toinen elävä olento, eikä sitä hajua voi kohteliaasti olla huomaamatta. Heidän pienuutensa ei ole lamauttavaa, vaan heidän ruumiin muotonsa, jota myötämielisyyttä tuntematta voi sanoa vastenmieliseksi. Turpeine vatsoineen, laihoine pikku jalkoineen ja tahmeine käsineen he muistuttavat keskiaikaisten eurooppalaisten kirkkojen irvokkaita menninkäiskuvia. Totuuden nimessä on kuitenkin lisättävä, että kääpiöt ovat ystävällistä ja iloista väkeä ja että he ovat suurten metsästäjien maineessa; he liikkuvat viidakossa kuin varjot. Mutta luulen, etten enää ole heistä kiinnostunut. Kun on nähnyt yhden kääpiön, on nähnyt ne kaikki.

Tämän jälkeen suuntasimme matkamme kohti etelää, ja päivän ajo toi meidät Kivu-järvelle. Kivu on kaunis vihreävetinen järvi keskellä koko Afrikan viehättävimpiä metsiä ja vuoria. Silloin tällöin joku lähistön tulivuorenkraatereista purkautuu, ne paikat ovat selvästi näkyvissä, joissa laavavirrat, poltettuaan kaiken tullessaan, ovat sihisten ja höyryten painuneet järveen. Siellä kasvavat erikoisen loistavat troopilliset kukat, ja kylien torit hehkuvat värikkäistä hedelmistä. Mutta nämä eivät ole niitä seikkoja, joihin silmä kiintyy, kun ensi kerran saapuu johonkin järven rannan kaupunkiin, esimerkiksi Kisenyi'iin. Kisenyi'ssä Afrikka muuttuu hämmästyttävän eurooppalaiseksi. Se on loisteliaasti rakennettu.

Järven ympärille on rakennettu bulevardi kukkivine puutarhoineen, sen toisella puolen sijaitsevat hotellit ja huvilat, toisella *plage*. *Plage*lla on päivänvarjoja värikkäinä täplinä, ja järven selällä ihmiset sukeltelevat lautoilta ja purjehtivat moottorialuksilla. Rannalla lähellä klubia on pienoisgolfrata, ja rock'n roll'in sävelet kuuluvat kauas puistoon.

Kivu-järvi on tietystikin vain pieni pisara tässä laajassa maassa, ja muu osa Kongoa (joka on n. 1/3 Yhdysvaltojen pinta-alasta), on enimmäkseen aivan villiä seutua. Täällä kuitenkin saa selvän käsityksen siitä tavattomasta nopeudesta, jolla Afrikassa kaikki tapahtuu. Kahdeksankymmentä vuotta sitten ei yksikään valkoinen mies ollut nähnyt tätä järveä, orjakauppa kukoisti ja paikalliset heimopäälliköt olisivat yhtä hyvin voineet asua kuussa — niin vähän he tiesivät muusta maailmasta. Voidaan vielä muistaa, miten Stanley, Afrikan tutkijoista ehkä suurin, melkein kuoli nälkään ja kylmyyteen näissä metsissä. Ja vielä 1920-luvulla amerikkalainen luonnontutkija Carl Akeley oli retkikuntineen täällä tutkimassa vuorigorilloja. Akeley on haudattu järven yläpuolelle sammuneiden tulivuorien rinteelle. Kaikki tämä kuulostaa nyt hurjan mielikuvitukselliselta.

Muutos on ollut niin äkillinen ja niin tuhoava, että se on saanut afrikkalaiset hieman hämmentymään. He ovat tietystikin enemmistönä tässä maassa, mutta jollakin kummallisella tavalla he eivät kuitenkaan sitä enää ole. Jossain kehityksen vaiheessa ne näyttävät ikään kuin eksyneen kahden maailman, rituaalitanssien ja vesisuksiurheilun erilaisten maailmojen, väliin, ja siellä missä belgialaiset ovat kehoittaneet heitä pitämään kiinni omista tavoistaan, on syntynyt kaamean surrealistinen lopputulos.

Erikoisen selvästi tämä käy ilmi watusi-heimosta, joka asustaa Kivu-järven rantamilla. Watusit ovat erinomaisia metsästäjiä, hyvin suurikokoisia, notkeita ja voimakkaita, ja kahtakymmentä-

viittä puntaa vastaavasta summasta he ovat valmiit esittämään sotatanssejaan. Parinkymmenen hengen ryhmä meitä lähti eräänä päivänä watusien tanssia katsomaan, ja se oli outo kokemus. Esitys annettiin aukiolla lyhyiden puiden keskellä seudulla, joka kiusallisesti muistutti Pariisin Bois de Boulogne'a, ja me istuimme puupenkeillä kamerat käsissämme. Kohta soturit saapuivatkin täydessä sotamaalauksessa rummunlyöjä ensimmäisenä, ja seuraavan puolen tunnin ajan he heiluttivat keihäitään ja takoivat raskaasti jalkojaan maahan. Se oli ihmeellisen täsmällistä, ja heidän sulkapäähineittensä rytmilliset liikkeet olivat vaikuttavaa nähtävää. Ja kuitenkaan se ei ollut todentuntuista. Siinä ei ollut teatterin todellisuutta eikä lainkaan elävän elämän todellisuutta. Mikään sota ei tehnyt tätä tanssia oikeutetuksi, heitä ei inspiroinut mikään muu kuin heidän oma ammattitaitonsa ja ehkä kahdenkymmenenviiden punnan palkkio. Niinpä he olivat hieman itsetietoisia samaan tapaan kuin joskus lapset, kun heidät puetaan hienoiksi ja pannaan vastoin tahtoaan esiintymään joillakin illalliskutsuilla. Jonkun ajan kuluttua tanssijat hajautuivat melkein ontuen puiden sekaan.

Palatessamme kaupunkiin ajoimme toisen watusi-joukon ohitse. He olivat pelanneet jalkapalloa koko iltapäivän. Heillä oli yllään valkoiset shortsit ja kuviolliset paidat, ja mielestäni he näyttivät paljon luonnollisemmilta ja iloisemmilta kuin heidän suljilla koristetut ja maalatut heimolaisensa metsässä. Enempää viivyttelemättä lähdimme seuraavana aamuna paluumatkalle Nairobiin.

PLEISTOSEENINEN PÄIVÄ

Nairobi on Afrikan-safarien pääkaupunki. Siellä useimmat metsästäjät, valokuvaajat ja tavalliset penikulman-nielijä-turistit kunnostavat autonsa ja varusteensa ennen lähtöään kohti taivaanrantaa. Jos niin haluaa, voi vaeltaa yksinkertaisesti ajamalla omaa autoa ja pysähtymällä yöksi majataloihin. Leirintä puolestaan on monimutkaisempaa ja kalliimpaa ja tuo mukanaan polttoaine-, vesi- ja ruokaprobleemat. Hyvin monet kuitenkin lähtevät matkaan asuntoautoilla tai metsästysautoilla, joissa on vuoteet, teltat ja keittolaitteet, ja usein he ottavat myös mukaan pari afrikkalaispoikaa. Ja lopuksi on vielä mahdollisuus liittyä safariin ja matkustaa *au grande luxe* valkoisen metsästäjän ja tottuneiden palvelijoiden seurassa. Itä-

Afrikan Matkailuyhdistys (East Africa Tourist Travel Association) on äskettäin julkaissut tällaisista matkoista vihkosen, jossa on muutamia asiaa hyvin kuvaavia sivuja.

»Hän (metsästäjä)», siinä sanotaan, »voi saada mukaansa radioita, jääkaappeja, sähkölaitteita, ilmapatjoja ja muita mukavuuksia. Hyvinvalmistettu ateria tarjotaan neljä kertaa päivässä; metsästyspuvut pestään joka päivä ja nopsajalkaiset palvelijat ovat valmiina täyttämään hänen jokaisen käskynsä

»Yleensä voidaan sanoa, että yhden hengen safari kaikkine mahdollisine mukavuuksineen maksaa keskimäärin 27 puntaa päivää kohden, alkoholia ja tupakkaa lukuun ottamatta. Koska kahta henkeä varten tarvitaan vain vähän lisävarusteita, hinta laskee n. 21:een puntaan päivältä.

»Normaali leirin päiväohjelma on seuraava: herätys noin 5.30, aamiainen, johon sisältyy hedelmiä, leipää, paistettua silavaa ja munia sekä kahvi, noin 6.00, aamun sarastaessa lähtö leiriltä noin 6.30; tämä aamuvarhainen aika on viileä ja raikas; eläimet liikkuvat vapaasti tasangolla syömässä ruohoa ja auringonvalo ei häikäise.

»Aamupäivällä 10:n tai 11:n jälkeen eläimet menevät levolle ja aurinko paistaa liian kuumasti, joten liikkuminen ei ole miellyttävää. Niinpä metsästäjätkin tavallisesti palaavat leiriin lepäämään ja syömään lounasta, jollei elefantin takaa-ajo tai jonkin vaikeasti tavoitettavan ja harvinaisen lajin jäljittäminen ole kesken. Lounaan jälkeen he lähtevät taas liikkeelle noin kello 4 kohdatakseen riistansa, joka niihin aikoihin herää ja alkaa syöden liikkua kohti juomapaikkoja.»

Naisia kehoitetaan käyttämään neutraalinvärisiä vaatteita, jotteivät säikyttäisi eläimiä pakoon. Jollei jollakulla satu olemaan kivääriä, saa sellaisen lainaksi 15:llä punnalla kuukaudeksi; metsästyslupa on lisäksi välttämätön. Täydellinen metsästyslupa on viime

aikoina maksanut Keniassa 50 puntaa. Sen haltija saa kaataa 3 pensasantilooppia l. nyalaa, 3 sukeltaja-antilooppia (eteläafrikkalaisten duiker), yhden Grantin gasellin, yhden gerenukin, 2 Kongoni-antilooppia (eteläafrikkalaisten Cokes hartebeest), 3 impalaa, yhden kalliohyppijän, yhden oribin, yhden beisan, 2 kääpiöantilooppia, 2 tavallista Reolunca-antilooppia (etelä-afrikkalaisten rietbok), yhden servaalin, yhden Raphicerus-lajin (etelä-afrikkalaisten steinbok), 2 topia, 6 Thomsonin gasellia, yhden Senegalin vesiantiloopin, 2 gnuta (etelä-afrikkal. wildebeest) ja 4 tavallista seepraa.

Erikoisluvat tarvitaan, jos tahtoo metsästää elefantteja (£ 75 ensimmäisestä, £ 100 seuraavasta), sarvikuonoja (£ 40 jokaisesta), leopardeja (£ 40), virtahepoja (£ 10), puhveleita (5 sh.), leijonia (£ 25), strutseja (£ 2—10), sinisiä apinoita (£ 1). [1])

Koska leijonat ja leopardit ovat käymässä yhä harvinaisemmiksi, ei käytännöllisesti katsoen kukaan saa ammutuksi metsästyslupaansa täyteen (ja siitä on maksettava kaatoipa saalista tai ei); silti voi olla varma siitä, että saa ammuttua toistakymmentä erilaista lajia, ja kuukauden aikana joutuu liikkumaan puolitoista tuhatta mailia ja näkemään runsaasti uutta ja ihmeellistä. Sellaisellekin, jonka harrastuksena on enemmän valokuvaus kuin metsästys (ja heidän lukumääränsä on nykyään kasvamassa), elämys on jännittävä, sillä hänen pitää päästä riistaa vieläkin lähemmäksi. Safari on tosiaankin hintansa arvoinen seikkailu, ja vaikka kolmen kuukauden matka maksaa kahden metsästäjän ja neljän apulaisen osalta £ 6.500(johon sisältyvät apulaisten juomarahat matkan päätyttyä), turisteista ei ole puutetta. Suurimpien nairobilaisten safarifirmojen paikat ovat varatut vuodeksi eteenpäin. Suurin osa vuokraajista on amerikkalaisia.

---

[1]) Riista-asetukset muuttuvat joka vuosi; hinnat ovat voineet kohota tässä mainituista.

Normaaleissa olosuhteissa vaimoni ja minä olisimme tuskin kuvitelleetkaan liittyvämme Afrikan-matkallamme tuon tapaisiin safareihin; tavallisesti liikuimme junilla tai vuokratuilla autoilla ja metsästyksestä emme olleet ollenkaan kiinnostuneita. Mutta Nairobissa eräs kuuluisimmista valkoisista metsästäjistä, Donald Ker, pyysi meidät vieraakseen kuukauden matkalle. Ker, pieni, jäntevä keski-ikäinen mies, on mielenkiintoinen henkilö. Hän on elänyt puolet elämästään viidakoissa — jo kuusitoista vuotiaana hän saattoi olla kuukausia yhtä mittaa poissa kaupungista elefantteja ampumassa — eikä voi sietää villieläinten ampumista minkään muun kuin ruuan takia, ja silloinkin se on hänelle vastenmielistä. Hänen pääharrastuksensa on nykyään tutkia eläinten elämää villissä luonnossa, ja tässä mielessä hän nyt aikoi suorittaa matkan Kenian kaukaisimpaan lounaiskolkkaan. Siellä sijaitsee noin kuuden tuhannen neliömailin laajuinen alue, joka on kauan ollut kuin jonkinlainen saari mantereen keskellä.

Seutu on Afrikan komeinta, metsien reunustamaa jokiverkostoa, ja suuret avoimet tasangot viettävät loivasti Viktoria-järveä kohti, mutta siellä ei ole maanteitä, ja tsetse-kärpäsen vuoksi siellä ei ole koskaan asunut kukaan. Villieläimiin tsetse ei vaikuta, joten ne saavatkin lisääntyä siellä aivan vapaasti ja vain silloin tällöin kuivina kausina Nairobista tulee metsästysseurueita ja afrikkalaisia salametsästäjiä, jotka liikkuvat pitkin järven rantoja.

Kun mau-mau-kapina puhkesi vuonna 1952, tämä alue jäi entistäkin syrjäisemmäksi. Muutamat kikujut piileskelivät siellä, ja englantilaiset viranomaiset kielsivät ketään sinne menemästä. Meidän siellä ollessamme tilanne oli kuitenkin jo rauhoittunut ja Ker oli saanut luvan mennä kielletylle alueelle. Joitakin mau-mau-miehiä liikuskeli vielä metsissä, Ker sanoi, mutta tiedettiin, ettei heillä ollut ammuksia. Joka tapauksessa viranomaiset olivat lähettäneet

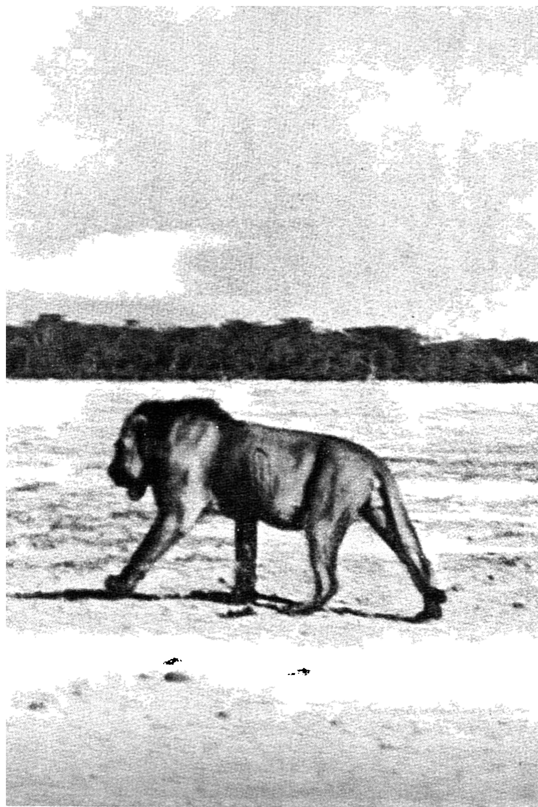
hänen mukaansa omien palvelijoiden lisäksi kaksi alkuasukaspoliisia. Hänellä oli lupa liikkua tällä neitseellisen koskemattomalla alueella pari kolme viikkoa ennen kuin suuntasi kulkunsa kohti Abessinian rajaa.

Safari varustettiin valmiiksi Nairobissa tammikuun alussa. Ker oli pahoillaan siitä, ettei se ollut mikään vanhan hyvän ajan safari. Silloin kaikki kaupunkilaiset olivat sanomassa jäähyväisiä. Autoja ei tietenkään silloin ollut; metsästäjä ratsasti muulilla, ja sadat neekeripojat lähtivät nyytti päänsä päällä maantielle kaupungin ainoan hotellin edestä. Etunenässä marssi askarisotilaiden joukko, ja jonkinlainen torvea puhaltava hovinarri liikuskeli edestakaisin jonon rinnalla, lauloi ja piti yllä kantajien hyvää tuulta. Parinkymmenen mailin välimatkoin osa heistä jäi pystyttämään leiriä, ja lopulta noita leirejä saattoi olla useamman sadan mailin pituisella matkalla. Kantajat liikkuivat koko ajan edestakaisin tiellä, toiset tuoden seurueen ampumaa saalista, toiset vieden tavaratäydennystä Nairobista. Joskus urheilumetsästäjät viipyivät retkellään puoli vuotta ja kauemminkin näkemättä toista valkoista miestä. Niin teki presidentti Theodor Rooseveltkin, eräs suurimmista metsästäjistä, ollessaan täällä kokoamassa eläimiä Smithsonian-instituutille vuonna 1909.

Kerin lähtö ei ollut näin vaikuttava eikä kukaan ollut sanomassa hyvästejä; ja kuitenkin olimme luultavasti paremmin varustautuneita kuin Rooseveltin seurue. Ker, vaimoni ja minä ajoimme edellä metsästysautossa mukanamme Saidi, Kerin ylin apulainen, ja viiden tonnin painoinen tavaravaunu seurasi perässä. Siinä olivat lastina nukkuma- ja ruokailuteltat, kuukauden ruoka- ja juomatarpeet, melkoinen määrä raskaita varustuksia tien korjausta ja soiden ja jokien ylittämistä varten sekä tietystikin lääkelaatikko. Ne kymmenestä pojasta, jotka eivät mahtuneet kuorma-auton sisään, kiipesivät katolle. Aurinko paistoi ja mieliala oli korkealla.

Kerin idea oli suorittaa jonkinlainen rengasmatka: ensin etelään Tanganjikan rajalle, sitten länteen Serengeti-tasangon ylitse kohti Viktoria-järveä. Meidän oli määrä pysähtyä lähelle järveä Ikoma-nimiseen paikkaan Grumeti-joen varrella ja suunnata sitten pohjoiseen kartoittamattomalle ja asumattomalle alueelle. Matkan alkuosa on turisteille hyvinkin tuttua yli kolmenkymmenen vuoden ajalta, hyväkuntoiset tiet antavat helppouden ja varmuuden tunteen. Se on laaja alue, mutta kesy ja sivilisoitunut. On kuitenkin mahdotonta kulkea tässä osassa Afrikkaa niin ettei mitään erikoista tapahtuisi. Ensimmäisenä yönä leiriydyttyämme Kilimandšaron juurelle sain kunnian tutustua erikoiseen nahansyöjähyeenojen rotuun. Hyeenat, herra paratkoon, ovat kaikkiruokaisia, ja niiden oman lihan sanotaan olevan niin pahanmakuista, että korppikotkatkin jättävät sen syömättä jos vain muuta ruokaa on saatavissa. Hyeenat käyvät poikasten, heikkojen ja kuolevien kimppuun, eikä mikään raato ole niille liian mätä. Tämän leirin ympärillä ei ollut ruoasta puutetta; olimme nähneet toistakymmentä eri antilooppilajia juomapaikkojen vaiheilla ennen pimeän tuloa ja paviaaneja oli sadoittain. Tällä erikoisella hyeenalajilla, joka liikkui leirin ympärillä, sanottiin kuitenkin olevan himonaan syödä paksua parkittua saapasnahkaa. En uskonut siihen alkuunkaan, mutta mentyäni illalla telttaani kätkin kenkäni (kuukausi sitten Lontoosta ostetut paksupohjaiset) huolellisesti leirivuoteeni alle.

Nukkuminen teltassa Afrikan viidakossa on erikoislaatuinen kokemus kunnes siihenkin tottuu. Leopardi karjuu pimeydessä. Hyeenat murisevat, vinkuvat ja ulvovat vaeltaessaan ympärillä. Nuotion vaaleanpunainen loiste valaisee telttakankaan pään yläpuolella, ja vuoteessaan makaava voi kuulla tai luulla kuulevansa kaukaa metsästävän leijonan käheän karjaisun — siitä ei kuitenkaan voi olla aivan varma, sillä aivan samanlainen ääni on niillä afrikkalais-

pää alhaalla, ehdottoman itsevarmana ja arvokkaana

Niissä on jonkinlaista arkaa voimaa: impala-antiloopit juomapaikan ympärillä

pojilla, jotka istuvat tunnista toiseen leiritulen ääressä kertomassa toisilleen juttuja, keskeyttäen välillä tarinansa heittääkseen uuden kalikan tuleen leopardin tullessa liian lähelle. Yhdestä seikasta voi olla ehdottoman varma: villieläimet kavahtavat ja pelkäävät ihmisen hajua, ja vaikka ne uteliaisuuttaan saattavat tulla lähellekin, ne eivät uskalla itse leirialueelle. Aamuisin voi usein nähdä vajaan viidenkymmenen jaardin päässä teltasta jonkin suuren eläimen, kenties sarvikuonon jälkiä. Jäljet, suuret ruusunmuotoiset kuviot hiekassa, seuraavat toisiaan säännöllisin välein kunnes eläin on äkkiä havainnut ilmassa vihattavan hajun — voi nähdä kohdan, missä se on nopeasti käännähtänyt takaisin viidakkoon.

Niinpä minusta tuntui käsittämättömältä herätä sinä yönä siihen, että jokin outo olento oli teltan sisäpuolella. Enemmän kuin läsnäoloa se oli hajua, niin pilaantunutta, niin ehdottoman sairasta, että se ensin tuntui pelkältä mielikuvitukselta, kamalan painajaisen aiheuttamalta. Haparoin tulitikkuja. Jokin katosi tuuman parin päässä kasvoistani pimeyteen. Kaikki tämä nauratti valtavasti neekeripoikia aamulla, kun he aikansa etsittyään löysivät kenkieni jäännöksinä muutaman pohjanaulan. Kumikorotkin oli syöty. Sen jälkeen pistin kenkäni yöksi patjan sisäpuolelle.

Hyeenat ovat hämmästyttävän raakoja ja itsepintaisia. Yksikin hyeena pystyy karkoittamaan gepardin tiehensä, tuon isoläiskäisen kissan, joka on maailman nopein petoeläin. (Kun Englannissa muutama vuosi sitten järjestettiin vinttikoirien ja gepardien välinen juoksukilpailu, gepardi hyppäsi koirien ylitse päästäkseen edelle.) Kaksi hyeenaa pakottaa leopardin lähtemään saaliinsa luota; tusina ajaa pakoon leijonan. Kerran Ker ja minä ajoimme autolla takaa hyeenaa, joka sen tavatessamme oli juuri käymässä Thomsonin gasellin kimppuun. Jäljitimme sitä kuuden mailin matkan kahdenkymmenen mailin tuntinopeudella kiertäen suuria ympyröitä ta-

sangolla. Se ei ollut edes hengästynyt kun viimein lopetimme. Ja kun tuo kuoleman symboli käänsi mustan kuononsa taakseen meitä kohden ja katsoi meitä yksinkertaisen hyväksyvästi, ilman pelkoa tai vihaa, niin kuin villieläimet katsovat, meitä hieman hävetti.

Kerin ampumista kohtaan tuntema inho johtuu muuten osaksi juuri tuollaisesta autosta käsin metsästämisestä. Aikaisemmin — ja vielä Rooseveltinkin täällä ollessa — saalista ajettiin joskus takaa päiväkausia, jopa monien viikkojen ajan. Jossain määrin oli silloin voittonsa ansainnut. Mutta nyt istutaan vain mukavasti autossa, kunnes nähdään puhveli tai sarvikuono. Laki vaatii kävelemään vain viidensadan jaardin päähän autosta ennen laukaisemista. Tarvitaan vain vähän liikuntaa eikä vaaraa ole nimeksikään. Nälkä tai taitava jäljittäminen eivät tule kysymykseen; ja jossain vaiheessa todellinen jännityskin sammuu.

Aloin aivan äkkiä ymmärtää Keriä, kun parin päivän kuluttua Kilimandšarolta lähtömme jälkeen ajoimme länteen viljeltyjen maiden halki suuren Rift-laakson päähän. Olimme kuuden tuhannen jalan korkeudella ja satoi kylmää vettä. Mutaista maata pölläytellen juoksi ohitsemme yksinäinen gaselli, ja muuan nuori afrikkalainen, jolla oli vain pieni lannevaate yllään, lähti ajamaan sitä takaa. Tavallisissa oloissa ihmisellä ei olisi ollut minkäänlaista mahdollisuutta saada gasellia käsin kiinni, mutta poika kai oletti pehmeän mudan hidastavan sen menoa, ja olihan joka tapauksessa kysymyksessä kuukauden ruoka. Mies ja eläin kiitivät pitkin taivaanrantaa tavattoman nopeasti mättäältä mättäälle hypellen. Ne olivat juosseet vajaan mailin verran, kun gaselli onnettomuudekseen kääntyi kohti alkuasukasmajoja. Joku nainen tuli ulos majasta keihäs kädessään, ja kun mies juoksi ohitse, hän tempaisi keihään naisen kädestä kuin viestinjuoksija kapulan. Lopulta hän katosi vuorenkumpareen taak-

se keihästä päänsä päällä heiluttaen ja haukkuva koira kintereillään. Gaselli juoksi yhä kevyesti, enkä luule miehen saaneen sitä koskaan kiinni. Hän oli kuitenkin todellinen metsästäjä, sellainen kuin jossain klassillisessa friisissä, ja hänelle toivotti mielellään onnea. Olisin tahtonut nähdä hänen heittävän keihäänsä, ja se tappo olisi tapahtunut niinkuin pitääkin, juuri keskittäytymisen ja jännityksen huippukohdassa.

Tämä seutu — suuri Rift-laakso Ngorongoron kraaterivuoren ja Serengeti-tasangon ympärillä — on ollut metsästyspaikka ikimuistoisista ajoista, kenties maailman ensimmäisestä metsästyksestä saakka. Muuan saksalainen tiedemies, professori, jonka nimi oli viehättävä Kattwinkel, näyttää ensimmäisenä tämän löytäneen. Hän vaelsi Dar-es-Salaamista rannikolta joskus vuoden 1911 vaiheilla ja tuli Serengeti-tasangolla siihen syvään jokiuomaan, jonka niminykyään on Olduvai-rotko. Katsellessaan kuivasta joenpohjasta ylöspäin kolmensadan jaardin korkuisille kalliorinteille, professori huomasi löytäneensä ikivanhoja fossiileja. Siellä oli *deinotheriumin* jäännöksiä, valtavan elefantin, jonka alaleuasta työntyivät pitkät syöksyhampaat kuin mursulla, *metaschizotheriumin*, sarvikuonon sukuisen eläimen, jonka jaloissa oli viisi varvasta, *savatheriumin*, kirahvin, jolla oli lyhyt kaula ja kuuden jalan mittaiset monihaaraiset sarvet, *bularchuksen*, jättiläishärän ja *peloroviksen* jäännöksiä, lampaan, joka oli puhvelin kokoinen ja jolla oli kahdentoista jalan mittaiset sarvet. Kaikkia näitä eläimiä, jotka jo kauan sitten ovat kuolleet sukupuuttoon, on kivikauden mies metsästänyt. (Teräviksi hiottuja kiviä ja kivisiä nuolenkärkiä voi yhä poimia laakson pohjalta tusinakaupalla.)

Kattwinkelin löytö oli sensaatio hänen palattuaan takaisin Müncheniin, ja keisarin avustamana Hans Beck-niminen saksalainen tohtori järjesti tutkimusretken Olduvaihin. Beckin työ keskeytyi en-

simmäisen maailmansodan aikana brittien ja saksalaisten taistellessa Olduvain lähellä Tanganjikan omistuksesta, mutta 1930-luvun alussa tohtori L.S.B. Leakey, Nairobin Corydon-museon johtaja, tuli sinne jatkamaan tutkimusta ja on ollut työssään siitä lähtien. Leakey, maailmankuulu tiedemies, on tehnyt joitakin hämmästyttäviä havaintoja, ja hän uskoo vakavasti, että täällä tai näillä tienoin on löydettävissä ihmiskunnan alkukoti. Esihistoriallisten eläinten lisäksi alueella on todistuksia ihmisasutuksesta ainakin 250.000:n vuoden takaa. Nuo alkuihmiset metsästivät laumoina kuin sudet. He ajoivat eläimet vuorensoliin tai suolle, missä ne upposivat mutaan ja olivat helpot tappaa. Myöhemmin keksittiin *bolas*, ase, jota vieläkin käyttävät eskimot ja patagonialaiset. Se valmistetaan kolmesta tai useammastakin pyöreästä kivestä, jotka sidotaan yhteen nahkahihnalla. Näillä heiteltiin saalista, ja kun sen jalat alkoivat takertua hihnoihin, se kaadettiin maahan. Sen jälkeen oli helppo nylkeä se terävällä kivellä ja paloitella liha, joka syötiin raakana. (Kun tätä teoriaa väitettiin vääräksi sillä perusteella, että eläimet olivat liian nopeita kivillä heiteltäviksi, Leakey, entinen jalkapalloilija, vastasi todistamalla väitteensä henkilökohtaisesti — hän ajoi Grantin gasellia takaa jalkaisin, ja vähän matkaa juostuaan kaatoi sen maahan heittämällään köydellä. Sitten hän nylki eläimen kivellä viidessätoista minuutissa.)

Vielä myöhemmin metsästäjät alkoivat kuvata työtään piirustuksin ja maalauksin kallioiden seinämiin, mistä vesi ei syövyttänyt niitä pois. Tanganjikassa on tusinoittain piirroksin koristeltuja kallioluolia, joita kaikkia ei ole vielä kokonaan tutkittu. Maalaukset ovat samanlaisia kuin Lascaux'ssa Tanskassa — samat vapaat vedot, sama henkevä elävyys, sama lämpö punaokran ja öljyn sekaisissa väreissä. Monet piirrokset ovat hyvin iloisia ja viehättäviä. Metsästys on toistuvana aiheena, ja tuntuu todennäköiseltä, että siihen

liittyi jonkinlaista taikauskoa. Jos haavoittunut eläin pääsi pakenemaan pimeyteen, metsästäjä hyvinkin saattoi ikuistaa sen kuvan piirtämällä ja uskoa täten estävänsä eläimen paon ja löytävänsä helposti sen jäljet taas seuraavan aamun sarastaessa. Tapa pistellä tikuilla vihollisensa puista tai savesta muovattua kuvaa tuntuu syntyneen myöhemmin.

Erikoista viehätystä Olduvaille antaa se, ettei mikään siellä ole juuri muuttunut viimeisten satojen tuhansien vuosien aikana, ei ainakaan ihmisen kannalta ajatellen. Kun jääpeite vetäytyi syrjään ja maa paljastui, sivatherium ja muut hirviöt kuolivat, mutta leijona, leopardi, hyeena, hyeenakoira ja servaali jäivät eloon (ne muistuttavat yhä vielä kooltaan ja ulkonäöltään muinaisia esi-isiään). Pohjois-Afrikassa Egyptin kulttuuri syntyi ja kuoli, mutta täällä jatkui kaikki ennallaan, kunnes vasta tämän vuosisadan alkupuolella paikalliset heimot kehittyivät hieman kivikautta pitemmälle. Jostain syystä, ehkä veden puutteen tai harvan asutuksen takia, arabialaiset orjakauppiaat eivät kulkeneet Serengeti-tasangon kautta; ja ensimmäiset tutkimusmatkailijat, sellaiset kuin Burton ja Thomson, pysyttelivät Olduvai-rotkon etelä- ja pohjoispuolella. Theodore Roosevelt, joka liikkui Itä-Afrikassa toista vuotta aikaisemmin kuin professori Kattwinkel, oli hyvin hämmästynyt tästä alkukantaisuuden säilymisestä. Palattuaan eräältä ensimmäisistä retkistään tuntemattomille seuduille, hän kirjoitti päiväkirjaansa huudahduksen: »Pleistoseeninen päivä!»

Leakeyn mielipiteen mukaan Saharan kuivuminen on suurin syy Afrikan eristäytymiseen ja sen eläin- ja ihmiselämän pysähtyneisyyteen. Kerran Sahara oli tulvillaan villieläimiä, ja roomalaisten vangitsemat leijonat olivat varmasti peräisin Pohjois-Afrikasta ja Keski-Idästä (leijonia oli kerran Kolosseumilla mukana paraatissa peräti 600). Roomalaisten elefantit olivat Afrikan norsuja. On jokseenkin

ihmeellistä, että niitä voitiin käyttää taistelussa tai että Hannibal saattoi viedä niitä Alppien ylitse, sillä nykyään afrikkalaisen norsun kesyttäminen on maailman vaikeimpia tehtäviä ja harvat ovat siinä onnistuneet.

Koko Olduvai-rotkoa ympäröivä seutu on ihmeellisen turmeltumatonta, enimmäkseen pensaikkoa ja avointa ruohotasankoa ja joitakin masai-heimon majoja lukuun ottamatta asumatonta. Se on Afrikan sydän. Keskipäivän aikaan tasalatvaiset akaasiapuut seisovat aivan liikkumattomina tyhjässä maassa, ja taivaanranta peittyy väreileviin kangastuksiin. Sitten kun ilta on käsissä, etäiset vuoret piirtyivät näkyviin, sininen utu peittää kallioita ja tasangosta esiin pistäviä kielekkeitä.

Sanotaan, että jokaisessa maassa on jokin erikoinen asia niin tavallinen, ettei kukaan siitä puhu, ja Afrikassa sellainen on minun mielestäni tuo sininen utu. Se kuuluu varhaiseen aamuun ja iltaan ja antaa voimakkaan tunteen vapaudesta, suunnattomista etäisyyksistä, joiden taakse tahtoisi epämääräisesti liikkuen mennä, kulkea vailla päämäärää antaen ajan vain virrata ohitse.

Mutta todellinen nähtävyys tämän Serengeti-tasangon itäpäässä on Ngorongoron kraaterivuori. Sen ympyränmuotoinen kehä kohoaa 8000:n jalan korkeudelle meren pinnasta. Sinä päivänä kun saavuimme, sen huippu oli pilvien peitossa. Kohta kuitenkin aurinko tuli näkyviin, ja kehän reunalta katselimme kirkkaan vihreään kraaterin pohjaan 3000 jalkaa alapuolellamme. Ensi näkemältä se ei näytä kovinkaan suurelta — se vaikuttaa samankokoiselta kuin tavallinen pyöreä jalkapallokenttä reunimmaiselta penkkiriviltä — ja on vaikea uskoa sen pinta-alan olevan 200 neliömailia. Alhaalla ei mikään näytä liikkuvan; se on yhtä kylmä ja hiljainen kuin kuun maisema.

Ker päätti jäädä leiriin yöksi ja laskeutua sitten kraateriin seu-

raavana päivänä. Suoraan emme voineet ajaa alas — joukko afrikkalaisia rangaistusvankeja oli maantietöissä, mutta tie ei ollut vielä ajokelpoinen — joten meidän oli kierrettävä kahdenkymmenen mailin matka ympäri kraaterin kehän aivan vastakkaiselle puolelle, mistä lähti tientapainen laaksoon. Aikaisin aamulla lähdimme laskeutumaan kettingit autonpyöriin kiinnitettyinä. Näin vankien olevan jo työssään.

»Vankien vartioinnista ei ole mitään huolta öisin», Ker sanoi, »Vartijoita ei tarvita, kun elefantteja ja sarvikuonoja liikkuu niin runsaasti ympäristössä.»

Ainuttakaan elefanttia tai sarvikuonoa ei kuitenkaan näkynyt. Niiden jäljet olivat selvät märässä maassa, mutta metsä oli niin tiheää, että näimme joskus vain frankoliinin, omituisen pikkulinnun, joka kävelee keinuen kuin merimies kädet housuntaskussa. Ääntäkään ei kuulunut eikä liikettä näkynyt missään. Pari tuntia jatkui sellaista ja olimme hiukan pettyneitä.

Tie muuttui sitten jyrkäksi ja kivikkoiseksi ja muutamaa minuuttia myöhemmin automme ilmestyi äkkiä puiden lomasta kraaterinpohjalle kirkkaaseen auringonpaisteeseen. Edessämme oli suunnaton ruohokenttä, jolla liikkui arviolta kymmeniä tuhansia villieläimiä.

Tällaista ei Afrikassa osannut odottaa. Tuntui kuin esirippu olisi kohonnut kirkkaasti valaistun näyttämön edestä. Silmät sulkeutuivat hetkeksi, sitten oli katsottava toisen ja kolmannen kerran, ennen kuin alkoi käsittää mitä tapahtui. Villieläimet eivät juuri kiinnitä autoihin huomiota. Jos ajaa hiljaa pitkin ruohikkoa, voi sattua, että gnut syöksähtävät juoksuun, että paviaanit jäävät tuijottamaan tai että elefantit höristelevät korviaan auton äänen kuullessaan. Mutta täällä tunsi olevansa suuren joukon keskessä ja yhtä turvassa kuin Noan arkissa. Eläimet jatkavat omaa elämäänsä,

ja vaikka hyeena omituisesti pälyillen juostessaan vilkaiseekin vihaisesti, se johtuu kai siitä, että se vihaa kaikkia eläviä olentoja. Täälläkin hyeenat vaikuttivat rosvoilta ja sen näköisiltä kuin koko maailma olisi niitä vastaan — niin kuin kai onkin.

Ker pysäytti auton hetkeksi kumpareelle ja me istuimme katsellen ympärillemme. Aurinko paistoi yhä. Minusta tuntui, että Ker oli kuin hyvin onnistunut teatterimies ainakin tyytyväinen hämmästykseeni, ja tyytyväinen olin itsekin. Ilmettään muuttamatta hän nosti kytkintä ja ajoi tasangon poikki. Hän sanoi aikovansa etsiä esiin leijonan tai pari; niitä oli kraaterissa kolmisenkymmentä.

Ensimmäisen tapaamamme leijonan muistan hyvin. Se oli suuri ja mustaharjainen ja makasi mukavasti ruohikossa pää käpäliensä varassa kuin komea veistos. Ilmeisesti se oli juuri syönyt, sillä olimme siitä vain kahdenkymmenen jaardin päässä, eikä se välittänyt kuin vilkaista meitä laiskasti ja ohimennen. Keltaiset silmät sulkeutuivat, kita aukeni laajaan haukotukseen ja perusteellisesti väsyneenä eläin kierähti selälleen. Kaikkialla sen ympärillä seepra- ja gasellilaumat söivät rauhallisina ruohoa. Hyeenat istuivat odottamassa.

Vähän myöhemmin sinä aamuna näimme mitalin toisen puolen. Ajoimme pitkin jokiuomaa kraaterin toisella reunalla, kun toinen leijona kohosi äkkiä pystyyn edessämme, nuori peto, jolla oli lyhyt harja, mutta joka silti näytti komealta nostaessaan päänsä ja tärisyttäessään ilmaa lyhyellä matalalla karjaisullaan. Ker pysäytti heti auton. »Nyt katsotaan», hän sanoi, »se on metsästämässä». Vasemmalla parinsadan jaardin päässä leijonasta oli syömäpuuhissa seepra- ja gnulauma — ne seisoivat nyt liikkumatta päät kääntyneinä vaaran suuntaan. Mutta sillä hetkellä leijona ei tehnyt mitään muuta. Se laskeutui käpälilleen ja haisteli varovasti ilmaa. Sitten se taas tar-

kasteli saalistaan, liikahti muutaman hitaan askelen eteenpäin ja päästi taas kauhean ja uhkaavan karjaisun. Nyt seeprat ja gnut lähtivät pakoon. Ne juoksivat täyttä laukkaa viitisenkymmentä jaardia ja kääntyivät epävarmasti kohti leijonaa. Ker selitti mitä oli tapahtumassa.

»Huomaatteko mistä päin tuulee? Suoraan lauman yli tuota rotkoa kohti; siellä jossain on naarasleijona vahdissa. Sen tehtävä on tappaa saalis. Se odottaa vain kunnes uros ajaa seeprat sen piilopaikan luo ja sitten hyppää lähimmän selkään.»

»Mutta eivätkö seeprat tajua mistä on kysymys? Eivätkö ne opi mitään kokemuksesta?»

»Eivät. Ne eivät opi koskaan.»

Saalistus vei selvästikin paljon aikaa — ehkä pari tuntia, ehkä enemmänkin — emmekä jääneet odottamaan sen loppua. Ker selitti mahdollisuuksiemme olevan vähäiset joka tapauksessa, jos halusimme nähdä naaraan hyppäävän. Viime hetkeen saakka ei kukaan voinut tietää missä se oli, ja kaikki olisi hetkessä taas ohitse; vain yksi nopea hyppy uhrin selkään ja kauhea käpälänisku raatelisi seepran silmät ja suun. Sitten luultavasti uros juoksisi tasangon poikki puolisonsa luo ja asettuisi kuolevan viereen karjumaan.

Sitä emme nähneet, mutta kylläkin juhlan jatkot palatessamme takaisin iltapäivällä, ja ne olivatkin kiinnostavaa katseltavaa. Saalis — se osoittautui gnuksi eikä seepraksi — ei ollut vielä kauan ollut kuolleena, ja leijonat kyyristelivät sen ääressä rinta rinnan ja repivät ruokaansa. Kaikkialla ympärillä, niin taivaassa kuin maan päällä, jatkui kuoleman ikivanha näytelmä. Sakaalien piiri oli raadon ympärillä, silloin tällöin niistä joku syöksähti nappaamaan suupalan leijonan leukojen edestä. Leijonat eivät tuntuneet siitä erityisesti piittaavan; vain kerran naaras kohottautui äkkiä ja huitaisi leveästi muuatta liian innokkaaksi käynyttä sakaalia. Mutta

kohta se asettui taas paikalleen. Sakaalien takana oli toinen piiri: hyeenat. Ker sanoi, etteivät leijonat missään olosuhteissa sallineet niiden tulla raadon ääreen ennen kuin itse olivat saaneet kyllikseen. Mutta hyeenat hankkivat joka tapauksessa toisella tavalla osuutensa; jokaisen saaliilta palaavan sakaalin kimppuun käytiin heti ja sitä ajettiin takaa pitkin tasankoa, kunnes se pudotti palan suustaan— jollei sitten onnistunut nielaisemaan sitä juostessaan.

Sillä välin saapuivat korppikotkat. Näin avoimella seudulla raadon havaitseminen oli niille helppoa. Jokainen lintu seuraa kraaterin yllä kierrellessään naapuriaan, ja heti kun yksi sukeltaa, toiset seuraavat sitä. Ne laskeutuivat kaksittain ja kolmittain, kaulat pitkällä, ruskeita siipiään kiivaasti iskien. Sitten ne astuivat muutaman askelen ja muodostivat vielä yhden renkaan raadon ympärille.

Näin jatkui toista tuntia kirkkaassa, rauhallisessa auringonpaisteessa, kunnes leijonat lopulta olivat kylläisiä ja siirtyivät pois. Ne asettuivat raskaasti makaamaan vähän matkan päähän ruohikkoon ja lipoivat huuliaan. Hyeenat ohittivat heti sakaalit ja kävivät käsiksi raatoon. Ne söivät äänekkäästi muristen ja toisiaan näykkien tempaisivat hampaisiinsa kuin koirat niin suuren palan kuin suinkin ja juoksivat syrjään. Korppikotkat istuivat yhä odottamassa; ne voisivat tarpeen tullen odottaa vaikka koko yön. Lopulta gnusta ei olisi jäljellä muuta kuin nahka, kaviot ja kosteat luut, ja niiden kimppuun kävisivät kohta muurahaiset.

Oli myös mielenkiintoista seurata muita eläimiä samaan aikaan. Heti kun tappo oli tapahtunut, seeprat, gnut ja antiloopit jatkoivat syömistään rauhallisesti aivan kuin ennenkin. Nyt kun yksi niistä oli uhrattu, ne tiesivät saavansa olla turvassa pari kolme seuraavaa päivää, ainakin näiltä kahdelta leijonalta, ja pelko oli niistä kokonaan kadonnut. Ne söivät aivan raadon ympärillä esitettävän näytelmän

vieressäkin; samaan tapaan liikennevirta kiertää onnettomuuspaikan ja jatkaa välinpitämättömästi menoaan.

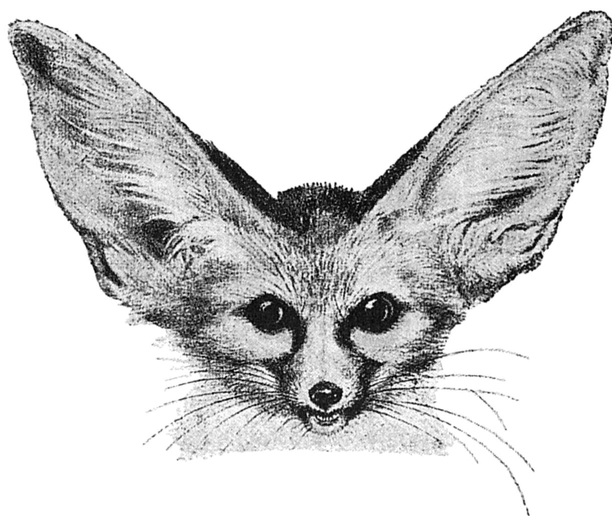
Toisin sanoen: Todellista vihaa ei tunneta ja heikomman häviö hyväksytään luonnollisena, epäsentimentaalisena tapahtumasarjana. Jos eläimissä lainkaan on vihaa, sitä tuntuu ilmenevän vain suhteessa ihmiseen ja joskus satunnaisissa otteluissa kilpailijoiden kesken: puhvelin puskiessa naapuriaan kiima-aikana, elefanttiemon karkottaessa leijonaa poikasensa luota. Ja juuri Ngorongorokraaterissa kaiken tuollaisen voi havaita niin helposti, aivan kuin istuisi jossakin Rooman Kolosseumilla näytöstä katsomassa, ja taustana on lyhyeksi jyrsittyyn ruohoon kirkkaana lankeava auringonvalo.

Leijonat eivät yleensä syö kiima-aikanaan. Viikon parin ajan pariskunta on piilossa pitkässä ruohikossa tai jossain varjoisassa laaksossa, ja uroksen kiintymys on suuri: kun naaras kääntää päätään, sekin kääntää. Minne tahansa naaras menee, uros seuraa sitä. Mutta toisin on asia, kun ne taas palaavat muiden joukkoon ja naaras tappaa saaliin. Vihaisesti karjuen uros karkottaa naaraan apajalta ja sen on odotettava jonkin jaardin päässä, kunnes uros on kylläinen.

Poikasten synnyttyä perhesiteet alkavat katkeilla. Urokset menevät usein yhdessä metsästämään pari kolme ryhmässään, ja naaraat (joihin joskus liittyy joku yksinäinen naaraskin kuin lastenhoitajaksi) jäävät kotiin poikasten kanssa.

Olimme kraaterissa leiriytyneinä neljä päivää ja jatkoimme sitten matkaa taas Serengeti-tasangon halki. Oli juuri oikea aika vuodesta. Oli täysikuu, ja eläinten suuri tammikuinen muutto kohti Viktoria-järveä oli juuri ennen sateiden tuloa tapahtumassa. Ohitimme arviolta ainakin miljoona gasellia ja ehkä puoli miljoonaa gnu-antilooppia ja seepraa kahden päivän aikana. Eläimet poikivat

tänä vuonna aikaisin, ja oli ihmeellistä nähdä vain muutaman tunnin vanhan gasellinpoikasen nousevan horjahdellen seuratakseen äitiään. Gnut vaelsivat pitkinä jonoina kuin ratsuväkieskadroona, ja vaikka mitään käskyä ei annettu, ne täyttivät välit, jos niitä pääsi syntymään. Jono kaarteli vasemmalle ja oikealle, ja vartiomiehet seurasivat molemmin puolin. Ne eivät syö niin kuin toiset, ne tähyilevät joka suuntaan tasangolle varoittaen ilmeisestikin lähestyvistä leijonista, kunnes joku laumasta astuu niiden tilalle. Miten vartiointi on organisoitu ja miten määrätään vartiovuorossa oleva eläin, sitä ei kukaan luonnontieteilijä ole vielä selvittänyt.

VUOREN TOINEN PUOLI

Sää oli erinomainen. »Sadelintu», pieni vaaleanpunarintainen käkilintu, seurasi meitä kaikkialle. En onnistunut koskaan näkemään lintua itseään, mutta joka aamu heräsimme sen surulliseen kolminuottiseen valitukseen. Sitä jatkui ja jatkui, eikä se koskaan erehtynyt muuttamaan säveltä. Keskipäivällä mustat pilvet olivat pimentäneet auringon ja illalla saisimme ukkosmyrskyn niskaamme. Missä normaalisti tammi- ja helmikuussa olisimme hukkuneet pölyyn, me nyt ajoimme kettingit pyörissä ja syvällä mudassa, joskus kului kolmekin tuntia puiden kaatamiseen ja pengerteitten rakentamiseen jokien yli. Ker ei ollut koskaan ennen nähnyt sienien kas-

vavan pensasalueella, mutta niitä oli nyt satoja. Huomasin, että eläimet eivät yrittäneetkään suojautua sateelta. Leijonatkin istuivat avoimella ruohikolla tuijottaen eteensä ja muistuttivat jonkun palatsin tai kirjaston eteen sijoitettuja kivisiä monumentteja. Kun aurinko lopulta tuli näkyviin, korppikotkat alkoivat kuivatella siipiään akaasiapuiden latvoissa ennen kuin taas lähtivät loputtomille kierroksilleen taivaalle.

Tällaisen koiranilman vallitessa me roiskuttelimme ja jyskyttelimme Loliondon kylään Kenian rajalle, missä meidän oli määrä saada mukaamme kaksi poliisia suojelemaan meitä mau-mau-miehiltä edessä olevalla asumattomalla alueella. Poliisipäällikkö, nuori englantilainen nimeltä Michael Leaf, oli iloinen saapumisestamme; Tanganjikan kuvernööri, hän selitti, oli tulossa tarkastusmatkalle seuraavana päivänä, ja nämä kaksi masai-heimon miestä olivat aivan toivottomia paraatimarssijoita. Kaikki seremoniat saivat nuoret poliisit aivan kauhun valtaan; he alkoivat täristä tolkuttomasti ja saattoivat pudottaa kiväärinsä millä hetkellä tahansa. Nämä kaksi miestä, Leaf selitti iloisena, hän oli valinnut meidän saattajiksemme; ja samassa he marssivatkin kylän päätietä meidän luoksemme. Heillä oli khakiunivormu päällään, kivääri olalla ja patruunavyö vyötäisillä. Toinen heistä oli erinomaisen komea. Hän oli hyvin hoikka ja yli kuuden jalan pituinen, eikä ollut mikään ihme, että masaitytöt tungeksivat hänen ympärillään, kun pysähdyimme ostamaan joitakin tarvikkeita kylän kaupasta. Tytöt tulivat hänen luokseen pehmeästi astellen, päät ajeltuina, värikkäät helmet korvista riippuen, rinnat punaokralla ja savella peitettyinä ja nojautuivat varovasti hänen puhtaan viittansa ylitse suudellakseen häntä poskelle. Tuossa kohtaukseessa oli jotain liikuttavaa — tuossa nuoren Apollon yksinkertaisessa ja vaistomaisessa ihailussa — kunnes Ker selitti tylysti, että suutelemisella ei masaitten keskuudessa ole mitään te-

kemistä sukupuoliasioiden kanssa; nuoret tytöt olivat vain miehen sisaria ja tahtoivat sanoa hyvästit.

Lopulta molemmat poliisit pääsivät muiden poikien joukkoon kuorman päälle ja Saidin, johtajan, kurkistellessa auton kattoikkunasta, olimme valmiit jättämään sivistyksen taaksemme. Suuntasimme kulkumme aluksi länteen, sitten käännyimme pohjoiseen poikki Kenian rajan kohti seutua, joka kartalla oli epämääräisesti merkitty Engatapusi-tasangoksi.

Kukaan ei olisi voinut väittää seuraavan muutaman viikon vaellustamme tutkimusmatkaksi, ei myöskään millään tavalla vaaralliseksi tai epämukavaksi; ukkossade ei milloinkaan ollut niin rankkaa, ettei Joseph-kokki onnistunut valmistamaan kahvia ja munia aamulla ja neljän ruokalajin illallista. Silti joka päivä tapahtui jotain piristävää; yksinkertaista ja kenties lapsellista iloa tuotti meille sen tietäminen, ettei luultavasti kukaan ollut ajanut täällä ennen meitä ja ettei yksikään ihmissilmä ollut nähnyt juuri tämän tasangon eläimiä eikä ehkä koko tasankoa. Se oli samanlainen tunne kuin hiihtäjillä rikkoessaan koskematonta hankea vuoristossa tai merimiehillä pienessä veneessä aavalla merellä. Asumattomalla seudulla ruoho näyttää tuoreemmalta ja vihreämmältä, kalliot vanhemmilta, ja jokirantojen aukeamissa on jotain salaperäistä. Luonnonrauhan hieman väkivaltaisen tuntuisessa häiritsemisessä on jotain miellyttävää. Jokainen eläin kääntyy katsomaan, linnut lehahtavat lentoon, krokodiili lipuu veteen ja hetken tuntee tunkeilija olevansa kaikkien yläpuolella, kaiken omistaja; juuri hän on löytänyt tämän paikan, siksi se on hänen. Tuntuisi sietämättömältä nähdä joku toinen ihminen. Vaikka hän vain seisoisi paikallaan, hän ryöstäisi tulijalta jotain. Muistan miten Ker kerran pysäytti auton äkkiä ja hyppäsi ulos; hän luuli nähneensä ihmisen jalanjäljen maassa. Me tuijotimme sitä vihamielisesti ja henkeä pidätellen muutaman minuutin ajan,

kunnes olimme varmoja, ettei se ollut kuin strutsin hieman kummallisesti muovautunut jälki.

Tuollaista on jokaisen Afrikan löytöretkeilijän täytynyt tuntea, ja saattaa tuntua lapselliselta kertoa siitä nyt. Mutta kaupungin ja katujen välttäminen on vaikeampaa nyt kuin se oli Stanleyn tai Livingstonen aikoina. Täällä Afrikan yksinäisessä piilopaikassakaan emme voineet välttyä ylitse lentävältä lentokoneelta. Mutta niinpä eristäytymisen ja uuden löytämisen tunne vaikuttaakin voimakkaasti. Tulin ajatelleeksi, etten kertaakaan viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana ollut ollut niin syrjässä muista ihmisistä kuin nyt. Oli suunnaton nautinto havaitessaan pensaikon keskeltä pyöreänä kohoavan kallion syöksyä sitä kohden ja tutkia sen sileitä sivuja toivoen löytävänsä luolan tai siirtolohkareen, missä saattaisi olla miljoonien vuosien takaisia kivikautisia sulalla tai terävällä luulla piirrettyä kuvia. Heikko leopardin kissanhaju, joka tuollaisissa paikoissa aina tuntui, oli myös kiihdyttävää. Ker ei koskaan laskenut meitä ilman muuta ulos autosta, sillä leopardit hyökkäävät ylhäältä käsin ja nylkevät päänahan melkein valon nopeudella. Se, että leopardit eivät koskaan hyökänneet tai että kalliopiirroksia ei koskaan löytynyt, ei vaikuttanut mitenkään. Halusin yhä tutkia seuraavan kallion seuraavassa laaksossa ja hiipiä iltaisin joen rantaan, työntää varovasti kaisloja syrjään ja katsella matelijain ja lintujen maailmaa, joka ei ollut paljonkaan aikojen kuluessa muuttunut.

Sitten taas tämän kaiken vastakohta oli järkyttävää. Palattuani matkan jälkeen sivistyksen pariin, kaiken kesyys, ihmisen kuolettavan käden jälki ja kotieläimet, masensivat minut — tallattu ruoho, hakattujen puiden kannot, alkuasukasmökit aukeilla, tavalliset peltoviljelmät. Olimme yhä tuhansien mailien päässä televisiosta ja pilvenpiirtäjistä, ja nämä asutusalueet olivat yhä alkukantaisempia

Hiljaista kypsää arvokkuutta

Vasikat tunkeutuivat koko ajan esii ¨itinsä jalkojen välistä

kuin mikään Afrikan kuvapostikortti, mutta meistä sekin oli liikaa. Mikään ei ollut alkuperäistä, kaikki oli turmeltunutta. Sain pari kolme päivää asua Nairobin hotellissa toipuakseni masennustilastani ja oppiakseni taas huomaamaan kuuman kylvyn, puhtaan paidan ja jääkylmän martinin arvot. Ja sitten, jouduttuani jälleen yhtäkkiä takaisin sivistyksen pariin, nuo seikat alkoivat miellyttää minua hyvin suuresti.

Ammuimme vain syödäksemme, ja valokuvaamista varten sää oli liian harmaa; me vain katselimme. Lähdimme matkaan heti auringon noustua ja ajoimme kolme neljä tuntia ilman mitään päämäärää (se juuri oli minusta uusi kokemus: autolla ajaminen ilman pienintäkään ajatusta siitä, minne pysähdyttäisiin). Lounaan ja kuumimpien tuntien nukkumisen jälkeen olimme taas liikkeellä iltaan asti. Söimme jälleen kahdeksan maissa nuotion ääressä ja puoli yhdeksältä olimme vuoteessa. Kolmen tai neljän päivän väliajoin muutimme leirin toiseen koskemattomaan seutuun seitsemän-kahdeksankymmenen mailin päähän.

Kongoa ja paria muuta aluetta lukuun ottamatta ei Keski-Afrikassa itse asiassa ole lainkaan viidakkoa. Harvoin, tuskin koskaan näkee käärmeitä eikä hyönteisistä ole niin paljon haittaa kuin luulisi, ja tavallisesti päiväntasaajan kohdalla joutuu liikkumaan niin korkealla (neljätuhatta jalkaa merenpinnan yläpuolella), että öisin tarvitsee kolme huopaa peitokseen. Ympärillä leviävä seutu on aivan kuin puistoa. Puut ovat hajallaan noin sadan jaardin välimatkoin, niiden välillä kasvaa pehmeää ruohoa, puiden reunustamat pikku joet kiertelevät siellä täällä, ja kaikki on kuin jonkun maisemamaalarin jäljiltä. Vain sattumalta näkee vuorenrinteillä tiheää pensaikkoa, puutonta tasankoa ulottuu siniseen horisonttiin saakka. Joet (dongat), puistomainen tasanko ja pensaikko vaihtelevat tässä puutarhassa, ja jokaisessa on oma eläimistönsä. Meillä oli tapana

käydä jokaisessa niistä päiväkierroksellamme kuin maitomiehet ikään, nousta vähitellen laaksoista tasankojen poikki ylös kallioisille vuorille, jotka sillä kertaa olivat maailmamme raja ja ainoa, mikä jotakin merkitsi.

Leijonat liikuskelivat yleensä dongissa toistakymmentä erikokoista eläintä yhdessä laumassa, mutta ne tulivat paistattamaan päivää tasangon reunaan pariksi tunniksi aamuisin ja taas iltaisin. Taisimme nähdä niitä kaikkiaan puolentoistasataa, ja ne olivat villieläimistä ainoat, jotka eivät meitä pelänneet (erästä toista epämiellyttävää poikkeusta lukuun ottamatta, josta kerron myöhemmin). Ne eivät pitäneet meitä vihollisinaan, sillä niitä ei oltu koskaan ammuttu. Saatoimme ajaa viiden kuuden jaardin etäisyydelle saamatta osaksemme muuta kun ohimenevän vilkaisun ennen kuin ne käänsivät katseensa muualle tai jatkoivat nukkumistaan. Joskus kun ajoimme hitaasti ykkösellä, leijonanpennut alkoivat kierrellä meitä uteliaina. Olisimme miltei voineet ojentaa kätemme ja silittää niiden sileitä kellertäviä selkiä, ja tuntui omituiselta ajatella, että jos avaisi oven ja astuisi ulos, kuolisi heti. Niiden läheisyys oli kuitenkin aivan liikaa eräälle autonkuljettajista, joka ei tätä ennen ollut käynyt näin etäällä Nairobista. Hän sulki silmänsä ja sanoi, että häntä paleli, kun leijonat tulivat liian lähelle. Auton sivuovessa oli kangasvaate, ja sen hän vetäisi alas välttyäkseen näkemästä leijonan keltaisten silmien tuijotusta. Sitten vasta, hän sanoi, hänen alkoi taas tulla lämmin.

Minun mielestäni leopardit olivat paljon vaarallisempia kuin leijonat. Ne olivat kaikista eläimistä kauneimpia, notkeimpia ja villeimpiä. Ne jotka näin — eikä niitä kovin usein tapaa — olivat väriltään hyvin vaaleita, melkein hopeanhohtoisia, ja kurkun ympärillä niillä oli pyöreä musta karvavyö, joka riippui kuin kaulanauha niiden kissanpäiden alapuolella. Leopardeissa on pidätettyä

julmuutta. Joka kerran kun tarkasteli niitä pitempään, sai vastaansa kaksi vihreää hehkuvaa lamppua, jotka suorastaan porautuivat kohteeseensa. Millään toisella eläimellä, edes leijonalla, ei ole niin armotonta katsetta.

Eräänä päivänä kohtasimme täplättömän pikku leopardinaaraan vaanimassa märässä ruohikossa, ja topi- ja Grantin gaselli-lauma käyttäytyi hyvin kummallisesti. Ne seisoivat ja tuijottivat leopardinaarasta silmät laajentuneina ja astelivat sitten suoraan sitä kohden — siis suoraan kohti kuolemaansa. Topi on yleensä melko typerästi käyttäytyvä eläin, tuo ruskeanhohtava suurikokoinen antilooppi, jonka jaloissa on metallinsinistä ja jota aina tuntuu vaivaavan ramppikuume. Mutta nämä yksilöt poikkesivat laadusta, ne korskuivat ja nuuskivat ilmaa, ne polkivat etujaloillaan maata ja tulivat yhä lähemmäksi ja lähemmäksi leopardia. Useimmat antiloopit koettavat pitää metsästävän leijonan tai leopardin näkyvissään ja menevät niitä lähelle tähän tapaan, mutta jättävät kuitenkin väliä sen verran, että pakomahdollisuus säilyy. Mutta nämä topit, ja jossain määrin myös Grantin gasellit, olivat uskaliaampia. Ne pelkäsivät kauheasti eivätkä suorastaan kyenneet juoksemaan pakoon. Tuntui miltei siltä kuin ne olisivat olleet hypnoosin vallassa, kuin uhkaava vaara olisi murtanut niiden tahdonvoiman ja kuin jonkinlainen kuolemantoivo olisi vetänyt niitä kohti kolmenkymmenen jaardin päässä olevaa leopardia. Se ei näyttänyt aluksi huomaavan niitä tai meitä. Mutta sitten tuulenpuuska kantoi sen sieraimiin meidän hajumme. Samassa se kiiti tiehensä kuin balettitanssijatar, ja sillä ratkesi tilanne: topit ja gasellit keräytyivät yhteen ja laukkasivat alas laaksoon.

Tämäntapaiset tilanteet kuuluvat dongien murhenäytelmiin. Koomillisesta puolesta vastaavat tasangon reunamilla paviaanit, mungot ja pienet lepakkokorvaiset ketut. Lukuun ottamatta

mahdollisesti strutseja, jotka lähtevät juoksemaan poispäin omituisin hevosen ravia muistuttavin askelin jo puolen mailin päässä ihmisestä, paviaaneilla on Kerin mielestä tarkin näkö Afrikassa. Hän väittää niiden silmien vastaavan kahdeksanlinssistä kaukoputkea. Totta tai ei, mutta paviaanit kyllä kätkeytyivät puitten lehvistöön paljon ennen kuin ennätimme näkemään niitä läheltä. Ne liikkuvat usein yli viidenkymmenen yksilön laumoina, poikaset joko emojensa selässä tai alla vatsakarvoihin takertuneina, eivätkä ne näytä paetessaan pelkäävän vaan pikemminkin kiehuvan vihasta. Tavallisesti kaikki eläimet ovat paetessaan vaiti. Mutta paviaanit eivät. Aivan kuin ihminen olisi jonkin poliittisen kokouksen keskeyttänyt poliisi. Vielä tavoittaessaan puiden oksia sekä pennut että vanhemmat kääntyvät päin, karjuvat uhkaavasti, sylkevät ja kirkuvat. Kun ne pääsevät piiloon, meteli kaksinkertaistuu, ja niiden huudoissa on sättimisen sävy kun kulkee puiden alitse. Ulostusten kauhea haju tuntuu nenässä. Tuo kaikki on hieman rasittavaa ja suututtavaakin — eihän paviaaneille ole lopultakaan tehty mitään muuta kuin vähän häiritty niitä — paljon hauskempaa on silloin kun leopardi joutuu paviaanien pilkan kohteeksi, jolloin niiden herjauksetkin ovat huipussaan. Leopardi astelee kiusaantuneen näköisenä ja teeskentelee välinpitämätöntä kykenemättä kuitenkaan vapautumaan kiusaajistaan. Mutta leopardilla on kuitenkin paremmat kostonmahdollisuudet kuin jollakin näyttelijällä, joka vihelletään ja huudetaan ulos lavalta: yöllä, kuun laskettua, se palaa takaisin ja yhden äänettömän hypyn päätteeksi repii jonkin nukkuvan paviaanin kappaleiksi.

Muut pikku eläimet ovat noiden ahdistelijoiden vastakohtia: arkoja ja hiljaisia omalla tavallaan. Kilpikonnat, jotka nostin maasta — ja niitä oli paikoittain kuin kiviä — päästivät vain matalan epätoivoisen sihinän. Mungot, jotka liikkuivat parinkymmenen yksi-

lön perhekuntina, nousivat seisomaan takajaloilleen pystyinä kuin keilat kun niitä lähestyi. Kuin aallon pyyhkäisemänä ne sitten katosivat muurahaispesissä oleviin koloihinsa. Ne katosivat äkkiä kuin kirjeet postilaatikkoon. Lepakkokorvaiset ketut kireine kasvoineen ja kirkkaine silmineen eivät ainakaan minun kuulteni päästäneet koskaan ääntäkään. Ne vain pistivät päänsä esiin koloistaan, käänsivät suuret pyöreät korvansa tulosuuntaamme niin kuin radar kääntyy kohti lähestyvää lentokonetta.

Nuo pienet eläimet ovat yleensä aivan harmittomia ja niistä alkaa aikaa myöten pitää, ehkä siksi että ne ovat niin kovin arkoja ja vaatimattomia. Minulle ne kaikki olivat uusia, ja Kerkin sai ilon aihetta kun tapasimme täältä koskemattomasta erämaasta muutamia harvinaisia lajeja, joita hänkään ei ollut nähnyt pitkiin aikoihin: servaalin, juovikkaan hyeenan (se on paljon kauniimpi ja miellyttävämpi olento kuin täplikäs sukulaisensa) ja kalliohyppijän, joka kiipeää kuin vuohi kallioiden huipulle, seisoo siellä jalat somasti yhdessä päässään kaksi pientä piikkiä sarvien asemesta ja katselee ihmistä kainosti alasluoduin silmäluomin.

Ker oli hieman pettynyt tasangon eläimistön suhteen, sillä hän oli odottanut näkevänsä niitä laumoittain kun ne olivat saaneet niin kauan olla rauhassa. Poikkeuksellinen sää kuitenkin oli ajanut ne hajalle: juomavettä oli kaikkialla, niin että laumat hajautuivat ryhmiksi ja levittäytyivät pitkin ruohikkoa. Mutta silti ei eteenpäin ajaessamme tuskin ollut hetkeä, jolloinka emme olisi nähneet ainakin puolta tusinaa eri lajia: harmaan hirviantiloopin, antiloopeista kookkaimman kiertyvine suurine sarvineen, kongoni-antiloopin, tasankoeläimistä nopeimman, seeproja pyöreine mahoineen, tavallisen hevosantiloopin, joka on harvinaistunut, vesiantiloopin, joka paetessaan joskus saattaa hypätä kahdentoista jalan korkeudelle ilmaan. Mutta somimpia kaikista juoksijoista olivat

pienet Thomsonin gasellin poikaset. Niiden meno on paremminkin ponnahtelua kuin juoksua. Heti kun niiden on lähdettävä liikkeelle, ne alkavat hypähdellä jalat aivan jäykkinä mättäältä mättäälle aivan kuin vieteriltä toiselle: se oli kuin pogo-kepin liikettä, nopeampaa kuin miltä näyttää.

Mielestäni eläimet näyttivät elävän erinomaisissa olosuhteissa, mutta Ker sanoi, ettei se pidä paikkaansa. Eläinten ulkonäkö oli samanlainen riippumatta siitä oliko niillä kova jano tai niukka ravinto. Seeprat olivat aina lihavia. Vain ikä saattoi joskus muuttaa niitä hieman, oli säälittävää, hän sanoi, tavata joskus vanha leijona, joka kymmenkunta vuotta on hallinnut koko laaksoa. Se on liian vanha seuratakseen muita, liian heikko metsästääkseen; se vain makaa pensaiden varjossa ja pitää itsensä hengissä pienillä jyrsijöillä ja helmikanoilla. Vanhat leijonat saattavat joskus kurjuudessaan käydä piikkisiankin kimppuun ja saavat massottain piikkejä käpäliinsä ja ontuvat pitkän aikaa. Ker sanoi toisinaan ampuneensa seepran tai gasellin leijonavanhukselle, mutta siitä ei ollut mitään hyötyä; hyeenat — ne samat hyeenat, jotka leijona nuorena oli karjaisulla karkoittanut tiehensä — olivat aina valmiina ja lopulta sieppasivat saaliin sen edestä.

Elefantit kestävät vanhuutensa paljon paremmin. Tässä osassa Afrikkaa on parin kolmen vartijan eli askarin saattama isohampainen norsuvanhus melko tavallinen näky. Nuoret norsut eivät koskaan jätä saatettavaansa, ja aina silloin tällöin ne kohottavat kärsänsä pystyyn haistellakseen tuulta. Ensimmäisen vaarallisen tuoksun tuntuessa kuuluu varoitus — kova repivä puhallus, puoleksi kirkaisu, puoleksi karjaisu; vanha norsu kömpii turvaan tiheään pensaikkoon ja nuoret peittävät sen jäljet. Ne kääntyvät ja hyökkäävät, jos metsästäjä seuraa niitä.

Ker ei kuitenkaan tuntenut täällä Engatapusi-tasangolla eläviä

norsuja kohtaan sympatiaa. Metsästykseltä välttymisen etuoikeuttaan ne olivat käyttäneet kauniiden maisemien turmelemiseen. Yli sadan norsun laumat olivat kulkeneet pensaikkojen lävitse kaataen maahan parhaat puut ja joskus repien ne kaikki juurineen. Näimme niiden jäljet päästyämme korkeammalle seudulle, ja toisinaan näytti aivan siltä kuin jokin tauti olisi hävittänyt metsät yli kymmenen mailin alueelta. Usein se oli myös turhaa hävitystä; syötyään tuoreet lehdet ja hedelmät latvasta, norsut olivat kaataneet puut pelkästään huvin vuoksi. Ja sitten tehtyään tuhonsa, ne olivat hylänneet alueen ja siirtyneet jonnekin pohjoiseen.

Pensaikkoalueella eleli nykyään pääasiassa puhveleita ja kirahveja, molempia runsaasti. Ker varoitti minua puhveleista, mutta en koskaan pitänyt niitä vihaisina. Puhvelin silmät ovat pyöreät, mustat, kosteat ja sielukkaat, ja niissä on miltei inhimillinen katse. Eläin itse on kookas, ja hyvin usein huomasimme joutuneemme parisataisen lauman keskelle. Jos ne olisivat tahtoneet hyökätä kimppuumme — ja ne olivat vain noin parinkymmenen jaardinkin päässä — olisimme olleet mennyttä, mutta ne eivät hyökänneet. Ne vain seisoivat päät pystyssä katsellen autoa epävarmasti, kunnes jokin niistä, tavallisesti vanhin joukosta, alkoi tuntea pelokkaita sydämentykytyksiä ja lähti tiehensä. Kun yksi puhveli pakenee, toisten on pakko seurata sitä, ja vähän aikaa maa tärisi allamme niiden jalkojen polkaisuista paremmin kuin Villin Lännen filmien ohjaajat ikinä ovat osanneet kuvitellakaan, pöly kohosi ilmaan, ja lähellä syövät pienemmät eläimet, oribit ja sukeltaja-antiloopit, nostivat päänsä katsellakseen menijöitä aidon hämmästyneinä.

Samanlaisia olivat sarvikuonot. Pari kertaa ne tosin alkoivat hyökätä päällemme pää alas painettuna ja kiljuen kuin pikajuna koettaessaan saada jalkoihinsa vauhtia. Mutta lopuksi ne aina viime hetkessä poikkesivat sivuun ja katosivat kaislojen sekaan.

Hyeenakoirat näyttivät paljon vaarallisemmilta, ja on totta, että kun niitä ilmestyi suuri lauma, koko laakso tai tasanko tyhjeni muista eläimistä. Leijonatkin kääntyivät pois eivätkä gasellitkaan tietysti kestäneet tilannetta. Näiden villikoirien saalistus on julminta pensasalueella. Ne eristävät yhden eläimen laumasta ja ajavat sitä ympyrän muotoista rataa katkeraan loppuun asti. Jos johtava koira väsyy tai menee pyörryksiin, toinen asettuu sen tilalle, ja kun saalis lopulta kaatuu, kaikki käyvät tuoreeltaan sitä syömään. Eräänä päivänä kohtasimme kuuden seitsemän koiran lauman keskellä tasankoa. Kaikki muut elävät olennot paitsi gnut olivat paenneet, ja nekin olivat äärimmäisen levottomia. Koirat olivat juuri tappaneet ja syöneet yhden niiden vasikoista, ja nyt toiset olivat tunkeutuneet luonnottoman lähelle toisiaan sadan jaardin päässä odottaen uutta hyökkäystä. Ker pysäytti auton, astuimme ulos ja menimme koiria kohti. Ne olivat hysteerisiä ja hermostuneen kiihtyneitä, niiden lepakkomaiset korvat heilahtelivat, inhoittavan takkuisten hyeenakoirien turkki on mustan, valkoisen ja keltaisen kirjava. Niistä käytetään myös nimitystä villikoira. Turkin karvat törröttivät puolittain pystyssä, ja kidat olivat ammollaan. Ne hypähtelivät meitä kohti ja livistivät taas kiertäen takaisin. Se oli kuin katutappelua, missä väkijoukko — tässä tapauksessa gnut — kyyristeli takana saadakseen suojaa ja mellakoitsijat olivat hetkeksi tauonneet, mutta olivat yhä kiihtyneitä ja kaikkeen valmiita. Koirat kiertelivät ympärillämme ja ne olisivat ehkä hyökänneet, jollemme olisi ruvenneet heittelemään niitä kivillä. Puolustustapa hämmästytti niitä selvästi, se oli jotain uutta niille. Sen aikana gnut huomasivat tilaisuutensa tulleen ja ryntäsivät pakoon kohti vuoria.

On luonnollista, että tässä ympäristössä jotenkin menettää ajan tajun. Päivä ei jakaudu tuntien eikä tehtävien (eikä siellä mitään tehtäviä voi ollakaan), vaan myrskyjen, auringonpaisteen ja satunnais-

ten seikkailujen mukaan. Viikon ajanjaksolla ei ole mitään merkitystä, jollei arvaa seitsemän päivän kuluneen seuraamalla kuun nousuja ja laskuja. Eräänä iltana nykäisimme ylös joesta muutaman suuren viiksikarvaisen mutakalan, ja suolattuna ne eivät olleet lainkaan hullumman makuisia. Seuraavana iltapäivänä istuimme katselemassa haikaralaumojen muuttolentoa myrskypilvien edellä, ja niitä oli niin paljon, että akaasiapuut näyttivät olevan kuin valkoisenaan kukkia — oudon japanilainen vaikutelma. Meillä ei ollut tiistai tai keskiviikko, vaan mutakalojen tai haikaroitten päivä.

Seurasimme hunajakäkeä, yhtä niistä luonnonilmiöistä, joita on vaikea uskoa ennen kuin omin silmin näkee. Lintu livertelee äänekkäästi pään yläpuolella, kunnes sitä lähtee seuraamaan. Se lentää edellä puusta puuhun visertäen koko ajan mielettömästi, ja päämääränä sillä on jokin villimehiläisten pesä, joka saattaa olla muutaman sadan jaardin tai mailin parin päässä. Lintu tietää ihmisten pitävän hunajasta ja avaavan mehiläispesän. Silloin se voi pistellä suuhunsa pieniä mehiläistoukkia (jotkut kylläkin väittävät sen pitävän vahasta). Minä seurasin hunajakäkeä eräänä päivänä neljännesmailin verran, kyllästyin ja käännyin palatakseni. Lintu tuli heti takaisin ja alkoi taas liverrellä minulle niin innokkaasti, että lähdin taas sen perään. Mutta oli liian kuumaa enkä sitä paitsi ollut kovinkaan kiinnostunut hunajasta. Palasin taas takaisin. Saidi ei pitänyt siitä ollenkaan. Jos kerran aloitti jonkin työn, hän sanoi, se oli myös lopetettava. Hän lisäsi synkästi, että legendan mukaan lintu tulisi hulluksi, jos joku pettäisi sitä monta kertaa ja se viettelisi ihmisen mustan mambakäärmeen tai muun kauhean matelijan luokse viidakkoon.

Saidi ja eräät toisetkin pojat olivat olleet Kerin palveluksessa yli kaksikymmentä vuotta, ja oli nautinto seurata heidän työskentelyään. He pystyttivät leirin hämmästyttävän nopeasti: tunnissa

teltat olivat pystyssä, kuumaa vettä oli kangasammeessa, päivällispöytä katettu ja ruoka valmistumassa kuuman nuotion hehkussa. Saman he olivat tehneet jo tuhansia kertoja, eikä kukaan huutanut ja hermostunut. Yksi miehistä pesi ja silitti pyykin, toinen paloitteli lihan ja ripusti sen korkealle puun oksalle leopardien saavuttamattomiin, toiset puhalsivat ilman kumipatjoihin, valmistivat juomat ja täyttivät autojen tankit seuraavan päivän ajoa varten. Miellyttävintä matkanteossa olikin vapaus kaikesta vastuusta; päivien sai antaa vain kulua, kun tiesi Saidin ja muiden poikien irroittavan auton, jos se seuraavalla joella uppoaisi mutaan ja Kerin panevan merkille kaikki oudot eläinten äänet leirin lähistöltä öisin ja jonkun varmasti tuovan malariapillerin oikeaan aikaan aamulla.

Kaikessa oli anakronistinen säväys. Tunsin olevani kuin joku feodaaliherra, joka jostain syystä oli liittynyt kiertävään sirkukseen. Taivas tietää, mitä pojat ajattelivat isännistään monilla safarimatkoillaan, ja Kerin kertomuksista päätellen ne joskus olivat olleetkin aika erikoislaatuisia. Minä puolestani voin sanoa, että hyvää tuulta tuntui riittävän loputtomasti, ja olen varma, että samanlaisia he olisivat olleet, vaikka olisin ollut filmitähti tai urheileva miljonääri ja vaikka olisin paennut sarvikuonon hyökätessä tai seisonut miehekkäästi paikallani Kerin ja hänen kiväärinsä takana.

Kerin kivääri oli merkittävä tekijä tällä ei-metsästys-safarillakin. Pojille se oli koko retken symboli: Kerin tarkka-ampujan taidolle rakentui heidän koko elämänsä, pelokas kiinnostus näkyi heistä selvästi niinä päivinä, jolloin täydennettiin ruokavarastoa. Tällä matkalla Ker käytti kahdeksan panosta ja kaatoi kahdeksan eläintä: seepran, kaksi kongonia, topin, kolme Thomsonin gasellia ja hanhen. Se oli miltei tieteellisen tarkkaa toimintaa, ja luulen tietäväni miksi hän sitä vihasi. Hän ei voinut ampua harhaan. Siitä

hetkestä alkaen, jolloin hän valitsi laumasta uroksen, ei koskaan naarasta, sillä oli vain muutama minuutti elinaikaa. Hän pysäytti auton ja tutki saalista hetken kiikarillaan. Sanaakaan sanomatta — paitsi tuulen suunnasta, edessä olevista pensaista tai auringonvalosta — Ker ja Saidi astuivat ulos ja lähtivät peräkkäin liikkeelle. Saidilla oli aina yllään puhdas khakipuku ja turbaani päässä, Kerillä vihreä korderoi. Seurasin kahta hahmoa kunnes näin vain kaksi väripilkkua kaukana etäisyydessä. Lauma katseli myös, ja sitten äkkiä vihreä hahmo pysähtyi ja kivääri kohosi. Kaikki oli ohitse parissa sekunnissa: heikko laukauksen kajahdus, karkaava lauma ja yksi eläin, joka hetken seisoi horjuen ja kaatui sitten maahan. Jo ennen kuin Saidi oli lopettanut saaliin paloittelun, lauma — ehkä muitakin laumoja — palasi jatkamaan keskeytynyttä syömistään, ja lähestyviä korppikotkia lukuun ottamatta kaikki oli taas kuin mitään ei olisikaan tapahtunut. Tuntui oudolta että tragedia saattoi tapahtua niin hiljaisesti ja nopeasti. Tappaminen ilman intohimoa jättää tyhjän tunteen, ja sen täsmällisyys oli omiaan laskemaan mielialaa.

Ker ampui tavallisesti kahdensadan jaardin etäisyydeltä, ja kuula meni suoraan sydämen lävitse. Mutta hänen hanhen ampumisensa oli erikoista nähtävää. Olin nähnyt tuon hanhen, nuppinokkaisen ja yksinäisen, eräänä iltana pienellä järvellä ja maininnut, että olisi mukava saada paistettua hanhea päivälliseksi. Ker selitti, että hänen suurriistan ampumiseen tarkoitetulla kiväärillään hanhi hajoaisi ilmaan höyhenineen kaikkineen. Siitä huolimatta hän nousi varhain seuraavana aamuna ja ampui linnun — täsmälleen niskan läpi. Paria iltaa myöhemmin kokki valmisti meille aterian, jossa oli sienikastiketta, hanhikeittoa, paistettua mutakalaa ja Thomsonin gasellin viipaleita. Sen jälkeen minäkin aloin kunnioittaa Kerin ki-

vääriä. Olimme lihavia kuin seeprat, kun helmikuun alussa jätimme leiripaikkamme ja lähdimme safarimme viimeiselle jaksolle kohti pohjoista.

Kesti kolme päivää, ennen kuin saavuimme asutuille seuduille, kolme päivää, jotka kuluivat jokien ylittämisiin ja auton liejusta kaivamiseen. Sitten ajoimme suuren Rift-laakson itäistä reunaa pitkin kolmesataa mailia Kenian pohjoiselle raja-alueelle lähelle Abessinian rajaa. Pystytimme leirimme Uaso Nyiro-joen rannalle Marsabit-puiston kulmaukseen.

Kaikki oli nyt muuttunut. Kostean, vihreän ja asumattoman ympäristön sijalla (edes mau-mau-miehiä ei ollut näkynyt) oli nyt alkuasukkaita, kuivaa puoliaavikkoa silmänkantamattomiin ja kummallisia paljaita kalliovuoria. Samanlaisen eron voi havaita Skotlannin ja Etelä-Espanjan ja toisaalta Vermontin syrjäseutujen ja Uuden Meksikon välillä. Olimme nyt 2500 jalkaa merenpinnan yläpuolella, ja sää oli jatkuvasti lämmin. »Sadelintu» katosi, sen sijalle ilmestyivät mielikuvituksellisen värikkäät hyönteiset.

Paikalliset alkuasukkaat kiinnittivät luonnollisesti ensiksi huomiotani, olimmehan olleet niin kauan poissa ihmisten ilmoilta. Tällä seudulla asuivat kiharatukkaiset somalit, jotka ovat muhamettilaisia, muutamat Afrikan rumimmiksi väitetyt heimot (vaikka mielestäni kyllä Kongon kääpiöt veivät näistä ylivoimaisen voiton) ja samburut, jotka ovat kookasta ja komeaa kansaa muinaisegyptiläisine piirteineen. Masaitten tavoin samburut ovat paimentolaisia, jotka ovat melko hyvin onnistuneet pysymään syrjässä modernista sivistyksestä. Heimon naiset kuormittavat itsensä helmikaulanauhoilla ja sentnerien painoisilla rautaisilla nilkkarenkailla. Miehet ovat kovia kävelijöitä, neljäkymmentä mailia päivässä ei ole heille mikään matka. On vaikea kuvata näiden haamilaisten heimojen omalaatuista viehättävyyttä. Heissä on hyvin vähän neekerien piir-

teitä; heidän ihonvärinsä on paremminkin kahvinruskea kuin musta ja ruumiinrakenne muistuttaa eurooppalaista. Heistä huokuu riippumattomuuden tunto, ja vaikka he elävätkin kurjissa pahanhajuisissa majoissa, he katsovat olevansa samanarvoisia kuin valkoinen mies.

Nämä kansat, samburut, gallat ja muut, jotka muuttivat pohjoisesta Keski-Afrikkaan muutama vuosisata sitten, ovat kiinnostaneet jo ensimmäisiä tutkimusmatkailijoita. Vieläpä suuri Samuel Baker, pidättyväinen luonne sanan viktoriaanisessa merkityksessä, liikuttui ylistämään epätavallisin sanoin niitä galla-heimon naisia, jotka hän näki palatessaan Abessiniasta Rift-laaksoon.

»Paluumatkalla leiriin», hän kirjoitti, »kävin katsomassa useiden kauppiaiden orjajoukkoja: he asuivat suurissa kangasteltoissa ja heidän joukossaan oli monia erittäin kauniita nuoria tyttöjä yhdeksän ja seitsemäntoista ikävuoden väliltä. Nuo ihastuttvat vangit, joiden iho oli kauniin ruskea, vartalo hyvinmuodostunut ja silmät kuin gasellilla, kuuluivat galla-heimoon. Tuo heimo asuu Abessinian rajalla, ja abessinialaiset kauppiaat olivat tuoneet heidät tänne myytäviksi turkkilaisiin haaremeihin. Tytöt ovat kauniita, mutta raskaaseen työhön heistä ei ole; he kuihtuvat nopeasti ja kuolevat, jollei heitä kohdella ystävällisesti. He ovat tuon maan Venuksia. Eivät vain heidän kasvonsa ja vartalonsa ole täydelliset, he myös kiintyvät erottamattomasti niihin, jotka osoittavat heille ystävällisyyttä, ja he ovat hyviä ja uskollisia aviovaimoja. Näiden nuorten kaunottarien luonnollisessa suloudessa ja pehmeydessä on jotain merkillisen kiehtovaa — ja heidän sydämensä vastaa lämpimästi rakkauden ilmaisuihin, mitä harvoin sattuu totisempien ja karkeampien heimojen keskuudessa. He ovat ihmeellisen hienostuneita ja jalomuotoisia: nenä on hieman kyömy, sieraimet suuret ja kauniit, mustat pitkät hiukset ulottuvat puoliväliin selkää, mutta vaikutta-

vat hieman karkeilta. Vaikka tytöt kuuluvatkin galla-heimoon, he aina sanovat olevansa abessinialaisia, ja sellaisina heitä pidetäänkin. He ovat erittäin ylpeitä ja älykkäitä ja nopeita oppimaan uusia asioita. Khartumissa monet yläluokan eurooppalaiset ovat menneet naimisiin näiden viehättävien naisten kanssa, ja poikkeuksetta he ovat palkinneet miehensä suurella kiintymyksellä ja palvonnalla. Gallabatissa yhden tuollaisen kaunottaren hinta oli kahdestakymmenestäviidestä neljäänkymmeneen dollariin.»

Tämä tapahtui vuonna 1862. Minä puolestani en nähnyt Kenian pohjoisosissa yhtäkään naista, joka olisi vastannut Bakerin kuvausta, vaikkakin leirin alapuolella kävi joka päivä pesulla muutamia nuoria tyttöjä. Toisaalta Ker vakuutti orjakauppaa yhtä harjoitettavan. Hän oli itse ollessaan partioupseerina tällä alueella nähnyt, miten viime sodan aikana vankeja kuljetettiin kahlittuina, ja vielä nykyäänkin, hän sanoi, abessinialaiset orjakauppiaat tekevät matkojaan Rudolf-järven ympäristöön. Vaimojen ostaminen ja myyminen jatkuu myöskin ja miltei laillisesti; Ker oli hiljattain ostanut uuden vaimon eräälle pojalle, joka oli ollut kauan hänen palveluksessaan.

Luonto ei sinänsä ole tällä laajalla Italian Somalimaasta Rudolf-järvelle ja Ugandan rajoille ulottuvalla alueella paljoakaan muuttunut sitten Bakerin aikojen. Jostain syystä eläimet samoin kuin ihmisetkin ovat täällä erilaisia kuin muussa Afrikassa. Useimmat niistä olivat pienempiä kuin vastaavat lajit etelässä, ja, dikdik, antilooppilajeista pienin, oli vain vinttikoiran kokoinen. Impala oli värittömämpi ja sen sarvet haarautuivat leveämmälle. Urosstrutsit olivat aivan toisenlaisia kuin ne jotka näimme Tanganjika-järvellä; täällä niiden höyhenet olivat loistavan sinimustia, ja tavallisesti paljaat kaula ja jalat olivat nekin höyhenten peittämät. Paviaanit vaikuttivat ystävällisemmiltä, ehkä siksi että ne olivat tot-

tuneet metsässä liikkuviin samburuihin. Ja seepra oli kuin aivan toinen eläin: leveiden mutkittelevien viivojen sijalla olivat kapeat harmaat renkaat, jotka kiersivät ympäri ruumista ja ne sulautuivat niin toisiinsa, että kauempaa katsottuna nahka vaikutti yhtenäisen harmaalta. Tämä pohjoinen laji on Grevyn-seepra, ja vaikka sen maha on pieni, se on kookkaampi kuin tavallinen laji. Sillä on suuret korvat ja se on paljon kesympi; sitä voidaan käyttää myös vetojuhtana.

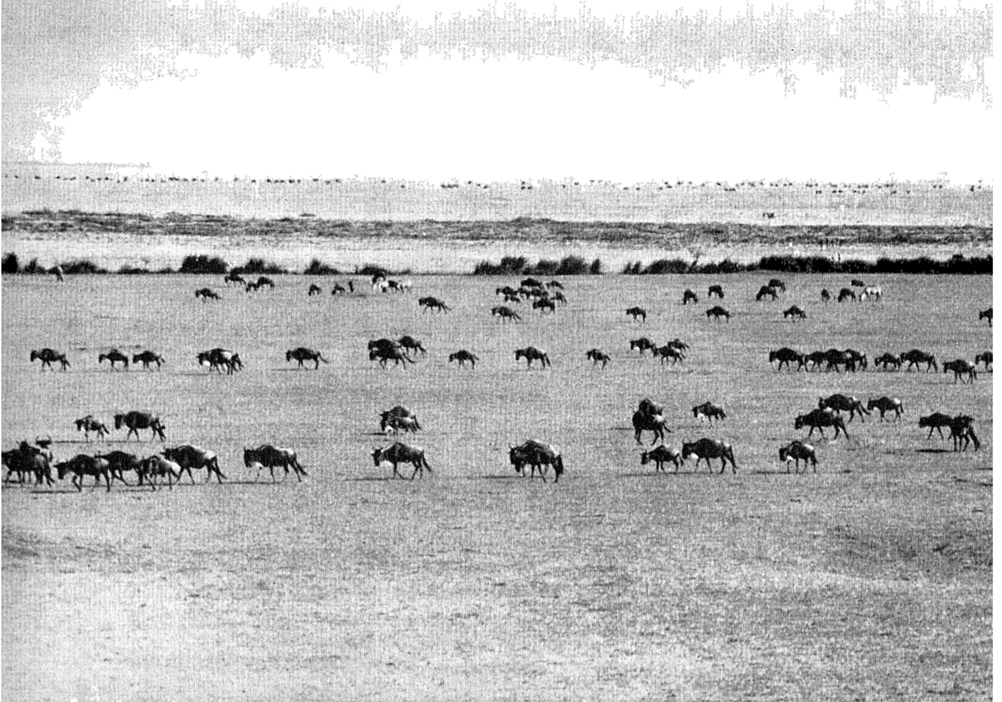
Mutta kirahvin suhteen ero oli silmiinpistävin. Näillä kuivilla tasangoilla — ja vain juuri täällä — esiintyy ruudukasnahkainen kirahvi. Sen nahkaa eivät peitä surrealistiset läiskät, vaan säännöllinen viivojen verkko, jonka neliöissä on siellä täällä suklaanruskeita täpliä; vaikutelma on samanlainen kuin rikkinäisellä katukiveyksellä. Kirahvit ovat jaloja olentoja, ja niissä on jotain neitseellistä ja säädyllistä; mutta tämä pohjoinen laji on niin hoikka ja soma, että se on kaikin puolin *jeune fille*. Ne kurkistelevat arasti pensaiden ylitse kuin koulutytöt makuusalinsa ikkunasta. En koskaan päässyt niitä tarpeeksi lähelle varmistuakseni, onko niillä pitkät kiharat silmäripset, mutta ilmeisestikin niillä on. En parhaalla tahdollakaan voi käsittää, miten yksikään urheilumetsästäjä voi tappaa niin viattoman ja viehättävän eläimen.

Minulla oli tapana katsella eläinten laskeutumista alas Uaso Nyiroon iltapäivisin, ja siinä onkin Afrikan paras nautinto: istua aivan liikkumatta joen törmällä päivän kuumimpien tuntien ajan katselemassa ohikulkevia (aivan kuin jossain Champs Elyséen kahvilassa). Pitkiin aikoihin ei tapahdu yhtään mitään. Krokodiili (ne ovat hyvin vaaleanvihreitä täällä päin) liukuu pitkin rantahiekkaa jättäen vanan jälkeensä. Tuntee monien silmäparien katseet joka puolelta ja ylhäältä lehvistöstä, eikä tarvitse muuta kuin istua siinä kunnes eläimet vakuuttuvat siitä, että vaaraa ei ole. Mutta

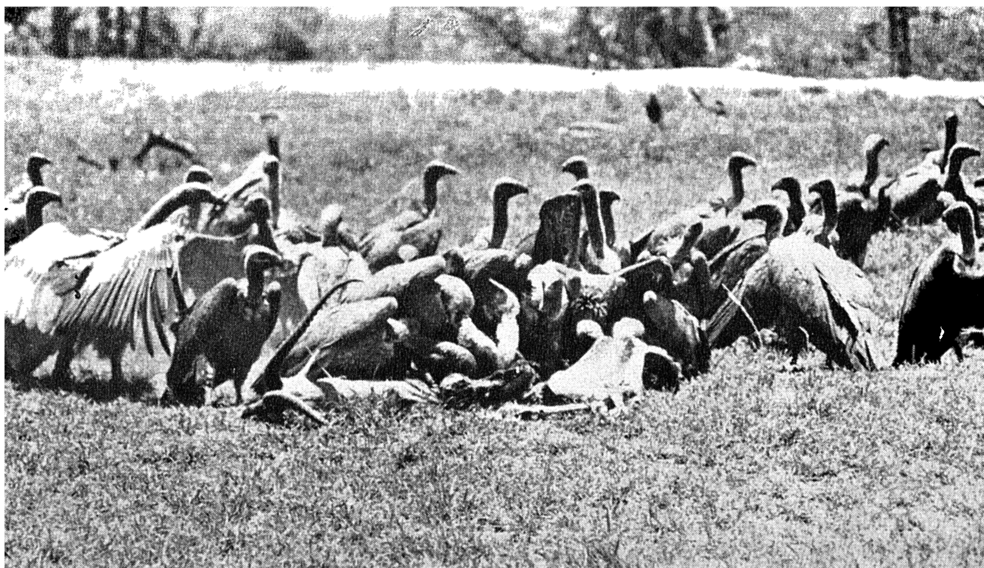
aina se ei suinkaan ole helppoa, kun äkäisesti puraisevat muurahaiset ryömivät paidan sisäpuolelle. Siihen kuitenkin tottuu ja vähitellen tulee hyväksytyksi osaksi joenrannan elämää; aivan kuin oppisi hengittämään sen mukana, värähtelemään sen verkkaisen rytmin mukaisesti. Silloin voi tapahtua mitä tahansa.

Eräänä päivänä minua järkytti muuan sairas elefantti. Se seisoi aivan yksin nilkkojaan myöten vedessä keskellä jokea, sen kärsä kiertyi tuuman pari vedenpinnan yläpuolella ja runsaan neljännestunnin aikana se ei liikahtanutkaan. Se ei yrittänytkään juoda tai peseytyä. Vesi virtasi sen ohitse, sarvilinnut ja värikkäät kuningaskalastajat suhahtelivat ylitse, tusinoittain paviaaneja juoksenteli molemmilla rannoilla ja suuret palmupuut ja akaasiat kohosivat kohti taivasta. Mutta elefantti ei piitannut mistään. Ehkä se kärsi hammassärkyä tai valtaisaa vatsavaivaa, sillä selvästikin elämä oli sille helvettiä. Se seisoi siinä miettivän näköisenä, tuskin sietäen omaa olemassaoloaan, kunnes lopulta jokin pieni toivonpilkahdus sai sen kuvittelemaan, että rannalla saattaisi tuntua mukavammalta. Tuskaisesti se työntäytyi kaislikon lävitse vastapäiselle rantatörmälle. Hitaasti se katosi pensaikkoon, ja oli luonnottonta ettei se välittänyt edes syömisestä.

Tuntui säälittävältä, että muu lauma oli jättänyt sen oman onnensa nojaan, varsinkin kun lauma muuten oli hyväkuntoinen. Ker ja minä olimme seuranneet sitä useita päiviä. Siinä oli kaikkiaan nelisenkymmentä elefanttia, enimmäkseen naaraita ja vasikoita, ja kun *ne* eräänä iltana tulivat joelle, se olikin reipasta touhua. Ne eivät pitäneet kiirettä veteen päästäkseen — ja kun nyt tarkemmin ajattelen, en ole nähnyt afrikkalaisen norsun pitävän missään kiirettä. Se tietää joutuvansa veteen kuitenkin ennen pitkää, joten se pysähtyy törmälle ja alkaa huolettomasti työnnellä suuhunsa muutaman sentnerin painoisia ruohotukkoja ja vihreitä lehtiä.

Gnu-antilooppeja: vaellusta Serengetin tasangolla

Korppikotkia raadolla

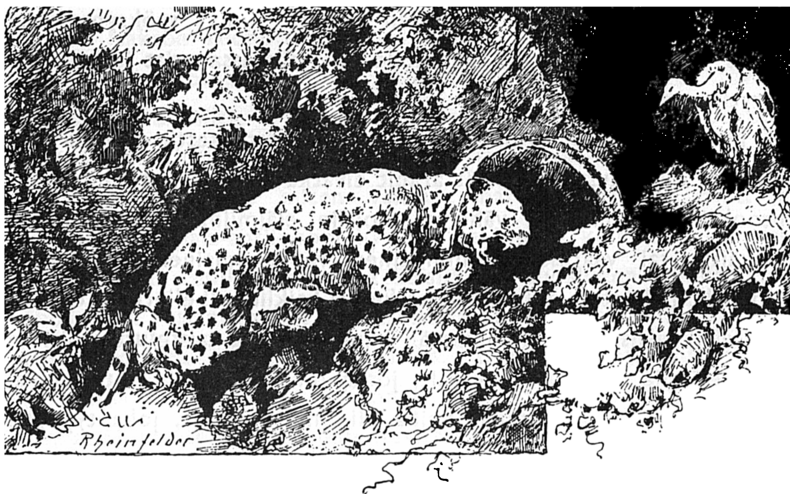
Poikaset ovat erittäin hyvinkasvatettuja. Saattaa olla monta päivää siitä kun ne ovat juoneet tai kylpeneet, mutta ne eivät yritäkään kiirehtiä vanhempiaan. Ne seisovat emojensa vieressä ruohoa nyhtäen ja ylös avaruuteen tuijottaen aivan kuin siunatakseen jokaisen suupalansa ennen nielaisemista.

Lopulta, kun puolisen tuntia on kulunut, jokin vanha uros liikahtaa eteenpäin. Se kääntyy kuin ajatuksissaan tuijottamaan ruskeaa vettä: »Ai niin, joki!», ja laskeutuu sitten äärimmäisen varovaisesti pengertä alas. Sen merkin saatuaan toiset seuraavat, rauhallisesti tietenkin, kiihtymättä ja ääntelemättä, hiljaa vain ja arvokkaasti, kahden tai kolmen eläimen ryhminä. Sitten kuitenkin hyveellinen viileys katoaa, ja katselijankin on vaikea pysyä tyynenä. Vanha uros makaa pitkällään keskellä virtaa jalat sojottaen kohti taivasta, pää veden alla, kärsä työntyen pinnan yläpuolelle kuin periskooppi. Nuoret parit aloittavat jonkinlaisen leikin; on vaikea sanoa onko se rakastelua vai hyväntuulisuutta, mutta siinä läiskytellään valtavasti vettä ja pidetään kiinni toisiaan kärsästä. Niiden hampaat kalahtelevat, kun ne sattuvat vastakkain. Pariskunta jatkaa leikkiään väsymättä kunnes joku vanhempi elefantti kahlaa ohitse. Silloin ne astuvat kohteliaasti syrjään ja sen mentyä ohitse jatkavat taas leikkiään. Sillä välin lauman lesket ovat löytäneet erinomaisen korkean mutapenkereen ja suunnatonta tyydytystä tuntien ne hankaavat hitain liikkein selkäänsä sitä vasten: edestakaisin, edestakaisin, ehkä viitisenkymmentä kertaa. Hoito jatkuu piehtaroimisena ruohikossa ja mutakylpyinä. Elefantit pitävät mielellään paksua mutakerrosta kylkiensä peittona, koska se pitää kärpäset poissa. Niinpä ne nyt keräävätkin kärsäänsä joen pohjalta mustaa pohjamutaa ja ruiskuttavat sitä kyljilleen, ensin toiselle, sitten toiselle puolelle ja ampuvat lopuksi vielä vaakalaukauksen pitkin mahanalustaansa. Yhdellä kärsällisellä peittyy melkoinen

alue, ja kärsä liikahtelee edestakaisin säännöllisesti kuin kellon heiluri.

Kaiken menon keskellä pikkunorsut eivät tunnu oikein tietävän mitä tekisivät: juostako kilpaa törmällä? piehtaroidako ruohikossa? kokeillako vanhuksen konstia, maata veden alla ja hengittää kärsän kautta? vaiko leikkiä roiskuttelemalla mutaa ympäriinsä? Ne ryntäilevät edestakaisin huvista toiseen ja rauhoittuvat vasta emon niitä kutsuessa juomaan vielä pitkän »kulauksen» ennen lähtöään. Sitten lauma jonkin merkin saatuaan kahlaa yhtä aikaa rannalle, kiipeää taas tasaiselle maalle ja jatkaa syömistään. Hetken ajan on aivan hiljaista, mutainen vesi vain solisee ja poimuilee aaltoina, kunnes kirahvit ilmestyvät varovasti ja kysyvän näköisinä puiden lomasta juomavuorolleen.

Katselin tuota maisemaa melkein kolme tuntia joka päivä saamatta kylläkseni. Niin on aina kun pääsee Afrikan syrjäisille seuduille. Mitään ei tahtoisi muuttaa tai parantaa. On hyvä vain istua katselemassa ja jatkaa sitten taas matkaansa yli rajan Abessiniaan, nousta taivaanrannan tasahuippuisille vuorille, löytää uusi joki ja uusi norsulauma. Ei voi koskaan kyllästyä.

MYRKKYNUOLI

Kukaan ei tiedä, kuinka monta villieläintä brittiläisessä Itä-Afrikassa on tapettu sen jälkeen, kun valkoinen mies tunkeutui maan sisäosiin vain sata vuotta sitten, mutta varmastikin miljoonia. Richard Burton, joka vuonna 1856 oli ensimmäisiä Tanganjikalle löytäneitä tutkimusmatkailijoita, kertoo tavanneensa monia alkuasukkaita, joilla oli »suurikokoiset jouset ja kotelossa teräväkärkisiä nuolia, joiden mustat teräosat oli sivelty tuoreella myrkkykerroksella». Hän jatkaa: »Norsuja on tässä maassa runsaasti; kaikki metsät ovat täynnään syviä ansakuoppia, ja kuivana kautena viidakossa näkee paljon kuolleita elefantteja.» Tuohon aikaan norsunluukauppa liittyi orjakauppaan ja oli erittäin kannattavaa; orjat toimivat

kantajina, jokainen vei mukanaan ainakin yhden syöksyhampaan kauas Intian valtameren rannikolle. Mombasassa orjat ja hampaat myytiin yhdessä.

Mistään laajalle levinneestä riistan metsästyksestä ei vielä kuitenkaan ollut kysymys; eivät arabit eivätkä afrikkalaiset tuhlanneet panoksiaan elefantteja vähempiarvoisiin eläimiin, jolleivät olleet nälkäisiä tai vaarassa. Jonkinlainen rauhanomainen rinnakkaiselo vallitsi eläinten ja ihmisten kesken ja kaikille oli elintilaa. Useimmat afrikkalaiset olivat enemmän kiinnostuneita taistelusta toisiaan kuin eläimiä vastaan, ja masait, jotka olivat kaikkein sotaisimpia, olivat huonoja metsästäjiä: heillä oli oma karjansa, joka tyydytti kaikki tarpeet.

Kun Joseph Thomson saapui Tanganjikaan kaksikymmentäviisi vuotta Burtonin jälkeen, hän sai vielä nähdä verraten runsaasti villieläimiä. Thomson kulki luoteeseen Mombasasta masai-maan halki. Hänen kuvauksensa näkemästään on ihmettelyn ja innostuksen sävyttämä.

»Tuolla Kilimandšaron juurella», hän kirjoitti, »liikkuu kolme puhvelilaumaa laiskasti ja hitaasti alemmilta ruohomailta ylöspäin kohti metsävyöhykettä nukkuakseen ja märehtiäkseen ruokaansa sen hämärissä tiheiköissä. Kauempana tasangolla jatkavat syömistään lukemattomat lauhkeat, mutta vihaisen näköiset gnut, joidenkin laumastaan harhautuneiden hypähdellessä ja laukatessa oudon kömpelösti edestakaisin hännät heiluen. Niiden seassa näkyy joitakin seeproja, isoista eläimistä kauneimpia, jotka kauniin juovikkaan nahkansa takia erottuvat selvästi muista. Ne astelevat ylväästi päät alas taipuneina tai huvittelevat potkimalla kavioillaan ilmaa tai ryntäämällä suu avoinna muka täyteen vauhtiin ja pysähtymällä kohta kuin paikalleen jähmettyneinä korvat pystyssä katselemaan ohi vaeltavaa karavaania. Mutta ei siinä kaikki. Katsokaa! Tuolla

alhaalla laakson ruohopohjalla on useita lajeja suuria kömpelöitä sarvikuonoja, jotka sarvensa takia näyttävät kovin hyökkääviltä ja taistelunhaluisilta. Tuon harjanteen ylitse kiitää vaaraa pakoon strutsilauma, jota on mahdoton tavoittaa takaa-ajamalla tai edes väijymällä. Katsokaa miten valtavia hartebeestlaumat ovat, ja miten siro impala-antilooppi hypähtelee ilmaan kuin pelkästä elämänilosta. Ja tuolla, korkeassa kaislikossa suoalueen lähellä, voi-nähdä jalon vesiantiloopin pureksimassa parin kolmen eläimen ryhmissä tuoretta ruohoa. Käsnäsika, aamuaterialtaan häirittynä, syöksähtää suorinta tietä pakoon häntä pystyssä sotilaallisen tasarytmisesti ravaten, tosiaankin huvittavan näköisenä. Tässä ei ole vielä kaikkia mainittu, sillä muitakin eläinlajeja on. Niitä on hämmästyttäviä määriä kääntyipä katsomaan mihin suuntaan tahansa, ja niin vähän niitä on metsästetty, että ne vain seisovat ja katselevat, kunnes laukaus pamahtaa.»

»Silmätkää nyt vielä kauemmaksi. Lähellä tummaa puujonoa, joka selvästi osoittaa puuttoman tasangon keskeltä Ngaro N'Erobin (kylmän virran) uoman, näette kirkkaaseen aamuilmaan kohoavia kiemurtelevia savupatsaita, ja niiden luokse kerääntyvät omituiset tummat pitkät rivit kuin lähestyvä armeija. Savut nousevat masai-heimon kylistä ja lähestyvät rivit ovat laidunmaita kohti liikkuvaa karjaa.»

Näin oli vuonna 1882. Kohta sen jälkeen aseet löysivät tiensä sisäosiin, ja tappamisprosessi alkoi nopeasti laajeta. Vuosisadan vaihteessa orjakauppa lakkasi (vaikka jatkuikin Sansibarissa vielä muutaman vuoden), ja siksi kauppiaiden oli koetettava korvata menetetty hyöty hankkimalla enemmän norsunluuta. Samalla he keksivät monia lisäartikkeleja myyntiin: nahat, sarvikuonon sarvet ja *biltongin*, joka on yksinkertaisesti vain viipaleiksi leikattua ja ulkoilmassa kuivattua lihaa.

On tietystikin laitonta pyydystää tai ampua villieläimiä ilman metsästyslupaa, mutta se ei näytä voineen estää Keniassa ja Tanganjikassa aikoinaan tungeksineiden laumojen jatkuvaa pienenemistä. Salametsästys luonnonsuojelualueilla on kehittynyt järjestelmälliseksi liikeyritykseksi, on arvioitu, että satakunta eri kauppiasjoukkiota on keskittynyt tähän puuhaan.

Kiinnostuin näistä kysymyksistä ensi kerran ollessani Keniassa vuonna 1956 ja yrittäessäni muutaman viikon aikana saada selville, miten salametsästystä harjoitetaan ja miksi sitä ei saada lopetettua. Aluksi asian selville saaminen tuntui yksinkertaiselta, mutta aikaa myöten totesin, että se oli kaikkea muuta kuin yksinkertaista. Afrikassa ei ole mitään pysyvää; ennemmin tai myöhemmin kaikki asiat tukahtuvat voimakkaan heimotunteen vaikutuksesta, ja selvä logiikka katoaa afrikkalaisten primitiivisyyden tieltä. Erikoisen selvästi tämä näkyy villieläinten vähenemistä koskevissa kysymyksissä.

Nairobin luonnonsuojeluosaston virkailijat olivat hyvin synkkiä. »Jollei pian tehdä jotakin», sanoi muuan heistä, »ei yhtäkään kaniinia suurempaa eläintä jää Afrikassa eloon. Paitsi tietystikin luonnonpuistoissa. Mutta nekin ovat häviämisuhan alaisina.»

»No miksei sitten mitään tehdä?»

»Ei ole tarpeeksi vartijoita eikä varoja palkata heitä lisää. Ja salametsästyslaki on liian heikko.»

»Miksei sitten muuteta lakia?»

»On paljon sellaisia ihmisiä, jotka eivät sitä halua. Villieläimet ovat heidän mielestään tuholaisia, jotka joka tapauksessa on pakko hävittää, sillä maa tarvitaan viljelyksille ja karjanhoidolle.»

Olin varustanut mukaani pienen kirjasen, jonka virallisista tilastoista kävi selville, että turistiliikenteestä oli Itä-Afrikalle tuloja vuosittain noin kuusi miljoonaa puntaa — melko arvokas summa

ottaen huomioon maan taloudelliset mahdollisuudet — ja mainitsin tästä. »Varmastikaan», sanoin, »he eivät matkusta Afrikkaan katsomaan kaupunkeja ja tehtaita ja farmeja. He tahtovat nähdä puhveleita ja elefantteja.»

»Totta kyllä. Mutta koettakaapa saada uudisasukkaat siitä vakuuttuneiksi. Heitä kiinnostaa vain se, että norsulauma kulki heidän maittensa ylitse viime kuussa ja tuhosi oraat. Ja mitä afrikkalaisiin tulee, he ovat aina metsästäneet eläimiä. Se on heillä veressä.»

Sillä tavoin väittely jatkui, ja tietooni tuli muutamia vanhoja tosiasioita, jotka minulle olivat uusia: esimerkiksi että neekerien suuri enemmistö ei ole koskaan nähnyt elefanttia ja puhvelia. Suurriista pysyttelee aina syrjässä asutuilta seuduilta, ja tavallinen afrikkalainen lapsi tietää luultavasti paljon vähemmän villieläimistä kuin kuka tahansa koulupoika tai -tyttö Lontoossa ja New Yorkissa. Paikallista eläimistöä kohtaan tunnetaan siis verraten pientä kiinnostusta eivätkä yritykset saada alkuasukkaat sitä suojelemaan ole kovinkaan tuloksekkaita. Tämän takia brittiläiset viranomaiset eivät suhtaudu toivorikkaasti luonnonpuistojen tulevaisuuteen; ennen pitkää ne kaikki joutuvat omien puhtaasti afrikkalaisten hallitusten hoitoon.

Eräs toinen mies, jonka kanssa keskustelin Nairobissa, oli paikallisen luonnonsuojeluyhdistyksen jäsen, joka yhdistys tekee kaikkensa estääkseen eläinten kuolemisen sukupuuttoon. Hän lainasi Mark Twainin ajatusta, että rahan puute on kaiken pahan alku ja juuri. »Mombasassa», hän sanoi, »norsunluun hinta on noin yksi punta paunalta, ja hyvä hammaspari painaa 160 paunaa. Sikäläiset kauppiaat tarvitsevat raaka-ainetta pieniä veistoksia ja matkamuistoja varten eivätkä koskaan saa sitä tarpeeksi. Sarvikuonon sarvet viedään Kiinaan, missä niitä jauhettuna myydään sukuviettiä kii-

hottavana aineena, ja se maksaa jopa neljä puntaa pauna. Täysi-ikäisen eläimen sarvet saattavat painaa kymmenen paunaa. Ja krokodiilinnahasta valmistetaan kenkiä ja laukkuja. Käypä hinta on noin seitsemän shillinkiä kuusi penceä tai dollari tuumalta — tuuman suikaleelta vatsanahkaa. Tuossa rahassa on maan rikkaus, eikä kauppiaita tai alkuasukkaita saa pidetyksi siitä erossa kourallisella puistonvartijoita.»

Useimmat alkuasukkaat tappavat eläimiä kuitenkin vain syödäkseen lihan joko tuoreena tai kuivatakseen sen ja myydäkseen *biltongina*. Kaikki tavalliset pyyntikeinot ovat käytössä: kuoppa, johon eläimen odotetaan putoavan ja saavan surmansa syöksyessään päin keihästä, ampuminen kotitekoisilla aseilla (niitä väitetään olevan satatuhatta yksinomaan Itä-Afrikassa), jotka hyvin usein vain haavoittavat eivätkä tapa sekä erilaiset ansat. Nuo ansat ovat rautalankasilmukoita, jotka asetetaan eläinten juomapaikoille johtaville poluille. Jollei sellaisia polkuja ole, metsästäjä pystyttää pensasaidan, jossa on puolisen tusinaa aukkoja. Ja kun eläimet ovat tottuneet kulkemaan aukkojen kautta, melko isokokoiset silmukat asetetaan niihin, tarpeeksi suuret, jotta niihin voi takertua gnu tai kirahvi.

Tässä puuhassa harjoitetaan suoranaista tuhlausta, sillä usein metsästäjä tarvitsee ruokaa vain itselleen ja perheelleen, johon yksi eläin riittää. Mutta hän ei vaivaudu poistamaan neljää tai viittä muuta ansaa, ja jokaiseen niistä takertuu ennen pitkää jokin eläin kuollakseen ja jäädäkseen mätänemään tai joutuakseen hyeenoitten ja korppikotkien saaliiksi. Ja vaikka ansaan joutunut eläin pääsisi irtautumaankin, se todennäköisesti kuolee, sillä kaulan ympäri kiertynyt rautalanka syöpyy sen niskanahan sisään aiheuttaen luultavasti tuskallisen ja kuolettavan haavan.

Mutta verkkojen käyttö on vielä suurempaa tuhlausta. Nuo

verkot asetetaan aidaksi mailin matkalle poikki avoimen tasangon ja sitä päin ajetaan seepra-, gnu-, kirahvi-, gaselli- tai muut eläinlaumat. Pelästyneet eläimet kietoutuvat nopeasti verkkoihin, ja sen jälkeen on helppo tappaa ne keihäällä tai veitsellä. Asiat eivät olisi vielä kovinkaan hullusti, jos metsästäjät suorittaisivat tappamisen oikein. Mutta melko usein, kun saalis on suuri, salametsästäjillä on vaikeuksia lihan pitämisessä tuoreena sen käyttämiseen saakka. Tämän probleeman he ratkaisevat varastoimalla eläimiä; lovi toisen takajalan akillesjänteeseen estää niiden pakenemisen liian kauas. Äskettäin eräs Nairobin puistonvartija löysi neljäkymmentä seepraa, jotka oli tuolla tavoin silvottu; jotkut olivat kuolleet janoon ja nälkään, jotkut makasivat kuolemaisillaan, joillakin oli vielä voimia horjua muutama päivä kolmella jalalla.

Tämä on suunnatonta tuhlausta varsinkin kirahvin ja gnun osalta, joita harvoin tapetaan lihan tai nahan vuoksi; kirahveja metsästetään, koska niiden hännästä saadaan keihäiden ja nuolien valmistukseen tarvittavaa lujaa punosta, ja gnun häntä on vieläkin arvokkaampi, sillä niitä myydään Mombasassa kärpäslätkinä. Kun häntä on leikattu ruumiista irti, raato hylätään.

Mutta norsu merkitsee salametsästäjälle kuitenkin arvokkainta saalista, ja viime vuosina niiden tappaminen on keskittynyt Tsavopuiston alueelle, mikä on laaja asumaton viidakko Kenian rajalla Kilimandšarolta itään. Eräänä lämpimänä huhtikuun aamuna juuri ennen sadekauden alkua ajoin sinne viettääkseni viikonloppua David Sheldrickin, puistonvartijan kanssa. Sheldrick oli salametsästyksen asiantuntija; itse asiassa hän kävi omaa yksityistä sotaansa salametsästäjiä vastaan, ja hänen kertomustensa kuunteleminen oli mieleenjäävä elämys.

Wakamba- ja waliangulu-heimot näyttävät olevan innokkaimpia norsunmetsästäjiä, ja heidän tärkeimpänä aseenaan ovat samat myrk-

kynuolet, joista Burton kirjoitti sata vuotta sitten. Myrkkyä saadaan *Acokanthera frisiorum*-puusta eikä koko myrkyllisten käärmeiden ja kasvien Afrikassa ole toista niin vaarallista. Myrkkysekoitusresepti kuulostaa aivan keskiaikaiselta. Ensin kerätään puusta oksia ja lehtiä. Niitä keitetään useaan kertaan kahdeksan yhdeksän päivän ajan, jolloin niistä irtoaa lakritsinhajuinen ja tervanvärinen jähmeä mahla. Joskus, niin kerrotaan, keitokseen heitetään elävä päästäinen erikoisen lisätehon aikaan saamiseksi. Vastamyrkkyä ei tunneta (Sheldrick ei antanut minun koskea toimistossaan olevaan pulloon); se tappaa kymmenessä tai viidessätoista minuutissa. *Acokanthera frisiorum*-puun tuntee viidakossa helposti; se on oliivipuun näköinen ja sen juurella on usein lukemattomia kuolleita hyönteisiä ja pikkujyrsijöitä.

Jokaisessa wakamba-kylässä on todennäköisesti pieni myrkynvalmistustehdas. Myrkky säilötään pieniin paketteihin, joissa jokaisessa on tarpeeksi yhtä nuolta varten ja myydään salametsästäjille kuudella pencellä kappale. Alkuasukkaat huolehtivat tarkasti jousistaan ja nuolistaan: nuoleen on kiinnitettävä juuri oikean korppikotkalajin höyhen ja jousen jänne on valmistettava niin ihmeellisestä aineesta kuin kirahvin suolista. Kaikilla heimoilla on omat sääntönsä jousen koosta ja kimmoisuudesta, ja jokaisella miehellä oma merkkinsä nuolenpäässä, niin että ei voi syntyä riitaa siitä, kenen nuoli kaatoi elefantin. Myrkky sivellään huolellisesti nuolenkärjen ympärille ja peitetään sitten kuitunauhalla; se pilaantuu näet nopeasti varsinkin jos sää on kylmä. Nauha poistetaan vähän ennen nuolen käyttöä. Nuolenkärki irtautuu varresta heti, kun se osuu maaliinsa, ja pääsee siten tunkeutumaan syvälle lihaan. Näillä kauheilla aseilla varustettuina salametsästäjät tunkeutuvat jopa viidenkymmenen miehen ryhminä Tsavo-puiston viidakkoihin.

Kuivana kautena metsästys tapahtuu pääasiassa juomapaikkojen

vaiheilla norsujen tullessa keskipäivän kuumina tunteina kylpemään ja juomaan. Salametsästäjien tekniikka on yksinkertainen: he piiloutuvat jollekin korkealle kalliolle vesipaikan lähelle ja ampuvat kahden-kolmenkymmenen jaardin etäisyydeltä. Heti syntyy valtavaa liikehdintää. Haavoittunut eläin — joka tavallisesti tietenkin on suurihampaisin norsu — syöksyy ryskyen viidakkoon muu lauma ympärillään. Kun se kaatuu ja makaa huohottaen maassa, toiset norsut pysähtyvät auttamaan sitä ylös. Ne työntävät kärsänsä sen suuren ruhon alle ja koettavat saada sen jaloilleen. Kun se lopulta vain makaa liikahtamatta, toiset seisoskelevat epävarmoina vieressä, haistellen kuolleen verta ja kavahtaen sen läheltä kauemmaksi. Lopulta ne tuntuvat käsittävän ettei mitään ole tehtävissä. Ja silloin ne kääntyvät toivottomina kohti viidakkoa.

Toisinaan haavoittunut elefantti voi juosta niin syvälle metsään, etteivät metsästäjät sitä tavoita, mutta kuolemalta se tietystikään ei pääse pakoon. Silloin tapahtuu jotain merkillistä. Toiset elefantit käyvät kuolleeseen käsiksi ja kiskovat siltä hampaat irti pirstoakseen ne sitten kallioita tai lähellä olevia kiviä vasten pieniksi kappaleiksi. Sheldrick ei ollut varma, saattoivatko elefantit tietää, että niitä metsästetään juuri hampaiden takia ja että ne siksi kiskoivat nuo kiusankappaleet irti. Mutta mitään muutakaan selitystä hän ei osannut antaa.

Enimmäkseen salametsästäjät kuitenkin löytävät ampumansa eläimet pian. Hampaiden irrottaminen vie vain muutaman minuutin, sitten he taas jatkavat matkaansa. Sillä tavoin juomapaikalta toiselle edeten joukkue jatkaa monen päivän, jopa viikkojen ajan.

Kun tarpeellinen määrä norsunluuta on saatu kerätyksi, lähetetään sana jollekin Mombasan laittomalle norsunluukauppiaalle ja sovitaan tapaamisesta jossakin sopivassa yksinäisessä paikassa Mombasa-Nairobi-valtatien varrella. Ostaja, tavallisesti intialai-

nen, ajaa tyynesti keskellä kirkasta päivää kuorma- tai henkilöautoaan, mutta kun hän pysähtyy, hän varovaisuuden vuoksi nostaa konepellin pystyyn. Sen tarkoitus on antaa ohikulkijoille se käsitys, että hän olisi pysähtynyt konevian takia. Ja jos joku pyrkii auttamaan, hän vain heilauttaa kättään ja selittää hyvin selviävänsä, tuuletinhihnassa, sytyttimissä tai jossain muussa sellaisessa vain on vähän vikaa. Ja heti kun toinen auto on kadonnut näkyvistä, metsästäjät ilmestyvät viidakosta. Kauppa on pian tehty; ostajan maksama hinta on tietystikin paljon alhaisempi kuin markkinahinta Mombasassa, mutta metsästäjät ovat yksinkertaisia ihmisiä eikä heillä juuri ole aikaa tinkiä. Sitten hampaat heitetään auton lavalle ja peitetään suojakankaalla. Tunnin parin kuluttua kauppias on jo palannut Mombasaan.

Laittoman tavaran myymisessä hänellä ei ole paljoakaan vaikeuksia. Suuri osa metsästysluvilla hankittua norsunluuta kulkee Mombasan markkinoiden kautta täysin laillisesti, ja hallituksen tarkastajien on miltei mahdotonta tuntea salametsästäjiltä hankittuja syöksyhampaita, varsinkin kun ne on leikattu pieniksi kappaleiksi. Laittomasti hankittu norsunluu myydään miltei kokonaan ulkomaille, ja kauppiaiden on helppo kätkeä hampaat puuvillapaaluihin tai puhvelinmaitoastioihin, joita sadat arabialaiset kauppalaivat kuljettavat pitkin Intian valtamerta Sansibariin, Arabiaan ja Intiaan. Sarvikuonon sarvet ovat vielä pienempiä (oikeastaanhan ne eivät ole sarvia, vaan raudanlujaksi mytyksi painuneita karvoja) ja helpompia salakuljettaa. Tullivirkamiehet tuntevat hyvin tämän käytännön, mutta he sanovat, ettei joka paalun tai astian tai kangasmytyn avaamiseen riitä työvoimaa — ja harvoin he tosiaankin saavat jonkun kiinni. Ja niinpä sitten kauppa jatkuukin kuukaudesta toiseen. Jotta se jatkuisi, tapetaan joka vuosi noin 600 elefanttia ja 200 sarvikuonoa yksistään Tsavo-puiston alueella.

Sheldrick organisoi oman pienen yksityisarmeijansa afrikkalaisista puistonvartijoista taistellakseen salametsästäjiä vastaan puiston alueen sisäpuolella. Hänen miehensä olivat enimmäkseen voimakkaita ja tottelevaisia neekereitä Kenian pohjoisosista eivätkä he erikoisemmin rakastaneet wakamboja ja walianguluja. He taistelivat niin urheasti, että varmasti olisivat ansainneet kenen tahansa koulupojan ihailun. Partioissa oli yleensä kahdeksan miestä, joilla oli mukanaan kiväärit, ruokaa ja radio. He tunsivat salametsästäjien tavat ja metsästyspaikat, ja he seurasivat heitä hiljaa viidakon lävitse päivä-, joskus jopa viikkokaupalla. Sheldrick sai jatkuvasti ilmoituksia, jotka hän välitti radion avulla miehilleen. Myöhemmin hän sai avuksi myös tiedustelulentokoneen, mutta enimmäkseen miehet käyttivät hyväkseen omaa viidakkotuntemustaan. He tarkkailivat korppikotkia, he etsivät salametsästäjien jälkiä hiekasta, he väijyivät juomapaikkojen lähettyvillä. Ulkomaailman tietämättä on Tsavo-puistossa käyty monia epätoivoisia lyhyitä taisteluja.

Partiot hyökkäsivät aina öisin. Merkin saatuaan miehet ryntäsivät piilopaikoistaan koettaen saada salametsästäjät vangituiksi heidän nukkuessaan eivätkä nämä useinkaan tehneet vastarintaa. Pakoon päässeet (ja kun heillä oli kaikilla tapana nukkua eri puitten alla, pako oli helpompi yllätyksen sattuessa) taltutettiin nopeasti muutamilla kiväärinlaukauksilla. Käsiraudat napsahtivat ranteisiin ja marssi alkoi. Mutta joskus sattui kahakoita — kiväärit myrkkynuolia vastaan — eivätkä puistonvartijat aina selviytyneet voittajina.

Eräänäkin vuonna Sheldrick teki kolme-neljäkymmentä eri hyökkäystä, mutta siltikin yliotteen saamiseen oli vielä pitkä matka. Metsät ovat laajat ja hänen voimansa liian pienet niiden vartioimiseen. Eikä vankilakaan salametsästäjiä säikäytä. Suurin rangaistus elefantin tappamisesta on Keniassa vain puoli vuotta eikä vanki-

tyrmä afrikkalaisen mielestä ole kovinkaan kauhea paikka. Herkemmälle intialaiselle kauppiaalle asia tietystikin on kokonaan toinen: hän ei pidä vankilasta alkuunkaan, mutta hänellä on rahaa, jolla koota massoittain omia todistajia. »Ei kannata», Sheldrick sanoi, »antaa entiselle salametsästäjälle viittäkymmentä puntaa, jotta saisi hänet todistamaan meidän puolestamme, kun kauppias voi antaa hänelle sata ja enemmänkin, jotta hän pysyisi vaiti.»

Kysyin miksei hallitus kieltänyt myrkkynuolien käyttöä, ja minulle vastattiin, että asiaa kyllä oli pohdittu ja sen suuntaisia toimenpiteitäkin tehty Keniassa. Mutta tässäkin kohdattiin vaikeuksia. Alkuasukkaat olivat aina käyttäneet myrkkynuolia; se on heillä ikivanha tapa hankkia ruokaa eivätkä kaikki suinkaan ole salametsästäjiä. He metsästävät aivan lain mukaisesti puiston ulkopuolella, ja sanotaan, että olisi väärin ottaa heiltä niin elintärkeä ase. On myöskin mahdollista, että heimot alkavat kapinoida, jos salametsästäjille määrätään ankarampia rangaistuksia.

Viimeksi mainittu — heimojen kapinointi — on vakava asia. Kenian mau-mau-kapina muistetaan vielä hyvin, eikä kukaan tahdo sellaista syntyvän Etelä-Kenian ja Tanganjikan heimojen keskuudessa, kaikkien vähiten masaitten.

Kun sanotaan sana masai, päästään viimeinkin asian ytimeen, sillä on helppo huomata, että salametsästys on vain osa suuremmasta asiasta, ehkei edes kovin tärkeäkään osa; aikaa myöten masait saattavat koitua villiriistalle vieläkin kohtalokkaammiksi. Masaista kuulee puhuttavan heti kun saapuu Itä-Afrikkaan. Ollaan joko heitä vastaan tai heidän puolestaan, väittely on loputonta. Masaita on kaikkiaan noin 55.000, ja he ovat jollain tavoin kiinnostavin ja varmastikin koristeellisin kansa koko mustassa Afrikassa. He ovat onnistuneet siinä, missä käytännöllisesti katsoen yksikään toinen heimo ei: he ovat kyenneet vastustamaan kahdettakymmenettä vuosi-

sataa ja valkoisen miehen maailmaa, he ovat säilyttäneet heimonsa perinnäiset tavat.

Kun ensimmäisen kerran näkee masai-soturin, hämmästyy melkoisesti. Hän ei näytä lainkaan afrikkalaiselta. Hän on kuuden jalan pituinen, solakka ja kapealanteinen, toiselta olkapäältä riippuu ruosteenvärinen viitta ja kädessä on leveäteräinen keihäs. Kasvot ovat kapeat, poskipäät korkeat, silmät kaksi kapeaa mongolimaista rakoa eikä yksikään toinen ihmisrotu — ei edes intiaanipäällikkö — osaa luoda vieraaseen niin ylimielistä ja rajun ylpeätä katsetta.

Thomsonia ja muita ensimmäisiä tutkimusmatkailijoita masait suorastaan kauhistuttivat. Jolleivät he taistelleet keskenään tai tehneet ryöstöretkiä naapuriheimojen kyliin — niin kuin hyvin usein tekivät — he kävivät valkoisten tunkeilijoiden kimppuun, ja jos niin huvitti, he murhasivat heidät. Nyttemmin masait ovat paljon rauhallisempia, mutta muissa suhteissa kyllä entisenlaisia.

He eivät peseydy koskaan. Säännöllisin väliajoin he sivelevät kasvonsa värirasvalla ja lialla ja palmikoivat tukkansa köysiluudan näköiseksi. Korvalehdissä oleviin reikiin he ripustavat raskaita koristeita. He juovat ahkerasti kotitekoista olutta, ja jotkut heidän heimomenoistaan ovat kuulemma barbaarisia. Mutta nämä seikat eivät kuitenkaan hälvennä sitä vaikutelmaa, että masai on aristokraatti, ylärodun edustaja. Hän halveksii kaikkea kaupankäyntiä ja tavallista työntekoa — alemman asteen heimot valmistavat heidän aseensakin — ja hitaassa pahanenteisessä keskustelussa hän on ylivoimainen, niin kuin leijonanmetsästyksessäkin. Jokaisen heimon nuorukaisen väitetäänkin tappaneen ainakin yhden leijonan keihäällään.

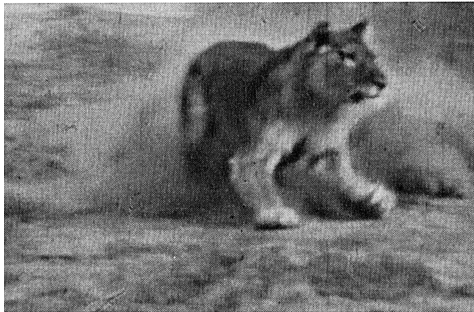
Naisten arvo heimon sosiaalisessa asteikossa ei ole kovinkaan korkealla; he ovat yhteisiä sekä ennen että jälkeen avioliiton, heitä myydään ja ostetaan kuin karjaa. Mutta miehet kuuluvat synty-

mästään saakka lujaan ja kurinalaiseen järjestelmään. He käyvät elämänsä aikana lävitse heimon kolme tärkeintä ryhmää, lapset, sotilaat ja vanhukset. Jokaisella näistä ryhmistä on oma johtajansa, jonka apuna on heimoneuvosto. Näiden lisäksi on suuri vaikutusvalta libaaneilla, poppamiehillä, joilla on yhteys Kilimandšaron lumipeitteisellä huipulla eläviin mystillisiin jumalolentoihin.

Masai on paimentolainen ja elää karjanhoidolla. Karja on hänen rikkautensa, hänen sosiaalisen arvonsa mitta ja hänen ruokansa. Lypsettyään lehmät hän avaa verisuonen niiden niskasta laskeakseen tietyn määrän verta maitoon; se, maissin kanssa nautittuna, on hänen tavallisin ruokansa. Turvatakseen tuon eksoottisen ravinnon jatkuvan saannin masai kuljettaa suuria karjalaumoja halki Kenian ja Tanganjikan laajojen tasankojen, ja ne lisääntyvät koko ajan. Viime vuosina laumat ovat joillain alueilla kasvaneet laskelmoitua suuremmiksi; perheellä, jolla ennen oli toimeentuloaan varten kolmekymmentä eläintä, on niitä nyt kolmesataa. Se voi olla huonokuntoista ja sairastakin karjaa, mutta se ei merkitse mitään, nehän käyvät rahasta, ja kaikissa vaihtokaupoissa lasketaan niiden lukumäärä, myös morsianta ostettaessa. Niinpä masait pakostakin pyrkivät levittäytymään yhä laajemmalle ja laajemmalle etsiessään vettä ja tuoretta ruohoa paisuvalle karjalleen. Tästä aiheutuvat kahinat heimon ja niiden ihmisten kesken, jotka tahtovat säilyttää jäljellä olevat villieläimet, sillä sekä ruoho että vesi ovat loppumassa; joko villieläinten tai masaitten karjan on siirryttävä muualle.

Probleema ei ole vain paikallinen, sillä masaita asuu laajalla alueella Itä-Afrikassa. Mutta Serengeti-puisto on pahimpana pulmana, ja jo Serengeti-nimikin on viime aikoina ollut manattu Itä-Afrikassa. Jos tahtoo saada aikaan keskustelun missä tahansa Keniassa tai Tanganjikassa, ei tarvitse muuta kuin sanoa »Serengetinkysymys» ja istuutua jälleen kuuntelemaan.

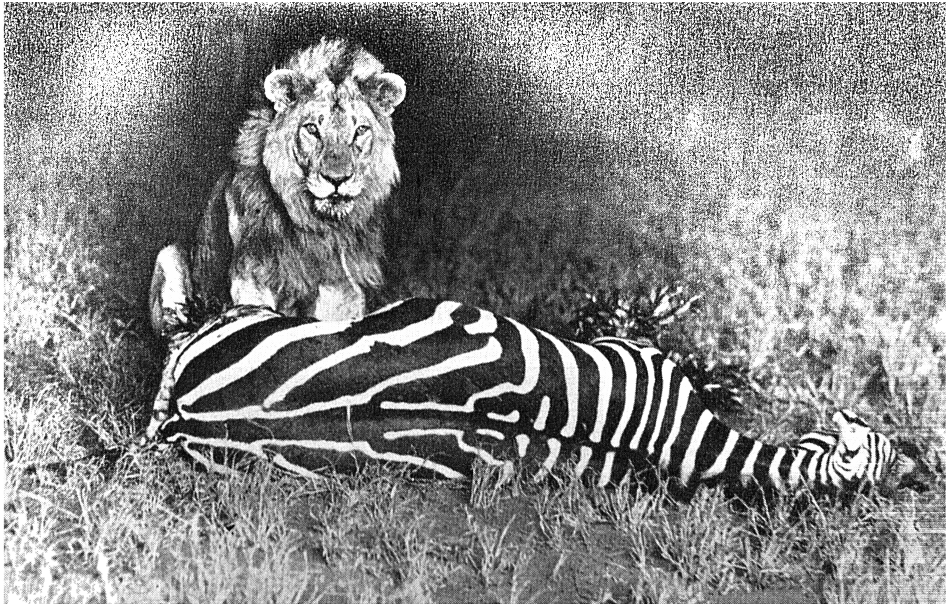

Kaksi impalaa tuli juomapaikalle, jossa kaksi

takaisin rinnettä ylös. Ylhäällä oleva leijona jarrutti

Heikomman kuolema

Olin kuullut tuosta paikasta melko paljon Nairobissa ja muuallakin jo ennen Keniaan tuloani. Minulle kerrottiin Serengetin olevan viimeinen suuri villieläinten varasto maailmassa. Täällä ja vain täällä oli mahdollista nähdä sellaisia määriä eläimiä kuin Thomson vuonna 1882. Se on laaja luonnonsuojelualue (runsaat 6000 neliömailia) heti Tanganjikan pohjoisrajan sisäpuolella ja ulottuu Viktoria-järveltä Ngorongoro-kraaterille, joka melkein näkyy Kilimandšarolta. Alueen suuruuden tärkeä merkitys on siinä, että eläimet käyttävät sitä kulkureittinään. Heti sadekauden päätyttyä ne lähtevät Viktoria-järveltä itäänpäin kymmenientuhansien laumoina lisääntyen ja syöden liikkuessaan eteenpäin. Ja kun sateet taas alkavat, ne palaavat järvelle takaisin. Noiden laumojen liikkuminen on yksi Afrikan kiehtovimmista nähtävyyksistä.

Ja nyt olivat masait astuneet näyttämölle. Viitisentuhatta alkuasukasta asui puiston alueella mukanaan sadantuhannen pään karja ja ehkä kaksinkertainen määrä pieniä kotieläimiä, lampaita ja vuohia. Suuren puistoalueen multakerros oli olut, vettä oli niukasti ja villieläimet selvästikin taistelivat elinehtojensa puolesta. Tanganjikan hallituksen ensimmäinen reaktio oli kompromissiehdotus: se aikoi varata alueen puiston kummastakin päästä villieläimille ja jättää koko keskiosan, enemmän kuin puolet koko puistosta, masai-heimolle.

Luonnonsuojeluyhdistykset esittivät heti vastalauseensa, ja minun Keniaan saapuessani oli käynnissä yleinen ja katkera väittely.

Oli selvästikin käyty käsiksi asian ytimeen: se oli ikivanhaa riitaa, jossa toisella puolella olivat ne jotka uskoivat ihmisten oikeuksien loukkaamattomuuteen — kaikki muut elämänmuodot saavat sammua hänen kasvavien tarpeittensa tyydyttämiseksi — ja toisella ne jotka yksinkertaisesti olivat toista mieltä. Asian tekee vieläkin vaikeammaksi se tosiseikka, että Afrikan valkoiset miehet

ihailevat melko lailla masaita, luultavasti heidän sitkeytensä ja leppymättömyytensä takia, samaan tapaan kuin intiaaneja ihailtiin (liian myöhään) Pohjois-Amerikassa.

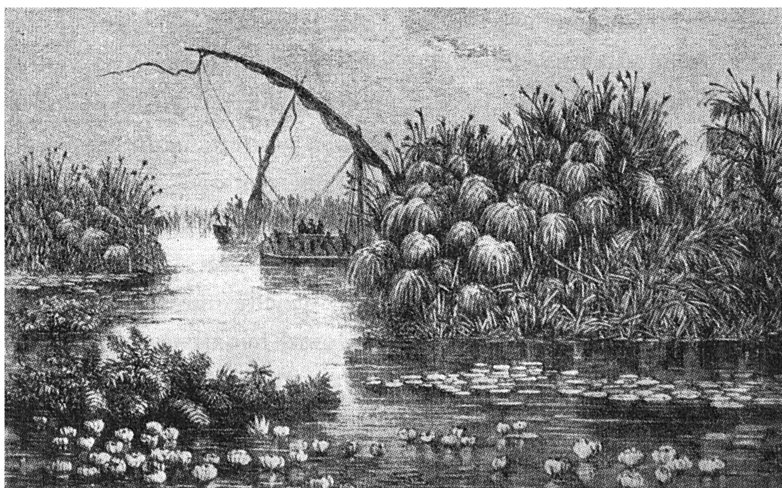
Mutta sitten tilanne muuttui. Vuonna 1957 Tanganjikan hallitus asetti tutkimuskomitean pohtimaan Serengeti-puiston tulevaisuutta. Monilta kuuluisilta ekologeilta pyydettiin lausuntoa. Tuloksena oli, että puistoa laajennettiin sen läntisestä ja keskiosasta, ja sen tehtävänä on — luonnonsuojeluyhdistystä lainatakseni — »turvata kuuluisien villien kavioeläinten ja niitä seuraavien petoeläinten olemassaolo ja lisääntyminen, koska ne ovat osa koko maailman perintöä». Ngorongoro-kraateri on eristetty puistosta ja muodostettu erikoiseksi luonnonsuojeluyksiköksi, joten on pientä toivoa — ainakin asiantuntijoiden mukaan, että masait ja villieläimet oppivat elämään rauhanomaisesti rinnakkain. Muihinkin toimenpiteisiin on ryhdytty.

Kenian kuvernööri, Sir Evelyn Baring, on antanut hallituksen virkailijoille selvät ohjeet — laatuaan ensimmäiset — ankarampien sääntöjen noudattamiseksi, jotta villiriista saataisiin säilymään. Tsavo-puistossa David Sheldrick näyttää pääsevän voitolle salametsästäjistä ja Mombasaan on perustettu uusi tullivarasto norsunluukauppaa varten. Viime mainittu on tärkeä toimenpide. Ennen vanhaan kauppiaat ostivat norsunluunsa vapailta markkinoilta ja veivät ne sitten taas kaikkialla kaupungissa oleviin myymälöihinsä. Epärehellisen kauppiaan ei ollut vaikea sijoittaa salakuljetettuja norsunhampaita laillisesti ostettujen joukkoon. Nykyisen järjestelmän mukaan jokaisella kauppiaalla on oltava myymälänsä tullivaraston alueella hallituksen tarkkailijoiden silmälläpidon alaisena.

Mutta ehkä paljon tärkeämpää kuin kaikki tämä on se, että viime aikoina on äkkiä herännyt Itä-Afrikan uudisasukkaidenkin keskuudessa kiinnostusta riistakysymykseen. Kenian ja Tanganji-

kan uudet eläinsuojeluyhdistykset ovat saaneet jäsenikseen joitakin erittäin vaikutusvaltaisia ihmisiä. Vieläpä Rhodesiassa, missä hallitus on vuosi vuoden jälkeen pyrkinyt villieläinten täydelliseen teurastamiseen, jotta tsetse-kärpänen saataisiin hävitetyksi, on perustettu uusia luonnonsuojelualueita ja -puistoja.

Missään tapauksessa ei enää saada takaisin olosuhteita, jotka vallitsivat kaksi kolme vuosikymmentä sitten; 90 prosenttia Afrikan eläimistöstä on ikuisesti poissa. Mutta jäljellä olevan kymmenen prosentin eloonjäämismahdollisuudet ovat huomattavasti paremmat kuin vähän aikaa sitten, ja voi olla, että ihmisen vaisto tappaa kaikki muut elävät olennot viimeinkin sammuu.

MITÄ SOPUISIN APINA

Aivan päiväntasaajan eteläpuolella, Ugandan äärimmäisessä lounaiskolkassa, kohoaa 15000:n jalan korkeuteen kahdeksan tulivuoren jono, joka epätasaisena harjanteena ulottuu rajan yli Belgian Kongoon. Se on Keski-Afrikan komeimpia nähtävyyksiä ja monessa suhteessa merkillistä ja yllättävää seutua. Kun lähestyy sitä Ugandasta päin huomaa aivan yhtäkkiä olevansa vuorensolan partaalla, ja eteen aukeaa uusi näkymä ikään kuin esirippu olisi kohonnut näyttämön edestä. Muhavura-vuori, tulivuorista ensimmäinen, on täydellinen kartio, jonka kylkiä peittää tiheä vihreä viidakko. Sen takaa näkyvät toisten ääriviivat, korkeahuippuisemmat, joiden yläosat tavallisesti jäävät raskaiden pilvikerrosten peittoon. Viimeiset

kaksi tulivuorta Kongon puolella ovat yhä toimivia, ja koko alhaalla olevan laakson pohja on elottomien mustien laavaläiskien peitossa. Tämä on maanvieremien ja maanjäristysten aluetta eikä näytä mitenkään turvalliselta. Ja aivan viime vuosina on pohjatasosta kohonnut vielä yksi kuudensadan jalan korkuinen tulivuori.

Tämän seudun alkuasukasheimot pysyttelevät enimmäkseen kosteassa tukahduttavassa kuumuudessa tulivuorten juurella olevien järvien ympäristössä nousten vain harvoin ylös viileämpiin viidakkoihin ja sumuisiin korkeuksiin. Leudosta alpiinisesta vyöhykkeestä onkin muodostunut harvinaisimman afrikkalaisen villieläimen, vuorigorillan, turvapaikka.

Gorilla on jonkinlainen paradoksi Afrikan näyttämöllä. Sen luulee tuntevansa oikein hyvin. Satojen vuosien ajan, kauemminkin, gorilloja on metsästetty, vangittu ja pidetty eläintarhoissa. Niiden luurankoja on luonnontieteellisissä museoissa kaikkialla, ja tiedemiehet yhtä hyvin kuin romantikot ovat tunteneet niitä kohtaan suurta kiinnostusta. Gorilla on kauhufilmien ja seikkailuromaanien perinnäinen hahmo, ja se liittyy selvästi (joskaan ei tieteellisesti todistetusti) ihmisen menneisyyteen.

Ja kuitenkin tiedämme gorillasta hyvin vähän. Yhtäkään kunnollista valokuvaa ei ole otettu siitä luonnontilassa, pelottominkaan eläintieteilijä ei ole pystynyt tekemään sen elämästä viidakossa tarkkoja ja jatkuvia havaintoja. Carl Akeley, amerikkalainen luonnontutkija, johti 1920-luvulla kaksi retkikuntaa näiden tulivuorten maastoon ja on nyt haudattu tänne rakastamiensa eläinten keskelle. Mutta hänkään ei saanut selville kuinka vanhoiksi gorillat elävät tai miten ja miksi ne kuolevat. Hän ei myöskään pystynyt määrittelemään niiden perhe-elämän sosiaalista rakennetta eikä mittaamaan niiden todellista älykkyyttä. Nämä ja monet muut seikat ovat yhä vielä yhtä suuria arvoituksia kuin vuosisata sitten, jolloin ranska-

lainen tutkija Du Chaillu ensimmäisen kerran kuvasi tämän eläinlajin sivistyneelle maailmalle. Himalajan kiipeilijöiden mielikuvitusta kiehtova hirvittävä Lumimies ei ole gorillaa vaikeammin tavoitettava.

Se vähä mitä gorillasta tiedetään on vain omiaan kiihottamaan halua tietää siitä paljon, paljon enemmän. Sir Julian Huxley kertoo nähneensä kahdeksantoista kuukauden ikäisen yksilön Lontoon eläintarhassa kolme eri kertaa piirtelemässä sormellaan oman varjonsa ääriviivoja. »Samanlaista taiteellista aloitekykyä», hän kirjoittaa, »ei ole voitu havaita yhdelläkään muulla ihmisenkaltaisella apinalla, vaikka kaikki tietävätkin simpanssien 'maalaavan tauluja', jos niille annetaan sopivaa materiaalia.» Huxley mainitsee myös erään kulkijan nähneen, miten muuan urosgorilla auttoi kädestä pitäen naarasta korkealle kielekkeelle Muhavura-vuorella — sen laatuinen ritarillisuus ei varmastikaan ole normaalia eläinten keskuudessa. Tuo gorillan »ihmismäisyys» on pettävää. Eräiden havainnoitsijoiden mukaan se kuhertelee ja rakastelee kuin ihminen. Perhesiteet ovat lujat. Perhe ruokailee yhtenä ryhmänä tiheässä bambuviidakossa vuorenrinteellä, jokainen kokoaa ruokansa siistiksi pinoksi — villiselleriä, bambuvesoja ja muita lehtiä — ja kyyristyy sen ääreen syömään; yöksi jokainen valmistaa itselleen oman vuoteen taivuttamalla ja sitomalla yhteen bambun oksia jonkinlaiseksi soikeaksi pesäksi, joka on mukava ja joustava alusta. Isä tekee vuoteensa yleensä vain jalan parin korkeudelle maasta, emo vähän korkeammalle ja lapset (joita on ehkä pari kolme) turvaan ylhäälle oksistoon.

Kun gorilla kävelee (ja tavallisesti perhe saattaa liikkua puolikin mailia päivässä), sen paino on pääasiassa lyhyiden jalkojen varassa ja se tukee itseään kevyesti erittäin pitkien käsiensä rystysillä. Suorana seistessään täysikasvuinen uros on kuuden jalan pituinen,

mutta valtavan rintakehänsä takia paljon painavampi kuin samansuuruinen mies. Kuusisataa paunaakaan ei ole epätavallinen paino. Sen voimat ovat hirmuiset — varmasti riittävät tappamaan ihmisen ja kiskomaan hänen päänsä irti. Naaras on paljon pienempi ja keveämpi.

Miss J. H. Donisthorpe, joka hiljattain tutki gorilloja Muhavuran seuduilla, sanoo niiden voimakkaan hajun olevan kuin sekoitus ihmisen hikeä, lantaa ja palanutta puuta. Ne näyttävät keskustelevan toistensa kanssa kimeällä naismaisella äänellä, maiskuttamalla huuliaan tai taputtelemalla poskiaan ja naaraat kirkaisevat pelästyessään väittää Miss Donisthorpe. Uros taas vaaran kohdatessaan osoittaa pelottavasti mieltään. Se seisoo edessä perheen rynnätessä pakoon, kohoaa jalkojensa varaan ja karjuu kauheasti. Joskus se hakkaa rintaansa kuin rumpua ja ravistelee lähellä olevia puita kuin hillittömän raivon vallassa. Äärimmäisessä tapauksessa se hyökkää kimppuun.

Mutta kaikki uroksen touhu, niin Miss Donisthorpe vakuuttaa, ei yleensä ole juuri muuta kuin varjonyrkkeilyä, sillä gorilla on säyseä ja kiltti eläin, mitä sopuisin apina, joka elää rauhassa kaikkien muitten eläinten kanssa. Sen raakuuden ja sotaisuuden maine on pelkkä myytti. Jos gorilla hyökkää kimppuun, ei tarvitse tehdä muuta kuin seistä paikoillaan ja katsoa sitä suoraan silmiin. Silloin se poikkeaa sivuun ja katoaa aluskasvillisuuden sekaan.

Kukaan ei tiedä miten monta gorillaa tulivuorten läheisyydessä on elossa ja ovatko ne lisääntymässä vai häviämässä, mutta hyvin vähän niitä kuitenkin on, todennäköisesti viidenkymmenen ja parinsadan välillä. Nykyään ne ovat jotenkuten rauhoitettuja eikä kukaan saa niitä laillisesti ampua ja ottaa kiinni, mutta sehän ei estä alkuasukkaita niitä tappamasta. Jos gorillat pilaavat heidän

satonsa (ja viljelykset leviävät yhä korkeammalle vuorten rinteille) tai ryöstävät hunajan heidän puihin asettamistaan villimehiläisten pesistä, jäljittäjät etsivät niiden pesät ja suorittavat kostotyönsä. Yhdeksän gorillaa oli sillä tavoin teurastettu juuri ennen saapumistani alueelle tämän vuoden alussa.

On tunnustettava, että jouduin sinne aivan sattumalta, sillä alunperin olin aikonut aivan toiseen suuntaan Tanganjikasta pohjoiseen, Ylä-Niilin laaksoon. Olin kuullut puhuttavan tulivuorten gorilla-alueesta, mutten ollut aikonut koskaan sinne mennä, sillä eläimiä oli vain vähän ja niitä oli vaikea saada näkyviin, vain harvat olivat siinä onnistuneet. Sattumalta kuitenkin safarimme (hyvin vaatimaton, johon kuului minun lisäkseni ystäväni ja muuan swahili-poika, ruoka- ja telttavarusteet kuljetimme pienellä kuorma-autolla) oli saapunut Kabaleen, Ugandan eteläisimpään kaupunkiin, ja olimme päättäneet levätä mukavasti pari päivää.

Kabale on todellinen maamerkki Keski-Afrikassa. Siellä on ihastuttava englantilainen majatalo nurmikkoineen ja pengerrettyine puutarhoineen. Hyvinhoidettu golfrata on heti asuma-alueen ulkopuolella, ja hotellin välittömässä läheisyydessä voi pelata tennistä, sulkapalloa, krokettia, keilaa, pöytätennistä ja ehkä myös squashia (vaikka en ole siitä varma). Illallisella juodaan ranskalaista viiniä, eteisaulassa lueskellaan aikakauslehtiä, pelataan bridgeä ja kuunnellaan radiota. Itä-Afrikan eurooppalaiset asukkaat viettävätkin mielellään lomansa tällä viileällä vihreällä seudulla, sillä se vastaa hyvin Etelä-Englannin reheviä golfpaikkoja, esimerkiksi Sunningdalea. Se ei kuitenkaan ole sitä Afrikkaa, jota turistit ovat tulleet katsomaan. Valmistuessamme syömään illallista tulopäivänämme muistin gorillat. Ne olivat vain puolen päivän ajomatkan päässä, ja huolimatta rankkasateesta tie näytti olevan kunnossa. Seuraavana aamuna olimme matkalla. Odotimme näkevämme gorillaa yhtä vähän

kuin joku harrastelija-syvänmerensukeltaja uskoo saavansa marliinin tai purjekalan ensi yrityksellä. Olimme vain iloisia päästessämme taas alkukantaiseen Afrikkaan ja ympäristöön, missä mahdollisesti tapahtuisi jotain odottamatonta.

Ylitimme vuoren huipun ja näimme kotkien sukeltelevan alas laaksoon, jatkoimme Kisoron pikkukylään Muhavuran ja sen viereisen vuoren Kgahingan juurelle. Täällä kohtasimme puistonvartija M. W. Baumgartelin, miehen, joka Carl Akeleyn tavoin on uhrannut koko elämänsä gorilloille. Baumgartel oli optimistinen. Jos nousemme aikaisin seuraavana aamuna, hän sanoi, hän antaa meille oppaat, jotka vievät meidät ylös vuorelle. Se merkitsisi ainakin kymmenentuhannen jalan kiipeämistä ja saisimme olla liikkeellä koko päivän vaikkemme onnistuisikaan. Parhaassa tapauksessa saatoimme toivoa näkevämme vilahduksen gorillasta pensaiden välissä.

En halua teeskennellä ja olla sanomatta, ettei seuraavan päivän kiipeämisemme ollut millään tavalla poikkeuksellista. Monet ovat nousseet ennen meitä ja nousevat meidän jälkeemme. Miss Donisthorpe nousi tutkiessaan gorilloja kolmen kuukauden aikana vuorelle miltei joka ikinen päivä. Tahtoisin vain sanoa, että jokaiselle keski-ikäiselle jatkuvaa istumatyötä tekevälle se on melkoinen rasitus ja että vain turhamaisuus tai jääräpäisyys pitää häntä liikkeellä: kun hän kerran on yritykseen ruvennut, hän jatkaa hetkeäkään arvelematta, kuten minäkin. Mielen valtaa omituinen optimismi; äkkiä huomaa ei vain pystyvänsä kiipeämään vaan että siihen on suorastaan pakko — ja pääsee jokaiselle sellaisellekin kielekkeelle, joka matkan alussa tuntui aivan mahdottomalta. Koskaan aikaisemmin en ollut uhrannut juuri ajatustakaan gorilloille, nyt niiden näkeminen tuntui ehdottoman välttämättömältä.

Molemmat oppaamme osoittautuivat laihoiksi pienikokoisiksi afrikkalaisiksi, joilla oli yllään kuluneet vaatteet eikä mitään sellaista,

jota olin kuvitellut vuoristokiipeilijöiden käyttävän. Pian saimme havaita, että heillä oli suorastaan yliluonnollinen näkö-, kuulo- ja hajuaisti. He olivat yhtä väsymättömiä kuin gorillat, ja niin kuin jokainen kouliutunut jäljittäjä he löysivät tiensä halki viidakon aivan kuin jokin kuudes aisti olisi johdattanut heidät saaliin jäljille; he osasivat valita juuri oikean polun, oikean pysähtymiskohdan ja oikean suunnan. Ilman heitä gorillojen löytäminen olisi tietysti ollut mahdotonta.

Ajoimme ensin vuorten juurelle, ja sitten lähdimme kipuamaan toinen opas edessämme ja toinen takanamme polkua, joka johti suoraan ylös kohti Muhavuran ja Mghingan välissä olevaa rotkoa. Vuoripuro kohisi vierellämme, kirkas ja kuuma aurinko työntyi esiin pilven takaa ja koko kiipeämisen ajan levittäytyi laakso ihmeellisenä alapuolellamme; sen takana jatkuivat vuorijonot kohti Kongoa. Mutta ensimmäisten minuuttien jälkeen en uhrannut hetkeäkään niiden näkymien katselemiseen. Painoin vain tiiviisti pääni alaspäin keskittyen jokaisen askeleeseen. Toisinaan tuntui kuin meidän pitäisi kiivetä kohtisuoraa seinämää. Bambuvyöhykkeelle saavuimme verraten pian. Bambu kasvaa näillä Keski-Afrikan vuorilla ohuina kymmenen tai kahdenkymmenen jalan pituisina runkoina ja niin tiheässä, että läpikulku on miltei mahdotonta. Toinen oppaistamme otti esiin pangansa, noin kahdeksantoista tuuman pituisen käyrän ja leveäteräisen aseensa, ja katkaisi minulle kävelykepin. Luulen, että siitä oli apua, vaikkakaan en jaksanut enää kiinnittää siihen mitään huomiota.

Lopulta parin kolmen tunnin kuluttua pääsimme eräälle aukealle lepäämään. Olimme lähes 8000:n jalan korkeudella, ja kaikkialla ympärillämme kasvoi outoja kasveja: valtavan suurta nokkosta pensaina, ruohikosta esiin työntyviä orkideoja, papyruksen tapaisia kasveja ja niitä leimuavan kirkaskukkaisia kaisloja, joita me lapsena

sanoimme tulikuumiksi hiilihangoiksi. Bambu oli täällä hieman ohuempaa, ja ylhäällä vuorten huipuilla näimme alppi-ilmaston kasveja, jättiläiskanervaa, jättiläispeltovillaa ja jättiläislobelioita. Kaikki oli täällä jättiläismäistä, mutta vaikutti silti pieneltä äärettömän avaruuden ollessa niin lähellä. Suuri pilvi, jonka lävitse aurinko kilotti, katkaisi Muhavuran huipun.

Muistin Baumgartelin sanoneen, että tässä korkeudessa liikkuu elefantteja, leopardeja ja hyeenoja yhtä hyvin kuin gorillojakin, mutta en erottanut liikahdustakaan missään vuorten rinteillä, taivaalla vain kiertelivät verkkaisesti kotkat. Hiljaisuus tuntui täydelliseltä.

Heti kun ystäväni ja minä olimme vähän vetäneet henkeä, oppaat viittoivat, että matkaa pitäisi jatkaa. Onneksi en tiennyt, että vasta tästä vaikeudet alkoivatkin. Tähän saakka olimme ainakin saaneet kulkea oikeassa asennossa. Mutta nyt jouduimme niin tiheään pensaikkoon, bambua ja hypericum-puuta sekaisin, että usein ainoa mahdollisuus päästä eteenpäin oli kontata kuin gorilla. Oppaat eivät voineet tuossa asennossa hakata kulkureittiä pangoillaan, sitä paitsi meteli olisi säikyttänyt eläimet tiehensä. Niinpä täytyi vain kiskoa itseään läpi aluskasvillisuuden, ja jatkuvasti noustiin ylös rinnettä.

Keskipäivällä ylitimme kymmenentuhannen jalan korkeuden, mutta en jaksa muistaa mitään yksityiskohtia niiltä tunneilta, sillä punaiset valot olivat jo paljon aikaisemmin alkaneet tanssia silmissäni, ja vaikka hengitin niin nopeasti kuin suinkin mahdollista, en koskaan tuntenut saavani tarpeeksi ilmaa keuhkoihini. Oppaat poikkesivat välillä toiseen suuntaan ja katosivat viidakkoon, mutta kutsuivat sitten toisiaan hiljaisella kellonääntä muistuttavalla vihellyksellä. Se oli ainoa ääni, jonka kuulin tiheikössä oman huohottavan hengitykseni lisäksi. Seurasimme jonkinlaista polkua, sillä näin gorillan-

lantaa maassa silloin tällöin, ja lopulta löysimme niiden pesiäkin. Siinä ne olivat, suuret ja pienet pesät, aivan samanlaisina kuin olin lukenut. Minun teki hetken mieleni kiivetä puuhun kokeilemaan noita joustavia vuoteita, mutta se olisi vaatinut liikaa voimia eikä niitä sopinut tuhlata, sitä paitsi pesät olivat täynnä lantaa. Jäin ymmällä tuijottamaan lastukasaa maassa; gorilla oli selvästikin raapinut tässä oksista kaarnan ennen syömistään. Vilkaisin kysyvästi toiseen oppaaseen. Hän ravisti päätään. Tämä oli vanha pesäalue, gorillaperhe oli jo kauan sitten muuttanut muualle. Jatkoimme taas ryömimistämme ylöspäin.

Pari kertaa muistan kokeneeni kauhunhetkiä ja olleeni paniikin vallassa. Mikä ihme voisi suojella meitä gorillaa vastaan, jos sellainen äkkiä ilmestyisi jaardin parin päähän viidakossa? Meillä ei ollut kivääriä. Tässä tiheikössä olisi aivan mahdotonta juosta pakoon. En sillä hetkellä uskonut alkuunkaan niitä juttuja, joiden mukaan gorilla pelkäsi paljon enemmän ihmistä kuin ihminen sitä. Tässä minä olin, ihminen, tai ainakin se mitä ihmisestä vielä oli jäljellä, keskellä viidakkoa ja tiesin, sillä varmuudella minkä vain syvällinen itsetutkiskelu voi antaa, että olin enemmän peloissani kuin mikään gorilla konsanaan. En voinut kuvitellakaan voivani seistä ja katsoa sitä suoraan silmiin. Jäykistyisin patsaaksi silmät suljettuina ja odottaisin, kunnes pääni revittäisiin irti.

Mutta sitten väsymys sai aikaan tunnottomuuden. Olimme nyt kiivenneet yli neljä tuntia edistymättä vähääkään. Äkkiä tuntui tärkeämmältä saada pysähtyä makaamaan kuin nähdä gorilla, pelon voitti suorastaan fyysillinen tuska rinnassani ja jaloissani. Menkööt toiset ja nähkööt gorillan jos tahtovat. Minä jään tähän ja nyt. Heittäytyessäni pitkälleni pienelle aukealle huusin muille ja heilautin kättäni. Hieman hämmästyin nähdessäni heidän jatkavan matkaansa ja jättävän minut yksin. Mutta mitäpä sillä väliä? Vaikka

kaikki maailman gorillat hyökkäisivät kimppuuni, en välittäisi niistä vähääkään.

Äärimmäisen väsymyksen aiheuttama muistinmenetys teki seuraavista kymmenestä minuutista ajattomia, tuntui kuin olisin maannut siinä tolkuttomana ainakin tunnin, kun avasin silmäni ja näin tovereiden seisovan edessäni kehoittaen kiivaasti viittilöiden minua nousemaan ylös. He olivat lopultakin löytäneet tuoreet gorillan jäljet, kokonainen perhe liikkui juuri meitä kohden. Ja kun rähmimme eteenpäin näin tosiaankin tuoretta lantaa maassa ja oksia, jotka selvästi oli juuri äsken taitettu puista. Mutta se ei riittänyt. Kahdenkymmenen minuutin kuluttua jalkani olivat taas kuin vettä, ja oppaiden suureksi harmiksi halusin ruveta syömään.

Aina ennen olimme Afrikan-matkallamme valinneet syömistä varten miellyttävän paikan, jossa oli hyvä näköala ja vettä lähellä. Mutta täällä vajosimme istumaan siihen missä seisoimme ja aloimme tylsästi työntää ruokaa suuhumme. Tukahduttava ja hiljainen viidakko oli ainoa näköala. Oppaat katselivat meitä kärsimättöminä jaardin parin päästä. Oli hämmästyttävää miten paljon muutama suupala sai aikaan: elämä ja toivo alkoivat taas virrata veressä ja kupillinen hyvää kahvia termospullosta kiihdytti prosessia. Nousin horjuen jaloilleni ryhtyäkseni taas mahdottomaan suoritukseen. Jatkoimme matkaa, minä jonon viimeisenä.

Oppaat kehottivat nyt pysyttelemään ehdottoman hiljaa, ja loppuun asti hiljaisuus olikin kiipeämisessämme tärkeintä. Se pusertui ympärillemme paksuna, raskaana ja kouraantuntuvana, aivankuin korvat olisivat olleet täynnä pumpulia tai olisimme yhtäkkiä tulleet kuuroiksi; kerros kerroksen päällä hiljaisuutta. Ja tuon tyhjyyden, tuon äänten olemattomuuden, repi äkkiä rikki selvä kimeästi karjaistu huuto. Se oli kuin painajaisunta. Tuntui kuin joku olisi juuri antanut odottamattoman iskun takaraivoon.

Seisoin sydän jyskyttäen ja kauhun lamauttamana paikallani, toinen oppaista tarttui minua käsivarresta ja puoliksi kiskoi puoliksi työnsi minut aluskasvillisuuden lävitse kohti pientä kumpua, jolla toiset seisoivat. Katsoin sinne minne he osoittivat ja muistan huudahtaneeni ääneen: »Hyvä Jumala, miten ihmeellistä!»

Se oli todella ihmeellistä. Valtava kiiltäväkarvainen uros seisoi kyyryssä, leveät käsivarret ristissä rinnallaan. En ollut kuvitellut sitä niin mustaksi: se oli kuin hehkuvanmusta rosopintainen suuri patsas, tukka oli musta ja pörröttävä, syvät tummat silmät suuntautuivat meihin, leveät karkeat sieraimet ja parta olivat nekin mustat. Se kohottautui hieman tuijottaen yhä meitä, ja sen olemuksessa oli profeetan arvokkuutta ja majesteetillisuutta. Se oli kunnioitusta herättävin ja komein eläin mitä koskaan olen nähnyt, ja sillä hetkellä minulla oli vain yksi halu: mennä sen luokse, tutustua siihen, keskustella sen kanssa. Tällaista kokemusta (enkä suinkaan ole ainoa joka tuntee niin gorillan nähdessään) ei synny minkään muun afrikkalaisen villieläimen tavatessaan. Jos leijona karjaisee, jos menee liian lähelle elefanttia ja se alkaa heilutella korviaan, jos sarvikuono laskee päänsä ja kääntyy päin, ihmisen valtaa, jollei hänellä ole asetta ja vaikka olisikin, vain pakenemisen halu. Villieläin tuntuu koko olemukseltaan uhkaavalta, murhanhimoiselta. Mutta gorillassa on jotain läheistä ja tuttua. Sen nähdessään saattaa tosin pelästyä kauheasti, mutta lopulta tuntuu kuin voisi tehdä jonkin eleen, päästää jonkin äänen, jonka eläin saattaisi tuntea ja ymmärtää. Missään tapauksessa ei vaistomaisesti käänny ryntäämään pakoon.

Jälkeenpäin muistin vielä jotain. Kun Afrikassa tapaa jonkin harvinaisen villieläimen, alkaa tavallisesti hapuilla kiikariaan tai kameraansa. Se on aivan refleksimäinen liike. Tämä gorilla oli kolmenkymmenen jaardin päässä ja tiheän aluskasvillisuuden peitossa eikä siitä ehkä olisi saanut hyvää valokuvaa, mutta varmasti

olisimme kiikarilla voineet nähdä sen selvemmin. Kukaan ei kuitenkaan liikahtanutkaan. Minusta tuntui (ja luulen, että tovereistani myös), että tästä kohtauksesta ei saanut menettää yhtä sekuntiakaan, ei edes niitä silmänräpäyksiä, joiden aikana olisi ennättänyt nostaa kiikarin silmilleen. Halusin nähdä gorillan luonnollisena, halusin nähdä sen kokonaisuudessaan.

Ja sitten se yhtäkkiä ojentautui täyteen pituuteensa. Jos todella olisin toiminut alitajuisen haluni mukaan ja lähtenyt sitä kohden, sinä hetkenä olisin varmasti pysähtynyt, sillä se näytti pelottavalta pituudessaan ja voimakkuudessaan. Nyt oli kysymys siitä, löisikö se nyrkeillään rintaansa ja hyökkäisi antaakseen perheelleen (jota emme nähneet mutta joka oli varmaankin piilossa viidakossa) lisää aikaa pakenemiseen, mutta sitä se ei kuitenkaan tehnyt. Se kohotti päätään ja päästi ilmoille toisen oudon ja kauhistuttavan taisteluhuudon. Taas tuntui kuin kaikki elollinen koko viidakossa olisi pysähtynyt, sydämeni niiden mukana. Sitten se laskeutui käsivarsiensa varaan ja katosi. Ei tietystikään ollut pienintäkään mahdollisuutta seurata sitä; koostaan huolimatta se pystyi liikkumaan monta kertaa nopeammin kuin me.

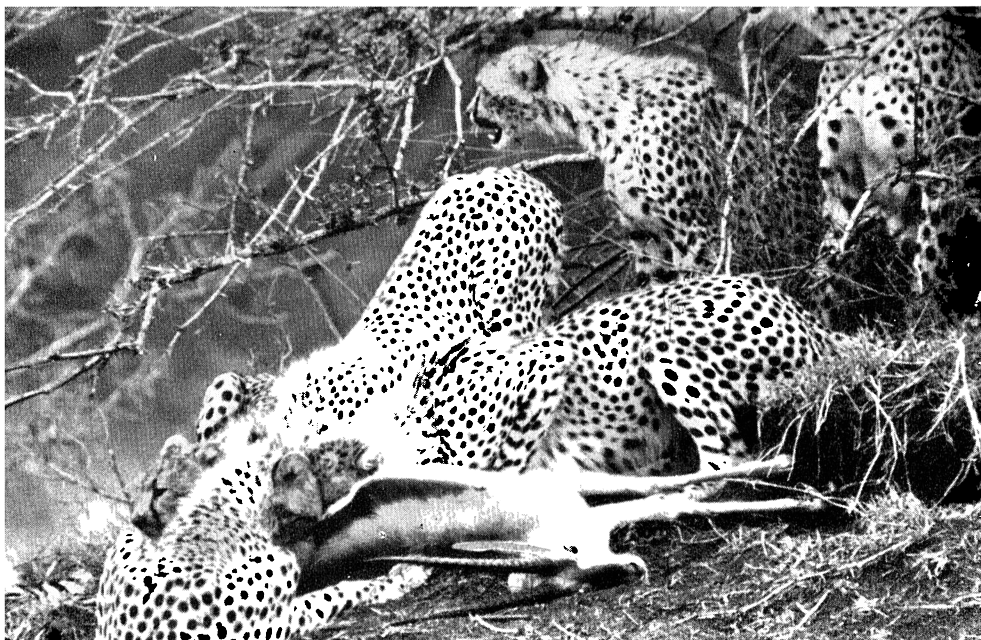
Tähän näytös loppui eikä se kai ollut kestänyt sataa sekuntia kauempaa. Vieläkin, vaikka olen kierrellyt ahkerasti Afrikkaa viime vuosina, on tämä tapaaminen mielestäni kaikkein vaikuttavimpia; muistan miten oppaat, nyt kun ei enää tarvinnut pysytellä hiljaa, raivasivat pangoillaan paluupolun viidakkoon, miten he hymyilivät ja olivat tyytyväisiä, koska mekin olimme tyytyväisiä, ja miten laskeuduin rinnettä alas kuin nuori gaselli kaksi tuntia yhteen menoon tuntematta lainkaan väsymystä, suomatta ajatustakaan kipeytyneille jaloilleni niin onnekkaan päivän jälkeen.

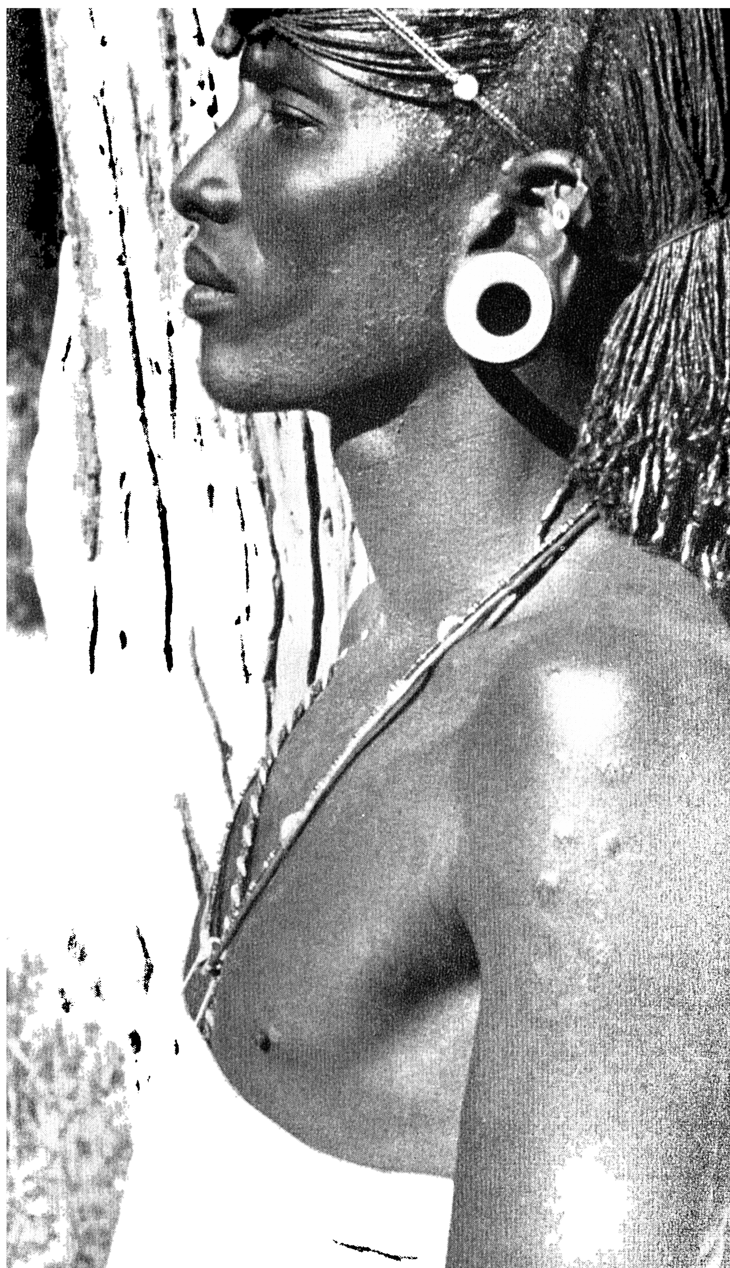

KARAMOJONGIT

Päiväntasaajalta viisi astetta pohjoiseen ulottuu Itä-Afrikassa Rudolf-järven ympärillä alue, joka teoreettisesti on osa Keniaa ja Ugandaa, mutta joka todellisuudessa on aivan erillinen maa, ikään kuin saari maanosan tässä laajassa nurkkauksessa, samaan tapaan kuin Sveitsi on saari keskellä Eurooppaa. Todelliset rajat ovat rotu-

Gepardeja raadolla

jen ja maantieteellisten olosuhteiden mukaiset, eivät poliittiset. Pohjoisessa ovat Abessinian vuoret, idässä Intian valtameri, etelässä Kenian Valkoinen ylänkö ja lännessä virtaa Niili pitkin Belgian Kongon rajaa.

Tavallisesti vain harvat ihmiset pistäytyvät tällä alueella, sillä suurin osa siitä on aavikkoa, ainakin puoliaavikkoa, eivätkä brittiläiset viranomaiset juuri sinne kehotakaan matkustamaan. Viime vuosina abessinialaiset alkuasukasheimot ovat kulkeutuneet pohjoisesta sinne laidunmaita etsiessään, ja jatkuvasti sattuu kahakoita. Vain harvat niistä ovat vakavia, mutta vuoden aikana on kuitenkin parisataa afrikkalaista saanut surmansa. Siitä huolimatta teitä ja polkuja on niukalti, ja matkailijoita neuvotaankin ottamaan mukaan kaksi autoa jottei joutuisi moottorivian takia jäämään syrjäisille seuduille.

Tämän alueen eristyneisyyteen on toinenkin syy. Paikalliset alkuasukasheimot — karamojongit, turkanat ja muut — eivät ole omaksuneet länsimaista sivistystä läheskään siinä määrin kuin muut afrikkalaiset. Ne eivät suhtaudu siihen vihamielisesti — he hyväksyvät melko nöyrästi brittiläisen aluekomentajan määräykset — mutteivät katso tarpeelliseksi käyttää eurooppalaisia vaatteita tai rahaa tai työskennellä tuntikaupalla kuumassa auringonpaahteessa, jollei se ole aivan välttämätöntä. Karamojong on soturi ja paimentolainen, ja hän tahtoo elää omaa elämäänsä. Yleensä britit ovat hyväksyneet tällaisen asiain tilan. Seuraus on se, että täällä, ja miltei vain täällä, pääsee eroon Itä-Afrikan puolikaupunkilaisuudesta: kaupoista, bensiiniasemista, kouluista, tehtaista ja länsimaismallisista farmeista, mitkä viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana ovat levinneet niin laajalti muualle.

Olin halunnut tehdä matkan tämän alueen läpi siitä päivästä vuoden 1957 alussa, jolloin Rennie Bere, Ugandan luonnonpuiston

johtaja, kirjoitti minulle olevansa vakavasti huolissaan alueen villieläinten kohtalosta. Näytti siltä, etteivät alkuasukkaat tappaneet vain toisiaan vaan myös hävittivät riistaa ja käyttivät viime mainittuun tarkoitukseen niin julmaa menetelmää kuin »tulirengasta». Se tarkoittaa,että pensaat ja kuiva ruoho sytytetään tuleen laitumella olevan lauman ympärillä ja ajetaan eläimet sitten suoraan liekkeihin. Kirahvit ja elefantitkin on melko helppo ottaa hengiltä, kun ne ovat savun ja kuumuuden sokaisemia ja säikyttämiä, sitäkin helpompi kun alkuasukkaat hyökkäävät keihäitään heiluttaen yhtä aikaa joka taholta nopeasti kuin vinttikoirat.

Bere kirjoitti erikoisesti Karamoja-alueesta — karamojongien kotiseudusta —, kymmenisen tuhatta neliömailia käsittävästä maakaistasta, joka ulottuu aina Sudanin rajalle Ugandan äärimmäisessä koilliskulmassa. Juuri rajaseutuheimot, hän sanoi, aiheuttivat eniten vahinkoa Kidepo-joen varrella.

Vuonna 1958 pääsin lopulta suunnittelemaan matkaa. Se oli johtava ensin Karamojaan, sitten itään Kenian rajan poikki turkanain alueelle Rudolf-järven länsipuolelle. Matkan kolmatta ja viimeistä osaa olin sitäkin itse asiassa lupaillut itselleni jo kauan sitten: matkaa Niilin lähteiltä päiväntasaajalta, Viktoria-järveltä, alas jokea Khartumiin, parintuhannen mailin päähän Sudanin keskiosiin.

Päästäkseni ensimmäiseen kohteeseeni Karamojaan minun oli miltei pakko lähteä matkaan Entebbestä, Viktoria-järven rannalla sijaitsevasta Ugandan pääkaupungista. Niinpä lensimmekin vaimoni kanssa sinne eräänä helmikuun yönä Italiasta, jossa me asuimme. Nopea siirtyminen Euroopasta Keski-Afrikkaan oli miellyttävä järkytys, joka ei koskaan unohdu. Italiassa talvi oli ollut kurja, täynnä räntää ja aasialaista influenssaa. Mutta aamulla Entebbessä, lyhyen yön päässä Rooman sateesta, meidät ympäröi pysyväntuntuinen kuumuus ja troopillisten kukkien tuoksu. Vihreäkäki-niminen lintu

viserteli kutsuvasti äänellä, joka tuntui olevan täynnään mieletöntä naurua, ja me söimme pawpaw'ta verannalla järven selälle katsellen. Vuorokautta myöhemmin olimme päättäneet safarivalmistelumme — nykyään kai kaikkea sanotaan safariksi Keski-Afrikassa — ja lähdimme matkaan. Ajoimme Viktoria-järven pohjoista rantaa itää kohden ja käännyimme sitten pohjoiseen kohti Morotoa, noin 300:n mailin päässä sijaitsevaa Karamojan pääkaupunkia.

Matkan alkuosan pysyttelimme vanhalla maantiellä; meillä oli vain yksi kuorma-auto, johon olimme lastanneet tavanmukaiset tarvikkeet, moskiittoverkot, ruokalaatikot ja vesikannut. Palkkaamamme kokki-autonkuljettaja-opas oli nimeltään Juma, ja hän oli kulkenut joka puolella Afrikkaa palvellessaan brittiläisissä joukko-osastoissa; mutta olimme tyytyväisiä kuultuamme, ettei hän ollut koskaan käynyt Karamojassa. Hän puhui karamojongeista silmiään pyöritellen ja toivottoman näköisenä ja sanoi heistä: »Hyvin villejä, hyvin villejä». Tuollaiseen saa nykypäivien Afrikassa tottua: tuollaiseen puoleksi myönteiseen, puoleksi kielteiseen asennoitumiseen, jolla länsimaistuneet afrikkalaiset puhuvat alastomista villeistä alkuasukkaista aivan kuin rikkaat köyhistä sukulaisistaan. Viktoria-järven rehevät rantaseudut ovat täydellinen vastakohta pohjoisten sydänmaitten karuudelle. Täällä puhaltaa kostea ja nukuttava vieno tuuli ja ympärillä kasvaa metsikköinä kahvi, pawpaw (Asimina triloba), ananas, sokeriruoko ja banaani. Useimmat näistä eksoottisista kasveista ovat Afrikalle yhtä vähän tunnusomaisia kuin bensiiniasemat, mutta ne menestyvät täällä kuin kasvihuoneiden keinotekoisessa kuumuudessa. Sorapeitteiset maantiet johtavat nyt halki Floridaa muistuttavan maan, joka vielä muutama vuosikymmen sitten oli läpipääsemätöntä viidakkoa. Nopea siirtyminen kivikaudesta kahdennellekymmenennelle vuosisadalle ei ole voinut olla jättämättä jälkiään ja toisinaan tuntuukin kuin koko kehityksessä jokin

olisi mennyt aivan vikaan, liian monet siteet ovat katkenneet, liian monet kokeilut jääneet keskeneräisiksi. Jinjan kaupungissa esimerkiksi oli vesiputous — Ripon-putoukset — vielä vuonna 1954 ja sen partaalla oleva taulu ilmoitti, että kapteeni John Speke löysi täältä vuonna 1862 Niilin lähteet. Nyt ovat sekä taulu että vesiputous jääneet sähkövoimalaitoksen patoaman veden alle.

Padon alapuolella, mistä joki alkaa neljän tuhannen mailin pituisen matkansa kohti Välimerta, saattaa nähdä kalastajan, jolla on barbaariset heimoarvet kasvoissaan. Hän seisoo koverretusta puusta valmistetussa veneessään ja laskee veteen vihreitä japanilaisia nylonverkkoja. Ensi vuonna hänellä ehkä on ulkomainen lasikuituinen moottorivene. Jo nyt on järven virtahepojen ja krokodiilien sekaan sukeltanut ensimmäinen sammakkomies happilaitteineen. Järvenrantojen pyöreät afrikkalaismajat pysyvät perinteellisen kokoisina ja muotoisina, mutta ne tehdään nyt ruohon sijasta tehdasvalmisteisesta alumiinista ja ne ovat kuivia, käytännöllisiä ja hirveän näköisiä.

Samoin ovat asiat alempana Niilin juoksulla, siellä, missä joki yhtyy Albert-järveen Kongon rajalla. Olen kertonut mitenkä edellisellä käynnilläni Ugandassa huomasin naisten tavallisesti pukeutuvan vain pariin nippuun tuoreita lehtiä ja kuinka somaa sellainen mielestäni oli. Mutta siinäkin suhteessa asiat ovat nyt toisin. Nykyään nuorimmatkin tytöt käyttävät yksiosaista vaatekappaletta, joka muistuttaa nojatuolin peitettä ja jonka nimi on Äiti Hubbard. Myöhemmin tämän matkan aikana kuitenkin huomasin, että monet tytöistä pullistelivat ja kahisivat oudosti kulkiessaan ja kyseltyäni minulle selitettiin, että he yhä käyvät joka aamu taittamassa itselleen tuoreita lehtiä. Mutta he käyttävät niitä nyt vain Äiti Hubbardin alla. Vain joskus, kun jotkin juhlat ovat meneillään ja on juotu banaaniviiniä, Äiti Hubbard riisutaan pois, ja silloin he tanssi-

vat iskien paljaita jalkojaan rytmikkäästi maahan, aivan niin kuin he tanssivat ennen lähetyssaarnaajien tuloa ja puuvillakehräämön perustamista. Mutta uskoisin senkin tavan häviävän vuodessa tai parissa. Sen jälkeen he keräytyvät säädyllisesti puuvillaviittoihin, sukkiin ja nahkakenkiin pukeutuneina johonkin hirsimajaan tanssimaan sambaa tai rumbaa, joka heidän mielestään on uusinta ja tenhoavinta amerikkalaista, tietämättä (ehkäpä se kauhistuttaisi heitä), että rytmi alunperin on afrikkalainen.

Täällä on myös englantilaisia majataloja. Monia oli meidänkin reittimme varrella. Niissä on erikoista edwardilaista viehättävyyttä afrikkalaisine lisäpiirteineen. Jonakin lämpimänä iltana, Afrikan päivän parhaina tunteina, voi ajaa epämääräisennäköisen, verannalla varustetun rakennuksen luo, ja pihalla, siellä minne pysäköi autonsa, kukkivat jakarandat, flamboyantit ja trooppiset poinsettiat makuuhuoneen ikkunan tasalla. Myriaadit kirkasväriset linnut visertävät puiden oksilla. Rakennuksen sisäpuolella on sama tunnelma kuin jossain Englannin maaseudun pubissa kolme-neljäkymmentä vuotta sitten. Siellä on biljardipöytä, jonka vaate on kulunut rei'ille ja kepit ovat kierot. Eteishallissa (nojatuoleja, vahakretonkiverhoja, vaatenaulakkoja sameine peileineen) on Lontoon *Daily Sketch*in ja *Illustrated London News*in sidottuja vuosikertoja. Salaiseen kaikkeinpyhimpään, baariin, johtavat portaat alas, ja sen ovessa on ilmoituksia: »Luottoa ei anneta», »Koirilta pääsy kielletty», ehkä myös kehoitus avustaa keräystä pastorin joululahjaa varten. Urheilukuvien ja whiskymainosten joukossa on säännöllisesti myöskin sarja värikarikatyyrejä, jotka johtavat ajatukset brittien Afrikanvalloituksen aikoihin. Ne ovat niiden maailmanvalloittajien, aluekomissaarien, poliisien ja insinöörien parrakkaita kasvoja, jotka aikoinaan säännöllisesti kävivät täällä naukkaamassa lasin olutta tai whiskyä »auringonlaskun kunniaksi». Heidän henkensä eivät vie-

läkään ole täältä kokonaan irtautuneet. Yläkerran makuuhuoneisiin »poika» (kolmenkymmenenviiden tai neljänkymmenen ikäinen, paljasjalkainen, valkoinen turbaani päässä) tuo aamuteen ja veden iltapesua varten.

Tuntuu kuin kaikki tuollainen olisi syntynyt ja kuollut — ainakin se on kuolemassa hieman liian nopeasti ja peruuttamattomasti, niin ettei juuri mitään jälkiä ole jäänyt. Lentokentän laitaman uusi hotelli täyttyy kokonaan uudesta ihmisrodusta, kiertävistä liikemiehistä ja viranomaisista salkkuineen, ja he rikkovat edwardilaisen tunnelman levottomuudellaan ja tehdasvalmisteisella banaalisuudellaan. Englanninkielikin on muuttumassa jonkinlaiseksi omituiseksi sekakieleksi, joka yhä vähemmän ja vähemmän muistuttaa äidinkieltäni. Aivan samoin kuin swahili on syntynyt arabiankielestä. Afrikkalaiset tankkaavat koulussa perin puutteellisesti oppimiaan sanoja ja lausuvat niitä omalla tavallaan, joskus hyvinkin koomillisesti. Juma juoksi eräänä päivänä vaimoni luokse sanomaan: »Memsahib, missä kamera? Ulkona on historia.» Me katsoimme häntä hämmästyneinä, mutta hän vain hoki kiihkeästi: »Historia, historia (historic)». Emmekä käsittäneet, mistä oli kysymys, ennen kuin vilkaisimme ulos ikkunasta ja näimme, että siellä asteli strutsi (ostrich).

Jostakin syystä muistan myös, miten muuan intialaispoika kulki eräänä iltana kylän katua ja huusi räätäliliikkeen oven edessä seisoville tovereilleen: »Minä menen elokuviin. Kuka lähtee elokuviin?» Kaikki lähtivät soinnukkain intialaisin äänin pehmeästi mumisten katsomaan elokuvia, joita esitettiin kadun päässä olevassa pienessä peltihökkelissä.

Ei ollut lainkaan sattuma, sivumennen sanoen, että toverukset olivat kohdanneet toisensa räätälinliikkeen oven edessä, sillä sellaisia on pienessäkin kylässä ainakin kaksi tai kolme. Aamuvarhaisesta

iltamyöhään miehet (eivät koskaan naiset) polkevat siellä ompelukoneita valmistaen vaatteita kylän asukkaille — joskus heidän elämänsä ensimmäisiä vaatteita.

Kaikki muuttui toisenlaiseksi yhdessä hetkessä seuraavana päivänä kun käännyimme kohti pohjoista ja ylitimme Karamojan rajan. Viktoria-järvi on lähes neljä tuhatta jalkaa merenpinnan yläpuolella, mutta nyt jouduimme laajalle tasangolle, jota rikkovat jyhkeät kallioiset vuoret ja sorapeitteinen tie, joka pian kapeni hiekkaiseksi poluksi. Kuumassa kuivassa tuulessa oli aavikkotuulen voimaa, ja vähitellen kaikki sivistyksen jäljet alkoivat kadota näkyvistä. Puolen tusinaa kirahveja kierteli ympärillämme kun söimme lounasta muutamien piikkipuiden alla, ainoassa varjossa mailien matkalla, ja sitten taas jatkoimmekin eteenpäin yli hiekkaisen tasangon koko iltapäivän ja saavuimme Morotoon illalla.

Moroto, Karamojan alueen virallinen keskus, on viihtyisä kaupunki, viimeinen normaalin sivistyksen saareke, pohjoiseen päin matkatessa. Toisin kuin muissa Afrikan kaupungeissa siellä ei ole kuin pari-kolmekymmentä rakennusta, mutta niitä ympäröivät puutarhat ja vihreät nurmikot, ja takana kohoavat pensaikon ja viidakon peittämät vuoret kymmenen tuhannen jalan korkeuteen. Täällä olimme jo keskellä karamojongien asuttamaa aluetta, ja kolme seuraavaa päivää vietimmekin heidän parissaan.

Olin tutustunut näihin ihmisiin muutamien kirjojen avulla ennen Italiasta lähtöämme, joten tiesin hieman siitä mitä oli odotettavissa. Siitä huolimatta ensi kohtaaminen oli järkytys. Miehet olivat kaikki noin kuuden jalan pituisia ja kapealanteisia muistuttaen pitkänmatkan juoksijoita, jollaisia he itse asiassa ovatkin. He liikkuivat mahtavina ja itsevarmoina, eivät ehkä alastomuudellaan ylpeillen, mutta selvästi kuitenkin kauneudestaan tietoisina. He olivat melko ystävällisiä eivätkä koskaan unohtaneet huiskuttaa

meille ja huutaa *Jambo*-tervehdystä (joka tässä osassa Afrikkaa kaikkialla on käytössä), mutta heidän tervehdyksessään oli jotain alentuvaista. Vaikka karamojongien kampaus näyttää yksinkertaiselta, tarkka leikkaaminen ja tukan palmikointi vie varmasti melko lailla aikaa. Päässään heillä on pieni matala hattu, sellainen kuin naisilla cocktailkutsuilla, paitsi että täällä hattu on tehty neulalla yhteen puserretuista hiuksista. Usein siihen on vielä pistetty pari lyhyttä hupaisannäköistä strutsinsulkaa.

Kaulassa heillä on tiukka nauha värikkäitä helmiä ja käsivarsissa ja ranteissa usein runsaasti renkaita. Korvakoruja en nähnyt, mutta monilla miehillä oli hopeadollarin kokoinen luunappi kiinnitettynä alahuuleen tehtyyn reikään. Heidän vyönsä olivat myös puhtaasti koriste-esineitä, sillä käytännöllistä merkitystä niillä ei ollut. Useimmat niistä olivat valmistetut hopeanvärisestä langasta, joka selvästi erottui tummanmustaa ihoa vasten. (Muuan mies oli kuulemma jostain saanut hankittua partiolaisvyön, jossa luki »Aina valmiina», mutta hän oli selvästikin sopimaton poikkeustapaus.) Joskus toiselle olkapäälle heitetään lyhyt ruosteenvärinen vaate, ja jokaisella miehellä on aina mukanaan pieni kaksi- tai kolmijalkainen puutuoli, joka on sekä istuin että tyyny ja näyttää kauempaa katsottuna naisen käsilaukulta (maa on näillä seuduilla erikoisen kovaa ja piikkistä, niin ettei sillä juuri voi istua.) Lyhyesti sanoen karamojong-soturit käyttävät samantapaisia varusteita kuin länsimaiden naiset, vaatteita lukuun ottamatta.

Olisi kuitenkin väärin sanoa karamojong-sotilasta naismaiseksi, sillä hänen tavallisin ruokansa on sama kuin masai-miehillä, sekoitus tuoretta maitoa ja verta, ja hän kantaa aina kauniisti ja keveästi mukanaan ainakin yhtä itsensä kokoista keihästä, jonka terä on niin terävä, että se usein on suojattava nahkakotelolla. Karjanhoitoa lukuun ottamatta soturi ei tee mitään työtä, ei kanna taakkoja

eikä rakenna hänen tehtävänsä on säästää itseään sitä päivää varten, jolloin hänen on keihäänsä kärjellä tapettava tai ainakin haavoitettava elävää olentoa, eläintä tai ihmistä. Sellainen teko on hänen miehuuskokeensa ja tekee hänestä avioliittokelpoisen. Hän merkitsee uhrinsa omaan ruumiiseensa piirtämällä pienen naarmun ihoonsa, jokaisella naarmulla on oma tarinansa. Esimerkiksi oikeaan rintaan vedetty juova tarkoittaa, että hän on tappanut miehen, vasempaan rintaan vedetty, että hän on tappanut naisen.

Tappaminen ei tietystikään ole mitään jokapäiväistä, ja britit pidättävät nopeasti jokaisen murhaajan, jos vain onnistuvat saamaan hänet kiinni. Silti murhia sattuu eikä niinkään harvoin: sen saimme itsekin todeta. Eräänä päivänä ajoimme melkoisen aution tuntuista tietä, kun äkkiä viidakosta ilmaantui eteemme joukko alkuasukkaita. Yksi heistä oli poliisi, askari, yllään khakishortsit ja englantilaisilta saatu viitta. Muut olivat alastomia ja he nostivat keihäänsä pystyyn pysäyttääkseen meidät — ja me pysähdyimme heti. He vaikuttivat hyvin kiihtyneiltä ja vei jonkin verran aikaa ennen kuin Juma, joka puhui swahilia, onnistui saamaan selville, että eräs mies oli surmattu tien vieressä yön aikana — ruumis makasi vielä ulkona auringonpaisteessa. Oli lähetetty sana tästä lähimmälle brittiläiselle poliisille kahdenkymmenen mailin päähän. Askari halusi tietää, voisimmeko poimia lähetin mukaamme matkan varrelta, sillä hän pelkäsi tappelun puhkeavan kylässä taas millä hetkellä tahansa, joten apua olisi saatava niin pian kuin suinkin.

Saimme lähetin kiinni seuraavassa tien mutkassa. Hän oli komea mies ja juoksi pehmeästi viiden mailin tuntinopeudella keihäs ja tuoli toisessa kädessään, toisessa tikku, johon valkoiselle paperille kirjoitettu sanoma oli pistetty. Takkuisen harmaan parran perusteella arvelin miehen olevan noin nelikymmenvuotiaan, mutta hänen kasvonsa kuvastivat äärimmäistä hätää, miltei paniikkimieli-

alaa. Hän oli kuin lapsi, jolle on annettu liian vaikea tehtävä ja hän kantoi tikkua kuin kallisarvoista posliiniesinettä, vasen käsi suorana pään yläpuolella. Hän kiipesi auton takaistuimelle ja pelkästä pelosta ja hermostuneisuudesta sohaisi keihäänsä kärjen tuuman päähän vaimoni niskasta. Sitten, huokaisimme helpotuksesta ja ajoimme poliisiasemalle ja luovutimme hänet kersantin hoiviin.

Palattuamme Morotoon otin selvää näistä murhista ja minulle kerrottiin, että melkein aina oli kysymys karjasta, karjan jälkeen vasta naisista. Tämän asian erikoistuntijan, professorin C. G. Seligmanin mukaan on mahdotonta yliarvioida karjan merkitystä näille heimoille. »Karja», hän sanoo, »on niin tärkeä, että jos jokin laatusana sanotaan yksinään, on aina ymmärrettävä sen liittyvän sanaan lehmä». Kuten masaikin, karamojong jumaloi karjaansa. Hän hoivaa sitä, etsii sen tasangoilta, juo sen maitoa ja verta (joka otetaan niskasuonesta) ja käyttää sitä vaihtorahana tehdessään kauppoja. Karja on hänen ainoa omaisuutensa, ja mitä enemmän sitä on, sen parempi. Britit ovat hiljattain onnistuneet karkottamaan karjaruton, pahimman eläintaudin, ja karja on nyt lisääntynyt niin voimakkaasti, että maa on miltei muuttumassa pölyksi. Mutta yhä heimot kuin jonkin pakottavan vaiston käskemänä jatkavat sen kartuttamista tietäen silti hyvin, että jano ja nälkä kerran kuitenkin tulevat voittamaan.

Luonnollisestikin karjan arvo vaihtorahana on kärsinyt inflaation. Saadakseen vaimon on nykyään maksettava tytön isälle kuusikymmentä päätä. Meidän rahassamme arvioiden se merkitsisi noin tuhattaviittäsataa puntaa, ehkä enemmänkin ja siksi köyhemmät nuoret miehet ostavat vaimonsa vähittäismaksulla; he maksavat kymmenen lehmää tänä vuonna, toiset kymmenen seuraavana vuonnä jne. kunnes tyttö on kokonaan maksettu. Sitten he alkavat työskennellä ostaakseen toisen vaimon. Tämän asian yhteydessä

voi tapahtua murhiakin. Toisinaan nimittäin sattuu, että mies käy naisen vuoksi kärsimättömäksi, ja silloin hän ryhtyy karjavarkaaksi. Varkaudet suoritetaan loputtoman kärsivällisesti ja taidokkaasti — ammattinsa osaava varas ennättää yön aikana kuljettaa karjan kolmenkymmenen mailin päähän — mutta joskus omistajat tapaavat ryöstäjät itse teossa ja silloin lentelevät keihäät ilmassa. Ryöstö- ja kostoretkiä tehtiin Karamojassa koko senkin ajan minkä me siellä olimme, ja Moroton vankilassa oli monia vankeja, jotka kärsivät pitkiä tuomioita karjavarkauksien takia. He eivät vaikuttaneet erikoisen katuvilta. Kaksi tai kymmenen vuotta, se oli heistä samantekevää, sillä heillä ei ollut käsitystä ajan pituudesta, ja syötävääkin oli kylliksi.

Länsimaisesta ihmisestä on käsittämätöntä se, että karamojong ryhtyy vaimon takia varkaaksi tai murhaajaksi, sillä tämän heimon naista ei kohteliaisuudestakaan voi väittää kauniiksi. Riikinkukkopuolisoonsa verrattuna hän on rumempi kuin riikinkukkonaaras. Hän on lyhytkokoinen, suttutukkainen ja likainen. Lyhyen ajan viidentoista ikävuoden vaiheilla hänen vartalossaan voi olla tiettyä suloutta tai jäntevyyttä, mutta lyhyt kevät on pian takana, ja kaksikymmenvuotiaana hän on vanhemman näköinen kuin kallio, jolla hän istuu (tietystikään hänellä ei ole lupaa pitää tuolia). Hän ajaa päänsä puoleksi kaljuksi ja palmikoi loput hiukset säikeiksi, niin että ne muistuttavat köysiluutaa. Hän peittää korvansa ja niskansa lukemattomilla rautalankavyyhdeillä (niitä ei koskaan oteta pois), jotka painavat yhteensä runsaasti yli kymmenen paunaa. Lisää renkaita on lyhyitten käsivarsien ja säärien ympärillä, ja vyötäisilleen he sitovat karkean vuohennahan. Käsivarret, kasvot ja palleanseutu koristellaan perinnäisillä tatuointikuvilla, ja kaiken kruunaa olkapäillä kannettava likainen hartiahuivi tai vanha säkki.

Minulle annettiin kaksikin selitystä siihen, miksi karamojongit

ovat niin kiinnostuneita vaimoista ja ensimmäinen niistä vaikuttaa järkevältä. Vaimo merkitsee rikkautta samalla tavoin kuin karjakin. Vaimo tekee työtä, kantaa vettä, rakentaa majoja, vieläpä on mukana laitumellakin; ja hän synnyttää lapsia. Toinen selityksistä on epäilyttävämpi. Sen mukaan naisen fyysillinen kauneus on avioliitossa haitaksi; sellaista koetetaan todellakin välttää. Karamojong-mies lähtee siitä olettamuksesta, että kaikki miehet haluavat saada omakseen kauniin naisen ja myöskin kaunis nainen haluaa omakseen kaikki miehet. Niin että sellaisesta vaimosta on paljon enemmän vaivaa kuin hyötyä.

Totta tai ei, mutta missään tapauksessa useimmat näkemämme naiset eivät olleet työn tai synnytysten rasittamia. Minulla oli tapana katsella heidän kokoontumistaan aamuisin kaivon ympärille. He olivat iloisia ja lörpöttelivät lakkaamatta iltapäivän kuumuudessakin, jolloin miehet nukkuivat akasiapuiden varjossa tai vain kyyristelivät tuoleillaan kauneudestaan ja voimastaan tietoisina tuntitolkulla, ajattelematta yhtään mitään.

Tohtori Samuel Johnson on jossakin sanonut, että »kaikki liikeasioiden kiusat ja pulmat ovat velttoutta ja ylellisyyttä verrattuna alituisiin vapaa-ajan vaatimuksiin ja riittämättömiin keinoihin sen viettämisessä». Tämä ei sovellu alkuunkaan karamojongeihin. He nauttivat niin avoimesti kaiken toiminnan lykkäämisestä ja silkasta velttoudesta, että heitä voidaan verrata vain auringonpaisteessa lekottelevaan krokodiiliin. Se ei ole rappeutuneisuutta eikä unisuutta. Se on mieskuntoisuutta äärimmäisessä muodossaan. On aikoja — kun karjavarkaus on meneillään tai uuden kuun aika lähestyy — jolloin unelias kylä herää eloon. Karamojongeilla ei ole rumpuja, mutta juhlissa he juovat runsaasti vahvaa maissiolutta ja tanssivat kiihottaakseen toisiaan läpi koko yön.

Nuo äkilliset muutokset, nopeat siirtymiset primitiivisestä

käyttäytymisestä miltei kuolemaahalveksivaan viileyteen, synnyttivät ilmapiirin, joka tuntui minusta paljon piristävämmältä kuin taakse jättämämme puoli-länsimainen mukavuus Viktoria-järvellä. Täällä, näillä kuumilla tasangoilla (suurin osa Karamojaa on vain kolme tuhatta jalkaa merenpinnan yläpuolella), lopultakin tiesimme tarkasti missä olimme: olimme palanneet takaisin kivikauteen. Ja se tuntui meistä sekä vapauttavalta että kiihottavalta.

Samoin tunsivat selvästi myös aluetta valvovat valkoiset miehet. Tapasimme heitä silloin tällöin hallituksen lepokodissa Morotossa (Karamojassa ei ole hotelleja) heidän palattuaan syrjäseuduilta täydentämään varastojaan ja huolehtimaan postistaan. Missään Afrikassa, enkä sitä paitsi missään muuallakaan, ole tavannut ihmisiä, jotka olisivat olleet työhönsä yhtä innostuneita kuin he. Se oli heille koko elämä. Useimmat miehistä olivat nuoria ja naimattomia ja niin hyvin palkattuja että joku hyvä kokki tai ravintolan hovimestari saisi sen kuullessaan shokin. Jotkut heistä asuivat leireissä, joissa ei ollut sähköä eikä vesijohtoja, usein päiviä tai viikkojakin yhtä mittaa näkemättä toista valkoista ihmistä. He tiesivät, ettei heidän työnsä voisi kauan jatkua; optimistisimmatkaan eivät uskoneet brittiläisen hallinnon kestävän Ugandassa viittätoista vuotta kauempaa. Mutta se ei vähääkään hälventänyt heidän intoaan. He olivat niin keskittyneet käytännölliseen työhönsä, uusien teiden ja siltojen rakentamiseen, jokien patoamiseen ja eri viljelyskasvien ja maalajien kokeilemiseen; ja luonnollisestikin heitä kiinnostivat paljon enemmän heimojen väliset riidat kuin huipputason konferenssi tai muun maailman kaukaiset poliittiset erimielisyydet. Karamojaa pidetään hankalana ja yksinäisenä seutuna, ja brittiläisten hallintoviranomaisten tapana onkin siirtää viranomaisia muutaman vuoden väliajoin toiseen paikkaan, niin että jokainen saisi osan ajasta olla miellyttävillä virkapaikoilla Viktoria-järven ja Niilin lähistöllä.

Kuitenkin useimmat näistä miehistä olivat Karamojassa toista kertaa, ja toivoivat saavansa olla vielä kolmannenkin. Harvoilla oli työhönsä moraalista suhdetta; he vain iloitsivat siitä ja puuhaa oli heillä niin runsaasti, etteivät he ennättäneet tuntea sitä epävarmuuden ja juurettomuuden tunnetta, joka valkoiset valtaa poliittisesti kehittyneimmissä Afrikan osissa. Panin merkille, että heidän lueskelemansa kirjat koskettelivat etupäässä teknillisiä asioita tai olivat jonkinlaisia tee-se-itse-oppaita; oli kirjoja sillanrakennuksesta, karjanhoidosta, lääketieteestä, kalastuksesta ja valokuvauksesta.

Eräs toinen seikka oli aivan selvä. He eivät vihanneet paikallista väestöä — oikeastaan he ihailivat heitä — ja sikäli kuin saatoin todeta eivät karamojongitkaan vihanneet valkoisia. Ehkä se oli keskiaikaista ja sellaisena ohimenevää, mutta ainakin se tuntui virkistävältä poikkeukselta muun Afrikan kiristyvään rotupolitikointiin verrattuna. Varsin selvä sääntö tuntuukin olevan, että mitä primitiivisempi alue, sitä paremmin valkoiset ja mustat tulevat toimeen toistensa kanssa. Hurjinkin nationalisti saisi heilua ankarasti saadakseen karamojongit innostumaan. Yhdenkään valkoisen miehen ei ole sallittu omistaa maata heidän alueellaan (tai muuallakaan Ugandassa). Verot ovat pienet ja sekä ihmisten että karjan lääkärinhoito on ilmaista. Raha virtaa paremminkin Karamojaan päin kuin sieltä ulos. Eikä kuitenkaan voi väittää, että siellä tehtäisiin hikistä ja alipalkattua työtä, sillä alkuasukkaat mieluummin ovat tekemättä mitään, jos vain mahdollista.

Mutta lopultakin seudun rauhallisuus on kaikkein parasta täällä eläville, sen me ymmärsimme kun viimen lähdimme pohjoiseen kohti etäisintä kohdettamme, Kidepo-jokea. Moroto oli sekin jo syrjäinen, mutta nyt aukeni edessämme autio tasanko väreilevine kangastuksineen. Jättiläiskaktukset ja akaasiapuut työntyivät kor-

kealle kuivasta maasta. Meistä tuntui kuin olisimme kulkeneet kohti avaruutta, jokainen mutka merkitsi aivan uutta löytöä.

Ensimmäiset tutkimusmatkailijat jättivät tämän Ugandan koilliskulman koskemattomaksi. Sen avasi valkoiselle miehelle heitä paljon juurettomampi olento nimeltä Bell. Afrikkalaisissa legendoissa Karamojan Bell on jonkinlainen Buffalo Bill. Hän on kuuluisin kaikista norsunmetsästäjistä, ja hänen hävitystyönsä oli hirmuista. Ensin hän saapui Mombasaan Itä-Afrikan rannikolle vuonna 1897 kaksikymmenkesäisenä nuorena miehenä ja toimi jonkin aikaa Kenian-Ugandan rautatien palveluksessa leijonanmetsästäjänä. Oltuaan sitten vähän aikaa kullankaivajana Jukonissa ja sotilaana buurisodassa hän palasi Mombasaan ja siirtyi Karamojan tuntemattomille aavikoille. Charles Darwin on joskus arvioinut, että kahdesta elefantista tulee 900:ssa vuodessa miljoona, ja täällä Bell näki sellaista tapahtuneen. Hän tapasi laumoja, jotka olivat suuria kuin norsunmetsästäjien unissa; lukemattomat tuhannet norsut olivat saaneet elää täällä häiritsemättä ikimuistoisista ajoista saakka. Seuraavat kaksikymmentäviisi vuotta Bell käytti niiden tappamiseen. Kirjassaan *The Wanderings of an Elephant Hunter* (Norsunmetsästäjän vaellukset) Bell kertoo ampuneensa kaksikymmentä suurta urosta joka ikinen päivä, eikä sitä ole syytä epäillä, sillä Itä-Afrikassa on vielä monia sellaisia, jotka muistavat hänen safariensa paluun rannikolle, pitkät jonot kantajia jokaisella hammas olkapäällään. Jos arvioi jokaisen hampaan painavan neljäkymmentä paunaa, ja varmasti ne painoivat ainakin sen verran, kahdestakymmenestä elefantista päivittäin saatu saalis olisi nykyisillä markkinoilla noin 1200:n punnan arvoinen.

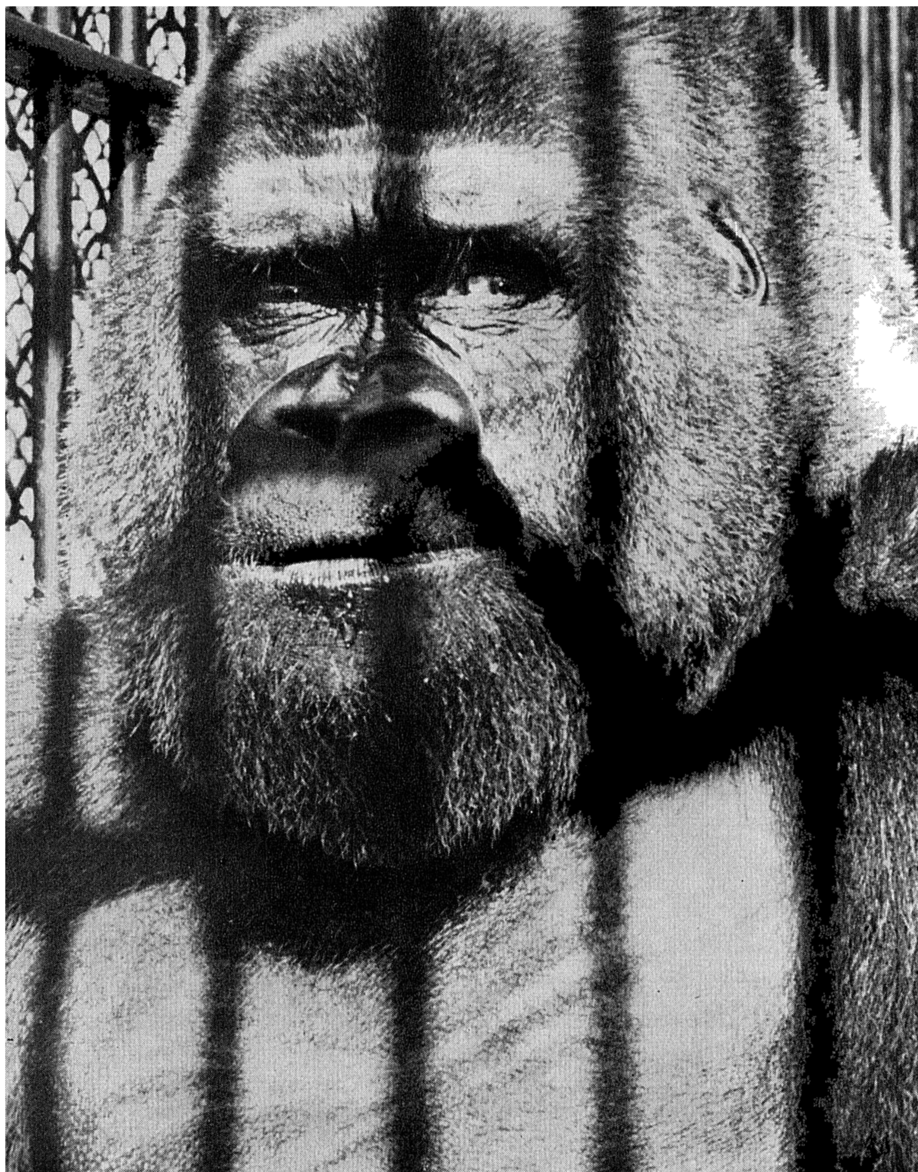
Karamojan Bellillä oli aidon metsästäjän asenne saalistamiinsa eläimiin ja hieman runollinenkin näkemys niistä — hän kertoo niiden »hiljaisesta aina samankaltaisesta katoamisesta» viidakkoon

— ja hänen rohkeuttaan täytyy ihailla. On kuitenkin hieman surullista ajaa nyt näiden tasankojen halki löytämättä tuskin yhtäkään elävää olentoa. Se näyttää maisemalta, jossa odottaisi ainakin seepran viihtyvän. Mutta minkäänlaista liikettä ei näy.

Oli myöhäinen iltapäivä saapuessamme Sudanin rajalle, ja leiriydyttyämme yöksi ajoimme seuraavana päivänä Opotipot-nimiseen paikkaan. Nyt olimme lopultakin siinä maassa mitä Rennie Bere oli tarkoittanut kirjoittaessaan tulirenkaasta ja ryöstävistä alkuasukkaista. Se oli yhtä suurenmoista seutua kuin mikä tahansa Keski-Afrikassa. Suuret vihreät vuoret ja mustat kalliohuiput reunustivat jokilaaksoja, ja hiljaisuus oli täydellinen. Tämä oli tsetse-kärpäsen aluetta, ja viime vuosina kärpäsen sikiämispuita oli hakattu maahan, jotta estettäisiin ruton leviäminen Ugandaan. Mutta tuo suuri luonnoton haavakaan ei voinut kokonaan hävittää sitä metsien rehevyyttä ja salaperäisyyttä, mikä vallitsee kaikissa niissä Afrikan viidakoissa, jotka ovat vuosisatoja saaneet olla koskematta.

Opotipotissa oli vuorenhuipulla muutamia olkikattoisia majoja, siellä pysähtyivät myös puistonvartijat tällä alueella käydessään — muuta merkitystä leirin olemassaololla ei ollutkaan. Parhaiten muistan tuon paikan pysyvän kuolemanhiljaisuuden. Vaeltajan tyydytystä tuntien panin merkille, että olimme jonkinlaisessa risteyskohdassa: vuoret jatkuivat yhdessä suunnassa kohti Abessiniaa, toisessa kohti Sudania, toiselta puolen kohti Keniaa ja toiselta takaisin Ugandaan päin. Mutta mitkään paikannimet eivät suuria merkinneet, eivät myöskään mitkään suunnat — varmastikaan alkuasukkaat eivät niitä edes ajatelleet. Se on villiä luontoa vailla rajoja ja se elää omaa elämäänsä. Tuntuu hieman oudolta havaita olevansa niin täysin syrjässä ja tietää, ettei apua saa mistään kyllin nopeasti jos hankaluuksia sattuu.

Profeetan arvokkuutta ja majesteettisuutta: gorilla häkissään

Leirialueella asui joukko afrikkalaisia riistapoliiseja, ja heti saavuttuamme muuan heistä tuli kertomaan meille, että joukon johtaja, kersantti, oli sairaana. Se ei tuntunut olevan vakavaa, joten annoin hänelle vähän aspiriinia. Mutta myöhemmin samana päivänä lähetti palasi sanomaan, että nyt oli korpraalikin sairas ja molemmat huonossa kunnossa. Menin heitä tapaamaan ja löysin molemmat makaamassa velttoina ja raihnaisina. He valittivat vatsaansa eivätkä osanneet kertoa muuta kuin syöneensä papuja aamulla. Huonosti keitettyjen raakojen papujen syöminen aiheuttaa erään tavallisimmista ja yksinkertaisimmista sairauksista afrikkalaisten keskuudessa, sillä ne turpoavat valtavasti mahalaukussa. Silloin en sitä vielä tiennyt. Painelin miesten vatsaa niiltä kohdin, jossa arvelin umpisuolen sijaitsevan. Neekerit ovat erinomaisia potilaita. Sairaanhoitajattaret voivat todistaa, että he käyttäytyvät paljon paremmin kuin valkoiset; heidän hermonsa eivät romahda ja lapsellisen luottavaisesti he tekevät kaiken mitä käsketään. Samanaikaisesti he kuitenkin voivat olla kohtalokkaan toivottomia uskoessaan, että jokin paha henki on määrännyt heidät tuhoutumaan ja että on aivan hyödytöntä vastustaa sitä. Afrikassa kuulee lukemattomia tarinoita siitä, miten täysin terveet ihmiset sairastuvat ja kuolevat vain siksi, että ovat rikkoneet jotain tabua vastaan. Mutta koskaan ei tiedä miten pitkälle tuo taikausko voi mennä. Olin juuri kuullut kerrottavan eräästä nuoresta tytöstä, joka tuotiin sairaalaan synnyttämään kaulaa myöten polion halvauttamana. Kun hänen vaatteensa riisuttiin, huomattiin hänen harteissaan tuoreita arpia, ja tyttö selitti poppamiehen viiltäneen ne tytön koetettua etsiä häneltä parannusta. Sairaalassa hän kuitenkin oli valmis hyväksymään valkoisen miehen magian, ja hän totteli tohtorin neuvoja niin hyvin, että pystyi pian liikuttamaan käsivarsiaan. Lapsi syntyi ja oli aivan terve.

Tällaisia tapauksia hajamielisesti muistellen katselin kahta potilastani, joiden huulet alkoivat hitaasti muuttua vihreiksi. Tuntui käsittämättömältä, että kaksi voimakasta miestä oli niin yhtäkkiä joutunut kuolemankieliin ja yhtä käsittämättömältä, että he lainkaan voisivat parantua. Kaikki olivat leirissä sitä mieltä, että he tulisivat pian kuolemaan. Löysin laukustani pullollisen alkaliseltseri-tabletteja (jotka myöhemmin totesin VÄÄRIKSI lääkkeiksi) ja liuotin niitä pari kappaletta mutaiseen sameaan veteen, jota meidän kaikkien oli siihen aikaan käytettävä. (Opotipot tarkoittaa mutakuoppaa). Potilaat kohottautuivat kyynärpäittensä varaan ja katselivat hypnoottisen tarkasti sihisten liukenevia tabletteja. Sitten he joivat sekoituksen niin järkähtämättömän luottavaisesti, että aloin itsekin uskoa sen tehoavan; samat lääkkeet annoin vielä myöhemmin monta kertaa yön kuluessa. Tämä runsas veden juominen oli vain omiaan turvottamaan papuja yhä enemmän ja varmasti aiheutti miehille ylimääräisiä tuskia. Mutta aamulla he olivat toipuneet, ja vaikkeivät he minua kiittäneetkään (alkuasukkaiden keskuudessa kiittämistä ei pidetä välttämättömänä), leirissä vallitsi ystävällinen ja luottavainen ilmapiiri. Aloin ymmärtää miten niin monet eurooppalaiset viranomaiset saattavat asettua asumaan tällaisten ihmisten pariin syrjäisiin pikkukyliin.

Opotipotiin kerääntyi seuraavien päivien aikana melko omalaatuinen porukka: John Blower, Karamojan riistanvartija, saapui kaksipaikkaisella lentokoneellaan (laaksossa leirin lähellä oli sileä tasanko laskeutumista varten). Toinen lentokoneessa tullut oli tohtori William Longhurst, eläintieteilijä Kalifornian yliopistosta. Samoin kuin me, hekin olivat tulleet katsomaan rajan pinnassa eläviä villieläimiä. Leiriin tuli myös paikallinen tsetse-tarkkailija, kumaraselkäinen pitkäpartainen mies, joka jotenkin muistutti

Gilbertin ja Sullivanin *Pinafore*-operetin merimiehiä. Hän oli lähtenyt leiriltään parinkymmenen mailin päästä, ja pian häntä seurasi brittiläinen aluekomissaari, joka ajoi takaa haavoittunutta elefanttia ja sattui kulkemaan ohitse. Aseenkantajat, askarit, puistonvartijat ja karamojong-kantajat täydensivät joukon.

Joskaan mitään varsinaista draamaa ei keskuudessamme näytelty, tulemisissamme ja menemisissämme oli muutaman päivän aikana melko eriskummallisia piirteitä. Aluekomissaari oli jokseenkin rasittunut. Hän oli ampunut elefanttiaan viisi päivää sitten, nuorta urosta, jonka hampaiden paino oli arviolta 50 paunaa, eikä voinut antaa itselleen anteeksi sitä, että oli ampunut ohi kuolettavan kohdan, pienen aivoihin johtavan aukon keskellä kalloa, vaikka eläin oli astellut suoraan häntä kohti ja oli lauman keskellä. Kuula oli osunut sen ruhoon. Yleensä haavoittuneen elefantin jäljittäminen on työlästä, muttei liian vaikeata kokeneelle miehelle. Mutta täällä Pohjois-Karamojassa ei ollut käytettävissä metsästysautoja eikä mukavia hyvinvarustettuja telttoja joihin palata yöksi. Se on yksi niitä harvoja seutuja Afrikassa, joissa liikutaan yhä jalan. Aluekomissaari metsästi yhä aivan samalla tavalla kuin Karamojan Bell viisikymmentä vuotta aikaisemmin; hän oli lähtenyt maastoon perässään kaksikymmentä kantajaa, jokaisella kantamus päänsä päällä. Varusteet oli supistettu mahdollisimman vähiksi; hän nukkui yöt avoimen taivaan alla ja nautti mitä yksinkertaisimpia aterioita (tällaisille kävelysafareille otetaan yleensä mukaan muutamia eläviä vuohia, jotka teurastetaan ja syödään sitä mukaa kuin matka edistyy), ja kantajia lukuun ottamatta hän oli aivan yksin. Tuollaiset puuhat vaatimattomuudessaan ja yksinkertaisuudessaan saattavat tuottaa iloa, josta tavallisella turisti-metsästäjällä ei ole harmainta aavistusta. Jalat saattavat hikoilla ja käydä rakoille, mutta silmien eteen avautuu monia uusia ihmeellisiä näkymiä, kun kävelee viida-

kossa; ja pelkkä tavallisten motorisoitujen safarien varusteiden puuttuminen — telttojen, pöytien, tuolien, hyödyttömän radion — on omiaan luomaan vapautumisen tunteen. Päivästä toiseen saa kulkea joelta tai juomapaikalta seuraavalle, ja öisin istuvat kantajat syötyään tulen ääressä ja laulavat laulujaan.

Tässä tapauksessa tietystikin idyllin oli rikkonut haavoittunut elefantti. Jollei norsu ole kovin pahasti haavoittunut, se saattaa kulkea kolmekymmentä mailia yössä, ja nyt viiden päivän ajan komissaari oli seurannut saalistaan halki vaikean maaston. Syömiseen ja nukkumiseen oli ollut niukalti aikaa, ja asiaa pahensi vielä kuivan kauden johdosta erikoisen lujaksi kovettunut maa ja puiden vähyys: haavoittunut eläin jätti jälkeensä perin vähän merkkejä. Se oli jättänyt laumansa ja kulki yksin, nopeasti ja päämäärättä, niin päämäärättä, että alkuasukkaiden ilmoituksetkin olivat ristiriitaisia, ja komissaari oli saanut juosta harhaan monta kertaa. Norsu oli ehkä vilahtanut jossakin ja kadonnut sitten ääneti suurine pehmeäanturaisine jalkoineen jonnekin kallioiden sekaan. Ja nyt komissaari oli ymmällä. Levättyään hetken leirissä hän lähti taas jatkamaan etsiskelyään.

Blower, Longhurst, vaimoni ja minä ajoimme sillä välin kuorma-autollamme huonokulkuista tietä Kidepo-joelle, joka virtaa länteen Sudanin puolelle yli rajan ja laskee kohta Ylä-Niilin soihin. Tämä on ihmeellistä villieläinten seutua, ja jostain syystä — ehkä siksi että siellä käydään niin harvoin — eläimet tuntuivat minusta poikkeuksellisen kesyiltä. Kongoneilla oli yleensä vartionsa jonkin muurahaispesän huipulla toisten syödessä rauhassa lähellä sitä, mutta nekin laskivat meidät aivan lähelle — joskus jopa viidenkymmenen jaardin päähän — ennen kuin toimittivat hälytyksen. Sitä seuranneessa yleisessä hälinässä näimme monia kauniita kohtauksia: strutseja, jotka astelivat poispäin kurttuiset päät meitä kohden

kääntyneinä, aaltoillen eteneviä kirahviryhmiä, haikeasilmäisiä puhveleita, erikoisen seepralajin, jonka nimeä en saanut tietooni, ja kauneimman kaikista, oribin. Oribi on eloisa pikku antilooppi, vinttikoiran kokoinen ja kaakaonvärinen. Se painelee kiireisesti eteenpäin kuin esteratsastuksessa kääntäen joka hypyllä jalkansa vatsan alle. Kun Longhurst ampui yhden päivällistä varten, se lyyhistyi ääntäkään päästämättä. Vain pienet mustanaamaiset apinat näyttivät todella pelästyvän ja nekin papattivat ja kiljuivat meille harmistuneina päästyään turvaan puihin.

Mutta itse Kidepo-joki on tässä jumalanhylkäämässä nurkkauksessa suorastaan lumoava näky. Tähän vuodenaikaan (helmikuussa) se on melkein kuiva ja sen partaita reunustavat Borassus-palmujonot, joiden pituus saattaa olla jopa kolmisenkymmentä jalkaa. Näiden palmujen rungot ovat sileitä ja symmetrisiä kuin kiillotettu marmori, ja ensi katsomalta ne ovat kuin jonkin doorilaisen temppelin pylväistöä; mutta kun tulee lähemmäksi, saa nähdä taustalla kuivan joenpohjan häikäisevän valkoisen hiekan ja ylhäällä kaartuvan lehvistön, ja näkymä on kuin Kreikasta tai Egyptistä, vaikkapa Luxorista, ja värit ovat Niilin värit. Suuret oranssinväriset kuitupintaiset hedelmät, keilapallojen kokoiset ja muotoiset, riippuvat rypäleinä jonkin ylikypsän silloin tällöin pudotessa rysähtäen maahan. Elefantit ovat noihin valtaviin marjoihin mieltyneet, ja Jumakin ylisti niiden hienoa makua, mutta minusta ne olivat kuivia ja huonoja.

Mutainen vihertävä vesi, joka näyttää, tuntuu ja luultavasti maistuukin saippualta, täyttää joenpohjan painaumat, ja ne ovat kaiken kuivassa laaksossa lentävän, kävelevän, hyppivän tai ryömivän elollisen luonnollisia kohtauspaikkoja. Krokodiili vaipuu pohjamutaan, kun ihminen ilmestyy rantatörmälle, mutta linnuilla on paremmat hermot, varsinkin marabuilla, jotka aina näyttävät louk-

kaantuneilta ja ärtyisiltä. Ne seisoskelevat juroina lätäkköjen vaiheilla harmaat siivet tiukasti painettuina kylkiä vasten aivan kuin palellen tai suojautuen sateelta tämän herpaannuttavan kuumuuden keskellä. Kun niitä lähestyy, ne kävelevät hitaasti ja harmissaan poispäin, ja lentoonlähtö, jonka ne aloittavat kun pääsee muutaman jaardin päähän, on kauheaa ponnistelua, ne horjahtelevat muutaman askelen ja löyhähtävät epävarmasti ilmaan. Ääni on samanlainen kuin telttakankaan lepattaessa tuulessa. Ja sitten yhdessä silmänräpäyksessä kaikki raskaus on tipo tiessään. Lintu lentää siipien sormimaiset päät hienostuneesti taipuneina ja kevyt liu'unta heittää sen palmun latvaan. Siihen esitykseen verrattuna on haikaran tai ibislinnunkin lento vaivalloista.

Tulirenkaista emme löytäneet merkkiäkään, tuskin sitä edes odotimme, sillä Blower oli askareineen partioinut rajalla vuoden päivät. Se ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että salametsästys olisi kokonaan loppunut. Sen sijaan salametsästäjät olivat nyt siirtyneet Afrikan vanhimpaan ja julmimpaan ansaan, rengasloukkuun. Se on tavallinen rautalankasilmukka, joka kätketään maahan ja kiinnitetään raskaaseen tukkiin. Silmukan alla, lehdillä ja roskilla kevyesti peitettynä, on pyöreä suunnilleen lautasen kokoinen puinen rengas, jossa on sisäänpäin törröttäviä piikkejä. Koko laite näyttää lasten polkupyörän renkaalta paitsi etteivät piikit yllä yhtymään renkaan keskellä. Tarkoitus on, että eläin, tavallisesti elefantti, työntää jalkansa ensin silmukkaan, sitten puurenkaan läpi. Keksintö vaikuttaa kelvottomalta, mutta käytännössä se toimii oikein hyvin: renkaan piikit painautuvat eläimen jalkalihaksiin ja pitävät silmukan paikoillaan. Raskasta tukkia kiskova elefantti ei pääse kovinkaan pitkälle, ja jos sillä on onnea, sitä seurataan ja se keihästetään kuoliaaksi. Jollei sitä löydetä, se raahaa tukkia monta päivää, vieläpä

viikkoja ansan ja rautalangan leikkautuessa aina syvemmälle jalkaan, ja se kuolee hitaasti ja tuskallisesti.

Blower selitti toivovansa, että tämä julma teurastus melko tavalla vähenee, jos sallitaan heimometsästys riistan ollessa runsasta. Jotain on tehtävä afrikkalaisten pohjattoman lihansyönnin vähentämiseksi, ja nuo metsästysretket olisivat paras keino, jos niitä sopivasti tarkkailtaisiin. Hän oli järjestänyt sellaisen muutama päivä sitten ja menestys oli ollut erinomainen. Kun alkuasukkaat olivat saapuneet keihäineen, heille selitettiin, että tiettyjä harvinaisia eläinlajeja ei saanut ahdistaa ja että saaliiden lukumäärä oli rajoitettu. Sitten soturit levittäytyivät lupaavalta vaikuttaville pensasseuduille ja alkoivat haravoida sitä liikkuen keskustaa kohden. Päivä oli selvästikin ollut jännittävä. Karamojong pystyy juoksemaan nopeasti kuin antilooppi, ja aina kun oribi tai kongoni ilmestyi näkyviin, nuoret miehet ryntäsivät sitä kohti keihäitään heiluttaen; useimmiten eläin aluksi pääsi karkuun, mutta he saivat sen kuitenkin lopuksi kaadettua. Muutamia kymmeniä eläimiä oli saatu saaliiksi, ja Blower luuli sen määrän riittävän pitämään alkuasukkaat tyytyväisinä pitkän aikaa. Lihaa syödään vain harvoin raakana, yleensä se leikataan suikaleiksi ja kuivataan tai säilötään suolaamalla.

Kuulimme uutta haavoittuneesta elefantista palattuamme takaisin leiriin. Jotkut kyläläiset olivat tulleet lähivuorilta päin ja nähneet sen kiertelevän kylää koko päivän. Kukaan ei tiennyt minne aluekomissaari oli kadonnut, joten Blowerin askari-kersantti, joka nyt oli pirteä kuin leijona, lähetettiin iltapäiväksi toimittamaan eläin hengiltä. Kohta tuli yksi askareista sanoen kuulleensa laukauksen, ja pian sen jälkeen ilmestyi komissaarikin. Tietysti hän oli pettynyt. Norsunluu olisi hänen, vaikkei hän eläintä

lopettaisikaan, mutta siitä ei ollutkaan kysymys. Elefantit olivat hänen intohimonsa. Hän oli metsästänyt niitä vuosikausia ja omanarvontunnon ja humaanisuuden vuoksi oli tärkeätä, että hän itse seurasi haavoittamaansa eläintä ja itse sen myös tappoi. Ja nyt, kun hän oli tuloksettomasti kuusi päivää ajanut saalista takaa vuorien toiselta puolen, hän sai kuulla, että saalis oli vain mailin parin päässä leiristä ja että sen oli kaatanut toisen miehen kivääri sillä aikaa kun hän vaelteli aivan väärällä taholla — se katkeroitti hänen mielensä.

Mutta leirissä syntyi vilkasta liikehdintää, sillä norsun kaataminen merkitsi rajoittamattomasti ruokaa. Viidakosta ilmestyi kuin taikaiskusta esiin kaikenlaisia afrikkalaisia, miehiä, naisia ja lapsia, mukanaan kuppeja, kulhoja, kurpitsapulloja, mitä tahansa sellaista jossa ruokaa voisi kantaa. He liikkuivat pitkänä jonona ja asettuivat komissaarin selän taakse tämän lähtiessä seuraamaan kersantin jälkiä. Aurinko paahtoi yhä polttavan kuumasti eikä kuulunut mitään muuta ääntä kuin oksien rasahtelua ja takana seuraavien karamojongien tasaista mutinaa. Puolen tunnin kuluttua kulkue pysähtyi kuuntelemaan. Ääntäkään ei kuulunut. Kersantin jäljet olivat näkyvissä, mutta mies tuntui hävinneen niin kuin elefanttikin. Muuan alkuasukkaista nosti torven huulilleen ja puhalsi pitkään; mutta vastausta ei kuulunut vieläkään, joten komissaari jatkoi matkaansa. Tunnin kuluttua Blowerin parhaiden jäljittäjienkin oli tunnustettava kadottaneensa jäljet. Sitten lopulta, äkkiä ja satunnaisesti niin kuin aina Afrikassa kaikki tapahtuu, kulkeutui pitkin jonoa tieto, ettei kukaan itse asiassa ollut aamulla nähnytkään elefanttia ja että koko tarina oli huhupuhetta. Laukauksen kajahtamisestakaan ei kukaan ollut enää lainkaan varma. Kerran vielä puhallettiin torveen, ja kun vastausta ei kuulunut, ei voitu tehdä enää muuta kuin kääntyä ympäri ja palata takaisin leiriin.

Minä en ollut tuolla retkellä mukana, sillä tohtori Longhurst oli ystävällisesti pyytänyt minut mukaansa katselemaan villieläimiä lentokoneesta käsin, ja siihen aikaan kiertelimme Kidepo-joen yläpuolella. Kierteleminen ei ehkä ole aivan oikea sana. Tohtori Longhurst oli sota-aikana hävittäjälentäjä, ja nyt tuo piskuinen kaksipaikkainen, jota tuuli viskeli mielensä mukaan, sai syöksyä, oieta vaakalentoon ja kiertää taas kohti taivasta — ja tohtori Longhurst oli onnellinen. Hän syöksyi jyrkästi 250:n jalan korkeuteen, vähensi nopeuden pienimpään mahdolliseen (45 mailia tunnissa), puristi ohjaustangon polviensa väliin, avasi ikkunan, mittasi valon voimakkuuden, otti esille kameran kauko-objektiiveineen ja alkoi filmata muuatta kirahvia. Se ei ollut levottomuuta herättävää — hän oli todella erinomainen lentäjä — se oli vain hämmästyttävää. Näköala, se on myönnettävä, oli erinomainen. Maassa oli paljon enemmän eläimiä kuin olin luullutkaan, laaksossa risteili satoja riistanpolkuja. Allamme eivät juosseet vain kirahvit, vaan myös seeprat, topit, kongonit, Grantit gasellit, oribit, puhvelit ja strutsit, kaikki jättivät erilaisen varjon, kaikki nostivat ilmaan erilaisen pölypilven. Eläimet tungeksivat laumassa ja muuttivat alituisesti paikkaa ja samalla koko lauma muotoa. Se oli hyvin kaunista, mutta samalla hyvin luonnotonta. Eläimet eivät juosseet niin kuin ne normaalisti juoksevat; yksikään ei pystynyt tarkasti määrittelemään ylhäältä kuuluvan helvetillisen metelin olinpaikkaa, ne syöksähtelivät sokeasti joka suuntaan, enimmäkseen kohti avointa tasankoa.

Monissa osissa Afrikkaa eläimet ovat nykyään niin tottuneet lentokoneisiin, etteivät juuri viitsi vilkaistakaan ylöspäin. Mutta täällä ääni oli pelottava. Seurasin muuatta sarvikuonoa, joka seisoi tasangolla yksinänsä kuin buldoggi. Se oli valmis taistelemaan, mutta ei saanut selville mistä vaara oikein sitä uhkasi. Se hyökkäsi ensin

yhteen suuntaan, sitten toiseen ja alkoi lopulta kiertää ympyrää aivankuin sitä olisi ajettu takaa. Ei ollut oikein ärsyttää sitä sillä tavoin, joten lensimme pois.

Longhurst oli saanut Fullbright-stipendin vuoden Afrikan matkaa varten ja hänen tutkimuskohteenaan olivat erikoisesti virtahevot ja puhvelit. Hänellä oli ollut muutamia kauheita kokemuksia Queen Elizabeth-puistossa Ugandan toisessa päässä, missä hän oli leikellyt virtahepoja saadakseen selville jotain niiden elinjaksoista ja tavoista. Virtahevon paloittelu on työläs toimitus parhaissakin olosuhteissa, mutta, hän kertoi, vieläkin vaikeammaksi sen täällä tekivät afrikkalaiset, jotka kerääntyivät ympärille saadakseen lihaa. Heti kun hän oli saanut otuksen ammuttua ja raahattua rantapenkereelle, heitä oli siinä tungokseen asti. Hän oli koettanut pitää heidät loitolla köysien ja poliisin avulla, ja kerran hän oli laukaissut kiväärinsä heidän päänsä ylitse. Mutta siitä ei ollut apua, raskas, kuohkea liha oli liian suuri kiusaus; sitä varastettiin vaakakupeista kun hän koetti sitä punnita ja leikkaaminen oli suoritettava hapuilevien käsien välistä.

Virtahevot lisääntyvät rauhoitetuilla alueilla kuin kaniinit ja ne raiskaavat ympäristön autioksi, kun ne tulevat öisin rannalle syömään tai piehtaroimaan mutakuopissa. Longhurstin vakaa mielipide on, että eläinten ei pitäisi antaa lisääntyä sillä tavoin, sillä siitä ei ole vahinkoa ainoastaan ihmisille vaan myös toisille eläimille, ehkä myös virtahevoille itselleen; olisi siis hänen mielestään teurastettava joka vuosi tietty määrä ja tarkkailtava jäljelle jääviä — lyhyesti sanoen hoidettava villieläimiä aivan samoin kuin maatiloilla karjaa. Sitä hän pitää ainoana toivona niiden eloonjäämisestä: niistä on tehtävä kaupallinen yritys. Queen Elizabeth-puistossa, missä virtahepoja on nyt jo noin 14.000 (tarkkaa määrää on vaikea arvioida), hän olisi valmis tappamaan kolmekymmentä prosenttia eläimistä,

perustamaan teurastamon ja myymään lihaa afrikkalaisille käypään markkinahintaan, noin 2 puntaa paunalta. Voitosta menisi osa neekeriyhdyskunnille, osa luonnonpuistoille, mutta päätarkoituksena olisi kiinnittää afrikkalaisten huomio (sillä hehän ennen pitkää ottavat hallinnon käsiinsä) villieläinten kaupalliseen arvoon, ei vain turistien nähtävyytenä, vaan myös lihatavarana. Longhurstin mielestä Afrikassa ei yksinkertaisesti ole enää tarpeeksi tilaa villieläimille. Maa tarvitaan viljelyksille.

Se on teoria, josta ekologit nyt kiivaasti keskustelevat, ja sillä on vastustajansakin, varsinkin niiden keskuudessa, jotka eivät pidä oikeana, että ihmisen tarpeet aina vievät voiton kaikkien muiden maailmassa elävien olentojen tarpeista. He huomauttavat, että useimmat Afrikan villieläimistä (samoin kuin sitä paitsi muidenkin maanosien) on jo tieten tahtoen tuhottu ja että jäljellä olevat taistelevat yhä olemassaolonsa puolesta. He siis tahtovat säilyttää villieläimet sellaisina kuin ne ovat — villeinä. He eivät tahdo, että ne kesytetään kuin joksikin karjaksi, ja he uskovat Afrikasta löytyvän vielä yllin kyllin tilaa niitäkin varten. Puistojen ja suojelualueiden tärkein tehtävä, he väittävät, on pitää maa ja eläimet luonnon tilassa. Metsästävä leijona, norsulaumat, vaeltavat antiloopit — ne ovat viimeisiä suuria luonnonnäytelmiä, ja niiden viehätys on paljon arvokkaampi kuin teurastajan lihasta saama hinta. Mitä tulee siihen vaaraan, että jotkut lajit lisääntyisivät yli odotusten ja niitä olisi liian runsaasti, on todettava, että luonto on aina tällaiset seikat korjannut nälän ja muiden keinojensa avulla. On vaarallista puuttua prosessin kulkuun; voidaan toimittaa hengiltä kymmenen tuhatta virtahepoa vain jotta saataisiin nähdä loppujen kohta tuhoutuvan kulkutaudin kourissa.

Ja sillä tavoin väittely jatkuu; toisella puolen ovat ne jotka tunnetaan nimellä »teurastajat», toisella puolen »tunteilijat». Ja

jossain noiden leirien välillä on metsästäjä, vakava metsästäjä, sellainen kuin meidän aluekomissaarimme, joka tahtoo säilyttää riistaa metsästystä varten ja joka oudosti rakastaa eläimiä jotka aikoo tappaa.

Kun palasimme lennoltamme leiriin takaisin, saimme jälleen kuulla uutisia elefantista. Sen oli nähty suuntaavan kulkunsa kohti Sudanin rajaa, minne sitä ei saanut seurata ilman sudanilaisten viranomaisten lupaa, ja komissaari valmisteli kiireisesti liikkeelle lähtöä. Longhurst suunnitteli tekevänsä uuden lennon aamulla, ja hän lupasi lähettää viestin, jos sattuisi näkemään eläimen jäljet. Komissaarin oli määrä ilmoittaa sijaintinsa ampumalla raketteja taivaalle, ja sitten hänelle pudotettaisiin lentokoneesta laskuvarjolla tiedot elefantin olinpaikasta.

Tuo kaikki tuntui meistä silloin erinomaisen tärkeältä ja muistan, miten istuimme keskustelemassa seuraavan päivän metsästyksen mahdollisuuksista, miten puhuimme salametsästyksestä ja tulirenkaista ja heimosodista. Mutta millekään asialle ei Afrikassa tunnu löytyvän itsestään selvää loppua. Kun vaimoni ja minä lähdimme Opotipotista, lentokone oli yhä ilmassa, komissaari kierteli yhä etsintäretkillään pensasseuduilla, ja elefantti kulki sekin jossain vuorten välillä odottaen Kuoleman saapumista sovittuun kohtaukseen.

MAYERLINGIN AIKOJEN JÄLKEEN

Mikään ei voi muuttaa kenialaisten käsitystä, että vetypommi, sputnikit ja jotkut muut ihmisten keksinnöt ovat vaikuttaneet Afrikan ilmastoon. Vuodesta toiseen heillä oli aina ollut kaksi kuivaa ja kaksi sadekautta ja niiden alkamisen ja päättymisen saattoi tietää melkein päivälleen. Ja se oli tärkeää, sillä monilla Kenian seuduilla ei maanteiltä pääse kauaksikaan liikkumaan, eikä edes maanteillä sateitten puhjettua. Mutta viimeisen kolmen vuoden aikana myrskyt ovat alkaneet raivota keskellä kirkasta päivää kuivimpinakin

kausina. Oli säälittävää katsella helmikuussa Nairobin hotelleissa istuvia suurriistanmetsästäjiä. Useimmat heistä olivat lentäneet tänne toiselta puolen maapalloa ja suunnitelleet matkansa kolmeksi kuukaudeksi eteenpäin tietäen, ettei Itä-Afrikassa sada koskaan helmikuussa. Ja nyt sateet tulivat, sateet, jotka suorastaan masentavat, kun suorittaa safarimaksua 35 puntaa jokaiselta odotuspäiviltäkin. Niillä, jotka jo olivat ennättäneet lähteä kaupungista, oli tietystikin vielä kurjempaa; he vain istuivat mutapohjaisissa teltoissaan eivätkä mistään hinnasta olisi lähteneet ulos.

Minullakin oli omat syyni olla pettynyt sateiden vuoksi, sillä odotin myös safarin lähtöä Rudolf-järvelle. Vaimoni ja minä olimme suunnitelleet tämän matkan yhdessä erään Sidney Downey-nimisen valkoisen metsästäjän kanssa, emme ampuaksemme tai valokuvataksemme, vaan siksi, että meitä houkutteli itse tuo paikka. Downeylle se merkitsi lisäansiota, koska hän halusi tutustua villieläinten olosuhteisiin sillä alueella; meille se oli yksinkertaisesti puhdas tutkimusmatka.

Rudolf-järvi sijaitsee alkuperäisellä ja syrjäisellä seudulla Kenian luoteiskulmassa Abessinian rajalla, sen idänpuoleiset rannat ovat osittain elotonta aavikkoa. Vaikka se peittää noin 3.500 neliömailia (se on suuruusjärjestyksessä 23. maailmassa) ja on noin 180 mailia pitkä ja 20—40 mailia leveä, ei siellä purjehdi yhtäkään laivaa eikä sen rannalla luultavasti ole yhtään kylää. Harvat ihmiset käyvät Rudolf-järvellä, ja viime vuosina se on joutunut entistäkin eristetymmäksi, sillä järven Abessinian puoleisen pään seutuvilla on sattunut heimotaisteluja ja brittiläiset viranomaiset ovat määränneet sen »rajoitetuksi alueeksi» — seuduksi, jonne pääsy sallitaan vain erikoisluvalla.

Kaikki mitä tuosta alueesta kuulimme oli mielenkiintoista. Siellä sanottiin olevan runsaan lintumaailman, ja kalansaaliiden

kerrottiin olevan suunnattomia. Mutta järvi pieneni jatkuvasti. Se sai vettä melkoisesta Omo-joesta, joka sai alkunsa Abessinian vuoristosta, muutamista tilapäisistä sadekausien virroista, mutta ne eivät riitä korvaamaan jatkuvaa veden haihtumista. Vedenkorkeus on laskenut vuodesta 1914 saakka. Sudanilaiset omistivat joskus järven äärimmäisen pohjoisrannan, mutta nyt heidän asutuksensa on jäänyt kauas kuivalle hietikolle. Runsaan haihtumisen seurauksena veden natronsuolapitoisuus on suuri. Virtahepoja ja krokodiileja se ilmeisesti suuresti miellyttää, mutta ihmisistä vesi on likaista ja kelvotonta juotavaksi.

Ja sitten asukkaat. He ovat turkana-heimoon kuuluvia soturipaimentolaisia, jotka yhä elävät luonnontilassa ja syrjässä muusta maailmasta. Järviseudun syrjäisyys, sen äärimmäinen eristäytyneisyys, koskemattomuus ja yksinäisyys juuri kenties eniten houkutteleekin sinne kävijöitä. On kuin Kuollut Meri olisi hieman suurennettuna siirretty keskelle päiväntasaajan Afrikkaa ja sitten hylätty ja unohdettu.

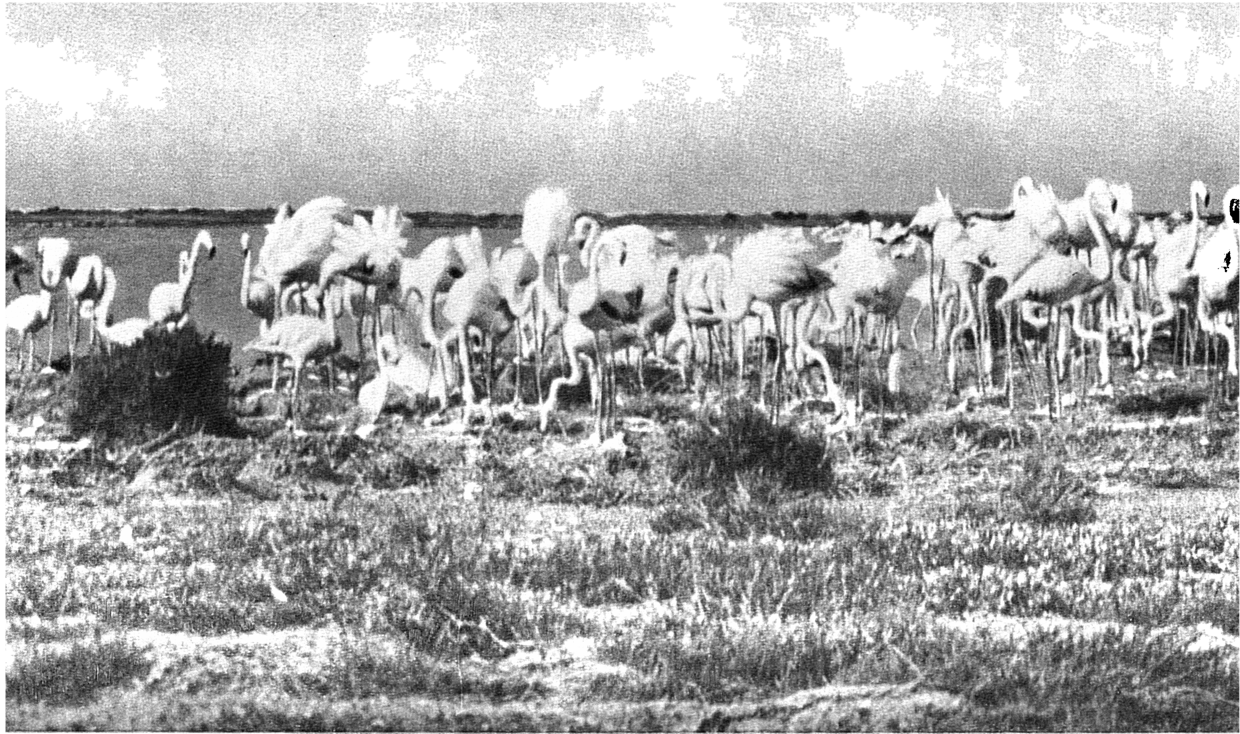
Kaikkea tällaista kuultuamme kävimme tietysti kärsimättömiksi ja halusimme päästä matkalle. Mutta helmikuu muuttui maaliskuuksi ja sateet vain jatkuivat. Olimme ystäviemme kanssa asettuneet Nairobin ulkopuolelle ja joka ilta katselimme, miten sadepilvet kiipesivät yli Ngong-vuorten kohti itää. Oli myös toinen merkki, joka ilmoitti huonon sään yhä jatkuvan: afrikkalaiset, joilla sanotaan olevan kuudes aisti sään ennustamiseksi, alkoivat kulottaa ruohikkoja niin että uusi ruoho pääsisi paremmin esiin. Joka aamu tunsimme sieraimissamme heikkoa savun hajua.

Mutta sitten äkkiä maaliskuun puolivälissä, jolloin normaalisti mustat pilvet ovat juuri puhkeamaisillaan, sää muuttui. Emme odottaneet enää hetkeäkään; aikaisin aamulla pakkasimme kaksi kuorma-autoamme täyteen matkavarusteita ja lähdimme liikkeelle. Olimme

suunnitelleet ajavamme Ferguson-lahdelle järven länsirannalle (kiertääksemme etelä- ja itäpuolen aavikot), ja se merkitsi kahdesta neljään ajopäivää riippuen siitä montako ylityspaikkaa olisi huuhtoutunut virran mukana. Ensimmäisenä päivänä kuljimme kohti luodetta Ugandan rajalle saakka. Se oli todellista näköala-tietä, sillä ajoimme poikki suuren Rift-laakson ja sitten kiipesimme päiväntasaajalla yhdeksän tuhannen jalan korkeudelle. Kitalessa, Elgon-vuoren juurella, ajoimme Afrikan ihastuttavimman seudun kautta, farmit olivat hyvinhoidettuja ja viljapellot vihersivät aivan kuin Englannissa. Tie kääntyi sitten suoraan pohjoiseen, ja äkkiä oli edessämme kaksi jyrkkää rinnettä, kuivia ja kuumia kuin Arizona. Kolmentuhannen jalan korkeudella aloimme riisua paitojamme ja kahdentuhannen jalan korkeudella olimme puoliaavikolla, jossa punertava multa ja hiekka kohosi takanamme suurina pilvinä. Se oli niitä vastakohtaisuuksia, joita yleensä tapaa vain matkatessaan nopeasti lentokoneella maasta toiseen. Suuret eukalyptuspensaat ja rehevät kentät olivat vain muutaman mailin päässä takanamme, ja nyt ajaa hurautimme yli kuivuneiden joenpohjien, joita reunustivat kummankin puolen palmut ja valtavat ruusunpunaiset muurahaispesät. Tällä seudulla liikkuu oryx, antilooppi, jonka pitkät kiharaiset sarvet ulottuvat pitkälle kuin keihäät. Emme kuitenkaan nähneet yhtään sellaista. Ne eläimet, jotka näimme, sopivat puoliaavikon tunnelmaan hyvin: pienet harmaat pitkäkarvaiset kamelit, aasit, joiden kaulan ympäri kiersi musta viiru kuin kaulus, valtavat vuohilaumat. Mungot loikkivat tien poikki kuin kissat, strutsitkin vaikuttivat pieniltä, kesyiltä ja nuutuneilta. Tasaisen maiseman yleisväri oli likainen oliivinharmaa, mutta silmiin sattuneet kirkkaat värit olivat todella kirkkaita: tulipunaiset kovakuoriaiset ja helakanpunasilmäiset sisiliskot, trooppiset perhoset ja kuivien oksien välissä vilahtelevat taivaansinisiipiset mesi- l. medenimijälinnut.

Kuoleman ikivanhat symbolit: hyena ja sakaali

Flamingoja oli kymmeniä tuhansia järven ympärillä

Matka edistyi nopeasti ja jo seuraavan päivän iltana saavuimme Lodwar-nimiseen brittiläisten viimeiseen etuvartioon vajaan neljänkymmenen mailin päässä järvestä. Kaksikymmentä vuotta sitten Lodwarin kaltaiset paikat olivat kartalla näkymättömiä, mutta jollei niitä tuntenut omasta kokemuksestaan, niin varmasti sellaisista elokuvista kuin *Beau Geste* ja *King of the Khyber Rifles.* Linnake on kukkulalla, Union Jack (tai mahdollisesti Ranskan trikolori) liehuu tangossa kalpean sinistä taivasta vasten. Ympärillä leviävät loputon hiekka-aavikko ja rosoiset kalliot, kamelit kyyristelevät palmujen alla juomapaikan luona. Linnakkeen pihalla on joukko sotilaita harjoituksissa, toiset seisovat tähystysaukkojen ääressä vartiossa katsellen ulos aavikolle, ja varhain aamulla torvet soivat.

Lodwarissa kaikki tuollaiset näkymät on miltei kiusallisen tarkasti talletettu. Järkyttyneenä joutuu toteamaan, että ne ovat yhtä epämuodinmukaisia kuin vanhojen viktoriaanisten seikkailukirjojen kuvitus. Tuntuu käsittämättömältä, että kamelinajajasta ja alkuasukassotilaasta kepi-lakkeineen (jonka takana on läppä suojaamassa auringolta) on tullut niin nopeasti ja niin täysin vanhentuneita. Tietää tuntevansa nämä ihmiset ja tämän linnakkeen yhtä hyvin kuin sen talon ja sen puutarhan jossa lapsena leikki, yhtä hyvin kuin sen seinäkomeron, jossa olivat tinasotilaat ja hockeymailat. Kaikki linnakkeen tavat ovat tuttuja: tervehdykset lippua illalla laskettaessa ja torvisignaalit, jotka tuntuvat yhtä käskeviltä kuin ennen ruokasalin gong-gong, kun tuli päivällisen aika. Se on hyvin omituista ja hieman hämmentävää.

Huomasin koettavani palauttaa mieleen yksityiskohtia tarkasti kuin Proust, ja omituisesti hämmentyneenä muistin, miten tärkeitä nuo seikat kerran minulle olivat, miten ahmin niitä valkokankaalta ja seikkailuromaaneista. Ja nyt olin täällä Lodwarissa joutunut keskelle niiden todellisuutta; tämä oli totta eikä epätodellista kuvittelua.

Mutta Lodwarin hienosta etuvartiolinnakkeen ilmapiiristä oli meidän mukava lähteä kuin tiedustelijoiden matkamme viimeiselle osuudelle. Vietimme mukavan yön aluekomissaarin luona, heräsimme aamusignaaliin ja lähdimme liikkeelle.

Vaikka olimme lähtiessämme vain neljänkymmenen mailin päässä järven Ferguson-lahdesta, matka tuntui minusta loputtomalta, pitemmältä kuin mikään matka sitä ennen. Oli hetkiä, jolloin kuorma-automme pyyhälsi kolmenkymmenen mailin tuntinopeudella pitkin suolapankkoista soratietä tasaisesti kuin lentokentän kiitorataa; mutta sitten seurasivatkin basalttipalasten ja soran peittämät tasangot. Mikään muu kuin kitukasvuinen piikkikaktus ei niillä kasvanut (tosin Downey joka oli ollut täällä sota-aikana, väitti kuolleimmankin näköisen tukin ensimmäisten sadepisaroiden pudotessa puhkeavan vihreään lehteen). Joskus joku antilooppi, sellainen kuin Grantin gaselli joka juo vähän (se saa nestettä syömistään kasveista), seisoi epäröiden hetken tiellä ja hypähti sitten liikkeelle kadotakseen taivaanrannan kangastukseen kuin delfiini mereen. Lämpömittari osoitti 99 astetta eikä järvestä näkynyt merkkiäkään. Sillä tavoin kului pari kolme tuntia. Sitten yhtäkkiä tuntui ilmassa hienoista viilentymistä, tuulen värähdys. Mittari laski 94:ään asteeseen ja me puhkaisimme tiemme halki viimeisten hiekkavallien järven rantaan.

Järven äkillistä ilmestymistä ovat kuvanneet parhaiten kreivi Samuel Teleki ja luutnantti Ludwig von Höhnel, ensimmäiset sen nähneet valkoiset miehet. He aloittivat sisämaanretkensä Mombasasta tasan seitsemänkymmentä vuotta ennen meitä, ja matka muodostui vaikeaksi. Se oli yksi niistä kauhistuttavista Afrikanretkistä, jotka silloin olivat yhtä hämmästyttäviä ja kohtalontuntuisia kuin nykyiset yritykset päästä avaruuteen. Vuoden ajan he vaelsivat mukanaan kaksisataa kantajaa, he horjuivat väsymyksestä

ja olivat puolikuolleita sairauksista ja janosta. Minkä takia kaksi varakasta unkarilaista herrasmiestä oli ryhtynyt tällaiseen yritykseen, se on säilynyt mysteerinä. Kerrotaan kreivi Telekin tulleen Afrikkaan siksi, että hän olisi sekaantunut johonkin skandaaliin keisari Franz Josefin hovissa Wienissä, mutta todennäköisemmältä tuntuu, että hänet ja hänen toverinsa oli vallannut halu nähdä kaukaisia tuntemattomia eldoradoja samoin kuin jokaisen tutkimusmatkailijan Livingstonesta alkaen sekä se yksinkertainen tyytyväisyys, jota voi tuntea kävellessään sellaisen maan halki, jossa yksikään sivistynyt ihminen ei ole aikaisemmin liikkunut. Alkuasukasheimot puhuivat suuresta järvestä pohjoisessa, Basso Narokista eli Mustasta järvestä, eikä heillä muuta tietoa ollutkaan käytettävissä. Maaliskuun 5:ntenä päivänä 1888 he joka tapauksessa saivat nähdä matkansa päämäärän.

»Kauan aikaa», Ludwig von Höhnel kirjoitti jälkeenpäin, »katselimme ilon mykistäminä edessämme olevaa kaunista näkyä, ja kantajamme tuijottivat hekin hetken hämmästyneinä ja huudahdellen suuren järven auringossa välkkyvää pintaa, joka horisontissa sulautui yhteen taivaan sinen kanssa. Sinä hetkenä, tutkimusretkemme kruunautuessa menestyksellisesti, unohtuivat kaikki vaarat ja kaikki pelontunteet. Kreivi Teleki, joka innostuneen kiitollisena muisti, miten Hänen Kuninkaallinen Korkeutensa, Itävallan prinssi Rudolf, alusta pitäen oli osoittanut kiinnostusta meidän suunnitelmiimme, antoi edessämme olevan ihmeellisen maiseman kauneimmalle helmelle nimen Rudolf-järvi.»

Niin kuin kaikessa tuon epätoivoisen matkan aikana, tässäkin seurasi vastavaikutus: »Miehet ryntäsivät huutaen törmää alas sukeltaakseen veteen, mutta palasivat pian takaisin katkerasti pettyneinä: vesi oli suolaista!»

Heidän oli kuitenkin pakko juoda sitä, minkä jälkeen Teleki

seurueineen suuntasi matkansa kohti pohjoista ja löysi toisen, pienemmän järven, Basso-Na-Eborin, Valkoisen järven, jolle he antoivat nimen Stephanie Rudolfin puolison, Belgian kuninkaan tyttären, kunniaksi.

Rudolfilla oli hyvin vähän aikaa iloita näistä kunnianosoituksista, jos hän nyt sitten lainkaan sai niistä tietää. Tuskin vuottakaan oli kulunut, kun hänet 30. päivänä tammikuuta 1889 löydettiin rakastajattarensa, paronitar Marie Vetseran, kanssa murhattuna eräästä metsästysmajasta Mayerlingista, Wienin metsien ulkopuolelta. Kohtalo on hänen onnettomalle Stephanie-vaimolleen ollut kova loppuun asti: hänen järvensä on nyt kuivunut niin, ettei kunnon suotakaan ole jäljellä.

Rudolf-järvi, joka joskus on ollut suurempi ja syvempi, ei ole voinut paljoakaan muuttua Mayerlingin ajoista, sikäli kuin von Höhnelin ihastuttavan matkakuvauksen perusteella voi päätellä (se julkaistiin Englannissa kahtena paksuna niteenä vuonna 1894). Me näimme samat seikat kuin hänkin 70 vuotta aikaisemmin. Voimakas tuuli nostatti kuohupäisiä aaltoja, ja rannat olivat kauttaaltaan kahlaavien ja uivien lintujen peittämät. Yläpuolella tuloamme pelästyneet suuret flamingoparvet hajaantuivat ja kokoontuivat aina uudelleen puna-musta-valkoisiksi kuvioiksi. Kun Downey veti esiin aseensa ampuakseen sorsan tai pari, juoksi joukko alastomia turkana-poikia meidän luoksemme, ja he seurasivat häntä kuin koirat kaislikkoon. Hänen ensimmäinen laukauksensa tuntui saavan koko taivaan täyteen liikettä; hetkessä se oli tulvillaan erilajisia sorsia, valkoisia jalohaikaroita, mustia käärmekauloja, pelikaaneja, Egyptin hanhia, kattohaikaroita ja merimetsoja. Ne rauhoittuivat kuitenkin pian, sillä järven rannoilla ammutaan nykyään vain harvoin, ja kun Downey tähtäsi uudelleen, turkana-pojat säntäsivät jo veteen hakeakseen kuolleet sorsat rannalle. Pojat olivat hämmäs-

tyttävän taitavia uimareita. He nauroivat ja huusivat uidessaan, ja kun he kiipesivät vettä valuvina rannalle heidän ihonsa oli kuin kiiltävän mustaa emalia.

Olimme pysäköineet automme lähelle pientä ruohomökkikylää, ja nyt kerääntyi ympärillemme suuri joukko notkeita ja solakoita miehiä, joilla oli yllään pienet pelikaanin rintasulista tehdyt lakit — vain ne, muutamia helmiä eikä mitään muuta. Naiset, jotka seisoivat hieman syrjemmässä, mutta tulivat kuitenkin vähitellen lähemmäksi, olivat juuri sellaisia kuin von Höhnel oli kuvannut. Joillakin heistä oli kolmion muotoinen esiliina, johon oli ommeltu strutsin munankuorien palasia, jotkut olivat sivelleet ruumiinsa rasvalla ja valkoisella tuhkalla; kaikkien yläruumiissa oli suuria itseviillettyjen haavojen arpia. He olivat minusta paljon miellyttävämmän näköisiä kuin karamojong-sisarensa lännessä Ugandan rajan toisella puolen. Lapsetkin vaikuttivat terveemmiltä eikä niin pientä lasta ollutkaan, ettei sillä olisi ollut kaulassaan ainakin yhtä helminauhaa. Nuo helmet vaihtuivat muodin mukaan: meidän näkemämme olivat etupäässä punaisia ja kullankeltaisia, mutta aikaisemmin niiden kerrottiin olleen kaikilla kullankeltaisia ja valkoisia.

Nämä järvenrannan turkanat ovat Afrikan todellista alkukansaa — eivät siinä mielessä että he olisivat karkeita ja raakoja, kaukana siitä, vaan siksi että he pitävät niin tarkoin kiinni omista perinnäistavoistaan. He eivät koskaan lähde kylistään; koko heidän maailmansa oli se minkä me saatoimme tästä järven rannalta nähdä, eikähän täällä mikään liittynyt kahdenteenkymmenenteen vuosisataan tai varhaisempiin historian aikoihin. Heimo oli pysyvässä luonnontilassa.

Jotkut turkanain tavoista saattavat tuntua meidän mielestämme raa'oilta — sairaat ja hyvin vanhat ihmiset esimerkiksi viedään kylän ulkopuolelle kuolemaan — mutta yleensä he ovat arkoja ja

tunneherkkiä ja olisi väärin syyttää heitä takapajuisuudesta. Heillä ei ole veneitä, mutta se johtuu siitä, ettei täällä ole puita, joista niitä voisi rakentaa. Sen sijaan he valmistavat Kon-Tikin-tapaisia lauttoja sitomalla yhteen palmunrunkoja. Nuo lautat vettyvät ja uppoavat vähitellen,mutta kalastajien tarpeen ne kyllä tyydyttävät. Heillä ei ole rautaa koukkuja varten, mutta heidän omat pyyntimenetelmänsä ovat päteviä. He kutovat puolipallon muotoisen korin puusta ja kuiduista, ympärysmitaltaan se on noin viisi jalkaa ja pohja on avoin, ja sellainen mukanaan he kahlaavat rantaveteen. Kori työnnetään umpimähkään pohjamutaan, ja jos kala sattuu pyydykseen, sen tuntee hyppivän korin sisäpuolella, jolloin se on helppo vetää ylös. Sitten kalat puhdistetaan ja leikataan auki ja joko kuivatetaan auringossa tai savustetaan nuotiossa. Kun kalaa on saatu tarpeellinen määrä, ne puristetaan yhteen levyiksi, jotka ovat kuin taipuisaa pahvia, ja naiset kantavat niitä pois päänsä päällä; ja vaikka ne haisevat jo kauas (naiset yhtä hyvin kuin kalakin), turkanat saavat niistä tarpeellisen määrän valkuaisainetta pysyäkseen hengissä tässä karussa ympäristössä, missä heidän karjalleen ei ole mitään muuta syömistä kuin järviruokoa. Soturi syö kymmenen paunaa kalaa päivässä, jos vain saa niin paljon. Joskus nälkä ajaa hänet liikkeelle pimeänä yönä. Hän ottaa palmunlehvistä lujasti sidotun soihdun, sytyttää sen ja odottaa rantavedessä kori ja keihäs kädessään, että kala uisi hänen viereensä.

Kaikki turkanat iloitsivat meidän näkemisestämme. Se on Afrikan syrjäseuduilla liikkumisen yksi miellyttävimpiä puolia. Asutumpien alueiden täysinpukeutuneet ja puolisivistyneet afrikkalaiset ovat yleensä hyväntahtoisia, mutta tietty vihamielisyys kuitenkin on olemassa ja leviää kätkettynä. Täällä erämaassa on aivan toisin. Alkuasukkaat näyttävät ensin pelottavilta, mutta huomaa, että he hyväksyvät valkoiset lapsellisen ja ehdottoman

luottavaisesti. Usein tällä matkallamme tapasimme heitä kulkemassa viidakossa peräkanaa, jokaisella keihäs tai parikin kädessään, ja he olivat tavattoman villin näköisiä. Mutta heti he hymyilivät ja nostivat kätensä tavanmukaiseen tervehdykseen ja huudahtivat sanan *Jambo*, mikä merkitsee suurin piirtein samaa kuin »Terve», sillä se on lämmin ja hyvää tarkoittava tervehdys.

Ja nyt turkanat tulivat yhtenä joukkona auttamaan lastin purkamisessa, ja vaikka veneemme oli pieni ja keinui mielettömästi aallokossa, tavaramme oli kohta asiantuntevasti sullottu siihen. Sitten he metelöiden, tyrkkien ja kiskoen kuljettivat meidät lahden toisella puolen olevalle niemekkeelle, jonne palmujen alle oli rakennettu leirialue ruohokattoisine majoineen. Astuessamme kuivalle maalle lahden toisella puolen, liukui penkereeltä krokodiileja alas lämpimään ruskeaan veteen.

Tässä leirissä oli jonkinlaista Etelämeren saariston leimaa, jonka tunsimme selvästi päästyämme maihin. Se oli lumoavaa ja samalla kertaa outoa, aivan kuin olisi lähtenyt kohti Kanadan järvialuetta ja joutunut erehdyksessä Hawaijille. Mutta kaikki oli samanlaista: voimakas, unettava tuuli, palmunlehtimajat, aivan vilisemällä lintuja ja kaloja, aaltojen kohina rannalla ja keltainen hiekka paljaitten jalkojen alla. Täällä oli krokodiileja haikalojen asemesta ja unelias virtahepo merilehmän eli dugongin asemesta, mutta kaikki muu oli kuin koralliriutalla tai Etelämeren saarella. Kuu on täällä päiväntasaajalla hyvin kirkas ja lähellä maata. Aikaisin aamulla meillä oli tapana kävellä veden rajaan katsomaan miten krokodiilit olivat yön aikana jättäneet käpälänjälkensä märkään hiekkaan kiivetessään rannalle; ja joka kerran siellä oli monien erilaisten lintujen jalanjälkien muodostama tiheä verkko. Ne, lantakasat, pudonneet höyhenet ja kalojen luut muodostivat rannalle lukemattomia abstraktisia kuvioita, jotka muistuttivat esihistoriallisia piirroksia.

Krokodiili on ainutlaatuinen eläin. Afrikassa ei yksikään toinen eläin, hyeenaa ehkä lukuun ottamatta, ole niin vastenmielinen, ja kuitenkin se käy sitä kiinnostavammaksi mitä enemmän sitä oppii tuntemaan. Herodotos tuntuu olleen ensimmäinen Afrikassa käynyt, joka tarkkaili krokodiilia perusteellisesti, ja hän kertoo siitä ilman minkäänlaista kaunan tunnetta. »Kaikista eläimistä», hän sanoo kuuluisilla riveillään, »tämä kasvaa kaikkein pienimmästä kaikkein suurimmaksi; sillä krokodiilin muna on vain vähän suurempi hanhen munaa ja kuitenkin se täysikasvuisena on seitsemäntoista kyynärän pituinen, joskus pitempikin.» Kyynärä on miehen kyynärpään ja keskisormen kärjen välinen etäisyys, noin 20 tuumaa, joten täysikasvuisen krokodiilin pituus on noin 28 jalkaa, paljon, muttei mahdottoman paljon. Kuten monet muutkin matelijat, krokodiilikin on saattanut käydä pienemmäksi siitä, mitä se oli Herodotoksen aikoihin Niilin alajuoksulla, noin 2.400 vuotta sitten. Hän jatkaa huomauttamalla, ettei krokodiililla ole kieltä niin kuin toisilla eläimillä ja että se voi liikuttaa vain toista leukaansa. Ja hän lisää:

»Kun se oleskelee etupäässä joessa, sen kidan sisäpuoli on alituisesti iilimatojen peitossa; siitä johtuu, että kun muut linnut ja eläimet kavahtavat sitä, trochilus (krokodiilinvartija) saa sen puolesta olla rauhassa, sillä lintu tekee sille paljon hyvää: kun krokodiili nousee joesta maalle sen tapana on maata kita avoinna kohti länsituulta, ja silloin krokodiilinvartija lentää sen suuhun etsimään iilimatoja. Linnusta on krokodiilille hyötyä, se on kiitollinen ja varoo loukkaamasta trochilusta.»

Ei tietenkään voi olla ehdottoman varma siitä, onko krokodiili kiitollinen vai ei, ja monta kertaa olen nähnyt sen suuntaavan kitansa muuallekin kuin kohti länttä; mutta muilta osin kuvaus vastaa sitä, millaista nykyäänkin voi nähdä Afrikan syrjäisillä järvillä ja joilla. Krokodiilit ovat nopeasti häviämässä, sillä tuskin missään

Afrikassa on olemassa niitä suojelevia lakeja, ja monet ihmiset lähestyvät niitä samalla tavoin kuin käärmeitäkin: haluten vaistomaisesti tappaa. Niitä sanotaan petoeläimiksi, ja useimmat urheilumetsästäjät ampuvat automaattisesti heti, kun sattuvat näkemään sen lekottelemassa rantahietikolla tai vaikkapa vain kaksi hehkuvaa silmää ja kuonon pistävän esiin vedenpinnasta. He eivät ammu saadakseen syötävää (krokodiilin liha on huonoa) tai nahkaa, joka on erittäin vaikeasti nyljettävissä, vaan pelkästä velvollisuudentunnosta; he poistavat pahan olennon maailmasta samoin tuntein kuin itse Pyhä Yrjänä lohikäärmeen tappaessaan.

Sir Winston Churchill sanoi asian erittäin hyvin selostaessaan viisikymmentä vuotta sitten Niilillä tekemäänsä matkaa: »Ja kun me niin rämmimme pitkin jokitörmää, huomasimme krokodiilin paistattelevan päivää kalliolla keskellä virtaa, noin sadanviidenkymmenen jaardin päässä rannasta. Minut valtasi väistämätön vastenmielisyys, viha ja tappamisen halu. Oli helppo ampua, sillä se rosvo nukkui auringonpaisteessa kita avoinna, lihavat suomupeitteiset, kyljet näkyvissä . . . Laukaisin. Miten hyvin onnistuin, sitä en tiedä sillä krokodiili hypähti joko kuolemantuskaisena tai hämmästyneenä ja katosi veteen.»

Mutta kaupallisia syitäkin on. Krokodiilinmetsästys-yhdistyksiä on perustettu useille paikkakunnille Itä-Afrikassa. Menetelmät ovat samantapaisia kuin Herodotoksen kuvaamat: »He sijoittavat kappaleen sianlihaa koukkuun ja laskevat sen keskelle virtaa. Metsästäjällä on rannalla mukanaan elävä sika, jota hän pieksää. Krokodiili kuulee sen vinkuvan, tulee ääntä kohti, huomaa syötin ja nielaisee sen heti. Miehet alkavat kiskoa köydestä, ja kun krokodiili on saatu maihin, metsästäjä ensi töikseen tuhrii sen silmät mudalla. Kun se on tehty, eläin on helppo tappaa, muuten se saattaisi tuottaa vaikeuksia.»

Nykyaikaisen krokodiilinmetsästäjän en ole koskaan nähnyt pieksävän sikaa ja tuhrivan krokodiilin silmiä mudalla, mutta koukku ja syötti ovat samanlaiset kuin Herodotoksen aikana. Niilin yläjuoksulla menetelmät ovat yksinkertaisempia. Metsästäjät lähtevät yöllä veneineen vesille mukanaan kirkas soihtu, ja krokodiilit uivat joko valon lumoamina tai uteliaisuudesta heidän luokseen. Ne on helppo havaita. sillä yöllä niiden silmät loistavat punaisina. Kun ne tulevat tarpeeksi lähelle, metsästäjät murskaavat niiden pään kirveellään. Suurin osa nahasta lähetetään Ranskaan, jossa siitä tehdään naisten käsilaukkuja.

Tästä kaikesta on seurauksena, että krokodiilit ovat hävinneet Niilin alajuoksulta noin tuhannen mailin pituiselta alueelta, suurilla keskusjärvilläkin ne ovat käyneet harvinaisiksi. Mutta eivät Rudolfjärvellä, missä niitä harvoin metsästetään. Saatoin usein tavata niitä puolisen tusinaakin, kun nousimme veneestä rannalle. Tavallisesti krokodiilin yhdistää soihin ja hiljaisiin laguuneihin, joten tuntui oudolta nähdä niitä täällä kuohupäisessä aallokossa. Ne muistuttivat tukkeja tai hylättyjä veneitä aaltojen huuhtoessa niiden selkiä, ja kun ne makasivat rantatyrskyissä, vesi virtasi niiden kyljistä kuin jonkin kallion vesiputouksesta.

Hämmästyimme nähdessämme turkana-poikien sukeltelevan noihin vaarallisiin vesiin, mutta meille vakuutettiin järven olevan niin täynnä kaloja, että krokodiilit ovat kylläisiä eivätkä käy kimppuun. Tuollaisen väitteen hyväksyy tietenkin alussa tietyin varauksin. Mutta lopulta löysimme itsemmekin uimasta — vaikkakin vain rantavesissä jaardin parin päässä maalta — useita kertoja päivässä, ja kuumina öinä, jolloin raskas lämmin ilma oli tukahduttava kuin villatakki kesähelteellä, kiskoimme leirivuoteemme lähelle rantaa ja nukuimme siellä häiriytymättä.

Järven myriaadeista linnuista meille kerrottiin tarina, joka suu-

resti kiinnosti minua. Ilmeisesti niitä joskus oli ollut paljon vähemmän. Se johtui siitä, että tänne eräänä päivänä oli saapunut muuan prinssi Keski-Euroopasta, joka oli vannoutunut urheilumetsästäjä. Yhtenä ainoana aamupäivänä hän ampui järven takana olevalla tasangolla 600 arokanaa ja siirtyi sitten itse järvelle ampumaan rannalta sorsia. Turkanat puhuvat vieläkin tästä tapauksesta kunnioittavasti. Afrikan alkuasukkaat eivät juuri tapa riistaa pelkästään tappamisen takia, jollei ole kysymys jostain kuolemanvaarasta, taikauskosta tai heimorituaalista. He lopettavat saatuaan tarpeeksi ruokaa; sama on myös laki viidakon eläinten keskuudessa. Niinpä kun tämä bwana nyt tappamistaan tappoi sadoittain sorsia — enemmän kuin kukaan olisi jaksanut syödä — alkuasukkaat saattoivat vain päätellä hänen koettavan vapautua jostakin valkoisen miehen pahasta hengestä, joka häntä kiusasi. He eivät mitenkään arvostelleet sellaista, he kunnioittivat sitä, vaikka sorsat sitten joksikin aikaa katosivat järven tästä kolkasta kokonaan. Kenian riistalakiin lisättiin tämän pienen huviretken jälkeen rajoituksia urheilumetsästäjien päivittäissaaliiseen, ja prinssin sanotaan jatkaneen matkaansa Kongoon, missä hän jatkoi ampumistaan »ei pataan vaan pussiin».

Vaimoni ja minä olimme kuulleet prinssistä jo ollessamme Nairobissa. Hänen sanottiin olevan miellyttävän, viehättävän ja hienokäytöksisen miehen. Ja hän oli innokkaan luonnontutkijan maineessa.

Tästä kaikesta voi saada sen opetuksen, ettei tappamiselle voi säätää mitään lakeja, vaikka niistä alituisesti Afrikassa puhutaankin. Lodwarissa olimme nähneet vankilan täynnä mau-mau-terroristeja, jotka oli lähetetty sinne Kenian asutuimmilta seuduilta mielipiteittensä takia. Nämä miehet olivat valalla vannoneet tappavansa, ja raa'immalla mahdollisella tavalla. Kuitenkin he näyttivät

piikkilangan takana istuessaan ja auringonpaisteessa lörpötellessään aivan lempeiltä, yhtä lempeiltä kuin turkanat tappaessaan ei vihan vaan ruokansa takia, yhtä lempeiltä kuin prinssi joka ampui »pussiin», yhtä lempeiltä kuin ystäväni Sidney Downey, joka monien muiden Keniassa olevien tavoin oli metsästänyt koko elämänsä ajan, mutta ampui nyt vain harvoin eikä tappaakseen vaan väijymisen ilosta.

Aamut olivat maagillisia. Kauan ennen auringon nousua lankesi idästä järven poikki vihreä valonkajo, jonka mukana saapuivat pelikaanit. Ne lensivät viidestä viiteenkymmeneen lintua käsittävinä parvina, joko aurana tai jonona, mutta aina yhden linnun johtamana. Tuntui aivan siltä kuin niiden yöpymispaikkana olisivat olleet näkymättömät vuoret jossain taivaanrannan takana. Kun ne kohottelivat verkkaisesti siipiään, ne nousivat yhtä aikaa jonossa; sitten ne suorittivat kaikki yhdessä pitkän liu'unnan, joka vei ne melkein järven pintaan. Sitten ne taas iskivät samaan aikaan siivillään ja kohosivat kuin kaljuunat aalloista. Saatoimme usein nähdä tuhansien lintujen sillä tavoin lentävän ja liukuvan, ja niiden siivet suhisivat miellyttävästi ilmassa. Maalle ne laskeutuivat hieman hankalan tuntuisesti kuin iäkkäät herrasmiehet liikkuvasta bussista.

Päivisin ne kalastivat. Ne hyökkäsivät rannalta päin kuin kalastuslaivasto. Joskus, ilmeisesti jonkin vanhan uroksen käskystä, ne kerääntyivät ympyrään ja koettivat omituisesti sihisten *whiss whiss whiss* ajaa kalaparvet keskustaa kohti! Mutta useammin ne liikkuivat pieninä jonoina. Vähän väliä joku linnuista taivutti äkkiä päänsä alas samansuuntaiseksi vedenpinnan kanssa ja vain tuuman parin päähän siitä. Sitten nokka ampautui pehmeästi, hyvin nopeasti eteenpäin kuin nuoli jousesta tai kuin harppuuna tykistä. Odotti näkevänsä kalansaaliin, mutta seurasikin pitkä tauko linnun pitäessä nyt nokkaansa kohtisuorassa alaspäin ja kuin mietiskellessä jotain

aivan rauhallisena. Sitten se heitti nopeasti kaulansa taakse ja nosti saaliin ilmaan, ja linnun kerran pari nielaistessa näkyi kala liukuvan kurkkua alas kohti vatsaa.

Vasta pimeän tullessa tämä puuha loppui. Silloin näkyi taas taivaalla suuria tummia lintukuvioita, kun ne siirtyivät hiekkasärkälle aivan leirialueemme taakse ja asettuivat sinne suhisten, kaakattaen ja valittaen yöpuulle. Eri lintulajeilla näytti olevan kullakin oma nurkkauksensa — sorsat kaislikossa, haikarat palmuissa, kiljumerikotkat pensaikossa, flamingot rannalla — ja mikäli etuilijoita, toisten lintujen tiloja valtaamaan pyrkiviä, oli, en koskaan niitä nähnyt. Kaikkien järviseudun lintujen ainoa yhteinen kiinnostuksen kohde, ja myös kaikkien muiden elävien olentojen, oli kala.

Ja kaloja oli suorastaan satumaisen runsaasti. Niitä kuhisi veneen ympärillä parvittain, usein vain kymmenkunnan jaardinkin päässä rannalta. Me pyydystimme kalaa, söimme kalaa, haisimme kalalle ja näimme kalojen hyppivän vedessä aamuvarhaisesta kuutamoöihin saakka. Ja toisinaan aloimme itsekin tuntea olevamme kuin kaloja valtavassa akvaariossa, joka on täynnä hopeanhohtavia eviä ja mulkosilmiä. Niitä oli kolmea päälajia. Tiikerikala, hirveä tappelija, oli kuin pieni kahdeksantoista tuuman mittainen hai. Sillä oli terävät taaksepäin kaartuvat hampaat eikä sen maku ollut erikoisen hyvä. Sen lisäksi oli runsaasti *Tilapia Niloticaa* ja *Tilapia Galileaa*, samaa kalaa, jota Kristus ja opetuslapset pyydystivät Galilean merellä. Se painaa tavallisesti viisi kuusi paunaa, ja se on järvenrannan turkana-heimon tärkein ruokalaji. Ja kolmanneksi oli vielä Niilin ahventa, joka on oikea hirviö kalaksi. Siitä kuulee niin paljon juttuja, että totuus on hieman hämmentävä. Mutta varmastikin se on yksi suurimmista makean veden kaloista eikä Niilistä saatu 160:n paunan painoinen yksilö liene suurin: ensimmäiset tutki-

musmatkailijatkin kertovat isommista.[1]) Niilin ahvenesta ei vielä kuitenkaan kovin paljoa tiedetä. Se luultavasti kutee Albert-järvessä Ugandassa ja kulkee sitten Niiliä alas aina Khartumiin asti monen tuhannen mailin päähän. Rhino Campissä, heti Albert-järven alapuolella kalastaneet ovat huomanneet kalan liikkuvan ikäryhmittäin; niinpä yhtenä päivänä voi saada parven kaksikymmenpaunaisia ja seuraavana yli neljänkymmenenkin. Mutta kalaa ei esiinny vain Niilillä, sitä on runsaasti myös täällä Rudolf-järvellä ja monissa muissakin vesissä. Sudanissa alkuasukkaat istuvat kalliolla vesiputousten yläpuolella ja ampuvat suurimpia ahvenia nuolillaan, kun ne hyppivät ilmaan palatessaan takaisin virtaa ylös.

Mutta tavallisin kalastustapa on se, mitä täälläkin kokeilimme: veneestä siimalla pyytäminen. Lasketaan veteen noin kolmenkymmenen jaardin verran lujaa lankaa, jonka päässä on metalliuistin. Kalan ylösnosto ei ole mitään erikoista nähtävää: se ei yleensä hypi ilmaan, antaa vain heti nykäisemällä merkin. Useimmiten se kääntyy venettä kohden, kun neljä-viisikymmentä jaardia siimaa on juossut; sitten seuraa hidasta soutamista ja huopaamista puolisen tuntia ehkä enemmänkin ennen kuin kala saadaan nostettua veneeseen. Sellainen oli ainakin minun kokemukseni pyydystäessäni eräänä iltana 21-paunaisen. Se nousi vedestä kuin vanha saapas, ja vaikka tiesin, etteivät mukanamme olleet kaksi turkana-miestä sellaiselle sintille antaneet mitään arvoa, he olivat tyytyväisiä, koska minäkin olin, ja molemminpuolisen tyytyväisyyden vallassa me sitten soudimmekin kotiin. Merkillisintä Niilin ahvenessa on, että suuruudestaan ja saaliinhimostaan huolimatta — se näyttää syövän

---

[1]) Kapteeni Pitman on minulle kertonut, että »suurin Niilin ahven, mitä Albert-järven alueelta on koukulla ja siimalla pyydystetty, painoi 226 paunaa. Verkolla on täällä saatu myös 336 paunan ja 360 paunan painoinset. Kaikki suuret kalat ovat naaraita, urokset saavuttavat harvoin edes 45:n paunan koon.»

aivan mitä tahansa — sen liha maistuu niin ihmisen kokoisessa jättiläisessä kuin kymmenpaunaisessakin yhtä hyvälle.

Näin käydään Rudolf-järvellä loputonta sotaa kaloja vastaan. Krokodiilit nappaavat niitä syvyyksistä, turkanat keihästävät ja pyydystävät rantavesistä, linnut sieppaavat niitä pinnalta ja, aivan kuin se ei vielä riittäisi, tiikerikala nielee pieniä plankton-syöjiä *Tilapioita* ja Niilin ahven tiikerikaloja. Mutta nuo valtavasti sikiävät parvet eivät näytä siitäkään vähenevän. Oli ihmeellistä katsella mitä tapahtui eräänä iltana, kun laskimme rannalta verkon veteen. Ainakin tusina turkana-miehiä oli pyydettävä kiskomaan sitä maihin — ja verkossa potkivat kalat olivat todellakin komea näky, laskevan auringon välähdellessä niiden kyljissä. Paljon ennen kuin verkkoa alettiin nostaa, kalat rupesivat mielettömästi hyppimään ja jotkut niistä pääsivät karkuun. Mutta se ei merkinnyt mitään: ainakin viisisataa suurta *Tilapiaa* oli levällään hietikossa. Pienet poikaset, alle kolmen ja neljän paunan painoiset, heitettiin takaisin järveen, samoin tiikerikalat ja muutamat oudot oliot, joiden nimiä en tiennyt. Loput ripustettiin kiduksistaan pitkään kangasköyteen ja kannettiin jonkinlaiseen kuivaamoon hiekkasärkille, siellä ne siivottiin, suolattiin ja pantiin aurinkoon kuivumaan.

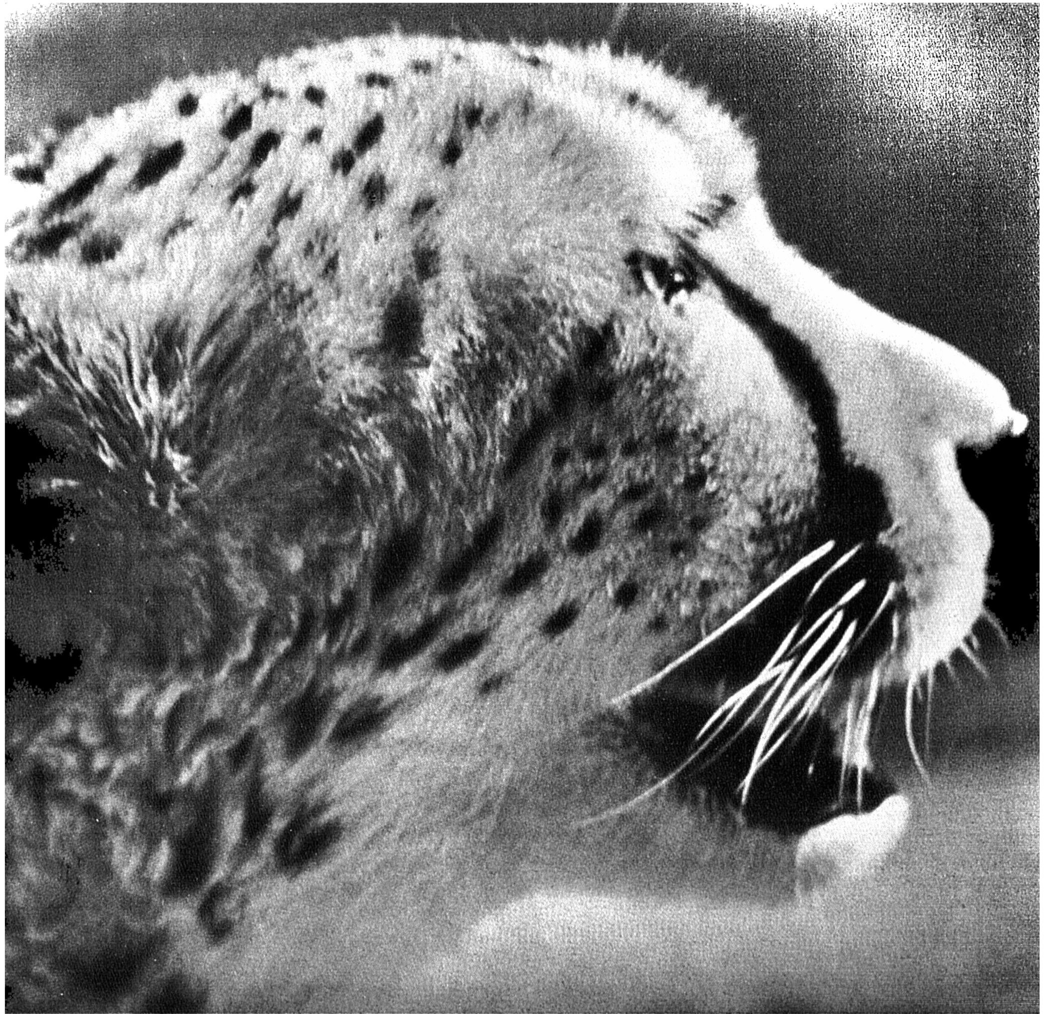
Saukot, merikilpikonnat ja pienet krokodiilitkin nousevat joskus verkkojen mukana ja kerran virtahepokin, joka sai aikaan paljon vahinkoa ennen kuin pääsi irtautumaan. Mutta enimmäkseen tietystikin kalaa.

Muuan englantilainen laivastoupseeri, komentajakapteeni Dennis McKay asuu vaimonsa kanssa Ferguson-lahden rannalla, ja he ovat ainoat valkoiset ihmiset koko järvialueella. He eivät olleet kotona kun ensi kerran yritimme heitä tavata, mutta parin päivän kuluttua olimme heidän vierainaan palmunlehdistä rakennetuissa pikku majoissa matalalla järveen pistävällä hiekkaisella niemellä.

Tuntui oudolta nähdä heidät siellä. Valkoisen ihmisen on vaikea elää yksin Keski-Afrikassa, varsinkin näin syrjäisessä kolkassa. Seudun alkukantaisuus saattaa piristää turistia, mutta on aivan toista elää siellä päivästä toiseen. Se on masentavaa, toisinaan, joskin ohimenevästi, aivan ylivoimaista.

McKayt tunnustivat tämän aivan heti. Komentajakapteeni oli aikaisemmin palvellut monen vuoden ajan aluekomissaarina Lodwarissa, joten hän tunsi tämän maan, ja molemmat olivat erakkoluonteita. Kun yksinäisyyden probleema alkoi ahdistaa, mihin he menisivät? Takaisin Englantiinko oloihin, jotka olivat muuttuneet niin suuresti heidän poissa ollessaan? Vaiko tänne järvelle, jonka ilmasto, vaikka se olikin kuuma, sopi heille hyvin? Se oli kaikkea muuta kuin merenrantauimala. Kapteeni oli pannut pystyyn kalakaupan ja tuotti hallituksen kanssa tekemänsä sopimuksen mukaisesti kalaa niille vanhoille turkanaheimon miehille ja naisille, jotka muuten olisivat kuolleet nälkään. Hän ja hänen vaimonsa tekivät olonsa niin mukavaksi kuin se suinkin oli mahdollista: heillä oli kuorma-auto, jolla he hankkivat juomavettä järven takaiselta tasangolta, lasikuituinen moottorivene, jääkaappi joka toimi lamppuöljyllä, muutamia palvelijoita, säilykkeitä kalaravinnon vaihteluksi, kirjoja ja vieraita silloin tällöin.

Mutta vaikka he kaiken tämän kertoivatkin, jotain jäi mielestäni vielä selittämättömäksi; piti olla aivan erikoislaatuinen luonne sellaisella miehellä ja naisella, jotka saattoivat elää, joskaan ei nyt aivan poissa sivistyksestä, niin ainakin hyvin kaukana siitä. Vasta kun olin ollut pari päivää heidän kanssaan, aloin ymmärtää. Heissä molemmissa oli piirre, joka on hyvin harvinainen Keski-Afrikan valkoisissa: he hyväksyivät tämän maan. Omaa yksilöllisyyttään kadottamatta he elivät täällä maan vaatimusten mukaisesti. He oli-

Gepardi on maapallon nopein eläi

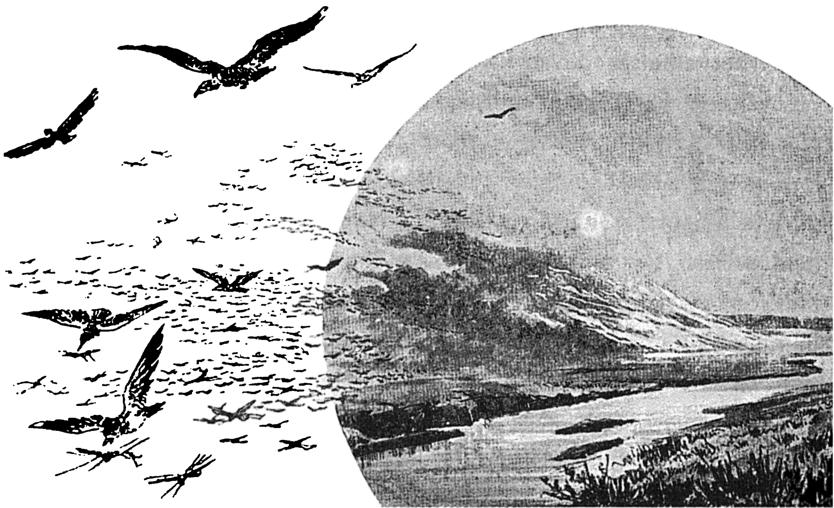
vat täysin sulautuneet ympäristönsä tyypilliseen afrikkalaiseen elämään; he elivät sään ja tuulten vaihteluiden mukaan. Kun rajuilma oli puhkeamassa — järviseudun myrskyt ovat joskus pyörremyrskyn luontoisia — kapteeni tiesi tarkalleen sen hetken, jolloin oli noustava rannalle; hän ei tarkkaillut aaltoja vaan tuulen mukana pitkin rannikkoa kulkevia hiekkapilviä. Turkanat hän tunsi tarkasti monien vuosien kokemustensa perusteella. Itse asiassa hän oli oman kylänsä päämies, ja hänestä ja hänen vaimostaan pidettiin selvästikin hyvin paljon. He olivat itse opettaneet monia alkuasukasmiehiä lapsesta alkaen käsittelemään veneitä ja verkkoja. He olivat sitoneet erään pojan jalan, jota krokodiili oli purrut niin pahasti, että valkoinen mies olisi siihen kuollut, ja nyt, kolmen viikon päästä tapauksesta, poika juoksenteli taas ympäri kylää. (Tuon kertomuksen kuultuamme siirsimme vuoteemme sinä iltana vähän kauemmaksi rannalta.) Äkkiä puhjenneen myrskyn takia he olivat joutuneet kerran laskemaan erään järven keskellä olevan asumattoman saaren rantaan, mitä todennäköisesti kukaan ei ollut ennen heitä tehnyt: Siellä he olivat nähneet vanhojen tulivuorten kraatereita, muutamia vuohia ja hylätyn leirin — ilmeisestikin sen tutkimusryhmän jäljiltä, joka kaksikymmentä vuotta sitten oli lähtenyt purjehtimaan yli järven koskaan palaamatta. (Nämä miehet muuten kuuluivat Sir & Vivian Fuchsin, kuuluisan englantilaisen Etelämantereen ylittäjän johtamaan seurueeseen.) He tiesivät missä virtahepo söi rannalta vesikasveja, niinkuin kreivi Teleki oli kuvannut viime vuosisadan lopulla (vaikkakin hänen näkemänsä elefantit ovat nyt poissa); ja he olivat erinomaisia luonnontutkijoita. He näyttivät minulle pientä musta-valkoista lintua, joka oli kyyhkysen kokoinen ja jolla oli kaksi pitkää oranssinpunaista jalkaa. Se oli kahlaaja. Lintu seisoo niin kauan rantavedessä ruokaansa met-

sästämässä, että sen jalat peittyvät suolakerroksella. Sitten se nousee siivilleen, ja jos katsoo tarkasti, voi nähdä sen samalla huuhtovan jalkojaan vedessä pestäkseen suolan pois.

Suola jättää jälkensä kaikkeen elolliseen järven ympäristössä. Se tahraa hampaat ja värjää tukan ruosteen ruskeaksi tai joskus valkoiseksikin. Sen näkee selvästi totoista, pienistä turkana-pojista, jotka ovat aina vedessä. Mutta kun he ajavat pois kiharansa (tavallisesti lasinpalasella) tukka kasvaa taas mustaksi. McKay kertoi hauskan tapauksen. Hän oli käynyt Kampalan kaupungissa Ugandassa, ja parturi oli hänelle siellä huomauttanut hänen hiustensa omituisesta väristä. »Sitä se Rudolf saa aikaan», hän selitti parturille. Syntyi tukala hiljaisuus, kunnes kapteeni huomasi, että hänet oli ymmärretty väärin. Hän lisäsi nopeasti, ettei hän tarkoittanut parturiliikettä, vaan järveä.

McKay ja hänen vaimonsa rakastivat peittelemättä järviseutua. He olivat ymmärtäneet sen rytmin ja kasvaneet osaksi sitä. Aina kun he kyllästyvät verkkaiseen ja kuumaan kodin ilmapiiriin, he voivat siirtyä farmilleen, jonka he omistavat Kitalen takana sijaitsevilla vihreillä vuorilla, kaukana kuin toisella planeetalla. Turkanat, jotka eivät koskaan liiku mihinkään, eivät katsele yli järven sen toiselle puolen eivätkä ajattele mennyttä tai tulevaa aikaa, miellyttivät minua paljon enemmän kuin useimmat muut Afrikan alkuasukasheimot. Ludwig von Höhnel sanoo kaksiosaisen teoksensa jollain sivulla: »Vaikkakin on yleensä totta, että neekerit ovat suuria lapsia, todellista lapsuutta ei tunneta koko Afrikassa.» Siinä on paljon perää, sillä useimpien primitiivisten heimojen lapset eivät todellakaan koskaan leiki; tuskin poika on kuuden tai seitsemän vanha, kun hänet jo lähetetään keihäs kädessä paimentamaan karjaa ja vuohia, ja saman ikäinen tyttö aloittaa jo elämänsä pituisen raatamisen kantamalla vettä ja nyyttejä ja valmistamalla ruokaa.

Mutta täällä, tämän järven rannalla, lapset kyllä leikkivät ja arvokkaat aikuiset olivat kaikkea muuta kuin lapsellisia. He olivat vakavia käytännön ihmisiä. Epäilemättä heidän elämänsä on raatamista ja kurjuutta; yksitoikkoinen kalaruoka on tuskin eduksi, ja monet heistä kärsivätkin sellaisista sairauksista, jotka sivistyksen piirissä helposti voitaisiin parantaa. Mutta minusta he eivät olleet luonteeltaan tyytymättömiä, vaikka Thoreau väittääkin useimpien ihmisten elävän kuolemaansa asti hiljaisen epätoivon vallassa. Kun olimme valmiita lähtöön, nuoret miehet pakkasivat tavaramme ja soutivat meidät takaisin mantereelle. He eivät tahtoneet mitään maksua. Kun ojensin käteni ryhmän johtajalle, klassillisen kreikkalaispiirteiselle kauniille atleetille, hän hymyili. Hän otti molemmat peukaloni käteensä heimon tavan mukaisesti; mutta sitten, hermostuneesti kuin tyttö joka kutsuilla on tehnyt pienen *faux pas*'n, hän avasi yhä hymyillen vaaleanpunaisen kämmenensä ja puristi kättäni valkoisen miehen oudon ja viehättävän tavan mukaisesti. Sitä tehdessään hän vaikutti vaivautuneelta ja hämmentyneeltä, mutta sitä sydämellisemmältä.

NIILI

On kulunut jo monta vuotta siitä, kun ensi kerran lensin yli Ylä-Niilin laakson Khartumista Sudanista kahdentuhannen mailin matkan joen alkujuoksulle Ugandaan. Silloinkaan, vuonna 1941, jolloin lentokoneet eivät nousseet niin korkealle kuin nykyään, ei ilmasta näkynyt juuri muuta kuin loputonta tasankoa ja joen mutkitteleva vihreä viiva. Mutta matkan varrella laskeuduttiin usein, ja ne paikat muistan yhtä hyvin kuin muistetaan saaret pitkiltä merimatkoilta. Ennen lähtöämme meidän oli viivyttävä Khartumissa pari päivää konevian vuoksi. Oli huhtikuu, vuoden kuu-

min aika — ja niin kuuma oli, että aamulla ei kärsinyt koskettaa kylpyammeen posliinikylkiä. Pelottava hiekkamyrsky *haboob* puhalsi, ja vasta turran päivän loppupuolella kaupunki lopultakin heräsi eloon.

Joka aamu noin tuntia ennen auringon nousua oli minulla tapana lähteä kävelemään eläintarhaan kirja mukanani. Khartumin eläintarha poikkeaa kokonaan maailman muista eläintarhoista. Se sijaitsee Sinisen Niilin vasemmalla rannalla, juuri sen kohdan yläpuolella, missä Valkoinen Niili yhtyy siihen etelästä. Eläintarhan alue on tuskin paria kolmea eekkeriä suurempi. Eläimet ja linnut eivät ole niin tylsistyneitä ja alakuloisia kuin tropiikin eläimet yleensä viileään pohjoiseen ilmastoon siirrettyinä. Ne olivat kaikki syntyneet tässä kasvihuoneen lämmössä, ja useat liikkuvat tarhassa aivan vapaina. Ne yksinkertaisesti vain vaeltelevat joka taholla kuin luonnontilassa, syövät ruohikolla ja pensaikoissa ja kahlailevat lammikoissa. Tuohon aikaan siellä ei juuri ollut kävijöitä, ja kun istuin siellä lueskelemassa, seeprat, antiloopit ja monenlaiset pitkäsääriset linnut kerääntyivät ympärille hiljaisina ja arkoina, yhtä uteliaina kuin pelokkainakin. Se oli hyvin miellyttävää ja hyvin rauhallista; ja vieläkin hämmästyttävämpää näkemäni oli, kun eräänä iltana nostin silmäni kirjasta ja huomasin kenraali de Gaullen seisovan edessäni. Hänellä oli yllään vaaleansininen hellepuku ja kädessään keppi — sota oli käynnissä ja Ranska oli juuri luhistunut — ja kun nousin penkiltäni, hän tervehti minua välittömään tapaansa ja jatkoi matkaansa kirahvien luokse. Taivas tietää mitä tekemistä hänellä oli tuossa yksinäisessä paikassa. Näin hänet sodan aikana enää vain kahdesti, kerran Casablancassa Rooseveltin ja Churchillin seurassa ja sitten Pariisin vapautumispäivänä, jolloin hän marssi pitkin Champs Elyséetä Riemukaarelta päin sotilaittensa edessä, ja me kaikki kylvimme kyynelissä.

Mutta noita kahta tunnepitoista hetkeä en muista, kun joku nykyään mainitsee de Gaullen nimen; muistan kenraalin flamingojen ja seeprojen keskellä Khartumin eläintarhassa. Ja aivan yhtä tarkasti on mieleeni painunut matkan loppuosa: ryhmä henkeäsalpaavan kauniita tyttöjä astelemassa alastomina joen törmää ruukut päänsä päällä, soturit, jotka seisoivat yhdellä jalalla kuin haikarat ja nojasivat keihäisiinsä Malakalin ja Juban kartionmuotoisten majojen vierellä; Ylä-Niilin laaja suo, Sudd, joka ilmasta katsoen muistuttaa valtavankokoista suonikasta vihreää lehteä; tuhannet pensaspalot savuineen; ja lopuksi, Viktoria-järven rannalla, vesiputous, josta Niili aloittaa pitkän matkansa kohti merta. (Niili, Amazon ja Missouri alajuoksuineen ovat kaikki noin 4000:n mailin pituisia eikä näytä olevan kahta maantieteilijää jotka olisivat yhtä mieltä siitä mikä niistä on maailman suurin joki.)

Sellaiset kokemukset ovat omiaan synnyttämään henkilökohtaisia myyttejä. Se oli myös sattumalta syntynyt myytti, sillä jos olisin lentänyt jonain toisena päivänä jossain toisessa lentokoneessa, joka ei olisi mennyt Khartumissa epäkuntoon, ei ehkä olisi ollut mitään hiekkamyrskyä tai pensaspaloja, ei kenraali de Gaullea, ei kauniita tyttöjä eikä hämäränhetkien lukutunteja Khartumin eläintarhassa. Sitä paitsi kokemuksilla oli aivan erityinen tehonsa siksi, että olin matkalla Egyptin läntisen aavikon sotaretkeltä toiselle Abessiniaan, ja tulevaisuus tuntui jotensakin hämärältä. Ne päivät elin sotien ulkopuolella, ja tietystikin silloiset tapahtumat ovat jälkeen päin saaneet mielessäni romanttisen hohteen. Muistin joen vastustamattoman ja salaperäisen viehätysvoiman, täysin idyllistä elämää elävien alkuasukkaiden tavattoman fyysisen kauneuden, pythonkäärmeet ja muut pimeydestä esiin nousevat tarunomaiset hirviöt, rämeiköissä toitottavat elefanttilaumat ja kaikkialla len-

televät tropiikin perhoset. Kaikki siis tuntui koskemattomalta, tahrattomalta, suloisen alkuperäiseltä.

Myytti tai ei, mutta seitsemäntoista vuotta nuo havainnot merkitsivät minulle Niiliä. Ja kun nyt vuonna 1958 olin paluumatkalla Rudolf-järveltä, ei tuntunut lainkaan hullummalta ajatus tutkia, miten todenmukainen tuo mielikuvani oikein oli. Päätin palata Eurooppaan Niilin kautta, seurata sen juoksua alkujärveltä muistojeni kaupunkiin Khartumiin.

Vain harvat matkustavat sitä tietä nykyään, vaikkakaan mitään erikoisia hankaluuksia ei ole. Lipun voi ostaa mistä tahansa. Muutamia höyrylaivoja, junia ja autoja käyttämällä etenee matka päiväntasaajalta Viktoria-järven pohjoisrannalta säännöllistä ja hyvin hoidettua reittiä, kunnes kahden viikon kuluttua päädytään Khartumiin.

Kun Sir Winston Churchill teki tämän matkan vuonna 1907 (hän oli silloin kolmenkymmenen kolmen ikäinen ja jo kuuden teoksen isä), jolloin hänestä juuri oli tullut Siirtomaaviraston alivaltiosihteeri eikä hän osannut ajatella juuri muuta kuin joen valjastamista voimalaitoksilla. »Suuren järven vesivarastot», hän kirjoitti, »estää virtaamasta tyhjiin luonnon muovaama musta kallioharjanne, joka vain kahdesta kohdin on kulunut tai murtunut veden kulkuaukoiksi. Niiden kautta Niili syöksyy matkaan heti majesteetillisena ja täytenä kolmensadan jaardin levyisenä jokena. Kun seisoo kallioharjanteen toisella puolen, järven kirkkaana kimaltava pinta on juuri silmien tasalla. Jalkojen juuressa, aivan kirjaimellisesti jaardin päässä, valtava vihreä vesirinne vyöryy alaspäin. Alempana ovat kuohuvat putoukset niitä reunustavine komeine puineen ja lammikoita, joissa suuret kalat alituisesti hyppivät. Kulutimme ainakin kolme tuntia katsellen vettä ja suunnitellen sen kahlitsemista ja siltojen rakentamista. Niin paljon vettä juok-

see hyödyttömänä, niin edullinen paikka on käyttämättömänä, tuollainen Afrikan luonnonvoimien säätövipu koskemattomana, se kiusasi ja kiihotti mielikuvitusta. Mikä ilo olisikaan panna ikivanha Niili alkamaan kulkunsa turbiinin kautta!»

Hänen toiveensa ovat toteutuneet, sillä putoukset ovat kadonneet ja Niilin alku on nyt suuri arkinen pato, jonka yli johtaa valtatie Keniaan. Se tuottaa sähkövoimaa suurelle osalle Itä-Afrikkaa.

Churchillin päivinä ei ollut säännöllistä liikennettä ensimmäisten viidensadan mailin matkalla virtaa alas järven ja Etelä-Sudanin Gondokoron välillä (se on lähellä nykyistä Jubaa). Mutta hän kulki tämän välin kahdessakymmenessä päivässä osaksi laivalla, osaksi polkupyörällä — jolla hän saattoi edetä pitkin viidakkopolkuja jopa seitsemän mailin tuntinopeudella.

Nykyään voi nousta rataslaiva *Grantiin* Namasagali-nimisessä paikassa noin kolmenkymmenen mailin päässä järvestä. *Grant* (nimi on annettu kapteeni J. A. Grantin kunniaksi, joka yhdessä kapteeni J. H. Speken kanssa löysi Niilin lähteen vuonna 1862) on rakennettu vuonna 1924 ja kuuluu nykyistä tilavampaan aikakauteen. Se on tasaperäinen kaksikantinen laiva, joka muistuttaa valkoista kenkälaatikkoa. Se ei ole elegantti mutta hyvin mukava. Kuten muutkin Niilin höyrylaivat, *Grant* tuotiin Englannista ja rannikolta osina ja koottiin täällä. Kaksi puista siipiratasta hakkaa kuohuja perässä ja myötävirtaan mentäessä vauhti on ehkä kuusi seitsemän mailia tunnissa. Yläkannella on puolisen tusinaa hyttejä, joiden sisustus on messinkiä ja raskasta mahonkia. Kylpyhuoneita on kahta lajia: »Länsimaiset» ja »Itämaiset» (mikä tarkoittaa intialaisia, afrikkalaisia ja yleensä värillisiä), ja vesisuodatin on yksinkertaisen pystyn kiviruukun mallinen ja valmistettu aineesta, jonka »lasitus on lyijytön». Kuten useimmat muutkin laivan laitteista, se on ainakin kolmekymmentä vuotta ajastaan jäljessä ja aivan toi-

mintakelpoinen. Kupeessa on teksti: »Puhdas juomavesi on elämää». Matkustajille on runsaasti liikkumatilaa, ja kun he istuvat yläkannella katsellen ohi liukuvia jokitörmiä, valkoisiin viittoihin ja punaisiin lannevaatteisiin pukeutuneet afrikkalaiset palvelijat kantavat heille juomia.

Alhaalla ei ole yhtä loisteliasta. Puolisen tusinaa suuria proomuja, alaltaan noin neljänneseekkeri, on kiinnitetty laivan ryntäisiin, ja niitä työnnetään eteenpäin. Niissä matkustavat afrikkalaiset lapsineen, vuohineen, kanoineen, peittonuotioineen, banaanikimppuineen ja taloustarpeineen. Järven tässä päässä elävillä afrikkalaisilla heimoilla on kehittynyt väriaisti — naisille ei sovi mikään muu kuin kiihkeänpunainen vaateparsi — ja he muistuttavat proomun kannella kuumassa auringonpaahteessa yhtenä tiheänä massana maatessaan jonkinlaista tilkkutäkkiä. Rintalasten, kiekuvien kukkojen, mäkättävien vuohien, kortinpeluun, laulun ja ruoanlaiton keskellä muhamettilaiset levittivät rukousmattonsa ja kumarsivat Mekkaan päin. Outoja tuoksuja tulvahti nenään, ja tuntui kuin olisimme matkanneet itämaisessa basaarissa taikamatolla, joka keinahteli joen aaltojen mukana. Mutta siihenkin tottui pian.

Yläkannen valkoiset matkustajat olivat, niin sanoivat laivamiehet, aivan tavanmukaista väkeä: kolme sairaanhoitajatarta Nairobista viettämässä muutaman päivän lomaansa virtahepoja ja krokodiileja katsellen, häämatkallaan oleva nuoripari, Kongoon matkalla oleva kreikkalainen liikemies ja muuan nuori nainen, joka kuten minäkin oli vain epämääräisesti »katselemassa Afrikkaa». Lisäksi oli eräs laiha hienosti pukeutunut englantilainen herrasmies, joka selitti eläneensä neljäkymmentä vuotta suljettuna johonkin virastoon Euroopassa ja eronneensa virasta kolme vuotta sitten, kun oli saanut säästettyä niin paljon, että saattoi tulla toimeen kahdeksankymmenenkahden ikäiseksi saakka — sen hän oletti olevan kor-

keimman mahdollisen elinikänsä. Koska hän oli poikamies, hän piti lontoolaista klubia kotinaan tai paremminkin majapaikkanaan, sillä enimmäkseen hän oli jossain päin maailmaa liikkeellä polkupyörällään, joka oli erikoisesti suunniteltu hänen pitkille säärilleen sopivaksi. Hän sanoi olevansa elämäänsä yleensä erittäin tyytyväinen, vaikkakin Afrikka oli ollut pettymys; hän oli iloinen päästessään takaisin Eurooppaan ja aikoi viettää kesänsä pyöräilemällä halki Pyreneitten niemimaan.

Kaikki nämä matkustajat aikoivat palata Ugandaan Sudanin rajalta, joten minä olin ainoa, joka jatkoi Khartumiin saakka. Vasta illalla juuri ennen pimeän tuloa laiva lopulta työntyi keskelle virtaa. Kysyin, miten afrikkalainen ruorimies osasi ohjata pimeässä, kun joella ei ollut minkäänlaisia opastinvaloja. »Hän vaistoaa oikean reitin», perämies sanoi. »Synkimpänäkin yönä hän pystyy ilmoittamaan asemamme neljänsadan jaardin tarkkuudella. Vain harvoin, kun sumu on niin paksua tai myrsky niin paha, ettei näe ollenkaan eteensä, joudumme ajamaan rantaan tai laskemaan ankkurin, mutta enimmäkseen löydämme kyllä uomat keskivirralta — ne siirtyvät lakkaamatta sadekausien ja kuivien aikojen vaihdellessa. Joskus joku virtahepo saattaa rikkoa peräsimen.»

Aamulla heräsimme Masindi Portissa, Kyoga-järven päässä. Tästä alkaen Niili muuttuu kolmenkymmenen mailin pituudelta niin koskiseksi, etteivät laivat voi sitä pitkin kulkea. Niinpä astuimmekin tavaroinemme maihin siirtyäksemme matkan toiselle jaksolle — vanha ja rämisevä bussi oli vievä meidät Albert-järvelle noin kahdeksankymmenen mailin päähän. Siellä nousisimme toiseen höyrylaivaan *Robert Coryndon*iin.

Täytyy tunnustaa, että vaikka matka olikin mielenkiintoinen, Niilin myyttini oli jo tässä vaiheessa särkynyt. Ympäröivä maisema oli masentava: kuivaa karua pensaikkoa, joka ei varmaan alkaisi elää,

vaikka sateet puhkesivatkin ja rajumyrskyt valelivat sitä koko yön. Sairaanhoitajattarilla oli mukanaan matkaradio, joka rahisi ja ulvoi kuin saalistava hyeena; toiset keskustelivat ruoasta (joka parhaiten voidaan määritellä englantilaiseksi täysihoitolaruoaksi, eikä se aamiaista lukuun ottamatta ole Keski-Afrikan parhaita puolia yleensäkään) ja maailmankiertäjä-britti kaipasi polkupyöräänsä ja Pyreneitten niemimaata. Villieläimistä — pythoneista, toitottavista elefanteista ja perhosista — ei näkynyt vilaustakaan.

Sitten kaikki yhtäkkiä muuttui, kun olimme Masindin kaupungin alueella puolimatkassa Albert-järvelle. Bussi ajoi läpi maisemien, jotka saivat ensimmäiset tutkimusmatkailijat hämmästyksen ja lumouksen valtaan ja sytyttivät Keski-Afrikan kuumeen 1860- ja 70-luvuilla. Loistavan purppuranpunaiset jakarandapuut kukkivat tien molemmin puolin. Kumipuuviljelyksillä kasvoi puiden lomissa sinikelloja yhtenäisenä massana. Olisi voinut kuvitella katselevansa jotain Englannin puistoa keväällä paitsi että täällä kasvoi joka toisen puun rungolla viidentoista jalan korkuisia trooppisia saniaispuita ja liikkui pieni musta colobus-apina lumivalkeine kaularenkaineen. Ajoimme ohi pawpaw- ja kahviviljelysten, joilla asteli kruunupääkurki koristeellisena kuin riikinkukko. Kolme paviaania juoksi tien poikki. Täällä oli aidon viidakon tuntua. Viimeöinen sade oli nostattanut kaikkialle vihreää ruohoa ja »pulloharja»-puut olivat täynnä tähkämäisiä punaisia kukkia.

Automatkan loppupuolella näimme Albert-järven ensimmäisen kerran siltä jyrkänteen huipulta, jolla on Windsorin herttuan monia vuosia sitten käyttämä metsästysmaja (hän oli täällä metsästyssafarilla ollessaan vielä Walesin prinssi). Näille tienoille rannikkoa saapuivat myös tutkimusmatkailija Samuel Baker ja hänen vaimonsa maaliskuun 14. päivänä 1864. Bakerin tunteisiin vaikutti suuresti se, että häneltä ja hänen vaimoltaan oli kulunut monta vuotta, ennen

kuin he pääsivät tänne Egyptistä, ja että he olivat ensimmäiset valkoiset, jotka näkivät järven. Hän kirjoitti päiväkirjaansa näin: »Aurinko ei ollut vielä noussut, kun kannustin härkääni oppaani jäljessä. Hän oli saanut innostuksen puuskan, kun olin luvannut hänelle kourallisen helmiä päästyämme järvelle. Päivä valkeni kauniin kirkkaana ja ylitettyämme vuorten välissä olevan syvän laakson, kiipesimme ylös vastapäistä rinnettä. Kiirehdin huipulle. Kunniakas palkintomme oli yhtäkkiä edessäni! Tuossa levittäytyi kuin elohopeana suunnattoman laaja vesi — järvi hehkui keskipäivän auringossa ulottuen etelässä ja lounaassa taivaanrantaan saakka; ja lännessä viiden- kuudenkymmenen mailin päässä kohosivat järven pohjasta siniset vuoret seitsemäntuhannen jalan korkeuteen järven pinnasta. On mahdotonta kuvata tuon hetken voitonriemua . . .»

Bakerin arviot olivat tietystikin summittaisia; järvi ei ole niin suuri kuin hän kuvitteli (se on 100 mailia pitkä ja noin 20 mailia leveä, keskimääräinen syvyys on 40 jalkaa), mutta hän oli todellakin tehnyt oikean löydön, sillä tämä järvi on toinen Niilin lähteistä ja taustalla kohoavine vihreine Kongon vuoristoineen ja Kuuvuorineen se on Keski-Afrikan kauneimpia nähtävyyksiä.

Mekin saavuimme yhtä kauniina päivänä perille kuin Baker, sillä pilvet olivat hajautuneet, ja auringon paistaessa kirkkaasti pysähtyi automme rannalle. Tavallisesti järvi on peilityyni, mutta tänään löivät vihreänsiniset aallot rantaan. *Robert Coryndon* osoittautui hieman nopeammaksi alukseksi kuin *Grant*, ja yhdessä ainoassa päivässä se höyrysi järven toiseen päähän, johon Niili tulee idästä ja laskee sitten taas kohti pohjoista. Täällä on runsaasti tsetse-kärpäsiä ja alue onkin pyhitetty villieläimille Murchison-puistona. Täällä seurasi päivän pysähdys ja muutto toiseen höyrylaivaan, *Lugardiin*.

Olimme nyt päässeet Niilin-matkallamme hyvään alkuun ja saavuimme juuri alueelle, joka historiallisesti ajatellen on ehkä

mielenkiintoisinta Afrikkaa Saharan eteläpuolella. Ainakin sadan vuoden ajan ja luultavasti kauemminkin tämä Ugandan kolkka on ollut taistelu- ja kohtauspaikka. Sen historiassa ei ole »suuria nimiä», ei ainakaan alkupuolella, eikä kuuluisia paikkoja, jotka olisi merkitty karttaan; ainoat tiedonlähteet ovat heimojen legendat ja arkeologien maasta kaivamat todisteet. Kuitenkin näyttää varmalta, että joskus hämärässä muinaisuudessa pohjoisesta tulleet haamilaiset kansat kohtasivat jossain täällä bantuneekerit, jotka tulivat etelästä ja Keski-Afrikasta; ja että täällä alkoi vähitellen muodostua sekarotu, nilootit eli Niilin neekerit. He ovat enimmäkseen pitkää, solakkaa kansaa ja muistuttavat kasvonpiirteiltään enemmän muinaisia egyptiläisiä kuin neekereitä (ainakin minusta näytti siltä). Professori Seligman kirjoittaa: »Nilootit ovat viileitä ja rotuylpeitä eivätkä halua eurooppalaisia vaatteita tai kauppatavaroita, mikä lienee koko Afrikassa ainutlaatuista.»

Näistä ihmisistä on viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana kirjoitettu kokonainen kirjasto. Antropologit ovat käyneet heihin ahneesti ja tutkijan itsepintaisuudella käsiksi luokitellen heitä heimon, kielen ja uskontojen perusteella. Heidän syntymiseen, avioliittoon ja kuolemaan liittyviä omituisia tapojaan on tutkittu mikroskooppisella tarkkuudella. Mutta vielä viime vuosisadan lopulla ei heistä ollut olemassa ainuttakaan tilastoa, eikä minkäänlaista tietoa; arabialaiset kauppiaat ilmestyivät sitten tänne Shangri-La'han äkkiä ja pelottavan suurin joukoin. Aivan kuin itse heimokin, kauppiaat tulivat osaksi pohjoisesta, Egyptistä, osaksi Sansibarista tai Itä-Afrikan rannikolta etelästä. He kohtasivat toisensa Murchisonin puiston lähellä ja pystyttivät sinne orjaleirinsä.

Jostain syystä arabi-kauppiaita ei lasketa tutkimusmatkailijoiksi. Heidän nimiään ei juuri tiedetä, ja mikäli he ovat retkistään jättäneet henkilökohtaisia merkkejä, ne ovat jo kauan sitten hävinneet.

Kaikki ovat saaneet hukkua tuntemattomina omaan maineettomuuteensa. Mutta ensimmäiset kauppiaat olivat työkentällään paljon ennen Bakeria ja valkoisia lähetyssaarnaajia, ja se olikin tuottoisaa työkenttää. He etsivät norsunluuta ja he etsivät orjia, pääasiassa Egyptin, Turkin, Arabian ja Persian markkinoita varten, ja Keski-Afrikasta he löysivät samalla kertaa sekä elefantteja että puolustuskyvyttömiä ihmisolentoja. He kulkivat edestakaisin Ylä-Niilin laaksoa Afrikan historian tuloksekkaimmilla suurriistanmetsästysmatkoillaan. Syöksyhampaat lastattiin vankien kannettaviksi, miesten, naisten ja lasten, ja ne jotka jaksoivat, saivat marssia itärannikolle Sansibariin myytäväksi tai heidät kuljetettiin lautoilla alas Niiliä Khartumiin. Ensimmäisten valkoisten miesten astuessa näyttämölle viime vuosisadan puolivälissä, ryöstöt, joukkomurhat ja heimosodat olivat tavallisia joen yläjuoksulla.

Tutkimusmatkailijatkin saapuivat kahtena eri ryhmänä: sellaiset kuin Speke ja Grant tulivat etelästä ja muut, kuten Baker, Egyptistä, pohjoisesta — ja kerran tämä alue oli heidän kohtauspaikkansa. Tutkimusmatkailijoiden jäljessä seurasivat lähetyssaarnaajat ja sotilasjoukot tehtävänään levittää länsimaista sivistystä tälle kartan pimeälle läiskälle. Mutta muhamettilaiset eivät olleet vielä valmiita antamaan periksi. Mohammed Ahmed Ibn Seyyid Abdullah, erään alkuasukasopettajan poika, nimitti itsensä uudeksi Mahdiksi, profeettain jälkeläiseksi, ja pyyhkäisi dervišši-armeijoineen yli Sudanin. Vuonna 1885 englantilainen kenraalikuvernööri Gordon surmattiin palatsissaan Khartumissa, ja seuraavien neljäntoista vuoden ajan Mahdi piti hallussaan Niilin laaksoa Egyptin rajoilta aina Keski-Afrikan suurille järville etelässä, puoleksi Euroopan kokoista maa-aluetta. Vasta kenraali Kitchenerin lyötyä derviššit Omdurmanin taistelussa vuonna 1898 sivistys alkoi jälleen levitä, sivistys, josta niilootit eivät koskaan olleet välittäneet, eivät ainakaan

sen perusteella, mitä olivat siitä saaneet nähdä. Vielä yksi tunkeutuja ilmestyi näiden taistelujen aikana. Se oli tsetse-kärpänen, joka levitti tauteja ja kuolemaa sekä ihmisten että kotieläinten joukkoon. Suuret kerran asutetut alueet jäivät nyt autioiksi.

Ja kun nyt matkaa Niiliä alas Murchison-puiston vaiheilla, voi joen partailla nähdä näiden taistelujen jälkiä: vanhojen orjaleirien paikkoja, jonkun linnakkeen rikkinäiset perustukset, kristittyjen lähetysasemia ja moskeijoja, nyt ruohoa kasvavia paikkoja, jotka kerran olivat taistelun keskipisteitä, ja lopulta autiota jokitörmää, jossa tsetse-kärpänen teki lopun niin ihmisten hyvistä kuin pahoistakin pyyteistä.

Mutta väestö, joka on säilynyt niin monilta vaarallisilta kulttuureilta, herättää eniten kiinnostusta. Kuljimme ensin madi-heimon alueen lävitse; se asuu joen ja Belgian Kongon välissä, eikä sitä missään tapauksessa saa sotkea Mahdiin ja dervišseihin, jotka ovat pakanoita. He eivät suoraan sanoen ole lainkaan nilootteja, sillä heidän alkukotinsa on Länsi-Afrikassa. Ja sen huomaa heti: he eivät ole niin aggressiivisia kuin muut joenvarren heimot, he ovat kooltaan jonkin verran pienempiä, lihavia ja iloisen näköisiä. Viljelyskasveista tärkein on puuvilla, ja tähän aikaan vuodesta, maaliskuussa, sadonkorjuu oli juuri päättynyt. Jokaisessa kylässä, johon pysähdyimme, madit tulivat sankkana joukkona törmälle mukanaan puuvillaa puhdistamoon vietäväksi. Se oli erikoinen näky. Ehkä viisisataa ihmistä seisoi tiheästi yhteen sulloutuneina odottamassa puiden varjossa, kun käännyimme esiin joen mutkasta. Ja kun sitten laskimme rantaan, joukko lähti pitkänä jonona kohti rantaa. Miehet käyttivät lyhyitä housuja, lapset olivat alasti. Niillä naisilla, jotka käyttivät vaatteita (suurin osa nykyään), oli jonkinlainen viitta vartalon verhona ja rintojen yläpuolelle kiinnitettynä. Nuo viitat olivat väriltään kirkkaanpunaisia tai keltaisia. Pienet lap-

set ratsastivat heidän selässään kääröissä kuin intiaanivaimoilla, ja heillä oli päänsä päällä helteeltä suojaamassa joskus kurpitsa tai myrskylakin lippaa muistuttava levy. Oman päänsä päällä naisilla oli puuvillakori tai muuta kantamista: matalissa koreissa kuivattua kalaa, nippu kananpoikia, banaanikimppu, tupakanlehtiä, risuja nuotiota varten, vesiruukku tai jyväsäkki. Naisten tukka oli hyvin lyhyeksi leikattu ja jaettu viiteen kuuteen poikittaiseen osaan.

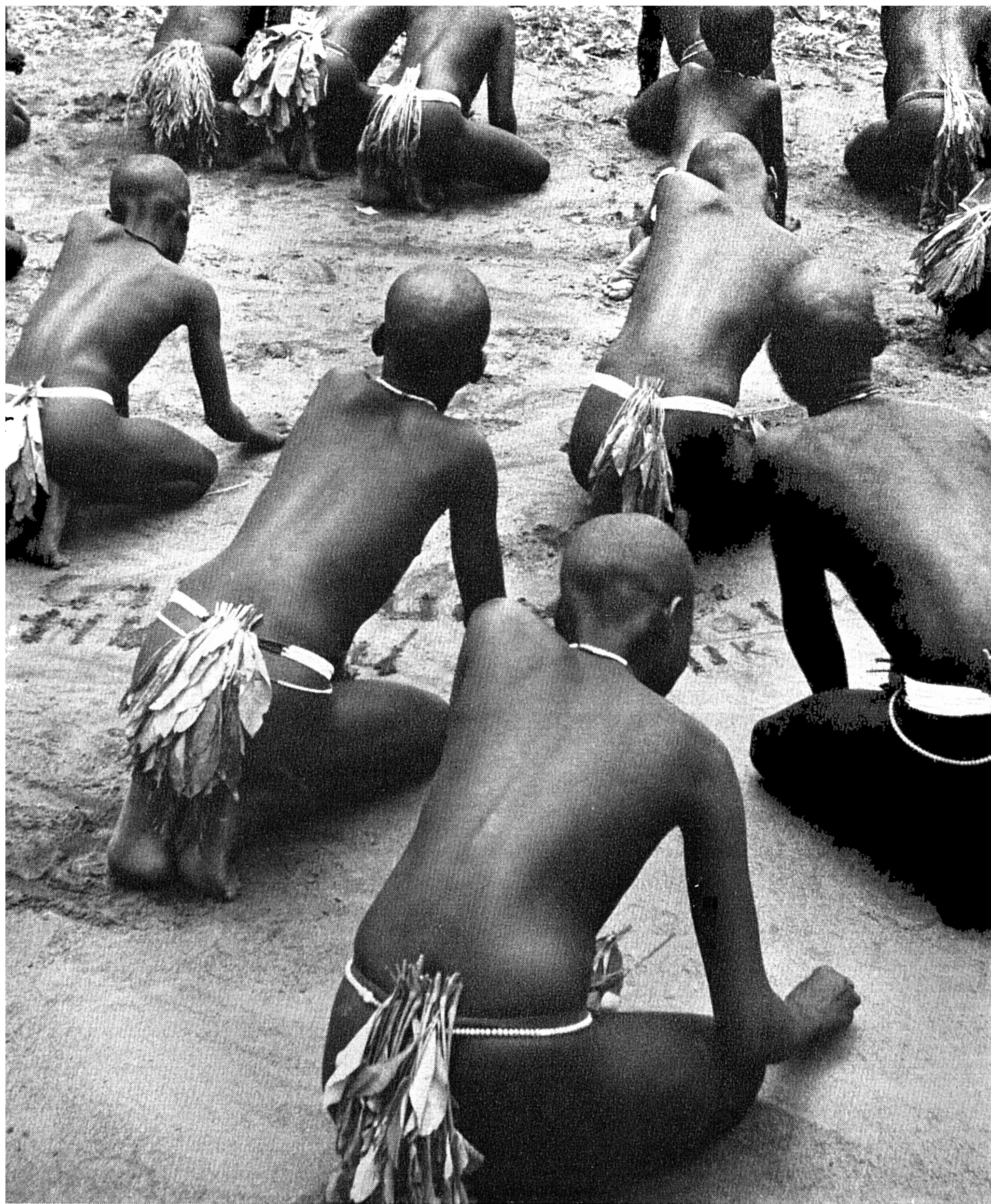
Miehet auttoivat naisia laskemaan kantamuksensa rannalle. Hälinä oli valtava, sillä osa heistä oli tulossa laivaan (tai oikeammin siihen liitetyille lautoille), osa oli tullut tänne tapaamaan ystäviään ja sukulaisiaan, osa taas, päästyään eroon kantamuksistaan, riisui vaatteensa ja meni jokeen peseytymään. Sen he tekivät aivan luonnollisesti ja muista häiriytymättä, ja peseydyttyään he joivat vettä ja kahlasivat taas rannalle. Naisten rinnat riippuivat alhaalla, mutta heidän selkänsä olivat klassillisen kauniit ja märkä iho kimalteli ihmeellisesti auringossa. Nuoria miehiä saapui jatkuvasti yhdestä puusta koverretuissa ruuhissaan lapion tai herttakuvion muotoisilla meloilla soutaen. He astuivat rannalle kalasuikaleita käsissään. Kaikki olivat iloisia. He tervehtivät toisiaan kädestä pitäen, se oli enemmänkin kuin vain tervehtimistä; usein pari ojensi toisilleen kätensä ja seisoi sitten hymyillen, ei juuri niin kuin rakastavaiset, mutta kuitenkin avoimesti iloiten toistensa tapaamisesta. Ja kohta joku tai jotkut aloittivat tanssin, jalkojaan liikuttamatta, yläruumistaan vain huojuttaen ja elehtien rytmikkäästi toverilleen käsillään ja olkapäillään. Puiden alla oli avattu markkinat, kuivattua kalaa ja hedelmiä oli hajallaan hiekalla, olutkauppa kävi ahkerasti. Olut oli valkoista kuohuvaa nestettä, jota kauppias jakeli saavista kurpitsapullolla. Jonkin matkan päässä odotti vanha linja-auto, joku nainen toitotti väkijoukolle juttuaan kovalla äänellä ja koomisin

Turkana-heimon kalastajia Rudolf-järvellä

»Rosvot makaavat auringonpaisteessa»

Madi-tyttöjä koulussa

elein — ehkäpä hän oli nauttinut olutta liikaa — ja ihmiset kuuntelivat, nauroivat ja kyselivät lisää. Tämä oli kyläjuhlaa, basaaria, festivaalia, suuri päivä sen kunniaksi, että sato oli saatu korjatuksi, ja laiva oli tullut noutamaan sen pois.

Olisin voinut tuntikaupalla katsella tuota kaikkea kannelta kiikarillani vihertävien rantaäyräiden lipuessa ohitse molemmin puolin — ja pysähdyspaikoissa kuljeskella kylpijöiden, kalastajien, oluenjuojien ja tanssijoiden keskellä. Minuun luotiin uteliaita katseita, mutta kukaan ei tuntunut välittävän valkoisen miehen läsnäolosta, ja tälle madi-polvelle oli jo päivänselvää, että orjakauppa oli vain muisto menneiltä ajoilta.

Niili on täällä Sudanin rajan tienoilla kauniimpaa kuin koko tuhannen mailin juoksullaan ennen Egyptin vesiputouksia. Luonto on hämmästyttävän rehevää ja vaikka samat maisemat alituisesti toistuvat — papyruspuita joen varsilla, akaasiapuita ja vihreää rouhikkoa taustalla, kauempana ruskeita vuoria — mikään ei kuitenkaan ole koskaan aivan samanlaista. Tuo epämääräinen toistuminen, samankaltaisuuden jatkuva muuttuminen, estää lukemiseen keskittäytymisen: aina on vilkuiltava sivuille ettei vain jotain jäisi näkemättä. Niilinkaali, *Pistia stratiotes*, on joen oikea symboli. Se on pieni eloisan ja tuoreen vihreä kasvi, täysikokoisen avautuneen ruusun suuruinen ja muotoinen, ja se kulkeutuu veden pinnalla virtaa alas. Yksityiset kasvit ovat aina samanlaisia, mutta ne liittyvät toisiinsa tuhansin eri variaatioin, joskus satojen jaardien pituisina jonoina, joskus kuin rypäleinä, joskus renkaina ja kaarina, joista saattaa nähdä veden virtausten tekemät mutkat. Niilinkaali ei koskaan lopu: vuodesta toiseen se virtaa jokea alas yhtä loputtomana kuin vesikin.

Kun lähestymme Sudanin rajaa, huomasin määrätynlaisten muutosten tapahtuvan; kaalit alkoivat keräytyä pieniksi ajelehtiviksi

saariksi, joilla kasvoi vihreää ruohoa. Se oli ensimmäinen varoitus edessä olevasta Suddin suuresta karikosta. Oli mukava katsella, kun nuo saaret keinahtelivat vanavedessämme, usein joku pyhä valkea ibislintu kyydissään. Ibikset istuivat ruohikossa ja ratsastivat aalloilla kuin valkoiset puuvillapallot tuulessa. Kurjet, haikarat ja monet muut linnut ilmestyivät näkyviin, ja illalla mustat käärmekaulat istuivat ryhmittäin puiden latvoissa kuivatellen siipiään päivän kalastuksen päätteeksi. Ne olivat kuin vampyyreja, kuin mustia lepakkoja tai esihistoriallisia lentoliskoja.

Ei ollut liian kuuma, paitsi aivan odottamatta parin tunnin ajan alkuillasta, jolloin tunsi saaneensa tarpeeksi aurinkoa siltä päivältä. Noin neljän maissa alkoivat pilvet kerääntyä muutamiin kohtiin taivaanrannalle, ja laskevan auringon heittäessä vielä valoaan joen pinnalle, ne muuttuivat mustiksi ja alkoivat sataa. Lyhyet sateenkaaret kaartuivat pimeässä kohti taivasta. Nuo oudot valoefektit olivat tehokkaimmillaan juuri auringon laskiessa, ja silloin sai veden pinnassa nähdä kaoottisia heijastumia, jotka tuntuivat kuuluvan paremminkin teatteriin kuin luontoon. Ne olisi tuntenut jokainen, joka on nähnyt Reinhardtin ohjaaman *Kesäyön unelman.*

Lugardin kapteeni, nuori englantilainen, joka aivan äskettäin oli tullut Niilille, kysyi minulta eräänä päivänä olinko ehkä lukenut kirjan *Elämää Mississippi-joella.* Se oli hänen mielestään hieno teos, jonka kaikki jokiluotsausta koskevat käytännölliset yksityiskohdat olivat aivan oikeita, ja hän toivoi itsekin joskus pääsevänsä Mississipille voidakseen verrata sitä Niiliin. Mark Twainin ura jokialusten luotsina oli päättynyt jo paljon ennen kuin Niilin lähteet löydettiin, mutta hänen Mississippi-kuvauksensa sopii yhtä hyvin tämän päivän Ylä-Niiliin. Uhkapelureita ei täällä *Lugardilla* ollut, mutta kylläkin puuvillaa ja neekereitä; ja kun ajauduimme rantavesiin suurikokoinen neekeri, jonka paidanrinnassa oli teksti »Ugan-

da Marine» laski luodin veteen mitatakseen veden syvyyden. Kun hän ilmoitti tuloksen komentosillalle swahilinkielisin huudoin, oli minun helppo kuvitella ne englanninkielisiksi: »By the Mark One, By the Mark Twain . . .»

Mutta eroavaisuuksia oli, sanoi kapteeni; Niilillä oli tuli joskus vaaraksi, eivät tulvat. Hän kertoi, että soiden pohjalla mätänevät kasvit muodostivat joskus niin paljon lämpöä, että syttyivät palamaan ja kohosivat pinnalle. Tuli levisi pitkin jokitörmää monien mailien pituudelta — vihreä papyrus on hyvin öljypitoista — ja laajalle ulottuva tiheä savu teki laivojen kulun mahdottomaksi. Sattui myös yhteentörmäyksiä virtahepojen kanssa, ja ajelehtivilla saarilla oli käärmeitä — varsinkin myrkyllisiä lajeja, jotka tunsi punaisesta selästä ja valkeasta mahapuolesta. Kannibaaleja oli vielä niitäkin, kapteeni jatkoi; me lähestyimme juuri sellaista joen kohtaa, missä miehistöä oli kielletty nousemasta rannalle.

En luule kapteenin uskoneen noiden ihmissyöjien olemassaoloon enempää kuin minäkään; mutta oli mukava istua illan viileydessä lasillinen kylmää juomaa kädessään ja kuvitella ohitse liukuvat vihreät rannat kauhujen maailmaksi.

Viidennen matkapäivän aamuna herätessämme laiva oli ankkuroitu, ja rannalla liehui rautaisen lipputangon nokassa uuden Sudanin tasavallan vihreä-sini-keltainen lippu. Olimme Nimulessa, missä Niili kääntyy äkkiä jyrkästi oikealle ja muuttuu yli sadan mailin pituiseksi koskitaipaleeksi. Täällä *Lugard* kääntyi takaisin vieden mennessään sairaanhoitajattaret, nuoren parin ja englantilaisen maailmankiertäjän. Huomasin kuitenkin, etten ollutkaan ainoa Sudaniin jatkava, sillä joukkoomme oli liittynyt kaksi naispuolista lähetyssaarnaajaa, jotka olivat menossa Jubaan, ja hiljainen, harmaapäinen neekeripappi, Setä Tuomon ruumiillistuma, joka urheasti säilytti liperinsä kuumuudesta välittämättä. Lisäksi tuli mukaan

muuan nuori Etelä-Afrikan valkoinen, jolla oli pirteä elämänkatsomus; hän nimittäin tahtoi tutkia elämää ja nauttia siitä ennen kuin »sulkeutuisi virastoonsa», sen takia hän nyt matkasi läpi Afrikan kohti Eurooppaa reppu selässään. Yhdessä me ahtauduimme meitä odottavaan suureen linja-autoon, joka lähti kohti Jubaa, Etelä-Sudanin pääkaupunkia, 120:n mailin päähän.

Mitä vähemmän tästä ajomatkasta puhuu, sen parempi. Kun Churchill vuonna 1907 kulki Nimuleen (eräässä puussa oleva kyltti ilmoittaa paikan jossa hän leiriytyi yöksi), hän kirjoitti: »...Nimulen jälkeen viehättävyys jotenkin kaikkosi ...» On helppo ymmärtää mitä hän tarkoitti. Tänne asti kuljetaan puolitroopillisen puutarhan läpi, jossa kaikki on raikasta, kirkasta ja puhdasta; nyt joudutaan äkkiä toisenlaiseen maahan ja toisenlaiseen elämään. Vuoristot muuttuvat kuumiksi ja pölyisiksi pensastasangoiksi. Se on auringon polttamaa maisemaa. Täällä enemmistö on muhamettilaisia; arabia syrjäyttää swahilin kielen ja sulkapäähineet ja kirkasväriset viitat katoavat. Ihmiset pukeutuvat fetšiin, turbaaniin ja galabiehiin, joka on kuin yöpuku ja melkein poikkeuksetta tasaisen valkoinen. Matalaääniset, valkohampaiset, luonnolliset, komeat ja verkkaisesti liikkuvat neekerit ovat poissa, ja heidän tilallaan ovat — ainakin suuremmissa kaupungeissa — Keski-Idän umpimieliset ja mietiskelevät ihmiset. Presidentti Nasserilla näytti olevan paljon kannatusta täällä Sudanissa asti, sillä hänen voimakkaat ja itsevarmat kasvonsa tuijottivat värikuvista kaikissa kadunvarren kurjissa hotelleissa. Arabialainen musiikki soi radiosta kaikissa katukahviloissa, korkeana, lakkaamatta kiertävänä virtana, ja jos sitä pääseekin johonkin paikkaan pakoon, se käy kimppuun taas seuraavassa. Asiakkaat istuvat kaislasta punotuilla tuoleilla ja tutkivat tarkkaan jokaisen oudon ohikulkijan. Kadut ovat kiveämättömät ja pölyiset; suurin osa rakennuksista on galvanoidusta pellistä tehtyjä

mökkejä. Etsin ruohomajoja, joita muistelin siellä olevan, ja löysinkin, mutta ne olivat kaiken näkyvyyden peittävien aitojen ympäröimiä, muhamettilaisesti eristäytyneitä. Nyt käsitin myös, että sivistys merkitsee paperintuhlausta. Ylä-Niilin alkuasukaskylissä ei paperia ollut lainkaan; täällä tuuli kuljetti vanhoja arabiankielisiä sanomalehtiä, tyhjiä savukelaatikoita ja muita jätteitä.

Tällainen oli ainakin ensivaikutelmani Jubasta, joka siihen saakka oli luomassani Niilin myytissä ollut niin aurinkoinen paikka; ja ehkä en ollutkaan erehtynyt. Olimme saapuneet sinne istuttuamme autossa päivän kuumimman ajan hiessä ja pölyssä (vääntelehtien istuimillamme ja suut kuivuen sitä mukaa kuin vaatteet kastuivat hiestä); me olimme siinä mielentilassa, jossa nähdään kurjuutta, ja sitähän me näimmekin. Nousimme vuotavaan alukseen, jonka nimi oli yksinkertaisesti »Lautta n:o 3», istuimme yläkannella kuin rautalankaisessa häkissä ja odottelimme masentuneina teetä. Sotkuinen ranta oli täynnä kaikenlaista romua, ja se vaikutti hylätyltä ratapihalta. Kuumuus oli sietämätön.

Ihailin nuorempaa kahdesta lähetyssaarnaajasta, somaa, parinkymmenen ikäistä tyttöä. Hän oli työskennellyt Nairobissa Keniassa, viileässä ja hauskassa paikassa, ja nyt hänet oli siirretty Jubaan muutamaksi vuodeksi. Hänelle näytettiin kurja pääkatu, jonka varrella on ainoa hotelli (ainoa hotelli koko Etelä-Sudanissa), lähetysasema, kirkko, sairaala, talo jossa hänen olisi asuttava, ja jokainen niistä teki hänet yhä vakavamman näköiseksi; uhrautuvimmalle ja kokeneimmallekin lähetyssaarnaajalle olisi käynyt samoin. Mutta hän piristyi hieman kun tee saapui ja onnistui laskemaan kaikesta leikkiäkin. Se tuntui sillä hetkellä paljon enemmän velvollisuudentunnolta kuin hartaalta alistuneisuudelta, mutta oli selvää, että hän piankin kotiutuisi Jubaan ja löytäisi sieltä arvoja, joita me toiset, ohikulkijat, emme voineet koskaan nähdä. Hänen seuralaisensa, vanhahko

naishenkilö, oli ollut aikaisemmin Kenian vuoristossa ja hänkin oli pettynyt. »Minä työskentelen pienen alkuasukasheimon parissa», hän kertoi, »noin sadan mailin päässä täältä». Kysyin missä tuo heimo asui ja hän vastasi: »Oh, en tiedä tarkalleen — en ole koskaan oikein osannut lukea karttaa.» Hän viittasi epämääräisesti kohti tasankoja. »Jossain tuolla päin.»

»Miten kauan olette siellä ollut?»

»Kaksikymmentä vuotta.»

»Yksin?»

»Aivan niin, olen yksin.» Hän sanoi, ettei hän tuntenut olevansa yksin. Hän oli perustanut lääkeaseman ja opettanut muutaman nuoren miehen apulaisekseen. Hän piti jumalanpalveluksia puiden varjossa. Hän oli istuttanut puutarhan; hänen kotinsa oli siellä.

Keskustellessamme (me odottelimme lautalla tullimuodollisuuksien päättymistä) seisoi neekeripappi vieressä koko ajan hymyillen ja näyttäen yhä enemmän Setä Tuomolta. Hän vaikutti hyvin hermostuneelta. Kohta lähetyspastori, iso, hyvinvoivan näköinen mies yllään vasta pestyt shortsit ja paita saapui ja tervehti alaisiaan juhlallisen innottomasti. »No, Eve. Loma meni hyvin?» hän sanoi naiselle, joka ei tiennyt mitään kartanluvusta, kääntyen nopeasti neekeripapin ja nuoremman naisen puoleen. Se ei ollut epäystävällistä eikä oikeastaan välinpitämätöntäkään; se oli sitä latteutta ja henkistä väsymystä, joka valtaa vuosikausia kuumissa syrjäisissä paikoissa elävät ihmiset, jotka tuntevat toistensa elämänvaiheet pienimpiä yksityiskohtia myöten ja jotka, varsinkin Afrikassa, joutuvat lakkaamatta ponnistelemaan alkukantaisissa ja vastenmielisissä olosuhteissa.

Tietystikin heillä oli tuhansia asioita toisilleen kerrottavana, mutta niiden vuoro tulisi paljon myöhemmin pitkissä ja perusteellisissa yksinäisten hetkien keskusteluissa. Tällä hetkellä muodostimme

kohteliaan ja herttaisen seurueen; pastori tarjoili teetä kysellen tahdoimmeko mahdollisesti kermaa ja sokeria; olisimme vallan hyvin voineet olla hänen vierainaan jossakin pappilassa, jolleivät arabipoikasakit, Juban laitakaupunkilapset, olisi juosseet ohitse ja huutaneet meille rivouksiaan rannan romukasoilta. Joimme teetämme, ja kun tullimiehet olivat leimanneet lähetyssaarnaajien passit, he poistuivat vaiteliaina kaupunkimajoihinsa.

Seuraavan viikon aikana minulla oli yllin kyllin aikaa katsella Lautta N:o 3:a. Se liittyi toisiin, neekereillä lastattuihin lauttoihin; ne kaikki kiinnitettiin kallistelevaan, kelloa kilistelevään, kettinkejä kalistelevaan ja öljylle haisevaan proomuun, joka kiskoi meitä jokea alas kuin emohanhi poikasiaan. Oli ramadan-kuu, jonka aikana muhamettilaiset eivät saa auringonnousun ja -laskun välisenä aikana syödä eivätkä juoda, ja kuumuus oli tavaton. Miehistölle päivä oli varmastikin oikea helvetti. He liikuskelivat sekapäisen ja äärettömän väsyneen näköisinä eikä se ollut neekerien luonnollista velttoutta; se oli äkillisten työnpuuskien ja pitkien tylsien taukojen vaihtelua. Heikko kimeä huuto rikkoi iltapäivän siestan, ja kettingit alkoivat kalista rautakannella. Sitten kaikki muuttui taas epätoivoiseksi hiljaisuudeksi, jonka rikkoivat vain koneen ja potkurin äänet. Miehet olivat äärimmäisen hartaita uskovaisia. (Tämän seikan huomaa sitä selvemmin mitä pitemmälle Etelä-Sudanin alkukantaisille seuduille tunkeutuu — mitä kauheampi aavikko ja kuumuus, mitä puutteellisempaa ihmisten elämä, sitä ahkerammin he turvautuvat rukouksiin polvistuen maahan kaksi kolme kertaa runsaammin kuin vaaditaan.) Katselin usein kapteenia, jota muuten ei sanottu kapteeniksi vaan konemestariksi, mikä joella ilmeisesti on korkeampi arvo. Hän oli solakka ja komea mies, yllään hänellä oli galabieh ja päässä pieni kalotti. Hän istui jalat ristissä komentosillalla antaen määräyksiään. Vähän väliä hän katosi

alakannelle, levitti pienen kuusipeurannahan rukousmatoksi ja polvistui sille. Hän muutti asentoa laivan kääntyessä, niin että kasvot aina olivat Mekkaan päin. Joku oli sitonut gasellinpoikasen hänen rukouspaikkansa viereen ja se määki koko ajan kimeällä äänellä, joka kuului selvästi yli kukkojen kieunnan, vuohien mäkätyksen ja koneen jyrinän. Konemestari pysyi vaaditun ajan asennossaan, kiersi sitten rukousmattonsa rullalle, nosti sen kainaloonsa ja asteli hitaasti takaisin komentosillalle.

Paitsi eteläafrikkalaista ja erästä toista nuorta miestä, parrakasta englantilaista, joka myöskin oli maailmanmatkalla — hän oli jo kulkenut Land Roverillaan halki Intian ja Keski-Afrikan — ja minua, ei laivalla ollut muita valkoisia matkustajia. Vielä pari vuotta sitten, ennen kuin Englanti luopui Sudanista, meitä olisi ollut toista tusinaa. Lautta N:o 3:lla useimmat matkustajat olivat muhamettilaisia, jotka pysyttelivät hyteissään. Naiset enimmäkseen istuivat tai makasivat lavereillaan yöt ja päivät, kuumuudesta piittaamatta. He eivät rukoilleet eivätkä paastonneet; palvelijat kantoivat paljaat jalat läpsähdellen heille pieniä riisikulhoja ja mangohedelmäkoreja. Mangon kuoret he heittivät syödessään ulos hytin avoimesta ovesta.

Me toiset vajosimme jonkinlaiseen ylhäisen raukeaan olotilaan eikä päivillä tuntunut olevan alkua eikä loppua. »Aika katoaa», Churchill kirjoitti matkastaan, »eikä jää jäljelle muuta kuin paikka ja auringonpaiste.» Olisi tarpeetonta sanoa, ettei se ollut yksitoikkoista. Aamulla heräsi hikisenä sähkötuulettimen alla, joka ei tuntunut muuta kuin pyörittävän hytin ilmaa. Päivä mitattiin ryypyin, aterioin, toistuvin haalein sadekuuroin ja lukutunnein; jälkeen päin ajatellen tuo hidas matka merkitsi vaikutelmiin syventymistä, vaikkei siitä silloin ollutkaan tietoinen. Enimmän osan päivästä istuimme yläkannen häkissä aivan kuin olisimme sairastuneet jo-

honkin epämääräiseen tautiin, joka oli tuskaton ja miellyttävä, joskin hieman väsyttävä.

Tällaisissa olosuhteissa lukee kirjoja aivan toisin kuin muulloin. Niitä ei ainoastaan arvioi uudelleen, niin että ennen hyviltä tuntuneet ovat nyt samantekeviä; omat matkakokemukset sekoittuvat pakostakin sen kirjan tapahtumiin, jonka on sattunut ottamaan eteensä. Ja seuraukset ovat usein hämmästyttäviä. Eräänä vuonna esimerkiksi, kun matkustin halki Tanganjikan, käytin paljon aikaa lukeakseni Venäjän vuoden 1917 vallankumouksesta, ja oli omituista nostaa silmänsä Trotskista tai Leninin kirjeistä nähdäkseen leijonien katsovan itseään muutaman jaardin päässä; tai ehkä huomata jonkin suuren kolkonnäköisen marabu-linnun, joka omassa lajissaan on yhtä juhlallinen ja säälimätön kuin itse Lenin. Aikaisemmin samana vuonna ollessani Abessinian rajamailla, olin lukenut *Emman* ja *Ylpeyden ja ennakkoluulon*, ja se sujui mukavasti. Vastakohtaisuudet tietystikin hämmästyttävät. Mahdollisesti ei ole olemassa mitään yhteyttä Mr. Darcyn etuoikeuksilla, tapoihin takertuneella 1800-luvun Englannilla ja tien vieressä kuollutta käsnäsikaa nylkevällä neekerillä, mutta kun sellaisia outoja yhteyksiä ilmenee, niillä on oma teatraalinen viehätyksensä. Kaikki venäläiset romaanit sopivat Afrikassa luettaviksi. Tämän matkani alussa luin *Idiootin* ja Tolstoin *Kasakat* Rift-laaksossa, ja nyt Niilillä huomasin viimeisen osan Boswellia — *Boswell in Search of a Wife* — erinomaisen sopivaksi. Kevyet kirjat eivät jostain syystä sovi Afrikkaan, salapoliisi- ja jännityskertomukset (paitsi mahdollisesti Chestertonin *Isä Brown*) ovat kokonaan pahasta. Parasta lukemista ovat luultavastikin itsestään Afrikasta kirjoitetut kirjat, eritoten sellaiset, jotka ovat tutkimusmatkailijoiden kirjoittamia ja 1800-luvun kaiverruksin ja kartoin kuvitettuja, mutta muista maista kirjoitettujen lukeminen tuntuu tarkoituksettomalta ja turhalta, jollei suorastaan

ikävystyttävältä. Jane Austen lienee lopultakin kaikkein kiitollisinta.

Juban alapuolella Niili tekee koilliseen suuren mutkan halki matalien, mutta hedelmällisten rantojen. Tämä on dinka-heimon aluetta, ja täällä arabien vaikutus ja muslimien mietiskely katoaa melkein kokonaan. Tämä on alkukantaisempaa kuin madi-maa, itse asiassa sivistymättömintä seutua koko mantereella. Siellä asuu noin miljoona dinkaa, jotka ehdottomasti ovat Afrikan mielenkiintoisinta väkeä. Nilootteja koskevassa tutkimuksessa Afrikan Kansainvälinen Tutkimuslaitos sanoo, että dinkat »pitävät omaa maataan maailman parhaana ja itseään sen jaloimpana kansana». He ovat vastustaneet ulkopuolisia vaikutuksia tehokkaammin kuin mikään muu heimo. Tutkimuslaitoksen mukaan ärtyisyys, ylpeys ja levoton uppiniskaisuus on heidän tavallisin reaktionsa määräyksiin. Dinkat ovat vanhoillisia ja vakavia ihmisiä; he uskovat lujasti yksilön oikeuksiin. Luontokin on auttanut aggressiivisen asenteen säilyttämisessä, sillä he ovat todennäköisesti maailman keskimääräisesti kookkainta kansaa (monet yli kuusikin jalkaa) ja suhteellisen sitkeitä. Mutta lihaksikkaita he eivät ole: sekä miehet että naiset ovat solakoita, kapealanteisia ja erittäin pitkäsäärisiä. Tukka on kihara ja iho tummanruskea, melkein musta. Muutamilla on leveä nenä, mutta useimmilla kyömy, huulet kapeat ja kasvot pitkät ja kaunismuotoiset. Enin osa kieltäytyy käyttämästä mitään vaatteita pientä esiliinaa tai muutamia nahkavyöstä riippuvia suikaleita lukuun ottamatta, mutta usein nekin heitetään pois. Mutta koristeista he pitävät varsinkin nuorina, ja kaunistavat kasvonsa ja ruumiinsa arvilla. Usein näkee miehiä, jotka ovat koristautuneet peittämällä koko vartalonsa harmaalla tuhkalla. Ilmestys on makaaberilta ja aavemaiselta tuntuva, mutta he ovat muutenkin kyllä käskevän näköisiä pitkine keihäineen ja suorine, uhkaavine katseineen. Dinka

on karjanhoitaja ja pitää eläimistään pikkutarkasti huolta. Poika, jolle isä antaa härän, kasvaa yhdessä sen kanssa ja laulaa sen syödessä ruohoa, jotta se pysyisi onnellisena. Tästä ylpeästä ja villistä kansasta on mahdotonta olla pitämättä.

Dinkojen mieliruoka on maito ja veri (veri otetaan eläimen kaulasuonesta), ja vain nälkä panee heidät möyhentämään kuivaa maata ja kasvattamaan vähän hirssiä. Nyt, kun Niili kuivan kauden lopulla oli alimmillaan, he olivat kerääntyneet juomapaikkojen lähelle pyydystääkseen keihäillä ja verkoilla kalaa. Se oli primitiivistä puuhaa, painoilla varustettu verkko laskettiin ja keihäillä hakattiin mutaista vettä; mutta he saivat kalaa sentnereittäin, ne jätettiin paistumaan aurinkoon, kunnes olivat valmiit syötäviksi.

Seitsemäntoista vuoden takaiset muistikuvani näiden ihmisten kauneudesta olivat aivan oikeita. He kahlasivat veteen, kun kuljimme ohitse, ja tunkeutuivat ympärillemme pysähdyspaikoissa; ja he olivat arvokkaita ja elegantteja kuin haikarat. He kohottivat kätensä meitä kohti kämmenet avoimina, he eivät kerjänneet mitään, vaan tahtoivat sanoa: »Niin, siinä sinä olet, joen ohikulkeva nähtävyys.» Mutta valokuvaamista he vihasivat, eivät ymmärtääkseni alastomuutensa takia, vaan kaiketi siksi, että pitivät kameraa pahana silmänä, joka uhkaa ja häiritsee heidän yksityiselämäänsä — ja sellainenhan se onkin. Se ottaa heistä pois kuvan, heidän näköisensä, ja sitä ei pitäisi antaa vieraalle, joka saattaa olla vihamielinen. Kun nuori parrakas englantilainen otti valokuvia eräänä päivänä laivan kannelta, muuan kuuden jalan pituinen soturi ryntäsi törmää alas veteen hirmuisen vihan vallassa. Hän osoitti meitä sormellaan, heilutti keihästään ja iski sillä monta kertaa tyhjään ilmaan; oli ilmeistä, että hän olisi toimittanut nuoren ystäväni pois päiviltä, jos vain olisi ylettänyt häneen. Toisena päivänä sekä miehet että naiset alkoivat heitellä kiviä ja multakokkareita, kun ka-

mera ilmestyi näkyviin. Laivassa matkustajana oleva kaupunkilaispukuun pukeutunut pohjoissudanilainen mies tuli yläkannelle kysymään, oliko meillä lupa valokuvata. Hän oli omalla laillaan yhtä vihainen kuin heimolaiset rannalla, mutta aivan toisesta syystä: hän ei pitänyt siitä, että »takapajuisia» kyliä valokuvattiin. Niiden asukkaiden alastomuus oli hänestä moraalitonta ja .hävettävää, ja heidän valokuvaamisensa antoi väärän kuvan Sudanista. Se oli huonoa propagandaa. Maailman pitäisi hänen mielestään oppia tuntemaan se uusi tasavalta, jota sudanilaiset koettivat rakentaa — koulut, sairaalat, länsimaiset vaatteet, traktorit ja voimalaitossuunnitelmat; kaikki tämä alkukantaisuus hävitettäisiin etelästä kuitenkin pian. Hän tuntui olevan oikeassa, joten lopetimme valokuvaamisen siihen.

Oli silti miellyttävää nähdä tämä viimeinen välähdys yksinkertaista elämää. Pidin dinka-kylistä paljon enemmän kuin Jubasta. Ne olivat kuin intiaanileirit vuosisata pari sitten: suuret ruohotiipiit olivat puoliympyrässä jokitörmällä noin eekkerin alueella. Majojen edessä paloivat nuotiot ja valkea suurisarvinen karja käyskenteli taustalla. Kaikkialla oli vilkasta liikettä. Miehet meloivat yhdestä puusta kaiverrettuja ruuhiaan, naiset laskeutuivat jokirantaan ruukut päänsä päällä juuri niin kuin muistinkin, ja lapset olivat erikoisen viehättäviä, eivät isovatsaisia tai laihoja kuten muiden jokivarren heimojen, vaan solakoita, kauniita ja korkearintaisia; sellaisia he tulisivat olemaan keski-iän lopulle saakka, niin kuin heidän vanhemmistaan saattoi nähdä.

Oli tietysti ikävää, että niin monet tytöt olivat sivelleet paljaaksi ajellut päänahkansa punaisella rasvalla ja palmikoineet tukkansa paksuiksi leteiksi, niin että se muistutti köysiluutaa; ja monilla oli jo yllään ruosteenvärinen viitta, joka ulottui polviin saakka. Mutta punahelmiset kaulanauhat olivat hyvin hauskoja, ja kun he hymyi-

livät, hehkuvan valkoiset hampaat jakoivat heidän kuulamaiset päänsä kahteen osaan; se oli valtaisa hymy.

Kaiken kaikkiaan nuo kylät jättivät vaikutelman tyynestä ja paikallaan pysyvästä elämästä. Tavallisesti joka kylällä tai kyläryhmällä on oma hallintonsa, oma »sotapäällikkönsä» ja vanhempien neuvosto, joka valvoo vanhojen lakien noudattamista (niistä jotkut ovat outoja mutta ymmärrettäviä, niin kuin sekin, että jokaisen miehen on käytettävä pientä esiliinaa, kun hänen anoppinsa on läsnä). Kaikki heimot tunnustavat »Jokin», »Taivaan Jumalan», kaukaisen ja voimakkaan esi-isän, universaalisen hengen, mystillisen elämänlähteen.

»Jok» antaa sateen, joka jatkuu keskeytymättä huhtikuusta marraskuulle. Kun Niili tulvii, dinkat siirtävät karjansa ylemmille maille. Marraskuun ja huhtikuun välisenä kuivana aikana he palaavat joen rantaan ja rakentavat uudelleen ne majansa, jotka termiitit ovat turmelleet tai vesi huuhtonut mennessään; sellaisia olivat nyt näkemämme kylät. Hiljaiset sadekuurot pyyhkivät jokea aina alkuillasta matkamme jatkuessa, ja jo näinä maaliskuun viimeisinä päivinä oli merkkejä siitä, että heimo taas kohta muuttaisi pois. Villieläimiä näimme vähän, vain sattumoisin virtahevon kohoavan ruskeasta vedestä, krokodiilivanhuksen lipuvan jokeen, muutamia vesiantilooppeja ja pari kertaa joitakin elefantteja rantakaislikossa, kahdeksan-yhdeksänkymmentä vuotta sitten harjoitetusta norsunteurastuksesta eloon jääneet viimeiset yksilöt.

Kolmantena päivänä Jubasta lähdön jälkeen törmäsimme Suddiin. Sana törmäsimme on paikallaan. Tuon mielikuvituksellisen suon halki on raivattu kanavia, mutta ne ovat kapeita ja mutkikkaita eikä nelikulmainen tavattoman kömpelö lauttamme ollenkaan tahtonut selviytyä käänteistä. Ajauduimme tarkoituksettomasti laidalta toiselle, törmäsimme ensin toiseen rantaan ja iskimme sitten peh-

meästi mutta raskaasti toiseen. Usein kuljimme kymmenenkin minuuttia taaksepäin, sitten taas eteenpäin, raavimme matalia rantoja veden virtausten mukaan, irrotimme suuria maakaistaleita ja papyruspuita ennen kuin pääsimme mutkan ohitse. Välistä kulkeuduimme avuttomana sivuttain, kunnes törmäsimme hiekkasärkkään. Konehuoneen kello soi lakkaamatta, ja vaikka konemestari ei näyttänyt liikahtavankaan, istui vain jalat ristissä komentosillalla, meille kokemus oli yhtä erikoislaatuinen kuin äkäisellä hevosella ratsastaminen. Sillä tavoin me kolmen päivän ajan kallistelimme, huojuimme ja törmäilimme alas jokea näkemättä kummallakaan puolella mitään muuta kuin loputtomasti sulkamaista papyrusta. Se levisi ympärillämme kuin vihreä valtameri, kuuman valkean taivaan alla horisontti oli täydellinen ympyrä.

Samuel Baker antaa osuvan kuvauksen Suddista, jonka hän näki ensi kerran vuonna 1870, jolloin virta oli kokonaan tukossa. Hän kirjoittaa: »Uivia saarekkeita, joita virtasi koko ajan alas Valkoista Niiliä, oli loputtomasti; virran alkuperäinen kulkusuunta tukkeutui niistä, ja se etsi salaperäisen tiensä maan alta, kunnes kasvien ihmeellisen tyhjentymätön varasto sulki senkin. Joesta tuli suo, jonka lävitse se tunkeutui veden valtavan paineen ansiosta lukemattomia pikkukanavia pitkin. Valkoinen Niili oli itse asiassa lakannut olemasta.»

Tuo este tukki ainakin 2000:n vuoden ajan kaikkien tutkimusmatkailijoiden tien joen lähteille. Keisari Neron lähettämien kahden senturian oli pakko palata takaisin, ja yhdeksännelletoista vuosisadalle saakka lukemattomat retket oli etukäteen tuomittu epäonnistumaan. Niilin mysteeri kiinnosti sivistynyttä maailmaa silloin enemmän kuin avaruus nyt. Bakerin onnistui raivata reitti vain nähdäkseen kasvien sulkevan tien takanaan. Vuonna 1874 eräs egyptiläinen retkikunta avasi kanavan, mutta se tukkeutu

muutamassa vuodessa. Vuonna 1880 egyptiläiset pääsivät taas lävitse, mutta pian derviššikapina keskeytti yritykset neljäksitoista vuodeksi. Vasta tämän vuosisadan alkuvuosina englantilaisten onnistui avata pysyvä kanava. Muutamat majuri Malcolm Peaken johdolla toimineet insinöörit onnistuivat yrityksessä leikkaamalla irti suunnattoman suuria kasvillisuuslohkareita — jotkut olivat jopa mailin pituisia ja kahdenkymmenen jalan paksuisisa. Nuo lohkareet jaettiin sitten kymmenen neliöjalan suuruisiksi kappaleiksi, jotka tykkiveneisiin rautatouvein kiinnitettyinä vedettiin virtaa alas pois Suddista; hikinen ja vaivalloinen työ vei aikaa neljä vuotta.

Sudd on noin 250:n mailin pituinen, mikä on puolet Italian pituudesta. Jos se joskus kuivattaisiin — sellaisia suunnitelmia on tehty — siitä tulisi toinen Lombardia, joskin paljon suurempi ja luultavasti yhtä hedelmällinen. Mutta nyt se on melkein eloton, ääretön säälittävä autiomaa, joka ohikulkijasta tuntuu erämaatakin kauhistuttavammalta, sillä kun ei ole aavikkojen antiseptisiä ominaisuuksia eikä niiden kirkasta valoa. Tuo suo on uhkaava ja alkuvoimainen, jotain sellaista mistä maailma joskus alkoi muodostua. Papyrus kyllä on melko kaunis kasvi, joka ulottuu jopa kahdenkymmenen jalan korkeuteen vihreänä ja ruokomaisena levittääkseen sitten lehtensä hienoksi viuhkaksi. Mutta kun sitä näkee tällä tavoin, massoittain, mielettömiä määriä monien mailien matkalla ja joka päivä, se on tukahduttava, kauhistuttava, vieläpä hieman synkkä.

Eräänä päivänä kun juutuimme kiinni tunniksi tai pariksi korjaamaan ruoria, menin rannalle, ja muutaman jaardin päässä törmältä huomasin olevani joka taholta seinien ympäröimä. Takaisin joelle oli vain muutama askel, mutta tässä villeydessä kaikenlaiset painajaismaiset ajatukset tulivat mieleen. Ensimmäiseksi tuli mieleen, että laiva on lähtenyt ilman minua ja että olin aivan yksin ja kuolemaan tuomittu. Kuvittelin pythonien — noiden Niilin-

myyttini rakkaiden pythonien — nousevan suosta kuristamaan minut. Kun palasin takaisin Lautta n:o 3 tuntui minusta Ritz-hotellilta.

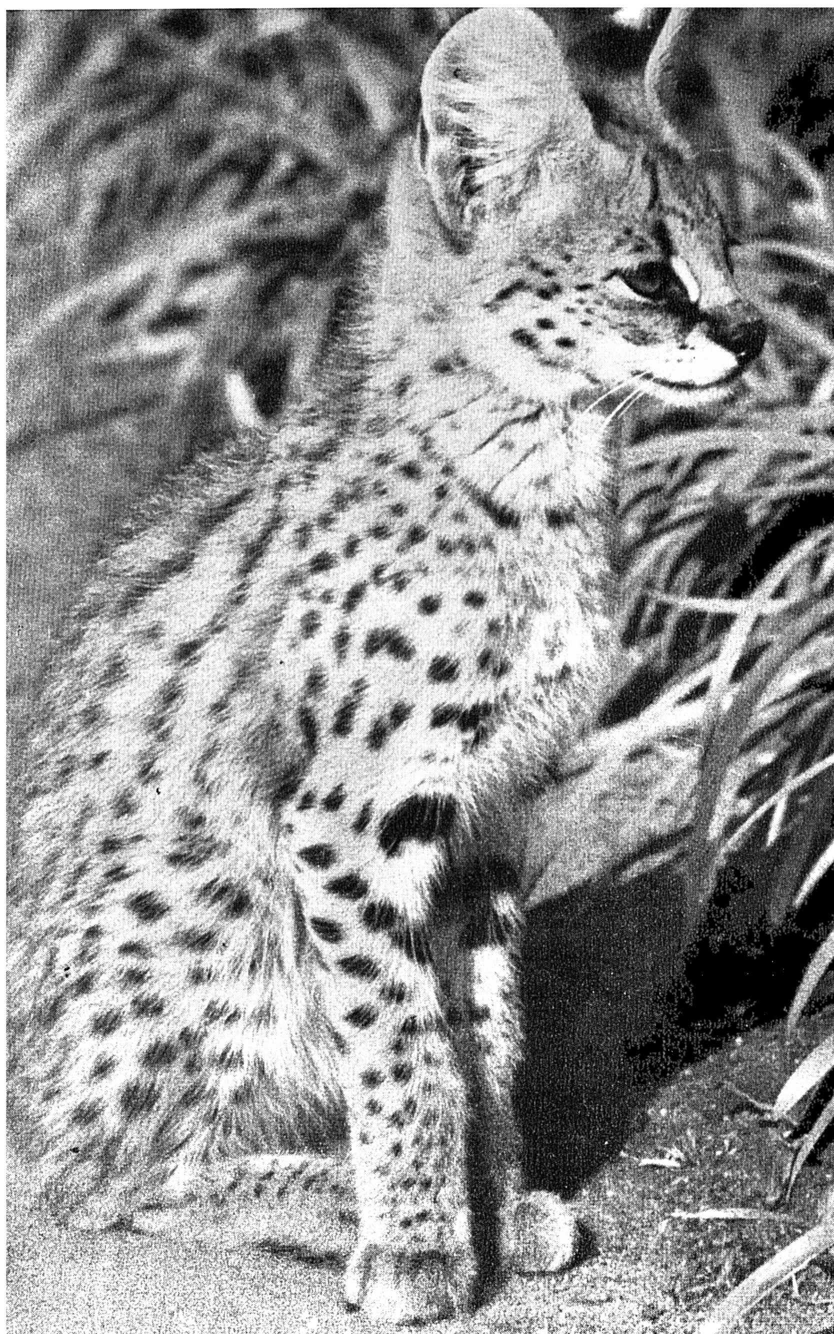
Mutta Suddin palot olivat hyvin kauniita, ja niitä oli joka puolella, yöllä ja päivällä. Ne rasahtelivat ja hulmahtelivat ja nostattivat taivaalle suuria savupilviä. Niitä näkee taivaanrannalla jo viidenkymmenen mailin päästä, mutta voi kulua tunti ja toistakin, ennen kuin kiemurteleva joki ennättää niiden kohdalle ja kuumuus lyö rannalta kasvoille. Yöllä näyttää joskus siltä kuin joukko kaukaisia kaupunkeja olisi liekeissä, näkymätön punahehkuinen valo osuu pilvien alaosiin, vaikutelma, jonka jostain syystä yhdistän historiallisiin maalauksiin, Napoleonin pakoon Moskovasta ehkä tai Pompeijin hävitykseen. Aamulla näkee sitten tulen tuhot. Papyrusrungot makaavat katkenneina ja taipuneina mustuneessa maassa kuin yöllä palaneen rakennuksen kannatinpalkit. Ilmassa on kitkerä savun haju.

Niilinkaali häviää Suddissa — ehkä ne rikkoutuvat Juban yläpuolella olevissa koskissa — mutta sen sijalle ilmestyy vesihyasintti, joka on vieläkin hedelmällisempi. Se on vihreä tukeva köynnöskasvi, jonka kukat ovat vaaleanpunaiset, ja se ulottuu rannalta veteen saakka. Pitkiä pätkiä katkeilee jatkuvasti ja kulkeutuu virran mukana. Me törmäsimme niiden muodostamiin vihreisiin lauttoihin alituisesti, ja vaikka potkuri repi ne palasiksi, ne koostuivat heti uudelleen laivan vanavedessä.

Suddissa on siellä täällä kovaa maatakin, jossa kasvaa puu tai pari ja kohoaa pieni kylä. Lähestyimme nyt nuersien, dinkojen sukulaisheimon, aluetta. He olivat pienempiä ja rumempia kuin dinkat. Monet miehet ja nuoret tytöt olivat alastomia, vain tiukat rautarenkaat käsivarsien ympärillä, niin tiukat, että liha pullisteli kauheina muhkuroina. Muutamilla oli koriste, jota en Niilillä ollut

Vesiantilooppi

aikaisemmin nähnyt: pienten metallipallojen muodostama vyö takapuolen päällä sillä tavoin kiinnitettynä, että se kilisi miellyttävästi kävellessä. Tytöille sellaisen käyttö näytti tuottavan suurta huvia. Melkein kaikki olivat ajaneet kuulamaiset päänsä paljaiksi jättäen vain pienen nutturan päälaelle. Ajeltu osa päänahkaa oli täynnä ympyränmuotoisia arpia.

Itsensäsilpominen on sitä tavallisempaa mitä alemmaksi Niiliä mennään. Antropologit vakuuttavat, että haavojen tekemiseen on aina olemassa jokin syy; se on heimon tapa, kuuluu uskonnollisiin menoihin, on koristelua tai initaation tai sukupuolen merkitsemistä. Halun silpoa itseään sanotaan olevan alkukantaisten ihmisten ensimmäisiä vaistoja. Mutta siltikään tapaa ei ole helppo käsittää, vaikka sen kanssa joutuisi tekemisiin joka kylässä, kuten täällä. Monilta alkuasukasmiehiltä ovat etuhampaat poissa, mutta kukaan ei ole osannut selittää miksi.[1]) Tiedettävästi yksikään eläin ei harjoita itsensä silpomista, ja eläimiähän yleensä pidetään primitiivisempinä kuin ihmistä. En myöskään voinut katsoa arpien lisäävän viehätystä, kauneudesta puhumattakaan. Pari laivamme neekerinaista oli silvottu aivan kauheiksi — suuret tuuman levyiset arvet molemmilla poskilla — ja nyt alkoi näkyä sellaisiakin nuoria miehiä, joilla oli otsassaan rivi rypäleen paksuisia poikittaisia arpia. Kasvattaakseen noita epämuodostumia heidän oli täytynyt leikata syvään veitsellä ja sotkea haavoihin jotain ärsyttävää nestettä. He olivat kamalan näköisiä. Vastenmielisyys on sitäkin suurempi, kun noita arpia näkee sellaisilla, jotka ovat käyneet kouluja ja käyttävät tavallisia länsimaisia vaatteita. He tahtovat käydä sivistyneestä ja usein sitä ovatkin; mutta ulkomuodoltaan he pysyvät alkukantaisen villeinä.

---

[1]) On olemassa teoria, että hampaiden poistamisella parannettaisiin jäykkäkouristusta sairastavat.

Nuersit tuntuivat olevan dinkoja köyhempiä, ja heidän omaisuutensa oli sitä vähäisempää mitä syvemmälle Suddiin pääsimme. Ensimmäisissä ohittamissamme kylissä ihmiset olivat jokseenkin selvillä rahan arvosta; miehet, jotka tulivat lautalle purkamaan lastia maihin, olivat alastomia, mutta asettuivat työnsä päätyttyä jonoon saadakseen palkkansa. Eräässä toisessa paikassa, jonne olimme ankkuroineet yöksi paksun soihduilla katetun hirren alle, muuan soturi koetti myydä minulle kuollutta krokodiilia. Muuallakin kyläläiset, jotka olivat erikoistuneet olkimattojen tekoon, tulivat rannalle myymään tuotteitaan matkustajille. He olivat omituinen näky seisoessaan siinä penkereellä, jokaisella miehellä, naisella ja lapsella kahdentoista jalan mattorulla vieressään, ja ojentamassa kättään vetoavasti maksua pyytäen. Mutta sitten Sudd kävi yhä pehmeämmäksi. Kyliä oli yhä harvemmassa, ja lopulta oli vain yksinäisiä karkeatekoisia ruohomajoja. Niitä ympäröi joka puolelta papyrus. Asukkaat olivat selvästikin nälkäisiä. Näin erään miesryhmän nylkevän kuollutta krokodiilia, joka tuskin on kovinkaan maukasta syötävää, ja kaikkialla ihmiset olivat säälittävän laihoja ja velttoja. Kerran ohitimme pienen norsulauman, joka kahlasi kaislikossa aivan lähellä alkuasukasmajoja, mutta asukkaat eivät yrittäneetkään käydä niiden kimppuun; sellaiseen yritykseen he näyttivät kyllä liian heikoiltakin.

Oli mielenkiintoista seurata, miten he reagoivat laivaamme. Se sai aikaan melkoista liikettä joella ja oli varmastikin kiintoisin kohde monen mailin matkalla. Yläjuoksun kehittyneimmissä se herätti melkoista huomiota. Mutta täällä oli aivan toisin. Majojensa edessä istuvat miehet ja naiset viitsivät tuskin vilkaista meihin päin, ja jotkut jatkoivat työtään kääntäen selkänsä. Kyllästyminen tuskin sai heidät käyttäytymään tällä tavoin, sillä laivahan kulki ohitse vain kerran kahdessa viikossa. Todentuntuisempi selitys on, että nuo

ihmiset eivät tahtoneet outojen asioiden sekoittavan elämänsä ahdasta, tapahtumatonta rytmiä, ehkä jotenkin samaan tapaan kuin mekin suhtaudumme ohitsekiitävään pikajunaan tai taivaalla ulvovaan suihkuhävittäjään, kun istumme veneessä kalastamassa. Emme mekään vilkaise niihin päin. Niinpä meistä tuntuikin, että tulomme oli vain tungettelua ja häiritsemistä. He olivat kokonaan vajonneet omaan uneliaisuuteensa.

Mieleeni palautuu eräs toivottoman surullinen näky. Eräänä päivänä vilkaistessani kirjastani (se oli valitettavasti vain joku P. G. Wodehousen romaani eikä erikoisen viehättävää lukemista tässä ympäristössä) näin erään yksinäisen pojan istuvan rannalla katoksen varjossa. Hän ei liikahtanut eikä näyttänyt huomaavankaan meitä. Se oli kummallista, sillä täälläkin neekerilapset tavallisesti huiskuttivat ja huutelivat ja juoksivat parvina veden ääreen. Kun sitten katsoin tarkemmin, näin, että pojan vatsa oli jonkin taudin suunnattomaksi paisuttama. Hän oli selvästi tuskan turruttama; mikään ei häntä huvittanut eikä kiinnostanut. Johtopäätösten vetäminen on Afrikassa aina hieman arveluttavaa, mutta saattoi olla niin, että muu perhe oli hylännyt pojan ja jättänyt hänet rannalle yksin kuolemaan. Katselin häntä kunnes käännyimme joen mutkasta eikä hän liikahtanut vähääkään.

Olimme nyt olleet Suddissa melkein kolme päivää, ja lähestyimme No-järveä, missä Bahr El Ghazal-niminen lisäjoki yhtyy Niiliin. Täällä joki kääntyy jyrkästi kohti itää, ja heti alkoi näkyä merkkejä siitä, että Sudd oli jäämässä taaksemme. Olimme yhä kaukana sellaisista paikoista kuin Luxorista ja muinaisen Egyptin suurista joenrantatemppeleistä — ne ovat vielä tuhat mailia Khartumista alaspäin — mutta olimme palaamassa silti jonkinlaisen sivistyksen pariin. Laajat pölyiset tasangot tulivat papyruksen sijaan, tuhatpäiset karjalaumat olivat niillä laitumella. Rantakylät olivat ikävän ja

keinotekoisen näköisiä peltiseinineen ja rikkinäisine linja-autoineen; yhä useammat alkuasukkaat käyttivät vaatteita. Kumma kyllä, villieläimiä alkoi näkyä myös runsaammin. Abdim-haikaroita kohosi laumoittain kaislikoista, ja rantahiekalla paistatteleva krokodiili oli tavallinen näky, samoin pärskyen vedestä nouseva virtahepo. Kauempana saatoin nähdä antilooppeja, jotka varmaankin olivat sudanilaista lajia, sitä, joka on saanut kauniin nimensä Mrs. Gray's Lechweltä. Lautan alituinen törmäily rantapenkkoihin loppui viimeinkin, joki virtasi nyt leveänä ja suorana kohti itää. Monet kalastajat meloivat kolmikulmaisia lauttojaan, jotka oli tehty sitomalla yhteen kuivia puita, ja taivaanrannalla näkyi taas vuoristoja.

Yöllä, juuri ennen kuin saavuimme Malakaliin, syntyi äkkiä hälinää. Näimme alhaalla pimeässä kalastusveneen, ja kovan metelin vallitessa kiskottiin lautalle kolme arpista ja villin näköistä nuorta miestä. Aamulla näin heidän kyyristelevän kannella konehuoneen lähellä. Taivas tietää miksi heidät oli pantu niin kauheaan paikkaan; kuuma öljyn löyhkä oli valtava ja meteli sellainen, että oli mahdotonta keskustella. Nuoret miehet olivat selvästikin ensi kertaa näin läheisessä kosketuksessa sivistykseen. Heidät oli temmattu esihistoriallisesta maailmastaan tähän jyskyttävään jokihirviöön, ja nyt he olivat aivan poissa tolaltaan. Mustina ja alastomina he kyyristelivät siinä, vain kapea nauha vyötäröllään, otsat täynnä arpia ja silmät kuin ansaan joutuneilla eläimillä. Malakalissa poliisi otti heidät hoiviinsa, hyvin siisti poliisi, jolla oli yllään khakipuku ja toiselle korvalle kallistunut sininen huopahattu. Hän esitti kysymyksiään, ja nuoret kalastajat koettivat epätoivoisesti ymmärtää häntä. Tietystikin kaikki, mitä he halusivat sanoa, oli, että he olivat menettäneet veneensä ja tahtoivat päästä kotiin takaisin. Mutta täällä Malakalissa olimmekin oikeuksien, todistajien ja sää-

dösten maailmassa. Kun menimme maihin, poliisikomentaja oli jo ottanut esille muistikirjansa.

Malakal (asukasluku 6.800) on toinen Juba, kuitenkin vähän suurempi, vilkkaampi ja pölyisempi. On olemassa kuitenkin yksi huomattava ero: tämä on šillukien aluetta, ja Fashodassa joen rannalla on heimon jumalaisen kuninkaan olinpaikka. Kun Frazer julkaisi vuonna 1890 kuuluisan teoksensa *The Golden Bough*, Keski- ja Itä-Afrikan heimojen tavoista tiedettiin vielä hyvin vähän. Frazer koetti etupäässä selittää esihistoriallisen Metsän Kuninkaan esiintymistä pyhässä Diana-lehdossa Nemi-järvellä Albanvuorilla Rooman eteläpuolella. Mutta kirjoittaessaan esipuheen kaksikymmenosaisen teoksensa lyhennettyyn laitokseen hän oli edellä tiedettään: »En uskalla sanoa, missä määrin tietojen perusteella voi tehdä johtopäätöksiä Afrikan varhaisesta vaikutuksesta Italiaan tai neekerien mahdollisesta asumisesta Etelä-Euroopassa. Kahden mantereen väliset esihistorialliset suhteet ovat yhä hämärät ja tutkimuksen alaiset.» Se on samaa kuin Darwinin olettamus, että ensimmäiset ihmisolennot maailmassa elivät Afrikassa, ja nyt kun tiedämme melko paljon šillukien jumalaisista kuninkaista, on kiinnostavaa lukea *The Golden Bough*'n kuuluisaa alkusivua. Kuvatessaan Nemi-järven pyhäkköä Frazer sanoo: »Tässä pyhässä lehdossa kasvoi puu, jonka ympäri joka hetki päivästä ja luultavasti myöhäiseen iltaan saakka kiersi hiiviskellen tuikean näköinen hahmo. Hänellä oli paljastettu miekka kädessään ja hän vilkuili yhtenään ympärilleen aivan kuin peläten murhaajan käyvän kimppuunsa minä hetkenä tahansa; sillä se mies, jota hän silmillään etsi, olisi ennemmin tai myöhemmin murhaava hänet tullakseen papiksi hänen sijalleen. Sellainen oli pyhätön laki. Pappiskandidaatti saattoi päästä virkaansa vain tappamalla papin, ja sen tehtyään hän

säilytti virkansa kunnes joku voimakkaampi taas tappoi hänet. Tuon hyvin epävarman viran hoitaja sai kuninkaan nimen; mutta varmastikaan ei yksikään kruunattu pää ole ollut yhtä löyhässä ja niin pahojen aavistusten riivaama kuin hänen. Vuodesta vuoteen, kesät ja talvet, myrskyt ja poudat hänen oli seistävä yksinäisellä vartiopaikallaan, ja joka kerran kun hän pääsi nukahtamaan levottomaan uneen, se tapahtui hänen henkensä uhalla. Lyhyinkin uni, pieninkin rentoutuminen tai varomattomuus saattoi hänet vaaralle alttiiksi; harmaat hiukset sinetöisivät hänen kuolemantuomionsa.»

Ja hän jatkaa: »Kukaan ei voi kieltää, etteivätkö tuollaiset tavat kuuluisi barbaariseen aikaan ja keisariajalle säilyneinä erottuisi sen ajan hienostuneesta yhteiskunnasta yhtä selvästi kuin peruskallio sitä ympäröivästä tasaiseksi leikatusta ruohikosta.»

Kun Frazer kirjoitti tämän, jumalallisen murhaaja-kuninkaan ruumiillistuma eli Fashodassa ja hänen seuraajansa varmastikin tähän päivään saakka.

»Šillukien perimätiedon mukaan», sanoo Seligman, joka on asiantuntija, »oli aika, jolloin kuka tahansa kuninkaalliseen perheeseen kuuluva mies saattoi kuninkaan tappamalla astua hänen sijaansa. Tästä sanotaan saaneen alkunsa sen tavan, että kuningas yhä vielä nukkuu päivisin ja on öisin valveilla, sillä vain yöllä, kun hän oli yksin tai naistensa seurassa, hänen kimppuunsa voitiin menestyksellisesti käydä. Šillukit kertovat kuninkaallisten naisten majojen ympärillä käydyistä julmista taisteluista. Ei kuningas eikä hänen kilpailijansa huutanut apua, sillä oli kunnia-asia ratkaista kuninkuus kaksintaistelussa.»

Tämän tavan jäännöksiä on säilynyt viime aikoihin asti; šillukien kuningas yksinkertaisesti kuristettiin tai muurattiin majansa sisäpuolelle ja annettiin kuolla sinne. Nykyisen heimolain mukaan

valtaistuimelle pyrkivä yhä voi tappaa kuninkaan, jos hänessä vain virtaa kuninkaallista verta. Sen tähden ei ketään kuninkaan pojista tai edellisten kuninkaiden pojista lasketa lähelle Fashodaa yöllä.

Mutta šillukit eivät murhanneet kuningastaan huvin vuoksi tai siksi, että joku vallantavoittelijoista oli kyllin voimakas sen tehdäkseen; heillä oli paljon käytännöllisempiä syitä. He uskovat, että kuninkaalla on jumalallisia voimia: hän on sateentekijä, noita, hedelmällisyyden ja rikkauden tuoja. He uskovat myös, että heidän oman rotunsa kohtalo on riippuvainen kuninkaan ruumiillisesta kunnosta: jos hän on terve ja voimakas, niin ovat kaikki samanlaisia ja sadot ovat runsaita. Jos hän taas on heikko ja sairas, silloin koko 100.000:n alkuasukkaan heimokin kärsii. Sen takia kuningas oli nopeasti tapettava, kun hänen voimansa alkoivat ehtyä, ja terveemmän miehen astuttava sijaan; jos hänen sallittaisiin kuolla luonnollisesti, koko heimokin kuolisi. Lainaan taas Seligmania: ». . . uskottiin (rodun) hengen tahtovan asua täysin terveessä ruumiissa, joten šillukien oli tapana surmata kuninkaansa heti, kun hän alkoi osoittaa sairauden merkkejä tai vanhetessaan alkoi käydä kykenemättömäksi tyydyttämään monia vaimojaan.»

Dinkojen keskuudessa, joilla myös on ollut jumalaiset kuninkaansa (vaikka paljon rajoitetummassa määrin), oli vanhenevan kuninkaan käytännön mukaan alistuttava välttämättömyyteen ja surmattava itse itsensä; eräs tapa oli sellainen, että onneton mies laskeutui avoimeen hautaan, lausui heimolle viimeiset viisaat sanansa ja antoi sitten määräyksen luoda hauta umpeen.

Kaikki tällaiset tavat ovat nyt häviämässä. On kuitenkin mahdotonta matkata alas Niiliä tuntematta, että nämä seudut yhä kätkevät paljon salaperäistä. Enin osa näistä ihmisistä on yhä pakanoita, heillä on voimakkaat vaistonsa ja salaiset unensa, ja kun on heidän seurassaan, tuntee olevansa hyvin lähellä kaiken alkua. Jos kerrotaan,

niin kuin minulle ainakin kymmenkunta kertaa on kerrottu, tapauksesta, jossa mies tahtoo kuolla koska uskoo olevansa kirottu, on typerää pitää juttua keksittynä. Hyvin usein sellainen mies kuolee. Hän on sellaisen fatalismin vallassa, ettei valkoinen mies voi sitä käsittää. Näiden ihmisten elämässä on pysyvästi juurettomuuden, katoavaisuuden, miltei haurauden tunto. Sitä samaa on tahitilaisten huudossa Gauguinin maalauksissa: »Kuka minä olen? Mistä minä olen tullut? Minne olen menossa?» Sonia Cole sanoo Itä-Afrikan alkuhistoriassaan: »Kivikauden päätyttyä alkoi useimpien Saharan eteläpuolella elävien neekeriheimojen kulttuurien lamautuminen. Pronssikautta ei ollut, ja rautakausi tunkeutui etelään ja mantereen sisäosiin hyvin hitaasti ja asteittain.» Nilootti-heimot kulkeutuivat kohti etelää, koska »Sudan on viimeisten 6000:n vuoden ajan jatkuvasti kuivunut.» Mutta Miss Cole jatkaa: »Tiedämme hyvin vähän nykyisten Itä-Afrikan heimojen alkuperästä, mistä he tulivat ja milloin, tai mikseivät heitä kiinnostaneet aineellinen mukavuus, työtä säästävät keksinnöt tai kulttuurin ja taiteiden tuotteet. Heidän menneisyyttään tutkiessamme olemme miltei yksinomaan suullisen perimätiedon varassa . . .»

Se on todellakin hyvin vanhaa historiaa, ainakin yhtä vanhaa, jollei vanhempaakin, kuin Italian Nemin pyhän lehdon jumalaiset kuninkaat. Se on myös historiaa, jonka tutkimus ei ole tähän päivään mennessä paljoakaan edistynyt; käsitykset ovat muuttuneet koko ajan mutta pysyneet silti samana kuin Niili itse.

Lähestyimme nyt matkamme päätä, ja vaikka yhä olimme lähes kahdentuhannen mailin päässä Välimerestä, Afrikka oli jo tavallaan jäämässä taakse. Majat olivat nyt paremminkin taloja, hyvin siistejä ja tukevasti rakennettuja. Joen vierellä kulki maantie, ja sitä pitkin liikkui silloin tällöin kuorma-auto joka nosti ilmaan pölypilven. Pikkulintuja oli vielä biljoonittain rantapenkereellä, ja

kerran näin alkuasukasjoukon nylkevän virtahevon poikasta, jonka he olivat keihästäneet kaislikosta. Mutta nyt ohitimme muitakin höyrylaivoja, alkoi jo tuntua jokisuun ilmapiiri, kohta ilmestyisivät rantalaiturit, satama-altaat ja mainokset. Itse asiassa sellaista ei kuitenkaan tule: joki kulkee yhä kuivemmassa ja kuivemmassa aavikossa. Rantojen vehreyden takana aukeaa Suddiakin lohduttomampi erämaa. Se voi olla vähemmän pelottava kuin papyrusmassa yläjuoksulla, mutta tuossa äärimmäisessä tyhjyydessä on jotain luotaantyöntävää, ja kuivuus — nyt kuiva kuumuus — on aivan sietämätöntä. Maiseman kovuus ja liikkumattomuus tuntuu hyvin kummalliselta. Kiljumerikotkat olivat olleet seuranamme päiväntasaajalta asti, ja oli miellyttävää seurata niiden nopeita liikkeitä, kun ne syöksyivät oksaltaan sieppaamaan kalan joesta. Mutta täällä aavikon lähellä yleinen raukeus tuntui vallanneen tuon nopean rosvonkin.

Eräänä iltapäivänä, kun katselin muuatta orjantappurapensaassa istuvaa kiljumerikotkaa, sattui hämmästyttävä tapaus. Kolme neljä suurta kalaa — ne näyttivät olevan *Tilapioita* — syöksähti vedestä hietikolle perässään nuori krokodiili leuat kauheasti ammollaan. Kalat hyppivät epätoivoisesti ja kierähtivät takaisin veteen, ja vaikka yksi katosikin nopeasti krokodiilin kitaan, toiset pääsivät pakoon. Tuo kaikki sattui vain parinkymmenen jaardin päässä kiljumerikotkasta, ja sillä oli kylliksi aikaa syöksyä ottamaan osansa saaliista — yksikään lintu ei Ylä-Niilillä olisi jättänyt käyttämättä hyväkseen tällaista tilaisuutta — mutta koko juttu oli ohitse ennen kuin lintu ennätti siipiään räpäyttämään. Se harhaili hetken toivottomana edestakaisin ja palasi sitten takaisin oksalleen. Se muistutti niitä lihavia kaupunkilokkeja, jotka ahmittuaan kylläkseen syömistä laivojen vanavesissä ovat käyneet liian laiskoiksi.

Kostissa, joka sijaitsee noin 200:n mailin päässä Khartumista, on taas noustava maihin ja ajettava loppumatka junalla. En voi sa-

noa tarkastelleeni Lautta N:o 3:a kovinkaan huolellisesti, mutta voin hämmästyttävän tarkasti palauttaa mieleeni sen yksityiskohtia: konemestarin rukoilemassa vinkuvan gasellin vieressä, rikkoutuvat hyasinttilautat ja rinteiltä riippuvat papyrusköynnökset, sähkötuulettimen jokaöisen surinan, joen tuoksut ja niiden pienten hiekkajyvästen maun, jotka jäivät laivan pikkukuppien pohjalle, kun turkkilainen kahvi oli juotu; jos nuo seikat olisivat todella olleet epämiellyttäviä, olisin karistanut ne mielestäni. Sellaisenaan ne liittyvät aivan erikoiseen ja erilliseen kokemukseen, joka Khartumiin saavuttaessa oli äkkiä ja tyystin lopussa.

Khartumissa minulla oli aikaa puolitoista päivää ennen kuin nousin Euroopan koneeseen, mutta se riitti minulle todetakseni että vaikka se oli poissaollessani kasvanut 90.000:n asukkaan kaupungiksi, se oli muuttunut vain muistuttaakseen yhä entistään. *Haboob* ei puhaltanut, mutta tänä huhtikuun alun päivänä (aivan kuin huhtikuun alussa seitsemäntoista vuotta sitten) lämpömittari osoitti 110 astetta. Valkoisen ja Sinisen Niilin yhtymäkohdassa saattoi vielä nähdä rinnakkain kaksi jokea: toinen ruskeanvalkoinen, toinen harmaansininen. Vasemmalla rannalla saattoi vielä kulkea sen alueen poikki, missä Churchill nuorena aliupseerina muiden kahdenteentoista lansieerikatrilliin kuuluvien kanssa hyökkäsi Omdurmanin taistelussa vuonna 1898; ja vihreän neliön keskellä joen vastapäisellä rannalla englantilainen kenraali Kitchener ratsastaa pronssiin valettuna yhtä komean näköisenä »Diplomaatti»-ratsunsa selässä.[1]) Palatsissa — se on komea valkoinen rakennus, jollaisen hyvin saattaisi nähdä Thamesin varrella, jos maurilaiset koristukset poistettaisiin — saattoi vielä tarkastella Omdurmanin taistelussa derviššeiltä sotasaaliina saatuja rintasuojuksia ja tykkiä. Napoleonin kerrotaan lahjoittaneen jotkut suojuksista paikallisille asukkaille

[1]) Patsas on äskettäin siirretty toiseen paikkaan.

Egyptin valloituksensa jälkeen. Pihalla ovat ne kierreportaat, joilla kenraali Gordon murhattiin.

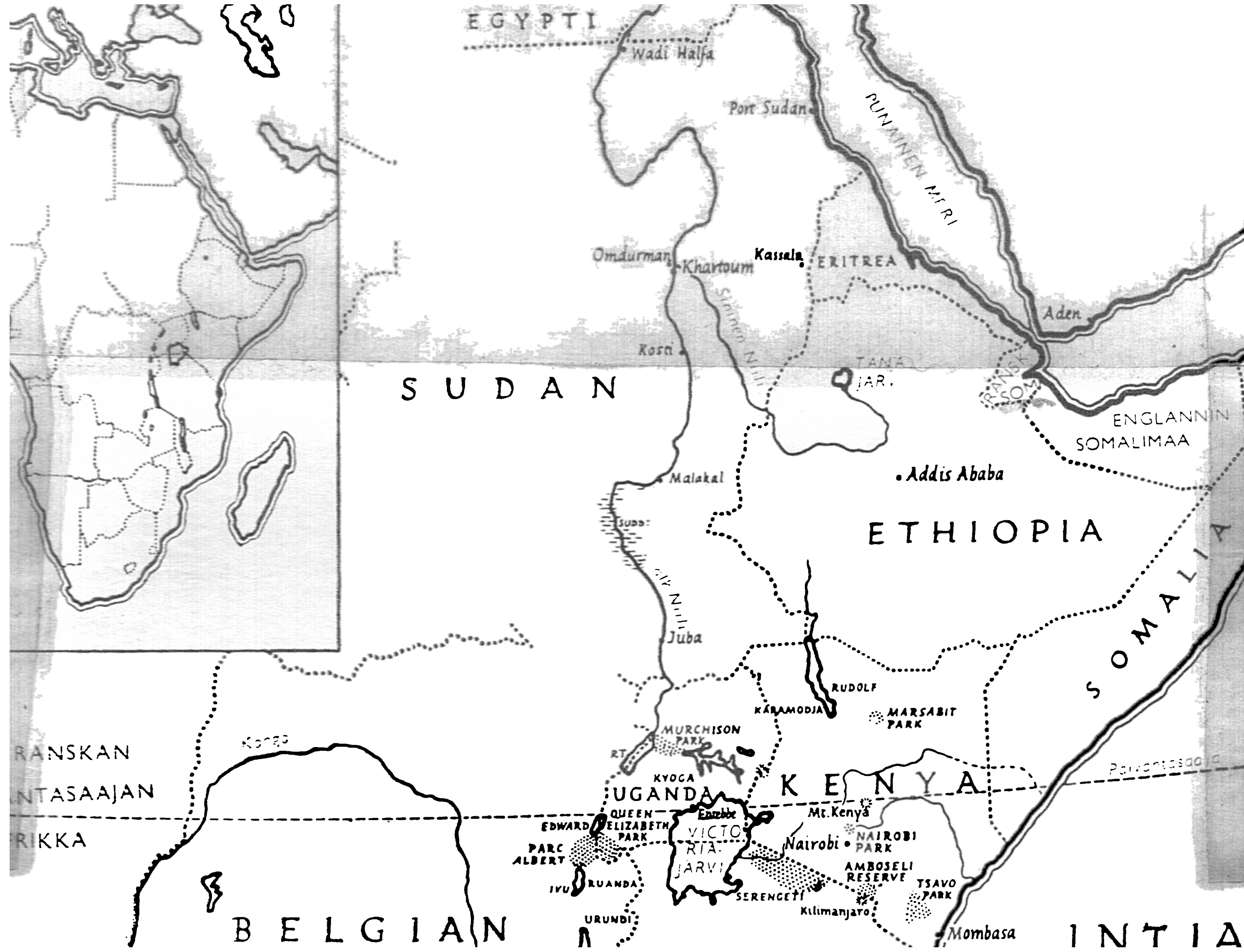
Kun kulkee palatsilta etelää kohden, saa kaupungista hyvän halkileikkauskuvan, näkee sen historian ja sen nykyisen tilan. Ensiksi voi katsella lampaannahkapurjeisia felucca-laivoja, jotka ovat purjehtineet joella faaraoiden ajoista asti, sitten puiden keskellä sijaitsevaa virastokaupunginosaa, jonka Kitchener rakennutti kuusikymmentä vuotta sitten (kadut muodostavat Union Jack-kuvion), moskeijoja, basaareja ja modernia kaupunginosaa, ratapihoja ja lopulta aavikkoa. Kaikki tämä oli miltei muistikuvieni mukaista.

Illalla menin katsomaan eläintarhaa. Siellä oli tapahtunut muutoksia vieläkin vähemmän. Kenraali de Gaullea ei tietystikään ollut (siihen aikaan hän valmisteli juuri uutta Champs-Elysées-marssiaan), mutta kylläkin leopardit, seeprat ja gasellit. Hämärissä löysin vanhan istumapaikkani lammikon reunalta, ja eläimet alkoivat heti keräytyä ympärilleni. Katselin pitkäsääristä haikaraa, marabuta ja kenkänokkaa, jonka pää on kuin saapas ja joka koko ajan tuijottaa vihaisesti. Kaikki ne olivat siellä. Yksi kenkänokista asettui noin kuuden jalan päähän ja tuijotti minua kiinteästi, aivan kuin olisi tuntenut minut eikä erikoisemmin iloitsisi jälleennäkemisestä. Se oli synkkä lintu. Se oli vanha kuin peruskallio.

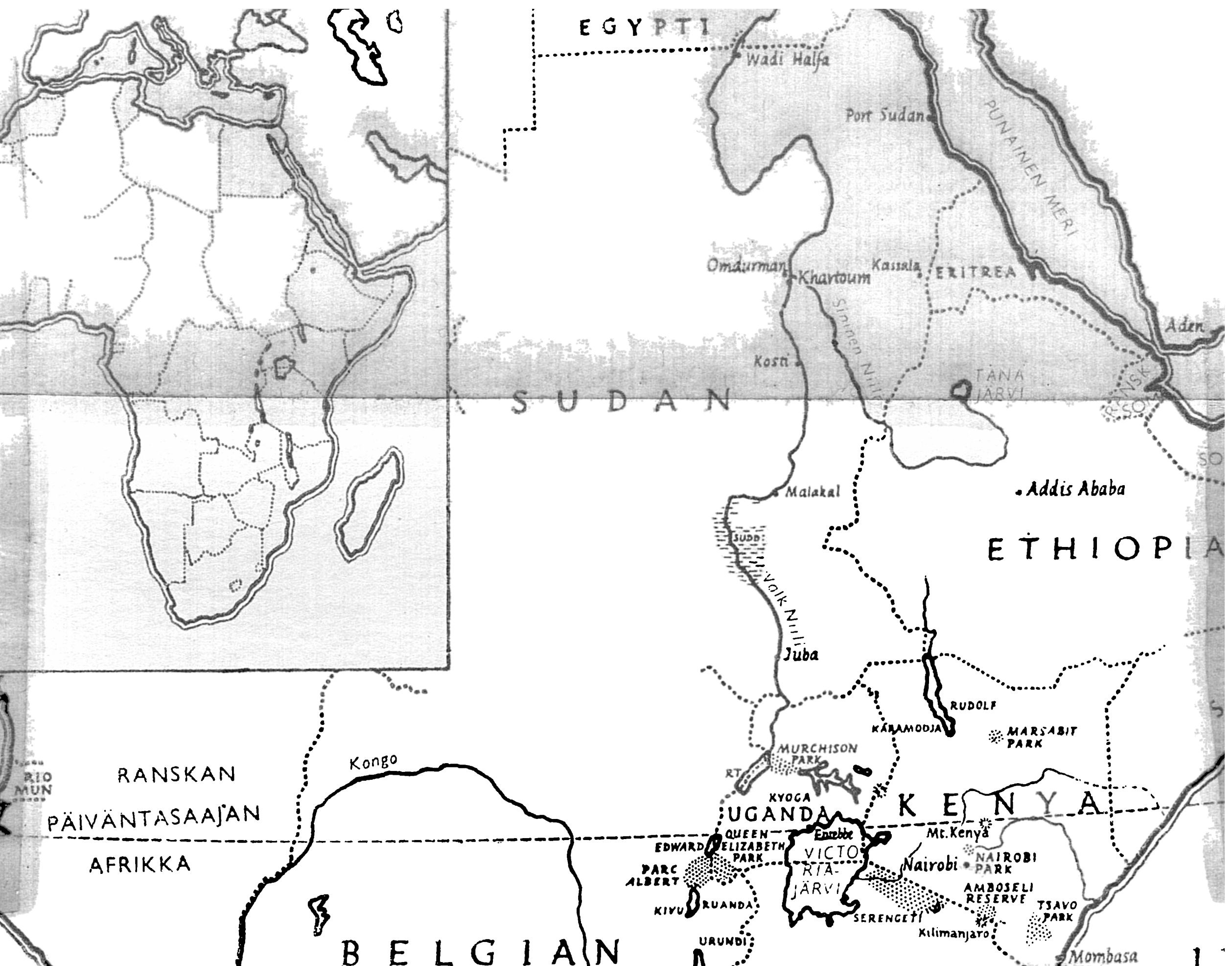
Lontoo — Rooma 1956—1959

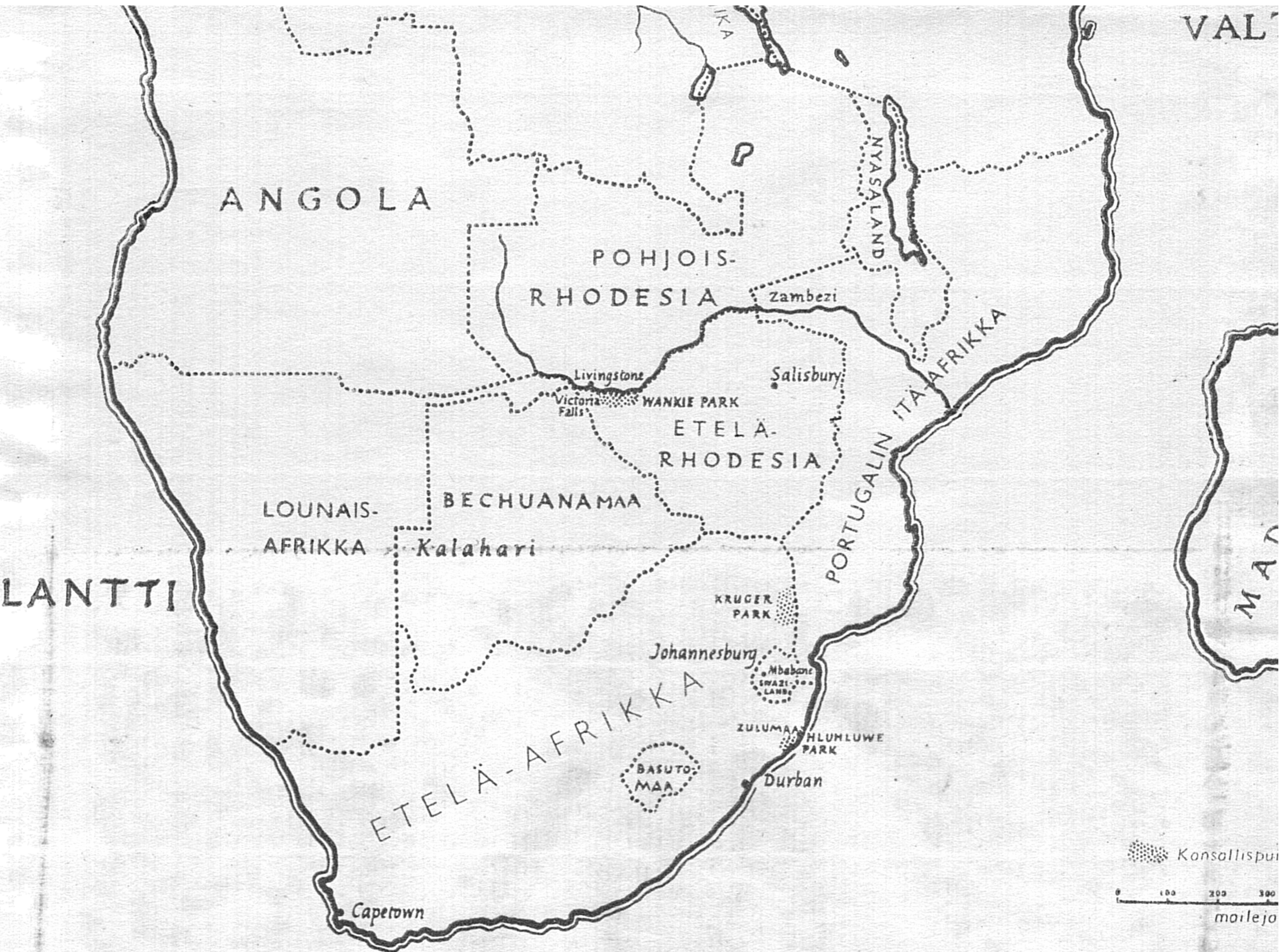

SISÄLLYS

EGYPTI
Wadi Halfa
Port Sudan
PUNAINEN MERI
Omdurman
Khartoum
Kassala
ERITREA
Aden
Kosti
SUDAN
TANA JÄR.
RANSK. SOM.
ENGLANNIN SOMALIMAA
Malakal
Addis Ababa
ETHIOPIA
SUDD
Juba
SOMALIA
RUDOLF
KARAMODJA
MARSABIT PARK
MURCHISON PARK
RANSKAN
ANTASAAJAN
RIKKA
Kongo
KYOGA
UGANDA
KENYA
Päiväntasaaja
QUEEN ELIZABETH PARK
EDWARD
Mt. Kenya
VICTORIA JÄRVI
Nairobi
NAIROBI PARK
PARC ALBERT
AMBOSELI RESERVE
IVU
RUANDA
TSAVO PARK
SERENGETI
Kilimanjaro
URUNDI
BELGIAN
Mombasa
INTIA

EGYPTI
Wadi Halfa
Port Sudan
PUNAINEN MERI
Omdurman
Khartoum
Kassala
ERITREA
Aden
Kosti
Sininen Niili
TANA JÄRVI
SUDAN
Malakal
Addis Ababa
ETHIOPIA
SUDD
Valk Niili
Juba
RUDOLF
KARAMODJA
MARSABIT PARK
MURCHISON PARK
RT
KYOGA
UGANDA
KENYA
Mt. Kenya
QUEEN ELIZABETH PARK
EDWARD
Entebbe
VICTORIA-JÄRVI
Nairobi
NAIROBI PARK
PARC ALBERT
AMBOSELI RESERVE
TSAVO PARK
KIVU
RUANDA
SERENGETI
Kilimanjaro
URUNDI
Mombasa
RIO MUNI
RANSKAN PÄIVÄNTASAAJAN AFRIKKA
Kongo
BELGIAN

VALT
ANGOLA
POHJOIS-
RHODESIA
NYASALAND
Zambezi
Livingstone
Victoria Falls
WANKIE PARK
Salisbury
ETELÄ-
RHODESIA
PORTUGALIN ITÄ-AFRIKKA
LOUNAIS-
AFRIKKA
BECHUANAMAA
Kalahari
LANTTI
KRUGER
PARK
Johannesburg
Mbabane
ZULUMAA
HLUHLUWE
PARK
ETELÄ-AFRIKKA
BASUTO-
MAA
Durban
Capetown
Konsallispu
0
100
200
300
mailejo